

MILO ZEVIĆ

KANVUJEN

Bezevel

(3)

geworden in zijn beleid op het spek gebonden. egering moeten aanzienlijk toenemen is op zijn

erventies, zowel vanuit k toenemen. Op zichzelf he kritiek te begeleiden vaal dat ook moge klin-geniet, kan toenemende met zich meebrengen. ppen en Wagenaar naar n de frontpagina in *De*

n, zoals dat ook eerder sen rechter en politiek. Neerlandse snit, ver-re politieke rol en zichte-iek debat en publieke oet er dus goed aan zich

De politieke rol van de rechter en het internationale recht

P.H. Kooijmans

1 INLEIDING

Internationaal recht is voorzover het het ongeschreven gewoonterecht betreft – en veel van het internationale recht is nog steeds gewoonterecht – per definitie vaag en onduidelijk. Voorzover het het geschreven recht betreft (in het jargon van art. 93 Grondwet verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties), is het vrijwel altijd het resultaat van compromissen en om die reden vaag en onduidelijk. Een centrale wetgever ontbreekt in het internationale bestel (al is dat, als ik sommige Eerste-Kamerleden mag geloven, geen waarborg voor heldere en consistente wetgeving) en een veelkoppige wetgever levert bijna per definitie gebrekkige regelgeving op. De wordingsgeschiedenis is – anders dan bij nationale wetgeving – moeilijk toegankelijk; dus ook daarvandaan kan het licht moeilijk worden verkregen. Wanneer men derhalve de rechter de gelegenheid geeft internationaal recht in de nationale rechtssfeer toe te passen, dan is dat bijna vragen om moeilijkheden, temeer omdat die rechter veelal ternauwernood opgeleid is om zijn weg te vinden in en uit de slangenkuil van het internationale recht. Het is bovendien nog riskant ook, want als die nationale rechter het internationale recht verkeerd toepast, kan dat de aansprakelijkheid van de staat meebrengen. De Haagse rechter die de republiek Zaïre failliet verklaarde deed de temperatuur binnen het aan de overkant gelegen Ministerie van Buitenlandse Zaken gevaarlijk hoog oplopen. Alle gerechtelijke molens werden in versnelde beweging gezet, het Haagse Hof vernietigde de beschikking tot faillietverklaring acht dagen later¹ en weer een dag later verbood de president van de Rechtbank 's-Gravenhage de eerder door diezelfde rechtbank benoemde curator in het faillissement zijn taak uit te oefenen. In negen dagen was het volkenrechtelijke leed aangericht en hersteld.

¹ Hof 's-Gravenhage 18-2-1988, NJ 1989, 602.

Er zijn dan ook tal van staten waar men de contacten van de nationale rechter met het internationale recht zoveel mogelijk tracht te beperken. Verdragen kunnen pas door de rechter worden toegepast als zij zijn omgezet (getransformeerd) in nationale wetgeving. De interpretatie van de verdragsbepalingen geschiedt dan door de wetgever die meer en beter met het internationale bijtje kan hakken; de nationale rechter heeft slechts met het nationale recht te maken en hoeft zich niets gelegen te laten liggen aan allerlei rechtzoekenden die een beroep doen op hen door het internationale recht toegekende rechten. Als hij die internationale regelingen niet in zijn eigen wetboek als nationaal recht kan terugvinden heeft hij er niets mee te maken. De niet-internationaalrechtelijk geschoolde rechter wordt zoveel mogelijk weggehouden van het mijneveld dat de staatsaansprakelijkheid kan detoneren.

Deze wat gechargeerde schets van het dualistisch stelsel gaat uit van de veronderstelling dat nationaal en internationaal recht twee gescheiden rechtssferen zijn die – zeker in een toenemend interdependente wereld – raakpunten hebben doch nooit in elkaar overvloeien. Deze veronderstelling heeft nimmer aan het Nederlandse constitutionele stelsel ten grondslag gelegen. Ook al zweeg de Grondwet tot 1953 over de verhouding tussen internationaal en nationaal recht, de Nederlandse rechter heeft zich te allen tijde gerechtigd geacht internationaal recht toe te passen. Een betoog dat de rechter geen internationaal gewoonterecht mag toepassen op grond van art. 3 Wet AB – dat voorschrijft dat gewoonte geen recht geeft dan wanneer de wet ernaar verwijst – werd reeds in 1858 door de Hoge Raad uitdrukkelijk afgewezen: art. 3 heeft geen betrekking op algemeen aanvaarde en erkende beginselen van internationaal recht.² En wanneer er wél werd verwezen naar het internationale gewoonterecht – zoals in art. 8 wvs en art. 13a Wet AB die beide bepalen dat de rechtsmacht van de rechter wordt beperkt door de uitzonderingen in het volkenrecht erkend – dan werd dit niet als rechtsmacht-scheppend – of liever rechtsmachtontnemend – gezien doch als een wettelijke bekrachtiging van een reeds geldende internationaal-rechtelijke regel die door de nationale rechter diende te worden toegepast.

De situatie is niet anders wanneer men kijkt naar het geschreven recht. Verdragen werden regelmatig door de rechter toegepast en de in 1953 in de Grondwet opgenomen regel: "bepalingen van verdragen en besluiten van internationale organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekend gemaakt", voegde dan ook niets toe aan datgene wat door de rechter reeds lang werd gedaan, namelijk het toepassen van verdragsrecht in de nationale rechtsorde.

2 12-1-1858, W. 1924.

de nationale rechter
 1. Verdragen kunnen
 getransformeerd) in
 ingen geschiedt dan
 bijltje kan hakken;
 maken en hoeft zich
 een beroep doen op
 ij die internationale
 in terugvinden heeft
 : geschoolde rechter
 de staatsaansprake-

uit van de veronder-
 len rechtssferen zijn
 punten hebben doch
 r aan het Nederland-
 eeg. Grondwet tot
 recht, de Nederlandse
 tionaal recht toe te
 nterecht mag toepas-
 onte geen recht geeft
 or de Hoge Raad uit-
 meen aanvaarde en
 er wél werd verwezen
 s en art. 13a Wet AB
 rdt beperkt door de
 iet als rechtsmacht-
 ch als een wettelijke
 telijke regel die door

ven recht. Verdragen
 1953 in de Grondwet
 a van internationale
 iden hebben verbin-
 n & niets toe aan
 ijk het toepassen van

Niet anders is het met de in 1953 aan de rechter gegeven bevoegdheid de wet in formele en materiële zin te toetsen aan eenieder verbindende bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties. Ook deze bevoegdheid had de rechter zichzelf reeds toegekend zonder grondwettelijke basis. Ik ben het dan ook niet eens met hetgeen tijdens het vorige college in deze serie door J. van den Berg is opgemerkt, namelijk dat invoering van art. 65 in de Grondwet van 1953 een doorbraak betekende met betrekking tot het verschaffen aan de rechter van de mogelijkheid een politieke rol te spelen. Van veel grotere importantie in dat opzicht is het feit dat drie jaar eerder het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) was gesloten (voor Nederland in werking getreden 31-8-1954). Een en ander betekende dat in veel meer gevallen dan voorheen de burger een beroep kon doen op de rechter om nationale regelgeving te toetsen aan regels van internationaal recht. Overigens ben ik het wel eens met Van den Berg dat dit niet zondermeer hoeft te leiden tot een controversiële rol van de rechter. Het zal immers geheel afhangen van de attitude van de rechter met betrekking tot dat internationale recht. Gezien zijn grotere vertrouwdheid met het nationale recht kan hij de neiging hebben het internationale recht naar het nationale recht toe te interpreteren. In zulke gevallen zal er van een reële toetsing weinig overblijven. Een sterk staaltje daarvan is te vinden in een uitspraak inzake een van de eerste gevallen waarbij een bepaling van het EVRM werd ingeroepen. De Rechtbank Maastricht was van oordeel "dat voormeld verdrag (...) niet meer rechten en vrijheid verzeker[t] dan die welke in beschaafde staten als Nederland reeds erkenning hebben gevonden..."³ Droogjes merkt Meuwissen op dat "bij deze uitgangspunten het beantwoorden van de vraag of het verdrag eenieder verbindende bepalingen in de zin van de Grondwet bevat, weinig zin meer heeft."⁴

Ook ons hoogste rechtscollege stelde zich uiterst terughoudend op en leek voor een 'politieke rol' terug te deinzen. Dat blijkt ondermeer uit het bekende processieverbod-arrest van 1962.⁵ Met betrekking tot de rechterlijke taak de wettelijke (in dit geval zelfs grondwettelijke) inperking van een door het verdrag gegarandeerd recht te beoordelen, stelde de HR "dat het resultaat van een dergelijke afweging voor een rechterlijke toetsing (...) in het algemeen niet vatbaar is en daarom zal moeten worden aangenomen dat, naar de bedoeling van het aldaar bepaalde, de inhoud van de norm waarin een op zichzelf gewettigde beperking van enige in het verdrag gewaarborgde vrijheid is neergelegd, in beginsel aan een rechterlijke beoordeling is onttrokken en voor de verantwoording moet blijven van de nationale wetgever." Gezien dit uitgangspunt wekt het geen verrassing als vervolgens blijkt

³ Zie HR 5-5-1959, NJ 1959, 361.

⁴ D.H.M. Meuwissen, *De Europese Conventie en het Nederlandse recht*, Leiden 1968: 365.

⁵ HR 19-1-1962, NJ 1962, 107.

dat de HR zijn toetsingsrecht slechts als marginaal beschouwt: "de vraag of de wettelijke inperking van een verdragsrecht met het verdrag verenigbaar is, zal slechts dan ontkennend kunnen worden beantwoord, indien het ten enenmale ondenkbaar zou moeten worden geacht dat een wetgever, gesteld voor de noodzaak met het oog op de bescherming van de openbare orde te dien aanzien een regeling te treffen, daartoe een zodanige regeling zou kunnen treffen of handhaven."

Deze bewoordingen, die ik met opzet enigszins uitvoerig heb geciteerd, doen zó gedateerd aan dat men zich kan afvragen wat er in 's hemelsnaam in de afgelopen 30 jaar is gebeurd. Het is interessant een vergelijking te trekken met hetgeen de HR opmerkte ten aanzien van de overweging van het Haagse gerechtshof dat het bijzondere karakter van de rechtsbetrekkingen met andere staten, zoals dat ondermeer in art. 13a Wet AB tot uitdrukking komt, meebrengt dat de Staat op het gebied van het buitenlands beleid een grotere vrijheid van handelen heeft dan op andere beleidsterreinen en dat de rechter bij de beoordeling van het buitenlands beleid dienovereenkomstig terughoudender dient te zijn. In geharnaste bewoordingen stelt de HR dat niet kan worden aanvaard dat het enkele feit dat de Staat zich tot een bepaalde gedraging bij verdrag heeft verplicht, de Nederlandse rechter zou beletten te beoordelen of de Staat door die gedraging inbreuk maakt op een andere verdragsnorm waaraan de burgers rechtstreeks rechten kunnen ontleen, en aldus of de Staat jegens hen onrechtmatig handelt.⁶

2 IS DE RECHTER POLITIEKER GEWORDEN?

Voor de vrijmoediger opstelling van de rechter jegens wetgever en executieve is mijns inziens van doorslaggevende betekenis de jurisprudentie geweest die is ontwikkeld door de internationale rechter, in casu de beide Europese gerechten: het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Deze rechterlijke instanties hebben met betrekking tot de interpretatie van de verschillende verdragsrechtelijke normen gezaghebbende uitspraken gedaan die vervolgens door de nationale rechter zijn nagevolgd. Als illustratie noem ik slechts de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie over de Derde richtlijn gelijke behandeling en over het vrije verkeer van werknemers en die van het EHRM over het recht op gezinsleven en over de toelaatbaarheid van anonieme getuigen. Deze jurisprudentie heeft verstrekkende betekenis gehad voor de opstelling van de nationale rechter en niet altijd op een wijze die de Nederlandse wetgever en executieve behaagde. Maar mag men daaruit de conclusie trekken dat het optreden van de Nederlandse rechter 'politieker' is

⁶ HR 10-11-1989, NJ 1991, 248.

uwt: "de vraag of de g verenigbaar is, zal en het ten enenmale esteld voor de nood- te dien aanzien een n treffen of handha-

b geciteerd, doen zó raam in de afgelopen rekken met hetgeen igse gerechtshof dat ere staten, zoals dat engt dat de Staat op van handelen heeft eoordeling van het te zijn. In geharnas- l dat het enkele feit velt. ht, de Neder- e gedraging inbreuk echtstreeks rechten matig handelt.⁶

ver en executieve is entie geweest die is Europese gerechten: et Europese Hof voor hebben met betrek- lijke normen gezag- de rechter zijn nage- et Europese Hof van et vrije verkeer van n en over de toelaat- rs. cende beteke- et altijd op een wijze mag men daaruit de echter 'politieker' is

geworden in de zin dat hij zich tot een eigen factor in het politieke krachtenveld heeft ontwikkeld met autonome politieke pretenties (dat is hetgeen ik versta onder het vaak in negatieve zin gebruikte begrip: "de politieke rol van de rechter")? Ik vermag die vraag niet in zijn algemeenheid te beantwoorden, doch zou haar wat betreft de toetsing van nationale voorschriften aan het internationale recht ontkennend willen beantwoorden.

3 ARGUMENTEN

1 Allereerst voor wat betreft het communautaire recht. Ik wil dan beginnen met vast te stellen dat met betrekking tot het gemeenschapsrecht de Nederlandse rechter niet optreedt als nationale rechter doch als gemeenschapsrechter. Op pregnante wijze heeft het Luxemburgse Hof dit verwoord in het Simmenthal-arrest (9-3-1978): "...dat de nationale rechter, belast met de toepassing, in het kader zijner bevoegdheid, van de bepalingen van het gemeenschapsrecht, verplicht is zorg te dragen voor de volle werking dezer normen, daarbij zonedig, *op eigen gezag*, elke strijdige bepaling van de – zelfs latere – nationale wetgeving buiten toepassing latende, zonder dat hij de voorafgaande opheffing hiervan via de wetgeving of enige andere constitutionele procedure heeft te vragen of af te wachten."⁷ De bevoegdheid daartoe ontleent hij niet aan de nationale rechtsorde – in Nederland dus niet aan art. 94 Gw – doch aan de communautaire rechtsorde; deze rechtsorde wordt verwezenlijkt door middel van de nationale rechterlijke instanties die – in voorkomende gevallen – zich via het instrument van de prejudiciële beslissing guidance dienen te verschaffen door het communautaire Hof. Indien zij voor het nationale politieke proces diep-insnijdende beslissingen treffen doen zij dat niet als Nederlandse rechter, doch als communautair rechterlijk orgaan.

Men kan mij nu tegenwerpen: dat verlegt alleen maar de problematiek, want dan wordt de vraag: hoe politiek is de rol van het Europese Hof van Justitie? Ik erken de legitimiteit van die vraag en kom daar later op terug, doch beperk mij voor het moment tot de constatering dat bij de toepassing van het gemeenschapsrecht in de Nederlandse rechtsorde de positie van de nationale rechter een zeer specifieke is.

2 Met betrekking tot het EVRM ligt de situatie wel anders – de nationale rechter blijft nationale rechter – doch niet wezenlijk verschillend. Uitspraken van het EHRM zijn bindend voor de verdragspartij tot wie zij zijn gericht. Zij bevatten echter een interpretatie van de verdragsnormen die ook in toekomstige gevallen zal worden gehanteerd. Rechter in het gehele verdragsgebied zullen er derhalve goed

⁷ 106/77, Jur. 1978, 629.

aan doen in hun uitspraken rekening te houden met deze interpretaties, willen zij niet de kans lopen dat hun staat in het ongelijk wordt gesteld. Karakteristiek in dit opzicht is een uitspraak van de HR waarin werd gesteld dat de uitspraak van het EHRM in de Berrehap-zaak *noopt* tot heroverweging van eerdere rechtspraak (inzake de vraag wat onder gezinsleven in de zin van art. 8 EVRM moet worden verstaan) nu deze berust op rechtstreekse toepasselijkheid van art. 8. Kennelijk aanvaardt de HR hier de zogenaamde *incorporate theory*, volgens welke de uitspraak van het Straatsburgse Hof geacht wordt deel te zijn gaan uitmaken van de eenieder verbindende verdragsbepaling. Anders kan, zoals Van der Velde terecht opmerkt, het woord 'noopt' niet worden verklaard.⁸

Een nationale rechterlijke instantie die zich genoopt voelt zich te houden aan de interpretatie van een verdragsnorm door een internationaal gerecht dat de verdragspartijen bindende uitspraken kan doen, lijkt niet erg op een instantie die voornemens is een politieke rol te spelen.

3 Ligt dat anders bij het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (verder te noemen BUPO-verdrag) waar het toezichthoudend orgaan, het VN-comité voor de Rechten van de Mens, slechts een standpunt kan bepalen dat niet bindend is en dus niet de rechtstreekse staatsaansprakelijkheid van een in gebreke blijvende verdragspartij kan doen ontstaan?⁹ Deze vraag deed zich pregnant voor met betrekking tot art. 26 van dit verdrag dat een algemeen discriminatieverbod bevat, anders dan het geval is met art. 14 EVRM dat slechts discriminatie verbiedt bij de toekenning van de in het verdrag vermelde rechten en waar het discriminatieverbod derhalve een accessoir karakter heeft. In de uitspraak in de zaak-Broeks van 9 april 1987 verwierp het comité de opvatting van de Nederlandse regering dat dit discriminatieverbod zich niet uitstrekte tot de niet-rechtstreeks werkende bepalingen van het VN-verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, in casu op het gebied van de sociale zekerheid, die slechts geleidelijk zouden behoeven te worden ingevoerd. Ter zijde mag worden opgemerkt dat deze stellingname in flagrante tegenspraak was met wat de Nederlandse regering enige jaren eerder bij de parlementaire behandeling had opgemerkt, waarbij wel was erkend dat het discriminatieverbod een zelfstandig karakter had en dus ook betrekking had op de sociale zekerheidsrechten. Het comité erkende het zelfstandige karakter van art. 26 hetgeen meebrengt dat, indien een sociaal zekerheidsstelsel eenmaal is ingesteld, dit van meet af aan non-discriminair dient te worden toegepast. Het comité meende dat in casu het verschil

8 J. van der Velde, Toepassing van Straatsburgse jurisprudentie door de Hoge Raad, *NJCM Bulletin*, 1990, jrg 25: 586.

9 Niet-naleving van de verdragsnorm maakt natuurlijk altijd de verdragspartij aansprakelijk, doch deze niet-naleving kan niet bindend door het comité worden vastgesteld.

interpretaties, willen
gesteld. Karakteristiek
steld dat de uitspraak
ng van eerdere recht-
van art. 8 EVRM moet
sselijkheid van art. 8.
theory, volgens welke
te zijn gaan uitmaken
n, zoals Van der Velde
1.⁸

lt zich te houden aan
ionaal gerecht dat de
t erg op een instantie

urgerlijke en Politieke
thoudend orgaan, het
purp n bepalen dat
prakelijkheid van een
Deze vraag deed zich
t een algemeen discrim-
/RM dat slechts discrim-
vermelde rechten en
akter heeft. In de uit-
mité de opvatting van
niet uitstrekke tot de
inzake economische,
sociale zekerheid, die
Ter zijde mag worden
vas met wat de Neder-
shandeling had opge-
een zelfstandig karak-
lsrechten. Het comité
brengt dat, indien een
et af aan non-discrimi-
it in casu het verschil

door de Hoge Raad, NJCM

tragspartij aansprakelijk,
en vastgesteld.

in behandeling tussen man en vrouw niet gerechtvaardigd kon worden en dus discriminatoir was.

Een dergelijke uitspraak tegen een verdragspartij is natuurlijk niet leuk maar is, zoals gezegd, niet bindend. Dat wordt echter anders als de nationale rechter de interpretatie van het comité overneemt en vervolgens het discriminatoire effect wegneemt door de minst bedeelde dezelfde behandeling te geven als de meest bedeelde. Dit was wat de Centrale Raad van Beroep (CRvB), wiens eerdere interpretatie van art. 26 BUPO tot de uitspraak van het comité in de zaak-Broeks had geleid, deed in zijn beruchte AAW-uitspraak van 5 januari 1988.

Deze uitspraak kon omvangrijke financiële consequenties voor de overheid inhouden. De regering, toch al geplaagd door een aantal voor haar negatief uitgevallen prejudiciële beslissingen van het Europese Hof van Justitie over de Derde richtlijn, sloeg volledig op tilt. Zelfs werd ernstig overwogen het BUPO-verdrag op te zeggen om vervolgens weer partij te worden en een voorbehoud te maken bij het vermaleddige art. 26, een gedachte die aanvankelijk ook in het parlement op enige sympathie kon rekenen bij de regeringsfracties. Uiteindelijk kreeg het gezond verstand de overhand, al kon de CRvB zich niet langer verheugen in de gunst van de overheid, iets waar de CRvB zich overigens weinig van aantrok.

Was de gewraakte beslissing nu een politieke uitspraak waarbij de rechter zich zette op de stoel van de wetgever, zoals wel wordt gesuggereerd? Nu moet allereerst worden gesteld dat de CRvB nog een zekere compassie had met de regering door te stellen dat met betrekking tot de sociale zekerheid art. 26 in het algemeen slechts rechtstreekse werking kon worden toegekend vanaf 23 december 1984 en niet vanaf de inwerkingtreding van het BUPO-verdrag voor Nederland op 11 maart 1979. De *terme de grâce* die de CRvB de wetgever gunde viel samen met het verstrijken van de termijn gedurende welke de EEG-lidstaten hun wetgeving moesten hebben aangepast aan de Derde richtlijn, een op zich curieuze vondst die haar basis noch vindt in de uitspraak van het VN-comité noch in algemene regels van internationaal recht.

Van meer belang is het echter de opstelling van de CRvB te vergelijken met die van de HR. Anders dan de CRvB heeft de HR van de aanvang af het zelfstandig karakter van art. 26 erkend. Voor de effecten lijkt echter de HR een veel terughoudender positie in te nemen. De opstelling van de HR is te opvallend om niet letterlijk te citeren: "Aan art. 94 Gw in verband met art. 26 Verdrag kan immers geen grond worden ontleend om, ter voorkoming van een verschillende behandeling van mannen en vrouwen, aan mannen [in casu de gediscrimineerde partij] eenzelfde recht toe te kennen als de wet slechts aan vrouwen toekent [hetgeen dus de CRvB doet] in geval dat het in de wet neergelegde verschil in behandeling, gezien de aard van het recht, in redelijkheid ook op andere wijze kan worden weggenomen en op dit punt een keuze moet worden gemaakt die, mede in aanmerking genomen de aard van de daarbij betrokken belangen, niet binnen de rechts-

vormende taak van de rechter valt. In dat – zich hier voordoende geval – is het aan de wetgever te bepalen op welke wijze het best aan het beginsel van art. 26 Verdrag kan worden voldaan.¹⁰ Heringa heeft dit een onzuivere constructie genoemd. Hij wijst erop dat in zo'n geval de rechter wel constateert dat een Nederlandse wet strijdig is met een rechtstreeks werkende verdragsbepaling, doch nalaat te voldoen aan de in art. 94 Gw gegeven opdracht deze wet buiten toepassing te laten, daarmee zelf op gespannen voet komend met de eis van art. 2 lid 3 BUPO dat eenieder, die in zijn verdragsrechten is gekwetst, een effectief rechtsmiddel en daadwerkelijk rechtsherstel dient te verkrijgen.¹¹ Rechtsingang is er wel doch de effectiviteit ontbreekt nu rechtsherstel wordt ontzegd.

Wellicht heeft het terughoudende standpunt van de HR ermee te maken dat het in de besliste gevallen niet om op geld waardeerbare voorzieningen ging, zoals dat bij de sociale zekerheid wel het geval is. Dit althans zou men kunnen opmaken uit het advies van de HR over de constitutionele toetsing waar het college met betrekking tot discriminatie die op verschillende manieren kan worden opgeheven, stelt: "De rechter kan deze keus niet altijd maken, terwijl de onverbindendheid van het gehele wettelijke régime tot sociaal onaanvaardbare gevolgen zou kunnen leiden."¹² De HR is overigens de eerste om toe te geven dat die lijn niet altijd wordt gevolgd. Verwezen wordt naar de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie dat in de zaak-McDermott en Cotter vaststelde dat bij ongelijke behandeling van vrouwen in het arbeidsproces de behandeling van mannelijke werknemers de enige geldige referentiebasis is.¹³

De in 1989 door Heringa ingenomen stelling dat op het punt van het non-discriminatiebeginsel en van de vraag hoever de rechter mag en moet gaan de wegen van de HR en de CRvB zich definitief hebben gescheiden, lijkt in het licht van wat de HR thans stelt, ietwat ongenueanceerd, al heeft de regering, door zich tegenover de CRvB herhaaldelijk op het standpunt te stellen van de HR, er alles aan gedaan om die stelling geloofwaardigheid te verlenen.¹⁴ Het zijn kennelijk de maatschappelijke gevolgen van de onverbindendverklaring die doorslaggevend zijn voor de HR en niet reverentie voor de wetgever. Men kan er alleen over twisten of dit nu juist een juridische danwel een politieke afweging is.

4 Die reverentie voor de wetgever blijkt ook niet als het gaat om het lange tijd controversiële punt of de rechter verdragen aan elkaar mag toetsen. In het kruis-

10 HR 12-10-84, NJ 1985, 230. Dit standpunt werd bevestigd bij HR 23-9-88, NJ 1989, 740.

11 A.W. Heringa, Art. 26/VBPR, gelijke behandeling en de rechtsvormende taak van de rechter, *NJCM Bulletin*, 1989: 78-80.

12 Constitutionele toetsing, *NJCM Bulletin*, 1992: 258.

13 286/85, Jur. 1987: 1453.

14 Bijl. TK 20 453, nr 6.

doende geval – is het
 et beginsel van art. 26
 onzuivere constructie
 stateert dat een Neder-
 rdragsbepaling, doch
 eze wet buiten toepas-
 t de eis van art. 2 lid 3
 t, een effectief rechts-
 .¹¹ Rechtsingang is er
 t ontzegt.

mee te maken dat het
 rzieningen ging, zoals
 men kunnen opmaken
 , waar het college met
 an worden opgeheven,
 de verbindendheid
 e geven zou kunnen
 dat die lijn niet altijd
 t het Europese Hof van
 bij ongelijke behande-
 annelijke werknemers

t van het non-discrimi-
 oet gaan de wegen van
 n het licht van wat de
 g, door zich tegenover
 IR, er alles aan gedaan
 nnelijk de maatschap-
 laggevend zijn voor de
 over twisten of dit nu

gaat om het lange tijd
 g tot n. In het kruis-

raketten-arrest haalt de HR de – overigens door de wetsgeschiedenis niet ge-
 schraagde – stelling van het Hof dat het constitutionele bestel de rechter deze
 toetsing zou verbieden en deze zou voorbehouden aan de wetgever, fors onder-
 uit.¹⁵ De HR vervolgt dan: "...nu er geen constitutioneel verbod is, moet de rechter
 deze toetsing verrichten als de burger aan één van deze verdragen rechten kan
 ontlennen waarop de nakoming van een andere verdragsverplichting inbreuk kan
 maken." Zou de rechter dit nalaten, dan zou de burger rechtsbescherming worden
 onthouden.

Aangezien het internationale recht normaliter geen rangorde van verdragen kent,
 (met uitzondering van het Handvest van de VN, zoals door het Internationaal
 Gerechtshof in de Lockerbie-zaak op 14 april nog eens is bevestigd) moet de
 rechter nagaan of – bij afweging van alle belangen – de betreffende verdrags-
 bepaling voor de staat een zo zwaarwegend beletsel vormt om aan zijn verplichting
 jegens de betreffende burger te voldoen, dat nakoming van zijn verplichting jegens
 die burger van hem niet kan worden gevergd en dus niet kan worden bevolen,
 aldus de HR in het arrest inzake de overlevering van de Amerikaanse militair die
 zijn vrouw om het leven had gebracht¹⁶ en die in de Verenigde Staten de dood-
 straf te duchten had. Dat nu lijkt een politieke afweging van de bovenste plank
 doch ter wille van de rechtsbescherming van de burger meent de HR deze afweging
 niet aan de executieve te mogen overlaten. De HR is evenwel niet bereid om – zoals
 wel door sommigen is bepleit¹⁷ – te allen tijde voorrang te geven aan verdragen
 die de rechten van de mens garanderen. Juridisch lijkt mij dat goed verdedigbaar,
 maar de HR betreedt met die afweging wel een pad vol voetangels en klemmen.

5 Men kan het ermee eens zijn dat ter wille van de rechtsbescherming van de
 burger de rechter dit pad niet schuwt, doch dan lijkt het niet erg consistent dat
 de HR in zijn – door middel van een beroep op de WOB door het NJCM buitgemaak-
 te – advies over constitutionele toetsing er geen voorstander van is wettelijke
 maatregelen te toetsen aan eenieder verbindende bepalingen van internationaal
 gewoonterecht.¹⁸ Deze toetsingsbevoegdheid is door de HR in 1959 bij het Nyugat-
 arrest vrijwillig afgestaan.¹⁹ Het afgestane gebied werd door de grondwetgever
 van 1983 vervolgens geannexeerd voor de wetgever met een beroep op – u raadt
 het – de onzekere inhoud van het gewoonterecht, alhoewel er qua rechtskracht
 geen enkel verschil is tussen geschreven en ongeschreven volkenrecht. Flinterman
 merkt in het door hem uitgebrachte advies over constitutionele toetsing terecht

HR 23-9-88, NJ 1989, 740.
 nende taak van de rechter.

15 HR 10-11-89, NJ 1991, 248.

16 HR 30-3-90, NJ 1991, 249.

17 Zie o.a. B.P. Vermeulen, Uitlevering soms een kwestie van vertrouwen. *Delikt en Delinkwent*,
 1990, Jrg 20: 334 v.v.

18 Constitutionele toetsing, *NJCM-Bulletin*, 17-3-1992: 251.

19 HR 6-3-59, NJ 1962, 2.

op dat het argument dat het internationaal gewoonterecht onzeker zou zijn bevreemdend is, aangezien de Nederlandse rechter het veelvuldig toepast buiten het geval van toetsingskwesties; men denke aan het immuniteitsrecht. Van groter belang is zijn opmerking dat het internationaal gewoonterecht vele regels bevat die een directe aanspraak aan de burger tegen de overheid geven.²⁰ Indien voor de HR het belang van de rechtsbescherming van de burger het beslissend criterium is voor het assumeren van de bevoegdheid verdragen aan elkaar te toetsen, waarom pleit hij er dan niet eveneens voor de in 1983 definitief verloren gegangene bevoegdheid (tot 1983 had de HR op Nyugat terug kunnen komen) tot toetsing van de wet aan internationaal gewoonterecht terug te krijgen? Is de HR van mening dat dit gewoonterecht de burger weinig of geen rechten geeft? We weten het niet, want de HR zegt nogal laconiek dat hij zich verenigt met het oordeel van de regering dat voor deze toetsing geen noodzaak bestaat. Van een nadere bespreking acht de raad zich ontslagen nu hij zich ook geen voorstander betoont van toetsing aan algemene rechtsbeginselen, die immers veelal deel zullen uitmaken van het internationaal gewoonterecht.

4 CONCLUSIE

Ik kom tot een evaluatie. Mijns inziens valt het met de politieke rol van de rechter wat betreft de toepassing van het internationale recht in de nationale rechtsorde nogal mee. Het is duidelijk dat de rechtsbescherming van de burger tegen mogelijke inbreuken op de hem door het internationale recht toegekende rechten voor de rechter een centrale rol speelt. Evenzeer duidelijk is dat de door internationale verdragsorganen ontwikkelde rechtsopvattingen de nationale rechter vrijmoediger hebben gemaakt bij het toetsen van nationale regelingen. Bij het volgen van die rechtsopvattingen vervult de rechter echter geen politieke, doch een puur rechterlijke functie. Voor de toepassing van het gemeenschapsrecht treedt hij zelfs niet langer als nationaal rechter op doch als communautair rechterlijk orgaan. Voor het EVRM blijft hij als nationaal rechter fungeren, doch kan hij niet om de interpretatie door de Straatsburgse organen heen, aangezien dit uiteindelijk tot een de Nederlandse rechtsorde bindend besluit kan leiden. Voor het VN-comité voor de Rechten van de Mens ligt dit in wezen niet anders, ook al zijn de uitspraken ervan formeel niet bindend. Het is immers door de verdragsstaten in het leven geroepen om toezicht te houden op de eerbiediging van de verdragsrechten en daarvoor is interpretatie van die verdragsrechten onvermijdelijk. Heel pregnant is dat door de HR geformuleerd in het eerder vermelde advies: "Door een niet voorziene wending in de jurisprudentie van dergelijke organen kunnen ook in Nederland nieuwe varianten van strijd met het betrokken grondrecht ontstaan. De recht-

²⁰ Constitutionele toetsing, *NJCM-Bulletin*, 1992: 274/5.

it onzeker zou zijn be-
 vuldig toepast buiten
 iteitsrecht. Van groter
 recht vele regels bevat
 id geven.²⁰ Indien voor
 et beslissend criterium
 lkaar te toetsen, waar-
 tief verloren gegene
 n komen) tot toetsing
 n? Is de HR van mening
 eft? We weten het niet,
 et het oordeel van de
 een nadere bespreking
 er betoont van toetsing
 llen uitmaken van het

tieke rol van de rechter
 e nationale rechtsorde
 de burger tegen moge-
 egekende rechten voor
 de door internationale
 ale rechter vrijmoediger
 . Bij het volgen van die
 doch een puur rechter-
 cht treedt hij zelfs niet
 echterlijk orgaan. Voor
 hij niet om de interpre-
 uiteindelijk tot een de
 - het VN-comité voor de
 jn de uitspraken ervan
 n in het leven geroepen
 gsrechten en daarvoor
 eel p. .nant is dat door
 oor een niet voorziene
 anen ook in Nederland
 ht ontstaan. De recht-

spraak van de HR van de afgelopen decennia weerspiegelt verscheidene gevallen waarin dit verschijnsel zich voordeed en waarin de Nederlandse rechtspraak op het desbetreffende punt moest worden aangepast.²¹ Het is dus de jurisprudentie van de internationale verdragsorganen die binnen de Nederlandse rechtsorde strijd doet ontstaan. Dat de HR in sommige gevallen volstaat met het constateren van die strijd doch het aan de wetgever overlaat die strijd weg te nemen zonder daaraan direct consequenties te verbinden, moet dan ook veeleer worden gezien als het – wellicht op goede gronden – afzien van het uitoefenen van de rechterlijke functie dan als het afzien van het uitoefenen van een politieke functie.

Niet wordt overigens door mij ontkend dat de internationale verdragsorganen een politieke rol van betekenis vervullen. Het is maar al te zeer bekend dat met name in tijden van stokkende integratie het Europese Hof van Justitie een uiterst belangrijke rol heeft gespeeld als hoeder en bewaker van het *acquis communautaire*. En de verdragsorganen op het gebied van de mensenrechten is een politieke rol evenmin vreemd, omdat zij – bij gebreke van een centrale wetgever – bij uitstek de drager en verwoorder zijn van rechtsontwikkelingen. Doch dan moet tevens worden gesteld dat deze politieke rol hen is toegekend door de verdragspartijen, al realiseren deze zich dat veelal niet als zichzelf het slachtoffer zijn van een negatieve beoordeling.

Samenvattend wil ik stellen dat de Nederlandse rechter in het algemeen tamelijk nauw beantwoordt aan het model dat Erades heeft geschetst voor de verhouding tussen de machten in de staat. Na gesteld te hebben dat "A calculated intrusion into the political field would be quite improper for a court" vervolgt hij dat het niettemin vrijwel onvermijdelijk is dat in de uitvoering van zijn rechterlijke functies een tribunaal een beslissing op het gebied van het internationale recht kan treffen "that does not please the political authorities." Afgezien van het feit dat het niet de taak van de rechter is de politieke autoriteiten te behagen, kan zo'n beslissing ook metterdaad interfereren met de politieke lijn uitgezet door die autoriteiten. Hij vervolgt dan: "The judges in municipal courts that have any degree of independence are generally aware of the possibilities of bringing their Governments into difficulties. Certainly a careful examination of the issues would recommend itself to intelligent men." En relativerend voegt hij eraan toe: "That there is no guarantee that care will be taken by all judges, or even that all are well qualified, is a risk certainly no greater than exists when governmental personnel have to interpret international law. And at least independent courts are not charged with the function of pursuing national self-interest under con-

21 Constitutionele toetsing, *NJCM Bulletin*, 1992: 246/247.

ditions of political pressures not conducive to detached judgment.²² Of, om het in mijn eigen, minder erudiete bewoordingen te zeggen: "The alleged political role of the judiciary often is in the eye of the beholder."

²² L. Erades, International law and the Netherlands legal order, *International Law in the Netherlands*, 1980, vol III: 380-81.

41919

Heden, de zestiëndste april negentienhonderd negenennegentig,
op verzoek van:

1. Aleksander Danikovic, wonende te Belgrado,
 2. Radomir Zikovic, wonende te Belgrado,
 3. Vladimir Kostic, wonende in Jagodina,
 4. Filip Gavric, wonende in Belgrado,
 5. Vlasta Djurinac, wonende te Pristina,
 6. Goran Vasic, wonende te Pristina,
 7. Milorad Seslija, wonende te Ajvalija,
 8. Mija Seslija, wonende te Ajvalija,
 9. Mile Migailovic, wonende te Vucak,
- voornoemde steden alle gelegen in de Republiek Servië,

te dezer zake domicilie kiezend te 's-Gravenhage aan de Valkenboslaan 72, ten kantore van Mr. A.B.B. Beelaard, die tot procureur wordt gesteld,

heb ik,

Aan de Arrondissementsrechtbank
te 's-Gravenhage
Aan de Procureur-Generaal
ten kantore van de Procureur-Generaal

AAN:

Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken.
de STAAT DER NEDERLANDEN, /zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan:
Dhr F.R. van Diggele, aldaar werkzaam

Voor ieder der Ministeries f.i.
AANGEZEGD:

dat mijn verzoekers in hoger beroep komen van het door de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage op 7 april 1999 onder rolnummer KG 99/339 in kort geding gewezen vonnis tussen mijn requiranten als eisers en gerequireerden als gedaagden;

en heb ik, deurwaarder, de Staat der Nederlanden

GEDAGVAARD:

/x/
negenen-
twintigste
f.i. *Jhr*

om op donderdag ~~tweëntwintig~~ april negentienhonderd negenennegentig, des morgens om 10 uur, vertegenwoordigd door een procureur, te verschijnen ter terechtzitting van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, welke terechtzitting zal worden gehouden in het Paleis van Justitie te 's-Gravenhage aan de Prins Clauslaan 60 aldaar;

TENEINDE:

alsdan en aldaar te horen eis doen en concluderen dat het het Hof moge behagen te vernietigen het vonnis, op 7 april 1999 onder rolnummer KG 99/339 in kort geding door de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage tussen partijen geweest en, opnieuw rechtdoende, alsnog bij arrest, voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad,

zolang een resolutie van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties die tot het gebruik van geweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië opdracht geeft of daartoe bepaald machtigt, ontbreekt,

de Staat der Nederlanden te bevelen om zich met onmiddellijke ingang te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië onthoudt, en tevens de Staat te veroordelen tot het betalen van een schadevergoeding van f 1000.- aan elk der appellanten bij wijze van (voorlopige en vooralsnog alleen immateriële) schadevergoeding, vanwege de grote spanningen waaraan zij bloot staan, c.q. hebben gestaan als gevolg van de voortdurende bedreiging van hun leven en hun welzijn door de toepassing van onrechtmatig oorlogsgeweld van de zijde van de Staat jegens hen,

met veroordeling van geïntimeerden in de kosten in beide instanties.

DE GRIEVENInleiding

In appèl dienen de vorderingen van appellanten - uit hun aard - uitdrukkelijk ook aldus te worden verstaan dat het daarin gevraagde bevel om zich met onmiddellijke ingang te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de FRY geacht moet worden eveneens betrekking te hebben op een situatie waarin weliswaar een staakt-het-vuren tot stand is gekomen, dan wel een

vredesakkoord, doch de Staat, in samenwerking met de NAVO-partners, zich niettemin het recht voorbehoudt om, indien de FRY naar hun oordeel niet of niet in voldoende mate aan de termen voor dat staakt-het-vuren, dan wel dat akkoord, tegemoetkomt, het oorlogsgeweld tegen de FRY te hervatten, zonder dat de Veiligheidsraad een resolutie zal hebben aanvaard die tot het gebruik van zodanig oorlogsgeweld opdracht geeft of daartoe bepaaldelijk machtigt.

Aanvulling van de eis

Voorts willen appellanten de vorderingen aanvullen met de eis dat de Staat wordt veroordeeld tot het betalen van de schadevergoeding van f 1000.- aan elk der appellanten, bij wijze van (voorlopige en vooralsnog alleen immateriële) schadevergoeding, vanwege de grote spanningen waaraan zij bloot staan als gevolg van de voortdurende bedreiging van hun leven en hun welzijn door de toepassing van onrechtmatig oorlogsgeweld van de zijde van de Staat jegens hen.

Zodat het gevorderde in appèl komt te luiden zoals hierboven weergegeven.

Alles wat appellanten in eerste aanleg hebben aangevoerd en gesteld en al hetgeen zij daartoe in het geding hebben gebracht, maakt opnieuw deel uit van deze procedure in hoger beroep.

Ten onrechte heeft de President in het bestreden vonnis het gevorderde in eerste aanleg afgewezen.

Dit vonnis wordt bestreden op de navolgende gronden:

Grief I

Ten onrechte zijn - aanvankelijk - eisers in eerste aanleg in de kosten veroordeeld.

Het gevorderde had dienen te worden toegewezen, zodat de kostenveroordeling ten onrechte bij - aanvankelijk - eisers is terecht gekomen.

Grief II

onderdeel 1

Ten onrechte wordt in het bestreden vonnis onder 2.2., waarin de belangrijkste rechtsgronden geacht moeten worden te zijn vervat waarop - aanvankelijk - eisers zich beroepen om hun vorderingen te schragen, geen melding gemaakt van het feit dat de belangrijkste rechtsgrond waarop - aanvankelijk - eisers, allen gemobiliseerde soldaten in werkelijke dienst van het Joegoslavische leger, zich beroepen, is de onrechtmatige

dreigende aantasting van het belangrijkste hun toekomstige mensenrecht, namelijk het recht op leven, dat door het onrechtmatige oorlogsgeweld waaraan de Staat der Nederlanden in het kader van geïntegreerde NAVO-acties deelneemt, dan wel eventueel opnieuw dreigt deel te nemen, doelgericht en opzettelijk in de waagschaal wordt gesteld.

In het kader van deze geïntegreerde NAVO-acties, waarin Nederland participeert, is het zelfs de expliciete opzet om hen, als combattanten van het Joegoslavische leger, fysiek uit te schakelen.

Daarnaast wordt onder 2.2, eveneens ten onrechte, onvermeld gelaten dat door - thans - appellanten ook een beroep wordt gedaan op de evenzeer dreigende schending van andere subjectieve rechten als gevolg van onrechtmatig oorlogsgeweld, zoals een schending van het recht op gezondheid, het recht op eigendom, benevens van een groot aantal andere mensenrechten en subjectieve rechten, die door het streven om hen middels onrechtmatig oorlogsgeweld zoveel mogelijk afbreuk te doen, geschonden dreigen te worden.

Het bepaalde in de artikelen 6 IVBPR en 2 EVRM waarop - aanvankelijk - eisers primair een beroep doen, heeft bij uitstek rechtstreekse werking, terwijl hetzelfde geldt voor de normen die andere hierboven bedoelde subjectieve rechten bescherming bieden.

Ook in oorlogssituaties is bescherming van het recht op leven in het geding, zoals nog maar kort geleden in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 onder 85 (prod. 4 in eerste aanleg) wordt bevestigd.

Het recht op leven is slechts dan - nader geclausuleerd - opgeschort, indien het gaat om rechtmatige oorlogshandelingen, zoals in artikel 15 lid 2 EVRM wordt aangegeven.

Dit wordt ook door de Staat nog eens onderschreven in het Memorandum van de Staat der Nederlanden, ingebracht in de procedure voor het Internationaal Gerechtshof leidend tot de uitspraak van het Hof van 8 juli 1996 (prod. 4 in eerste aanleg, ad 27).

Hieruit valt af te leiden dat de bescherming van het recht op leven ook als absoluut heeft te gelden in situaties van onrechtmatig oorlogsgeweld.

Dit veronderstelt echter noodzakelijkerwijs dat voor de rechter ook kenbaar en beoordeelbaar moet zijn of er in enige omstandigheid van (dreigend) oorlogsgeweld sprake is van (dreigende) "lawfull acts of war", dan wel "unlawfull acts of war".

Hetgeen op zijn beurt weer zonder meer veronderstelt dat een oordeel over de vraag of het in het geval van oorlogsgeweld sprake is van (dreigende) "lawfull acts of war", dan wel "unlawfull acts of war", - d.w.z. schending van het agressieverbod, van het interventieverbod, van het verbod tot het gebruik van disproportioneel oorlogsgeweld, van het gebruik van ontoelaatbare wapensystemen of ontoelaatbare methodes van oorlogvoering, etc. - , niet alleen aan staten is voorbehouden, doch dat noodzakelijkerwijs ook de rechter geacht moet worden daarover te kunnen en ook te moeten oordelen.

Zou aan de norm van het agressieverbod, het interventieverbod, het verbod van disproportioneel wapengeweld, het verbod van verboden wapens en verboden methoden van oorlogvoering, etc., rechtstreekse werking worden ontzegd, dan zou dat impliceren dat de rechter daarover geen oordeel zou kunnen vellen, hetgeen dan zou betekenen dat rechtstreekse werking van fundamentele mensenrechten als het recht op leven in oorlogssituaties geheel zou zijn geblokkeerd en gefrustreerd.

Dit zou ook niet te rijmen zijn met het feit dat voor een oordeel of een (dreigende) aantasting van het recht op leven onrechtmatig is, dan wel de situatie zich voordoet als bedoeld in artikel 15 lid 2 EVRM, een rechterlijk oordeel ook hierover onontbeerlijk is.

Of de mogelijkheid tot een zodanig rechterlijk oordeel nu ontleend wordt aan de rechtstreekse werking van verdragsbepalingen, waarin de normen die uitmaken of een bepaald oorlogsgeweld rechtmatig is of niet zijn vervat, aan het volkenrechtelijk gewoonterechtelijke karakter met jus cogens - status van deze normen zelf, of aan een zekere reflexwerking hiervan, is daarbij om het even.

Aldus overwegend had de President in het bestreden vonnis met veel grotere kracht en stelligheid dienen vast te stellen, dat uiteraard een rechterlijk oordeel over de rechtmatigheid van het (dreigen met) oorlogsgeweld als in het onderhavige geval niet alleen mogelijk is, maar zelfs een obligatoir karakter draagt, dan door de voorzichtige formulering te kiezen onder 3.5 van het bestreden vonnis, dat "bij deze stand van de jurisprudentie (...) rekening (moet) worden gehouden met de mogelijkheid dat onder omstandigheden aan het in het Handvest neergelegde verbod tot agressie en tot non-interventie (bedoeld zal zijn: het interventieverbod) rechtstreekse werking wordt toegekend", is gebeurd.

onderdeel 2

Ten onrechte wordt onder 2.2. voorts geen melding gemaakt van het feit dat - aanvankelijk - eisers er bij pleidooi uitdrukkelijk op hebben gewezen dat (het) (dreigen met) (verder) oorlogsgeweld van Nederland in NAVO-verband om de FRY tot instemming met enige akkoord met volkenrechtelijke status te dwingen ook alleen al daarom onrechtmatig is, aangezien artikel 52 van het Weens Verdragenverdrag bepaalt dat:

"Elk verdrag is nietig, waarvan de totstandkoming is bereikt door bedreiging met of gebruik van geweld in strijd met de beginselen van het volkenrecht, neergelegd in het Handvest van de Verenigde Naties."

Mitsdien heeft de Staat zich ook uit dien hoofde van (het) (dreigen met) (verder) oorlogsgeweld jegens de FRY en jegens eisers te onthouden.

Ten onrechte wordt een zodanig oordeel in het bestreden vonnis gemist, nu immers het afdwingen van (implementatie van) een door

de FRY te ondertekenen vredesakkoord als een belangrijk doel - en tevens rechtvaardiging - voor (dreiging met) (nieuw) oorlogsgeweld jegens de FRY wordt gegeven. (Dreigen met) (hernieuwd) oorlogsgeweld om een dergelijk resultaat af te dwingen is echter ook alleen al daarom onrechtmatig en ontoelaatbaar, zo had bepaaldelijk in het bestreden vonnis behoren te worden vastgesteld.

onderdeel 3

Onder 2.2 wordt er weliswaar melding van gemaakt dat - aanvankelijk - eisers aan het gevorderde mede ten grondslag hebben gelegd dat het gebruik van onrechtmatig oorlogsgeweld een misdrijf vormt tegen de vrede, maar wordt ten onrechte achterwege gelaten er melding van te maken dat - aanvankelijk - eisers tevens hebben aangevoerd dat ook reeds het beramen van een dergelijk onrechtmatig oorlogsgeweld een misdrijf tegen de vrede vormt.

Zou na een staakt-het-vuren of na een vredesakkoord, het onrechtmatig oorlogsgeweld door de Staat dreigen te worden hervat, zal reeds dit voornemen derhalve opnieuw een misdrijf tegen de vrede vormen.

onderdeel 4

Wat een misdrijf tegen de vrede is, wordt omschreven in artikel 6 van het Handvest van Neurenberg. In het bestreden vonnis wordt er onder 2.2 ten onrechte geen melding van gemaakt dat - aanvankelijk - eisers zich ook rechtstreeks beroepen op artikel 6 van het Handvest van Neurenberg, waar zij zich keren tegen het onrechtmatig oorlogsgeweld dat door de Staat doelbewust op hen wordt gericht, teneinde hen fysiek uit te schakelen.

Artikel 6 van het Handvest van Neurenberg luidt, voor zover hier van belang:

"Het maken van plannen voor, het voorbereiden van, het nemen van initiatieven tot, of het voeren van een aanvalsoorlog of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of verzekeringen, of deelneming aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verrichten van bovengenoemde handelingen",

worden gekwalificeerd als misdrijven tegen de vrede.

Artikel 6 van het Handvest van Neurenberg besluit dan:

"Leiders, organisatoren, zij die hebben uitgelokt en medeplichtigen, die hebben deelgenomen aan het opstellen of uitvoeren van een gemeenschappelijk plan of samenzwering om één van de bovengenoemde misdrijven te begaan, zijn aansprakelijk voor alle daden, die door personen ter uitvoering van dit plan zijn verricht". (Stcrt. 1946,18)

Grief III

Ten onrechte wordt onder 3.1 van het bestreden vonnis overwogen dat - toen - eisers ter zitting zouden hebben gesteld dat de vorderingen zouden worden beheerst door Nederlands recht. Eisers hebben duidelijk aangegeven dat de vorderingen worden beheerst door Nederlands recht en het op deze casus betrekking hebbende internationale recht.

Grief IVonderdeel 1

Terecht wordt door de President in het bestreden vonnis onder 3.7 overwogen dat - aanvankelijk - eisers als militairen in het leger van de FRY de kans lopen het slachtoffer te worden van luchtaanvallen.

Ook in de situatie van een staakt-het-vuren, waarin de Staat zich het recht voorbehoudt de akties in NAVO-verband te hervatten dreigt opnieuw een situatie te ontstaan waarin - thans - appellanten doelbewust en opzettelijk tot slachtoffer worden gemaakt.

Terecht wordt dan ook onder 3.7 voorts overwogen, dat in zoverre de mogelijkheid bestaat dat hun recht op leven wordt aangetast. Terecht wordt ten slotte onder 3.7 overwogen, dat een dergelijke aantasting gerechtvaardigd kan zijn, indien er sprake is van rechtmatige oorlogshandelingen.

Terecht wordt voorts onder 3.8 overwogen dat de Staat zich ter rechtvaardiging van zijn oorlogshandelingen, dan wel in de toekomst eventueel opnieuw dreigende oorlogshandelingen, beroept op resolutie 1199 van de Veiligheidsraad en het feit dat deze resolutie in het teken van Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties is gezet.

Terecht overweegt de President onder 3.10 voorts dat resolutie 1199 is genomen op basis van de bepalingen van Hoofdstuk VII van het Handvest.

En voor zover met de zinsnede: "Dit hoofdstuk staat de mogelijkheid van het ondernemen van militaire aktie toe", onder 3.10, wordt bedoeld dat indien een Veiligheidsraadsresolutie in het teken van dit hoofdstuk wordt gesteld, het treffen van dwangmaatregelen daarmee voor de Veiligheidsraad tot de mogelijkheden gaat behoren, wordt ook dit terecht overwogen. Volkomen terecht - en dat kan niet genoeg benadrukt worden - wordt dan ook in de daarop volgende zinsnede onder 3.10 overwogen:

"Zij het dat daartoe dan besloten dient te worden door de Veiligheidsraad."

Daaraan is echter diametraal tegengesteld, daarmee is volkomen inconsistent en een en ander laat zich in geen enkel opzicht ermee rijmen dat vervolgens onder 3.12 wordt overwogen als daar weergegeven:

"De omstandigheid dat niet de Veiligheidsraad, maar de NAVO-raad vervolgens heeft besloten tot het ondernemen van militaire akties teneinde de FRJ te bewegen tot naleving van de resolutie 1199 kan niet op voorhand als onrechtmatig worden aangemerkt, ook al brengt dit voor eisers een zeker risico met zich mee voor hun recht op leven."

Zoals blijkt uit het overwogene onder 3.8 beroept de Staat voor de beweerdde rechtmatigheid van zijn oorlogsgeweld zich op resolutie 1199 van de Veiligheidsraad en het Handvest van de Verenigde Naties.

De schending van deze resolutie zou oorlogsgeweld tegen de FRY legitimeren, omdat deze resolutie in het teken van Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties zou staan.

Maar vervolgens geeft de rechter zelf, volkomen terecht, onder 3.10 aan, dat voor het zover kan komen, "daartoe dan besloten dient te worden door de Veiligheidsraad".

Het is van algemene bekendheid dat een dergelijk besluit door de Veiligheidsraad nimmer is genomen.

En dan plotseling, als een deus ex machina, komt de President met de overweging dat het feit dat niet de Veiligheidsraad, maar de NAVO een dergelijk besluit heeft genomen evenzeer legitimerend zou werken als wanneer de Veiligheidsraad zelf een dergelijk besluit zou hebben genomen.

Dat staat weliswaar niet letterlijk zo in 3.12.

Wat er staat is dat het feit dat de NAVO heeft besloten tot militair geweld jegens de FRY niet als onrechtmatig kan worden aangemerkt. Maar ook al zou strikt genomen het louter nemen van een besluit door de NAVO tot het toepassen van oorlogsgeweld op zich niet onrechtmatig zijn, het gaat natuurlijk om het uitvoeren van een dergelijk besluit en dat is dan ook precies wat hier aan de orde is (dan wel opnieuw aan de orde dreigt te komen bij een blijvende dreiging van hervatting van het oorlogsgeweld na een akkoord of staakt-het-vuren).

En dat is wat hier in overweging 3.12 bij een redelijke interpretatie ook geacht moet worden bedoeld te zijn.

De President geeft hiermee behalve onder 3.12 aan dat toepassing van oorlogsgeweld door de NAVO voor rechtmatig moet worden gehouden, nu daartoe niet door de Veiligheidsraad is besloten, maar door de NAVO.

De President is hier kennelijk een gloednieuw leerstuk op het spoor in het volkenrecht, inhoudende dat de NAVO-raad even competent is als de Veiligheidsraad, als het gaat om besluiten die zijn gebaseerd op het Handvest van de Verenigde Naties.

Tot de ontdekking van dit nieuwe volkenrechtelijke leerstuk is de President kennelijk krachtig opgewekt door de Staat, die - net als zijn NAVO-bondgenoten - de openbaring van dit nieuwe leerstuk al eerder deelachtig was geworden.

Dat leerstuk luidt dus kennelijk - kort en goed - dat de

NAVO-raad, op gelijke voet met de Veiligheidsraad, competent is in aangelegenheden van het Handvest van de Verenigde Naties, zodat overal waar in dit Handvest gesproken wordt van "de Veiligheidsraad" tevens gelezen kan worden "de NAVO-raad", met bovendien de aantekening dat in aangelegenheden waar de Veiligheidsraad "er verder niet uit komt", de besluitvormingsbevoegdheid automatisch verschuift van de Veiligheidsraad naar de NAVO-raad.

Deze herschrijving van het Handvest van de Verenigde Naties, waarin de NAVO-raad als besluitvormend orgaan in de oorspronkelijke ook aan appellanten bekende versie geheel ontbreekt, zou inmiddels in stilte zijn beklonken en is appellanten tot hun spijt geheel ontgaan.

En omdat de NAVO-raad inmiddels, op gelijke voet met de Veiligheidsraad, geacht moet worden in aangelegenheden van het Handvest van de Verenigde Naties competent te zijn, is een besluit tot geweldstoepassing van de NAVO-raad thans even legitimerend als een besluit van de Veiligheidsraad dat is, zo simpel is het voortaan.

Voortaan is dan ook oorlogsgeweld waartoe door de NAVO wordt besloten in het kader van Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, in beginsel even rechtmatig als oorlogsgeweld waartoe in dat Handvest-kader door de Veiligheidsraad wordt besloten.

Toen de President tot zijn geloofsaanname van zijn dit door de Staat verkondigde nieuwe leerstuk geraakte, verloor hij klaarblijkelijk uit het oog dat onafhankelijkheid de enige echt wezenlijke bestaansgrond vormt van de institutie die hij vertegenwoordigt.

Een onafhankelijkheid die hij in zo'n cruciale kwestie had hoog te houden tegenover de Staat, die in dit verband in processu niets beter te berde heeft weten te brengen dan het als een Tibetaanse gebedsmolen herhalen van de steeds in dezelfde afgepaste bewoordingen gestelde, armetierige frase:

"De Nederlandse regering is van oordeel dat de blijvende weigerachtigheid om Veiligheidsraadsresolutie 1199 uit te voeren militair optreden in NAVO-verband in voldoende mate legitimeert."

(zie bladzijde 3 pleidooi van de Staat in eerste aanleg)

Diezelfde frase wordt ook, in dezelfde afgepaste bewoordingen, door de andere NAVO-landen voortdurend op exact dezelfde wijze gebezigd, waaruit op zich al duidelijk kan worden afgeleid dat hier sprake is van onderlinge afstemming en van een gezamenlijk besloten strategie van de NAVO-landen.

Van deze gezamenlijke strategie maakt onmiskenbaar deel uit dat uitdrukkelijk is besloten met deze pseudo-juridische argumentatie te volstaan.

Er wordt dan ook geen titel of jota aan toegevoegd. De plaat wordt alleen steeds weer opnieuw afgedraaid.

Er was voor de President geen enkele reden om deze geheel niet onderbouwde, in onderling NAVO-verband bekokstoofde quasi-juridische prietpraat als nieuwe geloofsleer te omhelzen. Des te kwalijker is hier het prijsgeven van de rechterlijke onafhankelijkheid door het klakkeloos volgen van de Staat, nu het hier in de meest letterlijke zin gaat om een zaak van leven of dood van - thans - appellanten en op deze wijze de rechtsbescherming die appellanten bij de onafhankelijke rechter probeerden in te roepen tegen de Staat der Nederlanden, die hen rechtstreeks en direct naar het leven staat, op voorhand al werd verkwanseld.

Aanvankelijk-eisers hebben bij pleidooi in eerste aanleg uitvoerig uiteengezet dat, in een zaak als deze waarin hun recht op leven rechtstreeks door de Staat wordt belaagd, het aan de Staat is om te bewijzen, dan wel toch in elk geval aannemelijk te maken, dat deze aanslag van de Staat op hun leven op een rechtmatige grondslag berust.

Waarbij voorts door - toen - eisers is aangevoerd dat het gebruik van oorlogsgeweld en het dreigen daarmee sinds de totstandkoming van het Handvest van de Verenigde Naties in beginsel buiten de wet is gesteld en nog slechts in nauwkeurig in het Handvest omschreven gevallen is toegestaan, zodat hier sprake is van een situatie van nee, tenzij. Ook hieruit volgt dat de Staat met duidelijke bewijzen moet komen, dat het oorlogsgeweld dat hij toepast, c.q. eventueel opnieuw dreigt toe te passen, rechtmatig is.

Slaagt de Staat daar niet in, dan dient de onafhankelijke rechter zulk oorlogsgeweld te verbieden en ogenblikkelijk een einde te maken aan de aanslagen die de Staat onderneemt op het leven van - thans - appellanten, dan wel meent in de toekomst, na een staakt-het-vuren, te kunnen ondernemen tegen appellanten.

Het is niet de bedoeling van onafhankelijke rechtspraak dat de rechter de Staat dan laat weggkomen met een voortdurend jegens de Tweede Kamer, de politici, de pers, de media en de rechter in exact dezelfde bewoordingen herhaalde standaard-frase, waaraan geen titel of jota wordt toegevoegd en die niet anders kan worden betiteld als pseudo-juridische fraseologie. Nochtans is dat wel wat onder 3.12 van de bestreden uitspraak heeft plaatsgevonden.

onderdeel 2

En het kan ook niet zo zijn dat de rechter, in een dergelijke zaak van leven of dood van appellanten, er zelf mee weggkomt zijn oordeel op dit punt volstrekt ongemotiveerd te laten en ermee te volstaan hier alleen maar dicht tegen de Staat aan te kruipen. Voor zijn cruciale oordeel onder 3.12 dat - aanvankelijk - eisers, ook al is hun recht op leven in het geding, zoals de President hier zelf vaststelt, geweld in NAVO-verband van de Staat maar op gelijke voet als rechtmatig hebben te accepteren als wanneer daartoe door de Veiligheidsraad zou zijn besloten, wordt immers werkelijk geen schijn van argumentatie gegeven.

In zijn meest naakte vorm wordt hier zonder meer de opvatting van de Staat gevolgd.

Thans-appellanten hebben bij pleidooi in eerste aanleg het ius cogens-karakter van het Handvest uiteengezet en in een bijlage toegelicht.

Natuurlijk kan juist vanwege dit ius cogens-karakter, van het Handvest niet worden afgeweken.

Artikel 53 van het Weens Verdragenverdrag omschrijft het ius cogens aldus:

"Voor de toepassing van dit Verdrag is een dwingende norm van algemeen volkenrecht een norm die aanvaard en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm, waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard."

Het Handvest geeft bij exclusiviteit de Veiligheidsraad bevoegdheid om in het kader van Hoofdstuk VII de geëigende dwangmaatregelen vast te stellen.

Daarop kan dus niet worden "ingebroken", ook niet door een bondgenootschap van de machtigste staten van de wereld, die in hun machtsarrogantie menen de bevoegdheid van de Veiligheidsraad te kunnen usurperen, zoals bij pleidooi in de eerste aanleg en in de bij de stukken in de eerste aanleg bijgevoegde conclusie van eis uitvoerig is uiteengezet.

Voorzover de Staat het nu plotseling, achteraf, zou willen doen voorkomen alsof de legitimatie van het (dreigende nieuwe) oorlogsgeweld niet binnen het systeem van het Handvest zou moeten worden gezocht, maar daarbuiten, namelijk in wat wel als het zogenaamde leerstuk van de humanitaire interventie wordt aangemerkt, moet allereerst worden opgemerkt dat de baaierd van vernietiging die door de NAVO-bombardementen wordt aangericht, op zich al aangeeft dat elke humanitaire pretentie een alles verslindend cynisme vormt.

Voorzover dus de Staat nu opeens inderdaad een dergelijke rechtvaardiging niet langer binnen maar buiten het Handvest van de Verenigde Naties zou willen zoeken, wordt verwezen naar wat - aanvankelijk - eisers daarover hebben opgemerkt in de ingebrachte conclusie van eis, tevens nadere memorie (bladzijde A-13 t/m A-23) en bij pleidooi in eerste aanleg (bladzijde 9 t/m 13).

Alles wat daar wordt gesteld, moet hier als herhaald en ingelast worden beschouwd.

Waarbij dan met name nog eens expliciet naar voren moet worden gehaald dat:

1. Gelet op het ius cogens-karakter van het geweldsverbod en interventieverbod, zijnde ius cogens het hoogste recht, het niet voorstelbaar is dat er normen zouden zijn die daar nog boven zouden gaan.

2. Als er al normen boven de van ius cogens zijnde normen van het geweldsverbod en het interventieverbod zouden kunnen gaan - quod non -, dit althans in casu alleen al daarom niet het geval kan zijn, aangezien hier door de NAVO geweld gebruikt wordt dat uiteindelijk feitelijk ten dienste komt van de gewapende separatistische beweging van één bevolkingsgroep in het betrokken gebied, met voorzienbare catastrofale gevolgen voor (de rechten van) andere bevolkingsgroepen in dat gebied.
3. Als er al normen boven de van ius cogens zijnde normen van het geweldsverbod en interventieverbod zouden gaan - quod non -, kan dit althans in casu alleen al daarom geen opgeld doen, nu de geweldgebruikende en de het interventieverbod schendende NAVO-landen wél tegen de FRY zodanig geweld aanwenden, maar dat niet wensten te doen tegen Kroatië, toen dat in één klap 200.000 Serviërs uit de Krajina verdreef en daarbij duidenden Servische burgers vermoordde, welke actie zelfs door diezelfde NAVO-landen politiek en militair werd gesteund, alsmede evenmin geweld wensten toe te passen tegen Turkije, toen dit de Koerden te vuur en te zwaard verdreef uit Oost-Turkije, waarbij meer dan 200.000 doden zijn gevallen (zie prods. 12 en 13 in eerste aanleg), zodat de schending van het interventieverbod en het agressieverbod hier, ook in het licht van zogenaamde humanitaire bewogenheid, een volkomen arbitrair karakter krijgt. Dit arbitraire karakter verdraagt zich niet met de gelijkwaardigheid van staten als basisprincipe van het volkenrecht, op grond waarvan staten ook jegens elkaar aanspraak kunnen maken op een gelijke bejegening in gelijke gevallen. Dit betekent dat, indien Kroatië en Turkije erop kunnen rekenen in gevallen van grootscheepse etnische schoonmaak verschoond te blijven van beweerdelijk "humanitaire" geweldstoepassing door de NAVO-landen, ook Joegoslavië erop moet kunnen rekenen bij beweerdelijk massaal gewelddadig optreden tegen een separatistische beweging op haar territorium evenzeer van zogenaamd "humanitair" optreden verschoond te blijven. Het ius cogens-karakter van het agressieverbod en het interventieverbod kan in elk geval niet wijken voor zogenaamd "humanitair" geweld, dat naar volstreekte willekeur alleen bepaalde staten treft.
4. Als het van ius cogens-karakter zijnde agressieverbod en interventieverbod - dat nog eens expliciet wordt bevestigd in artikel 3 van het ook door de Staat geratificeerde Tweede Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève - al zou kunnen wijken voor zoiets als "humanitair geweld" - quod non -, dan behoort dit in elk geval zo effectief en doelgericht mogelijk te worden uitgevoerd. Dit zou dan in casu betekenen het binnentrekken met grondtroepen van het betrokken gebied om dit te bezetten en te pacificeren. Niet het lafhartig vernietigen van een heel land met terreurbombardementen, omdat men de moed niet heeft om daadwerkelijk grondtroepen in te zetten.

Hetgeen dan tot gevolg heeft dat door de verwoestingen op grote schaal de burgerbevolking van het gehele land zwaar wordt getroffen in haar fundamentele rechten op een menswaardig bestaan, terwijl tegelijkertijd de bevolkingsgroep die men beoogt te willen "helpen", daardoor vooralsnog juist extra wordt getroffen. Hun bestaansvoorwaarden worden evenzeer vernietigd, nu de civiele infrastructuur en de economie van de gehele FRY wordt vernietigd door wekenlange barbaarse bombardementen.

5. Naast de eis van effectiviteit dient voor zgn. "humanitair" oorlogsgeweld, voorzover rechtmatig - quod non -, in elk geval ook de eis van proportionaliteit te worden gesteld. Deze eis van proportionaliteit geldt te allen tijde voor elk oorlogsgeweld, zoals ook in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 over de (on)rechtmatigheid van het gebruik van kernwapens en het dreigen daarmee nog eens uitdrukkelijk wordt bevestigd (prod. 4, ad 41 en 42). Dit proportionaliteitsbeginsel wordt in elk geval in casu zwaar geschonden, nu Joegoslavië naar de Middeleeuwen wordt terug gebombardeerd, hetgeen de bestaansvoorwaarden van de gehele Joegoslavische bevolking van meer dan 10 miljoen mensen, inclusief de bewoners van Kosovo, voor onafzienbare tijd vernietigt.
6. Een zuiver militair bondgenootschap is per definitie nimmer geschikt voor het uitvoeren van zgn. "humanitair geweld", indien dit al, in afwijking van het handvest, geoorloofd zou zijn - quod non -. Een militair bondgenootschap kan zich namelijk niet permitteren te "falen", d.w.z. er niet in te slagen militair zijn wil op te leggen. Dit torpedeert een gerichtheid op het tijdig inzetten van diplomatieke middelen. Een dergelijke inzet zou immers uitgelegd worden als "verliezen", en daarmee de geloofwaardigheid van het militair bondgenootschap aantasten. Een militair bondgenootschap staat daarmee per definitie haaks op het uitvoeren van zgn. "humanitaire operaties", waarvoor, als deze al, in afwijking van het Handvest, juridisch voor mogelijk zouden moeten worden gehouden - quod non -, in elk geval als voorwaarden geformuleerd zouden moeten worden bereidheid tot tijdige diplomatie, flexibiliteit en de bereidheid om op elk moment over te gaan tot niet-militaire oplossingen. Gelet op de geloofwaardigheid die een militair bondgenootschap koste wat het kost overeind denkt te moeten houden, mist dit uit zijn aard de daarvoor benodigde instelling en eigenschappen. Met andere woorden: uit zijn aard kan de NAVO niet functioneren als een "Leger des Heils".
7. Afwijking van regels van ius cogens, zoals het interventieverbod en het geweldverbod, is slechts mogelijk - zo geeft ook artikel 53 van het Weens Verdragenverdrag aan -, indien er sprake is van het totstandgekomen zijn van:

"een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard."

Daarvoor is nodig dat zich een *opinio juris* heeft gevestigd. Niet kan zomaar worden aangenomen dat een zodanige *opinio juris* zich heeft ontwikkeld, als een handvol westers-georiënteerde volkenrecht "deskundigen" roepen dat dit zo langzamerhand wel geacht mag worden het geval te zijn. Een *opinio juris* kan zich immers alleen vestigen bij een langdurige statenpraktijk. En kan ook nimmer totstandkomen in een situatie waarin de voorstanders van een dergelijke *opinio juris* in evenwicht worden gehouden door de tegenstanders daarvan. Zolang vaste leden van de Veiligheidsraad, zoals China en Rusland, gesteund door een groot aantal andere landen van de niet-westerse wereld, alsmede door een groot aantal volkenrechts-geleerden, zich verzetten tegen de rechtmatigheid van afwijking van het Handvest van de Verenigde Naties, kan nimmer een statenpraktijk groeien, waarin een *opinio juris* is uitgekristalliseerd die een dergelijke afwijking ten gunste van zgn. "humanitair geweld" toestaat.

Voor het niet totstandkomen van een afwijkende *opinio juris*, zolang daartegen voortdurend verzet bestaat, wordt verwezen naar het voorbeeld van de rechtmatigheid van kernwapens, zoals behandeld door rechter Shahabuddeen in zijn "opinion" bij de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996: als kernwapens vanaf het begin onrechtmatig waren, dan kan daarin geen verandering zijn gekomen middels een latere *opinio juris*, gelet op de voortdurende tegenstand tegen de rechtmatigheidsthese omtrent kernwapens. Waren kernwapens echter vanaf het begin rechtmatig, dan hebben de voorstanders van deze rechtmatigheid effectief verhinderd dat er een *opinio juris* zich heeft uitgekristalliseerd die ze later onrechtmatig heeft gemaakt.

DEEL I. INLEIDENDE UITEENLOPENDE KWESTIES

1. De hoofdzaak

De aanvang van het atoomtijdperk vormt een juridisch referentiepunt voor de onderhavige zaak. Eén argument was dat, op dat tijdstip, het gebruik van kernwapens niet verboden was volgens internationaal recht, maar dat later een verbodsregel ontstond, waarbij de noodzakelijke *opinio juris* zich ontwikkelde onder de gecombineerde invloeden van het algemene verbod van het gebruik van geweld dat is neergelegd in artikel 2, lid 4, van het Handvest, en van het groeiende besef van en gevoeligheid voor de kracht van kernwapens. Met het oog op het standpunt dat in de laatste vijf decennia is ingenomen door de voorstanders van de rechtmatigheid van het gebruik van kernwapens (hierna te noemen "voorstanders van rechtmatigheid"), zal het moeilijk zijn vast te stellen dat de noodzakelijke *opinio juris* later is uitgekristalliseerd, indien deze niet al eer-

der bestond. Die redenering werd niet gevolgd door de meeste voorstanders van de onrechtmatigheid van het gebruik van kernwapens (hierna te noemen "voorstanders van onrechtmatigheid").

Het standpunt dat in het algemeen werd ingenomen door de voorstanders van onrechtmatigheid, was dat bij de aanvang van het atoomtijdperk een verbodsregel bestond, en dat verdere ontwikkelingen alleen maar getuigden van het voortdurende bestaan van die regel. Van hun kant stelden de voorstanders van rechtmatigheid zich op het standpunt dat zo'n verbodsregel nooit bestaan heeft en dat verdere ontwikkelingen alleen getuigden van het voortdurende niet-bestaan van een dergelijke regel en van het bestaan van een ermee corresponderend recht om kernwapens te gebruiken. Geen discussiepunt was of een verbodsregel, aannemende dat deze bij de aanvang van het atoomtijdperk bestond, zou zijn ingetrokken of gewijzigd door de ontwikkeling van een latere tegenovergestelde regel²; indien dat was bepleit, zou het standpunt ingenomen door de voorstanders van onrechtmatigheid de ontwikkeling van de *opinio juris* verhinderen die noodzakelijk is voor het vervolgens ontstaan van een regel die gebruik van kernwapens toestaat, en dit zou met name zo zijn indien de vroegere verbodsregel tot het *ius cogens*^{**} behoorde. Dit zou het geval geweest zijn indien enige van de humanitaire beginselen waarop de eerdere verbodsregel was gebaseerd, zelf tot het *ius cogens* behoorden, een mogelijkheid die door paragraaf 83 van het Advies van het Hof wordt opengelaten.

Statenpraktijk is belangrijk, maar moet worden beschouwd in het kader van de aan de orde gestelde kwesties. In het kader van de kwesties die in deze zaak aan de orde zijn gesteld, is de statenpraktijk na de aanvang van het atoomtijdperk niet van een zodanige beslissende betekenis als gesuggereerd wordt door de aandacht die er gedurende de behandeling aan is besteed: het is niet noodzakelijk deze praktijk in enig detail meer en

-
- * Kort voor: *opinio juris sive necessitatis*, ook wel aangeduid met *opinio necessitatis*, een van de vereisten voor het ontstaan van gewoonterecht. De overtuiging van rechtsplicht; de heersende mening dat iets rechtens behoort. In het internationaal recht moet voor het ontstaan van gewoonterecht de statenpraktijk tot een gewoonte geworden zijn waarvan algemeen wordt aangenomen dat er een rechtsplicht uit gegroeid is. (*vert.*)
 - ² Voor de mogelijkheid dat een regel van internationaal gewoonterecht wordt gewijzigd door latere onverenigbare statenpraktijk, zie *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits* (Militaire en paramilitaire activiteiten in en tegen Nicaragua, Merites), *I.C.J. Reports 1986*, p. 109, § 207.
 - ** De dwingende normen van algemeen internationaal recht. (*vert.*)

verder te bekijken dan wat redelijkerwijs duidelijk is, namelijk, dat de tegenstand geboden door de voorstanders van rechtmatigheid de ontwikkeling van een verbodsregel zou hebben verhinderd, indien er voorheen geen bestond, en dat, indien voorheen wel een verbodsregel bestond, de oppositie geboden door de voorstanders van onrechtmatigheid het tenietgaan van de regel zou hebben voorkomen. In beide gevallen zou de rechtstoestand zijn zoals die was bij de aanvang van het atoomtijdperk. De vraag is wat was die rechtstoestand?

Het essentiële punt is dus of bij de aanvang van het atoomtijdperk een regel van internationaal recht bestond die het een staat verbod gevolgen teweeg te brengen zoals in het vervolg konden worden veroorzaakt door het gebruik van kernwapens. Indien toentertijd niet zo'n regel bestond, is er sindsdien ook geen ontstaan, en is de zaak beslist in het voordeel van de voorstanders van rechtmatigheid. Indien een dergelijke regel toentertijd wel bestond, is die sindsdien ook niet tenietgegaan, en valt de beslissing uit ten voordele van de voorstanders van onrechtmatigheid.

(blz. 167 - 168)

en:

2. *De situatie volgend op de aanvang van het atoombijperk*

Een "koppig vasthouden aan gewoonte wekt evenveel beroering als een vernieuwing", zegt Bacon.¹⁷ Aannemend derhalve dat bij de aanvang van het atoombijperk een verbodsregel bestond, moet nog onderzocht worden of die regel later werd gewijzigd of tenietgedaan door het ontstaan van een nieuwe regel die in de tegenovergestelde richting werkte: zou het "koppig vasthouden" aan het eerdere verbod van het gebruik van kernwapens als een "beroering wekkend" iets zijn beoordeeld?

Het is noodzakelijk om oog te hebben voor de structuur van het debat. Het argument van sommige staten is dat er geen verbodsregel van het gebruik van kernwapens bestaat of ooit bestaan heeft. Om dit punt te beslissen, is de aanvang van het atoombijperk een nuttig referentiepunt. De situatie op dat tijdstip moet worden vastgesteld aan de hand van het recht zoals het toen gold. Latere ontwikkelingen maken geen deel uit van welk proces dan ook dat leidde tot enigerlei regel over het onderwerp zoals toen bestond. Indien de bevinding juist is dat, volgens het recht zoals het bestond bij de aanvang van het atoombijperk, toentertijd een verbodsregel bestond, kunnen aanwijzingen voor een latere statenpraktijk niet dienen om die bevinding te weerleggen door aan te tonen dat, in strijd met die bevinding, toentertijd geen verbodsregel bestond. Wat een latere statenpraktijk wel kan doen is een *opinio juris* in het leven roepen dat een nieuwe regel is ontstaan die de oude regel wijzigt of herzielt. Maar er is niet naar voren gebracht dat, indien bij de aanvang van het atoombijperk een verbodsregel bestond, deze werd gewijzigd of herzien door het ontstaan van een latere regel die in de tegenovergestelde richting werkt. Nu dit zo is, volgt daaruit dat indien er bij de aanvang van het atoombijperk een verbodsregel bestond, die regel nog steeds van kracht is.

Indien in feite zou worden beargumenteerd dat een eventuele eerdere verbodsregel werd tenietgedaan door het ontstaan van een latere regel die in tegenovergestelde richting werkt, komt men ook tot dezelfde conclusie. De krachtige en langdurige oppositie binnen de gelederen van de niet-kernwapenstaten tegen de stelling dat er een wettig recht bestaat om kernwapens te gebruiken, zou voldoende zijn geweest om de ontwikkeling van de *opinio juris* te voorkomen die nodig is om een dergelijke nieuwe regel tot stand te laten komen, en met name zou dat het geval zijn indien de eerdere regel de status van *ius cogens* had. Dit zou het geval geweest zijn indien de humanitaire beginselen waarop de eerdere regel gebaseerd was, die status hadden, welke mogelijkheid wordt opengelaten door paragraaf 83 van het Advies.

Een laatste punt. Aangevoerd werd dat de kernwapenstaten "staten [zijn] die speciaal in hun belangen worden getroffen" in de betekenis van het beginsel dat betrekking heeft op het ontstaan van internationaal gewoonterecht, zoals geformuleerd door het Hof in 1969 (*Zaken betreffende het Continentaal Plat in de Noordzee, I.C.J. Reports 1969*, p. 43, §74) en dat in feite "in het huidige geval een statenpraktijk ten aanzien van de bedreiging met of het gebruik van kernwapens, alleen zou kunnen komen van staten die de status van erkende kernwapenstaat bezitten" (C.R. 95/24, p. 3, vertaling). Het argument is interessant, maar niet overtuigend. Waar de rechtmatigheid van het gebruik van een wapen ter discussie staat dat de mensheid zou kunnen uitroeien en op die manier alle staten vernietigen, gaat het bij de test welke staten speciaal worden getroffen, niet om het bezit van

het wapen, maar om de gevolgen van het gebruik ervan. Vanuit dit oogpunt bezien worden alle staten in gelijke mate getroffen, want, net als de volkeren die die staten bewonen, hebben zij allemaal een gelijk recht om te bestaan.

Om deze redenen had het Hof, aannemend dat voorheen een verbodsregel bestond, tot de uitspraak kunnen komen dat het standpunt ingenomen door een aanzienlijk aantal niet-kernwapenstaten, zoniet door de meerderheid, de ontwikkeling van de *opinio juris* zou hebben tegengehouden die nodig is om een nieuwe regel tot stand te laten komen die de oude tenietdoet. De oude verbodsregel zou daarom tot op heden van kracht zijn gebleven.

(blz. 197 - 198)

Ditzelfde geldt, *mutatis mutandis*, voor de onderhavige kwestie.

Afwijking van de *ius cogens*-normen van het geweldsverbod en het interventieverbod zou slechts mogelijk zijn bij totstandkoming van een *opinio juris* die afwijking hiervan toestaat.

De totstandkoming van een zodanige *opinio juris* wordt echter effectief verhinderd door het voortdurende brede verzet tegen de vorming van een zodanige *opinio juris*, onder aanvoering van Rusland en China, gesteund door veel staten en een groot aantal volkenrechtdeskundigen. Zij koesteren daarvoor dezelfde argumentatie, in meer algemene zin, als appellanten in onderhavige kwestie.

Het hek is immers van de dam als allerlei staten, onder humanitaire voorwendsels, elkaar naar believen de oorlog zouden mogen aandoen.

Eigenrichting zou daarmee weer de norm zijn en daarmee zouden we terug zijn bij af.

8. Herhaalde malen treft men met name in de westerse media de voorstelling van zaken aan, als zou het zgn. leerstuk van het "humanitair geweld" in elk geval tenminste moeten gelden als voor de toekomst wenselijk recht. Ook die opvatting dient bestreden te worden. Naar de mening van een aantal volkenrechtsgeleerden vormt dit zgn. leerstuk juist een regressie in de rechtsontwikkeling, in plaats van progressie. Deze opvatting wordt ook weergegeven door prof. Victor Conde, hoogleraar internationaal recht der mensenrechten aan de Trinity Law School, in een voordracht voor een internationaal forum op 25 maart jl. in de Verenigde Staten:

In my opinion there is no such "evolving right to humanitarian intervention" in International Law. The doctrine of Humanitarian Intervention which was considered by some as part of customary international law back in the 18th and 19th centuries and perhaps into the first half of this century, was replaced by the UN Charter paradigm. This was largely because recourse to Humanitarian

Intervention as a legal basis for violating sovereignty/territorial integrity was so easily misused and abused, especially by more powerful states going into smaller less powerful ones, where often the goal was not the ending of the acts that allegedly "shocked the conscience of mankind" but were more for changing the political structure or leadership of the state to meet the likes of the intervening state. The UN Charter, especially in articles 2.4 and 2.7 was meant to make this customary law doctrine no longer necessary with the UN structures, especially the UN Security Council and the Commission on Human Rights in place to handle such problems.

en:

Humanitarian Intervention is definitely not *lex lata*, or even *lex ferenda*. There may well be some other "humanitarian" types of norms ripening in the field of customary international law but humanitarian intervention is not one. Indeed, the sort of aggression threatened by NATO to stop atrocities in KOSOVO now is the very type of conduct the UN meant to resolve within its own house. When states like the US do not feel they can politically win the UN mandate to do what they want to do (and are going to do anyway), they must turn to alternative legal justifications, such as the erroneous soundbyte claim of an "evolving norm" of Humanitarian Intervention. Let us call this for what it really is, a specious claim to a right to use force (*jus ad bellum*) which has no legal basis in either contemporary conventional or customary international law.

Grief V

Ten onrechte wordt in het bestreden vonnis onder 3.12 ten slotte nog overwogen:

"Bij de huidige stand van zaken kan niet worden beoordeeld of er sprake is van disproportioneel oorlogsgeweld".

onderdeel 1

Deze overweging komt neer op rechtsweigering. Thans-appellanten hebben de rechter uitdrukkelijk gevraagd de Staat te bevelen zich met onmiddellijke ingang te onthouden van deelname aan verder oorlogsgeweld tegen de FRY vanwege het feit dat de Staat zich bij dat oorlogsgeweld medeplichtig maakt aan het oorlogsmisdrijf van disproportioneel oorlogsgeweld.

Een oordeel over de hier opgeworpen rechtskwestie wordt in het bestreden vonnis echter geweigerd. Onder de motivering dat dit "bij de huidige stand van zaken niet kan worden beoordeeld".

onderdeel 2

De President had bovendien dienen vast te stellen dat hier reeds op eerste gezicht sprake is van disproportioneel oorlogsgeweld aangezien:

1. onrechtmatig oorlogsgeweld als in kwestie in beginsel ipso facto als disproportioneel oorlogsgeweld moet worden aangemerkt;
2. het oorlogsgeweld ook nog eens is gericht op een onrechtmatig doel, met name het onder (dreigen met) geweld doen tekenen en implementeren van een - uit dien hoofde - nietig verdrag, en ook daarom nog eens ipso facto als disproportioneel oorlogsgeweld is aan te merken;
3. de grootscheepse en wekenlange verwoestingen aangericht op het grondgebied van de gehele FRY in geen enkele verhouding staan tot de "ernst" van het door de FRY gepleegde "delict", namelijk het weigeren van NAVO-troepen op zijn grondgebied. Hier is immers van een "delict" dat dergelijke grootschalige verwoestingen zou rechtvaardigen in het geheel geen sprake;
4. de NAVO is inmiddels begonnen met het vernietigen van grote delen van de civiele infrastructuur van de FRY. Ook dit is ipso facto disproportioneel oorlogsgeweld, ook al omdat het vernietigen van de civiele infrastructuur geen gerechtvaardigd militair doel is. Aanvankelijk-eisers hebben in eerste instantie bewijsstukken overgelegd, waaruit blijkt dat in de Golfoorlog de civiele infrastructuur van Irak grotendeels is vernietigd, hetgeen een belangrijke oorzaak vormt voor de verdergaande verpaupering en massasterfte die zich op het ogenblik in Irak onder burgerbevolking voordoet (prods. 7 en 8 in eerste aanleg). Datzelfde scenario dreigt zich ook in de FRY te gaan voltrekken.

Grief VI

Ten onrechte wordt in het bestreden vonnis onder 3.13 overwogen:

"Het beroep op de Wet Oorlogsstrafrecht gaat niet op. Deze wet ziet op misdrijven gepleegd door natuurlijke personen".

Ook al zou het in de laatste zin gestelde juist zijn - quod non -, dan nog sluit dit een beroep op de Wet Oorlogsstrafrecht in een zaak als deze in het geheel niet uit. De Wet Oorlogsstrafrecht stelt immers normen. Die normen maakt mitsdien deel uit van de Nederlandse rechtsorde en moeten dan ook gewoon gehandhaafd worden. Zoals dit geldt voor de normen van het reguliere Wetboek van Strafrecht, zo geldt dit ook voor de normen van de Wet Oorlogsstrafrecht.

Om maar eens een norm uit het reguliere Wetboek van Strafrecht te noemen - het verbod tot mishandeling.

Als een persoon er weet van heeft dat een ander persoon voortdurend de intentie heeft om hem te mishandelen, kan hij bij de civiele rechter handhaving van het verbod tot mishandeling vragen door het vragen van een bevel tot maatregelen daartegen. Zoals bij voorbeeld een straatverbod.

Zo geldt dit ook voor de normen van de Wet Oorlogsstrafrecht. Indien de Staat schending daarvan beraamt of pleegt, kan degene die door dit onrechtmatig handelen gedupeerd dreigt te worden bij de civiele rechter terecht voor een voorlopige voorziening daartegen.

Zoals ook in kwestie wordt gevraagd.

Of de Wet Oorlogsstrafrecht nu ziet op misdrijven gepleegd door natuurlijke personen of niet, staat daarbuiten.

Overigens is de opvatting van de President natuurlijk volstrekt onjuist.

Geen enkele strafwet beperkt strafbaarstelling uitsluitend tot natuurlijke personen, dus ook de Wet Oorlogsstrafrecht niet. Behalve als het gaat om delicten die naar hun aard alleen door natuurlijke personen kunnen worden begaan. Voor veel delicten als bedoeld in de Wet Oorlogsstrafrecht gaat dit niet op. Met name ook niet voor het bepaalde in artikel 8 van de Wet Oorlogsstrafrecht, waarop expliciet een beroep wordt gedaan.

Grief VII

Ten onrechte wordt in het bestreden vonis onder 3.13 tenslotte nog overwogen:

"Ook het beroep op Protocol I bij de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949 faalt, daar eisers geen concrete omstandigheden hebben aangevoerd, waaruit kan blijken dat er ten opzichte van hen persoonlijk sprake zou zijn van een schending van het humanitaire recht".

Aanvankelijk-eisers hebben zich in die zin op het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève beroepen, dat zij aan hun vorderingen mede ten grondslag hebben gelegd schending van het bepaalde in artikel 52 lid 2 van Protocol I, dat aanvallen strikt tot militaire doelen moeten worden beperkt. Uiteraard worden appellanten erdoor ge-affecteerd - als burgers van de FRY, als soldaten en verdedigers van hun vaderland -, als de Staat in NAVO-verband zich schuldig maakt aan vernietiging van de civiele infrastructuur van hun land, in strijd met dit gebod!

De vorderingen dares zijn:

f. 40,35

f. 116,00

f. 4,00

f. 10,15

f. 170,50

f. 29,84

f. 200,34

DANIKOVIC

DEC 2000

Voor HR. PROCEDURE
RE

de nietigheid niet bewust, een nieuwe opzegging achterwege laat. De regeling van de arbeidsovereenkomst in het B. W. had tot nu toe in dit opzicht geen moeilijkheden gegeven, omdat naar deze regeling ook een ontijdige opzegging de overeenkomst doet eindigen. Anders b.v. de huurovereenkomst. Voor een ontijdige opzegging hiervan werd conversie reeds aanbevolen door Clavareau W. P. N. R. 3780 blz. 186 en de Grooth W. P. N. R. 3897 blz. 184. (Zie ook zonder conversie Asser-Kamphuisen blz. 273). En in de rechtspraak leidde hier interpretatie van de opzegging reeds verscheidene malen tot het zelfde resultaat als de H. R. met conversie bereikte. Aldus t.a.v. art. 1607 B. W. Rb. Rotterdam 24 Dec. 1923, N. J. 1929 blz. 495, Hof Arnhem (Pachtkamer) 23 Juni 1941 1941 777, Rb. Haarlem 29 Juli 1941, 1942 106 (anders Rb. den Haag 17 Jan. 1922, N. J. 1923 blz. 731, toen de opzegging door de Huurcommissie nietig was verklaard). Voorts t.o.v. art. 34 Pachtwet Kantonrechter Alphen (Pachtkamer) 18 Nov. 1942 1943 292; anders echter Hof Arnhem (Pachtkamer) 29 April 1946 1946 612 en Centrale Grondkamer 15 Jan. 1943, de Pacht no. 551. Zie nog ten aanzien van art. 6 van het B. B. A. kantonrechter den Haag 13 Jan. 1947, 1947 627: opzegging voordat toestemming verkregen is doet de overeenkomst eindigen op den dag, waarop deze verleend wordt.

Ph. A. N. H.

No. 87

BIJZONDERE RAAD VAN CASSATIE, 12 Jan. 1949. (Mrs. Haga, Prof. Dr. Verzijl, Prof. Dr. van Brakel, Prof. Pompe, Lt.-Gen. Best.)

Arrest Lz. Rauter. Rechtsvragen rond art. 27a B.B.S.

Bevoegdheid van den Ned. rechter. Art. 63 Krijgsgevangenenconventie van 1929 niet geschreven voor oorlogsmisdaden begaan vóór de gevangenschap. Eisen te stellen aan dagvaarding een crimineel beleid betreffende. Uit dagvaarding behoeft niet te blijken welke delicten volgens Ned. recht het telaste gelogde oplevert. Dit behoeft evenmin te blijken uit de bezeugenverklaring, daar het slechts betekenis heeft voor de straftoemeting. Qualificatie van het misdrijf van art. 27a B.B.S.

Rechtspositie van burgers in bezet gebied t.a.v. den bezetter. Landoorlogsreglement en capitulatievoorwaarden. Rechtskarakter van de capitulatie te Rijnsoord. Betekenis van de capitulatie t.a.v. Ned. Regering in Londen en t.a.v. de bevolking in Nederland. Rechtspositie van bezetter in een misdadige oorlog.

Verhouding tussen wet en tractaat.

Onderscheid echte en onzijdige represailles. Art. 50 Landoorlogsreglement en de „responsabilité passive“.

De twee regels verborgen in Nulla poena sine praevia lege poenali. De „nieuwheid“ van de misdrijven tegen de menselijkheid. Betekenis van art. 23h Landoorlogsreglement.

Beroep op noodtoestand en „Unzumutbarkeit“, ambtelijk bevel, wettelijk voorschrift. Welk recht hier toepasselijk?

Straftoemeting. Betekenis van het internationale element in deze rechtspleging.

(Sr. artt. 1, 40, 42, 43; Sv. art. 261; B.B.S. art. 27a; Landoorlogsregl. artt. 23h, 50; Krijgsgevangenenconv. van 1929, art. 63). *

Op het beroep van H. A. Rauter, van beroep SS-Obergruppenführer, General der Waffen SS und Polizei, voorheen Höhere SS- und Polizeiführer en General-Kommissar für das Sicherheitswesen in het bezette Nederlandse gebied, thans in bewaring gesteld in de Strafgevangenis te Scheveningen, req. van cassatie tegen een sententie van het Bijzondere Gerechtshof te 's-Gravenhage, van 4 Mei 1948, waarbij hij werd schuldig verklaard aan:

voor wat het sub I bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van medeplegen en door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (S. no. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van mensenroof en doodslag waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht hem door den vijand geboden, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog vóór 15 Mei 1945, volgens de Nederlandse wet“;

voor wat het sub II bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken en medeplegen van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken van enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van mensenroof begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog vóór 15 Mei 1945, volgens de Nederlandse wet“.

voor wat het sub III bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van het door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig

* Zie noot onder het arrest, Red.

oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van diefstal, volgens de Nederlandse wet";

voor wat het sub IV bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van afpersing, volgens de Nederlandse wet";

voor wat het sub V bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van het door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken en medeplegen van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van mensenroof begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog vóór 15 Mei 1945, volgens de Nederlandse wet, meermalen gepleegd", voor wat het sub VI bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van het door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van wederrechtelijke vrijheidsberoving waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht hem door den vijand geboden, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog vóór 15 Mei 1945, volgens de Nederlandse wet",

voor wat het sub VII bewezen verklaarde betreft:

„De voortgezette handeling van het plegen, medeplegen en door misbruik van gezag opzettelijk uitlokken van het zich gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder B van het Handvest behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945 bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (Stbl. No. G 5), bevattende dit misdrijf tevens de bestanddelen van afpersing, diefstal, wederrechtelijke vrijheidsberoving, welk feit in een aantal gevallen den dood tengevolge heeft

gehad, doodslag en moord, waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht hem door den vijand geboden, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog vóór 15 Mei 1945, volgens de Nederlandse wet",

en met toepassing van de artt. 47, 56, 57, 278, 282, 287, 289, 310 en 317 Sr., 1, 2, 3, 11 en 27a B.B.S., werd veroordeeld tot de doodstraf;

Gehoord het verslag van den Raadsheer Best;

Geheard den req. omtrent zijn persoon en zijn persoonlijke omstandigheden;

Gelet op de middelen van cassatie, voorgesteld bij schriftuur, luidende:

1. S. of v. t. der artt. 261, 348, 349, 350, 351, 358 en 359 Sv. artt. 278, 282, 289, 310 en 317 Sr. en art. 27a B.B.S.

a. doordat de bewezen verklaring, evenzeer als de dagvaarding in haar belangrijkste onderdelen, vrijwel uitsluitend inhoudt qualificaties van feiten en vrijwel geen enkele omschrijving van feiten, zodat uit de bestreden sententie slechts valt te gissen, welke feiten nu eigenlijk zijn bewezen verklaard, terwijl voorts een raadsel is welke vorm van daderschap en deelneming, waaromtrent de dagvaarding zich blijkt het requisitoir opzettelijk evenmin bekommert, nu eigenlijk is bewezen verklaard,

welke leemte in dagvaarding en bewezenverklaring temeer tot nietigheid der gehele sententie behoort te leiden, omdat art. 27a B.B.S. eerst dan kan worden toegepast, indien uit dagvaarding en bewezenverklaring blijkt welke bestanddelen van strafbare feiten volgens de Nederlandse wet de bewezenverklaarde oorlogsmisdrijven bevatten (art. 27a lid 1), ofwel indien uit dagvaarding en bewezenverklaring blijkt, dat de betreffende oorlogsmisdrijven niet bestanddelen van strafbare feiten volgens de Nederlandse Wet bevatten (art. 27a lid 2), terwijl tevens uit dagvaarding en bewezenverklaring moet blijken of de verdachte de betreffende oorlogsmisdrijven zelf heeft gepleegd dan wel heeft toegelaten, dat zijn ondergeschikten die misdrijven pleegden (art. 27a lid 3).

zijnde immers de uitdrukkelijke bedoeling van de ontwerpers van art. 27a B.B.S., om de regeling van het Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945, niet te incorporeren in de Nederlandse wetgeving, omdat dit incorporeren het nadeel zou hebben gehad, dat gewerkt zou hebben moeten worden zonder nauwkeurige delictomschrijvingen en zonder behoorlijk gedifferentieerde strafmaxima (Bijlagen Handelingen 2e Kamer 1946/47 no. 429-11).

zodat in de dagvaarding en de bewezenverklaring volgens het Nederlands strafprocesrecht stellig niet had mogen ontbreken een korte maar duidelijke feitelijke omschrijving van de bestanddelen der strafbare feiten, die de sententie had willen bewezenverklaren, temeer nu de sententie

daarop de doodstraf heeft willen toepassen, terwijl volgens het Nederlands strafprocesrecht de nietigheid van een strafvonnis niet gered kan worden, doordat op een zwevende en rekbare, in haar belangrijkste onderdelen vrijwel uitsluitend qualificaties en bijna geen feiten inhoudende dagvaarding, wel een aantal feiten en gebeurtenissen bij het onderzoek ter terechtzitting ter sprake zijn gebracht, indien deze feiten en gebeurtenissen desalniettemin zelfs niet eens een plaats in de bewezen-verklaring hebben gekregen.

zijnde een van de voornaamste beginselen van het Nederlands strafprocesrecht, dat de verdachte tevoren nauwkeurig moet kunnen weten op welke beschuldigingen hij zich heeft te verdedigen.

b. doordat de sententie het sub 1 telastegelegde en bewezenverklaarde, — kennelijk als gevolg van het vorenomschreven hoofdgebrek der sententie —, ten onrechte qualificeert als bevattende de bestanddelen van mensenroof en doodslag,

daar aan req. immers is telastegelegd o.m. „het enz. gevangennemen der Joden als onderdeel van hun deportatie”, dus niet de deportatie zelve, — zoals trouwens de kroongetuige Dr. Wilhelm Harster uitdrukkelijk verklaart —, zodat uit het bewezenverklaarde niet is te begrijpen op grond van welk(e) feit(en) req. zich zou hebben schuldig gemaakt aan het medeplegen en het door misbruik van gezag uitlokken van mensenroof en doodslag,

kunnende die gevolgtrekking bepaaldelijk niet worden gemaakt uit de door req. uitgevaardigde, in de sententie vermelde, politievoorschriften van 12 Febr. 1943, 29 Maart 1943 en 13 April 1943, zoals uit den inhoud der voorschriften duidelijk blijkt;

c. doordat uit de sententie nergens blijkt, waarom en door welke bewijsmiddelen zou zijn komen vast te staan, dat req. t.a.v. het sub I en II telastegelegde (zie in de telastelegging de woorden: „voorzover zulks van hem afhangt”) „een onmisbare schakel vormde in het geheel van maatregelen welke nodig waren om deze politiek in Nederland te doen slagen”, — zoals het slot der sententie vermeldt — daar juist integendeel rechtens onbetwistbaar vaststaat, dat req. in alles volkomen ondergeschikt was aan den Rijkscommissaris, die namens de Duitse Rijksregering het opperste regeringsgezag in Nederland uitoefende;

d. doordat in de sententie ontbreekt een bewezen-verklaring of een beslissing over het ambt van req. in zijn gezagsverhoudingen tot den Rijkscommissaris, den Weermachtsbevelhebber, den Reichsführer SS., den Führer en de Duitse Rijksregering, den Chef der Sicherheitspolizei te Berlijn, den Bevelhebber der Sicherheitspolizei alhier en zijn eventueel, — door req. uitdrukkelijk ontkend —, recht om aan de Sicherheitspolizei alhier bevelen te geven, die zouden afwijken van de door Sicherheits-

polizei rechtstreeks uit Berlijn ontvangen bevelen,

hebbende de sententie een beslissing over die en soortgelijke belangrijke vragen zelfs opzettelijk achterwege gelaten, blijkens de navolgende, — uiteraard onjuiste —, overweging:

„O. dat verdachte herhaaldelijk ter terechtzitting heeft aangevoerd, dat de aldaar behandelde feiten behoorden tot andere dienstakken dan de zijne of dat men vanuit Berlijn of van de zijde der Weermacht bepaalde eisen had gesteld of dat zijn handelingen in overeenstemming waren met besluiten van den Rijkscommissaris of zelfs door dezen aan hem waren opgedragen doch dit voor de beoordeling van de vraag of hij de telastegelegde feiten heeft begaan van weinig belang is, omdat hem niet verweten wordt, dat hij de ter terechtzitting besproken feiten alleen heeft begaan maar slechts, dat hij in de uitvoering daarvan telkens een bepaald aandeel heeft gehad, hetwelk nader in de telastelegging is omschreven en naar het oordeel van het Hof, behoudens een enkele uitzondering, door de bewijsmiddelen is komen vast te staan”.

terwijl juist het gebrek in de sententie is, dat nergens staat welk „bepaald aandeel” req. in de uitvoering „van de ter terechtzitting besproken (!) feiten” zou hebben gehad, terwijl de dagvaarding zich om die gezagsverhoudingen al evenmin bekommerd, blijkens de sub I en II der dagvaarding ingevoegde woorden „voorzover zulks van hem afhangt”, wordende de stelling, dat de sententie de beslissing over voormelde en soortgelijke belangrijke vragen over de gezagsverhoudingen, — die niet slechts voor dit eerste belangrijke proces, maar voor alle verdere volgende processen tegen van oorlogsmisdrijven verdachte Duitsers van groot belang zijn —, opzettelijk achterwege heeft gelaten, bevestigd door het feit, dat het Hof, — alhoewel telkens bleek, dat het Hof van die gezagsverhoudingen, betreffende alle onderdelen der telastelegging, geheel onvoldoende op de hoogte was —, ter zitting aan req. geen gelegenheid meer heeft willen geven om dienaangaande de in Duitsland verblijvende hoofdgetuigen Dr. Wimmer, Ritterbusch, Dr. Bene en Deppner, alsnog voor te brengen en te doen horen;

behoevende het geen nader betoog, dat req. tengevolge van de hiervoren sub a tot en met d kortelijks omschreven zware verzuimen van vormen en leemten in het onderzoek, ten eerste in zijn verdediging en zijn belangen is geschaad, zodanig zelfs, dat zijn raadsman zich dientengevolge eigenlijk niet heeft kunnen voorbereiden op req.'s verdediging t.a.v. de door het Hof eventueel ter sprake te brengen feiten en gebeurtenissen en slechts een algemene verdediging ten aanzien van het recht heeft gevoerd;

2. S. of v. t. van de artt. 350, 351, 358

en 35
42 en
art. 8
bevel
Mel
naam
Niede
handl
altl
sente
kan v
van d
heden
recht
misd
de pe
doo
voerd
sluitr
feloo
aanzie
eens
heeft
Geh
clusie
beroep
O. di
van re
durenc
oorlog
het do
sen Ju
SS- un
sar für
staatsd
zorg v
bevel o
de Duit
het toe
de Ned
derland
bezettin
wetgevi
en veili
wetten
verband
derland
leid hee
I. hij
Duitse v
welke d
pa en d
deel van
tiek in
1940 we
van in
hem afh
heeft ge
van wet
zien op
der aan
als algen
mendrijv
als onder
Duitse g
als zeker
dood ten
geveer
ongeveer

en 359 Sv., art. 38 W. v. M. Sr., artt. 40, 41, 42 en 43 Sr., in verband met art. 13a A. B., art. 8 Sr. en de door en namens den opperbevelhebber van Land- en Zeemacht op 15 Mei 1940 aangegane overeenkomsten, genaamd „Bedingungen für die Übergabe der Niederländischen Wehrmacht" en „Verhandlungspunkte",

althans v. t. der wet, doordat de bij de sententie opgelegde doodstraf niet geacht kan worden te beantwoorden aan den ernst van de eventuele misdrijven, de omstandigheden van feitelijk en internationaal-rechtelijken aard, waaronder die eventuele misdrijven zijn begaan en den persoon en de persoonlijke omstandigheden van req.,

doordat de sententie de door req. aangevoerde rechtvaardigings- en/of schuldsluitingsgronden en/of gronden van strafeloosheid heeft verworpen, en het te dien aanzien door req. aangevoerde zelfs niet eens als strafverzachtend in aanmerking heeft genomen;

Gehoord den Proc.-Fiscaal in zijn conclusie strekkende tot verwerping van het beroep;

O. dat bij de bestreden sententie ten laste van req. is bewezen verklaard: dat hij gedurende den op 10 Mei 1940 aangevangen oorlog tussen Nederland en Duitsland in het door den vijand bezette Nederland tussen Juni 1940 en Maart 1945 als Höhere SS- und Polizeiführer en General-Kommissar für das Sicherheitswesen in krijgs- en staatsdienst bij den vijand belast met de zorg voor de openbare orde en rust, het bevel over de eenheden der Waffen-SS en de Duitse politie-eenheden en -organen, en het toezicht op en geven van bevelen aan de Nederlandse politie in het bezette Nederlandse gebied en in den loop van den bezettingstijd bekleed met bevoegdheid tot wetgeving op het terrein der openbare orde en veiligheid, opzettelijk in strijd met de wetten en gebruiken van den oorlog en in verband met den onder andere tegen Nederland gevoerden aanvalsoorlog een beleid heeft gevoerd, waarbij

I. hij opzettelijk in het kader van de Duitse vervolgingspolitiek tegen de Joden, welke de verwijdering der Joden uit Europa en de uitroeiing van althans een groot deel van hen ten doel had, en welke politiek in het bezette Nederland later dan 1940 werd ingezet, tot het welslagen hiervan in Nederland (voorzover zulks van hem afhing) dienstig geachte maatregelen heeft genomen, te weten het uitvaardigen van wettelijke voorschriften en het toezien op en leiding geven aan de activiteit der aan hem ondergeschikte politie, met als algemene strekking het afzonderen, samendrijven en gevangen nemen der Joden als onderdeel van hun deportatie over de Duitse grens, hetgeen, gelijk de verdachte als zeker moest voorzien, voor velen den dood tengevolge had, zijnde volgens gegevens van het Nederlandse Rode Kruis van ongeveer 110.000 weggevoerde Joden slechts ongeveer 6000 teruggekeerd;

II. hij opzettelijk in het kader van de Duitse politiek der arbeidsinzet tot het welslagen hiervan in Nederland (voor zover zulks van hem afhing) dienstig geachte maatregelen heeft genomen, als het doen houden van razzia's en contrôles tot het vatten van arbeidsplichtigen door aan hem ondergeschikte politie (bevolen 15 Juli 1943) en het oprichten van den Arbeits Kontroll Dienst (besluit gedateerd 14 April 1944), bij welke arbeidsinzet de gevangen werkkrachten uit de burgerbevolking van bezet Nederland met het oog op slavenarbeid naar Duitsland werden gedeporteerd en velen dientengevolge zijn omgekomen, zijnde volgens gegevens van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie tijdens de Duitse bezetting ten minste 300.000 Nederlanders voor arbeidsinzet naar Duitsland weggevoerd en alleen reeds tussen 7 Jan. en 1 September 1944 via het Durchgangslager te Amersfoort ongeveer 9900 bij contrôles en razzia's gevat;

III. hij opzettelijk nadat in het kader van de door Goering in Augustus 1943 bevolen systematische beroving van de Nederlandse bevolking van huisraad, kleding e.d. was besloten tot „rückichtslose Beschlagnahme des Hausinventars" bij Nederlandse burgers „die sich gegen die Besatzungsmacht vergangen oder feindlich eingestellt haben", de nodige maatregelen heeft genomen om uitvoering hiervan door de onder zijn bevel staande Duitse politie te verzekeren, tengevolge waarvan sedert dien op grote schaal deze goederen van Nederlandse burgers zijn geroofd, terwijl vervanging toenmaals niet of vrijwel niet mogelijk was;

IV. hij opzettelijk bij beschikking van 13 Mei 1943 de radio-ontvangsttoestellen in het bezette Nederl. gebied verbeurd heeft verklaard en de inlevering ervan bevolen, waaraan door bedreigingen kracht werd bijgezet, welke bedreigingen in October 1943 nog werden aangevuld met die van verbeurdverklaring van den gehelen inboedel, hiermede velen uit de Nederl. bevolking dwingende tot afgifte van deze toestellen en hun aldus wederrechtelijk deze eigendommen ontnemende;

V. hij opzettelijk door razzia's, gehouden op 6 Febr. 1943, door een oproep tot aanmelden, waaraan door bedreiging (o.a. tegen ouders en voogden) kracht werd bijgezet, omstreeks 5 Mei 1943, en door latere arrestaties zich meester heeft gemaakt van een groot aantal Nederlandse studenten en hen ter deportatie naar Duitsland aan de daarmede belaste Duitse overheidsorganen ter beschikking heeft gesteld, zijnde volgens gegevens van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie bij de razzia's in Februari ongeveer 1800 studenten gevat, terwijl ongeveer 3800 zich in Mei meldden en nog velen later zijn gevat, en een aantal van hen als gevolg van de deportatie overleden;

VI. hij opzettelijk omstreeks Augustus 1943 ter afschrikking tegen het onderdui-

ken heeft bepaald, dat indien Nederlandse politieambtenaren eigenmachtig den dienst verlieten en onderdoken, hun naaste verwanten onverwijld door de Sicherheitspolizei moesten worden gearresteerd en naar een concentratiekamp overgebracht, ingevolge welk bevel talrijke familieleden van Nederlandse politieambtenaren van hun vrijheid zijn beroofd;

VII. hij opzettelijk ter vergelding van tegen de bezettende macht gerichte of als zodanig opgevatte handelingen systematisch als maatregelen heeft aangewend

a. collectieve geldboeten, door hem of „in Vertretung“ van zijnentwege aan gemeenten opgelegd wegens beschadiging van kabels en andere persoonlijke handelingen, waarvoor de bevolking in haar geheel niet als hoofdelijk aansprakelijk kon worden beschouwd;

b. het uit woningen weghalen van inboedels (tevens ten behoeve van de sub III vermelde roverij en bepaaldelijk sedert deze was ingevoerd);

3. het arresteren en gevangen zetten van onschuldige burgers (veelal naaste familieleden van een in werkelijkheid gezocht persoon) of het houden van razzia's (mede ten behoeve van de sub II vermelde arbeidsinzet) en het wegvoeren van de daarbij gevangenen, terwijl het van algemene bekendheid was dat de behandeling in Duitse gevangenschap zeer slecht placht te zijn en veelal den dood tengevolge had, zijnde velen van de aldus van hun vrijheid beroofden inderdaad omgekomen;

d. represaillemoorden op Nederlandse burgers, waarbij te burgers werden neergeschoten bij of na arrestatie, of (bepaaldelijk sedert de geallieerde opmars door Frankrijk en België) terwijl zij zich voor een ander feit, dan dat waarvoor de représaillemoord plaats had, reeds in Duitse gevangenschap bevonden.

2e vanaf September 1943 de moordactie werd uitgevoerd bekend onder den naam „Silbertanne“, welke aldus was opgezet dat door leden van de Germaanse (Nederlandse) SS in samenwerking met de Sicherheitspolizei als représaille voor aanslagen op handlangers van den vijand burgers die zich in vrijheid bevonden werden neergeschoten, van welke misdrijven de daders dan zogenaamd niet gevonden werden;

door welk aldus gevoerde beleid, en meer bepaaldelijk door het sub I, II, V, VI en VII vermelde, Rauter opzettelijk systematisch terrorisme bedreef tegen het Nederlandse volk;

O. dat blijkens de cassatiemiddelen in verband met de daarop gegeven mondelinge toelichting door req.'s raadsman en de opmerkingen, door req. zelf zoowel schriftelijk als mondeling gemaakt, deze tegen de uitspraak van het Hof een aantal bezwaren heeft te berde gebracht, welke de Raad in de na te noemen volgorde zal behandelen:

O. dat req. zich er in de eerste plaats over heeft beklagd, dat hem vóór de terechtzitting in eersten aanleg slechts ge-

durende drie uren de kennisneming van het omvangrijke dossier is toegestaan, waardoor hij in zijn verdediging zoude zijn benadeeld;

O. dat de Raad naar aanleiding van dit beklag overeenkomstig art. 107 R.O. ambtsberichten heeft ingewonnen van het Bijzondere Gerechtshof en daaruit, mede in verband met de daarbij overgelegde verklaringen van den Proc.-Fiscaal bij het Hof en van req.'s raadsman, is gebleken, dat het gehele dossier gedurende de eerste twee of drie weken van Januari 1948 ten huize van req.'s raadsman te diens beschikking is geweest, uit den aard der zaak zonder enige beperking van den raadsman in zijn bevoegdheid om de processen-verbaal en andere stukken aan req. te tonen en met hem te bespreken; dat vervolgens in het midden van Maart 1948 req. zelf het dossier ter inzage heeft gevraagd en dit toen wederom ter beschikking van zijn raadsman is gesteld, teneinde het aan req. ter inzage te geven, waartoe echter slechts drie dagen beschikbaar waren, aangezien de openbare behandeling was vastgesteld op 1 April;

O. dat onder deze omstandigheden de Raad de klacht van req. volkomen ongegrond acht;

dat toch uit het bovenstaande blijkt, dat het dossier gedurende ongeveer drie weken ter uitsluitende beschikking van req. of diens raadsman heeft gestaan en het van hen afhangt, op welke wijze zij den hun toegemeten tijd onder elkaar wensen te verdelen; dat bovendien bij de talrijke verhoren, welke req. door den Proc.-Fiscaal of andere opsporingsorganen zijn afgenomen, hem blijkens de daarvan opgemaakte processen-verbaal de op de verschillende hem te laste gelegde feiten betrekking hebbende documenten steeds zijn vertoond en hij zich over de waarde daarvan heeft uitgelaten;

dat req. dan ook bij de behandeling in eersten aanleg noch blijkens het proces-verbaal der zitting, noch blijkens het daarvan mechanisch opgenomen woordelijk verslag zich heeft beklagd over enige belemmering in zijn verweer, een beklag trouwens, hetwelk blijkens zijn in eersten aanleg voorgedragen uitvoerige verdediging ongefundeerd zou zijn;

dat, waar mitsdien de even bedoelde klacht van req. feitelijk onjuist is gebleken, de vraag, of zij, indien gegrond, tot vernietiging van de bestreden sententie zou kunnen leiden, buiten onderzoek kan blijven;

O. dat req. in de tweede plaats beweert, dat het Hof zoude hebben geweigerd, getuigen, die req. te zijner ontlasting wilde voorbrengen, te horen;

O. te dien aanzien, dat aan req. bij de dagvaarding overeenkomstig art. 260 lid 3 Sv. is kenbaar gemaakt, dat hij het recht heeft, getuigen te doen dagvaarden, doch dat hij van dat recht geen gebruik heeft gemaakt;

dat hij niettemin ter terechtzitting van

het Hof van 1 April 1948 blijkt het proces-verbaal dier zitting heeft verzocht, als getuige alsnog te horen Dr. Harster, doch blijkt het proces-verbaal der zitting van 2 April, nadat het Hof de zitting had geschorst, om req. gelegenheid te geven, zich te beraden omtrent de vraag, of hij het wenselijk achtte, nog getuigen te doen dagvaarden, heeft verklaard, af te zien van het horen van nadere getuigen, zodat aan deze klacht haar feitelijke grondslag ontvalt en de eventuele rechtsgevolgen van een — door den Raad verworpen — juistheid dezer klacht onbesproken kunnen blijven;

O. dat req. de rechtsmacht van het Bijz. Gerechtshof en van den B. R. v. C. heeft betwist en heeft betoogd,

a. dat niet een Nederlandse, doch slechts een internationale rechter tot zijn berechtiging bevoegd is en

b. dat, al ware dit anders, zijne berechtiging op grond van het Verdrag van Genève van 27 Juli 1929 betreffende de behandeling van krijgsgevangenen slechts zoude kunnen geschieden door het H. M. G. en met inachtning van de waarborgen, bij dat Verdrag nader omschreven;

O. ad a en voor zoveel nodig omschreven: dat de internationale rechtsontwikkeling sinds den eersten wereldoorlog zich consequent heeft bewogen in de richting van persoonlijke strafrechtelijke aansprakelijkheid van de bedrivers van oorlogsmisdrijven en van hunne berechtiging, hetzij door een internationaal Gerechtshof, hetzij door rechtbanken van den benadeelden oorlogvoerende Staat, zulks op grond van de ervaring, dat menig oorlogvoerende Staat, en met name Duitsland, niet voldoende geneigd is gebleken tot naleving van zijne internationale verplichting jegens zijn wederpartij tot bestraffing van leden van zijn eigen strijdmacht, die ten nadele der wederpartij de normen van het oorlogsrecht hebben geschonden;

dat onder die omstandigheden het Koninkrijk der Nederlanden volkenrechtelijk rechtsmacht heeft over vijandelijke oorlogsmisdadigers, zoals ook wordt voorondersteld in de Verklaring van Moskou van 30 Oct. 1943, waarnaar wordt verwezen in de considerans van de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945, met bijbehorend Handvest;

dat na de totstandkoming van de Wet van 10 Juli 1947, S. No. H 233, ook geen twijfel meer kan bestaan aan de rechtsmacht van den Nederlandsen rechter om deze volkenrechtelijke jurisdictie van het Koninkrijk over vijandelijke oorlogsmisdadigers binnen de Nederlandse rechtsorde uit te oefenen, noch aan den wettelijken grondslag, waarop die uitoefening moet plaats hebben;

O. ad b:

dat de Raad zich er niet toe wil bepalen, tegen dit betoog aan te voeren, dat de Nederlandse wetgever de Bijzondere Rechtspleging nu eenmaal met deze rechtsmacht over vijandelijke oorlogsmisdadigers, zon-

der enige uitzondering voor militairen, heeft bekleed, en wel omdat req. ten deze een beroep heeft gedaan op een internationale overeenkomst, waarbij Nederland partij is en waarvoor — indien het beroep juist ware — de Nederlandse wet zou hebben te wijken;

dat aan zodanige overeenkomst naar haar aard, als beperkende de souvereiniteit der verdragsluitende partijen, een hogere rechtswaarde toekomt dan aan de wet en derhalve, zolang het Koninkrijk door dezen internationalen rechtsband gebonden blijft, de rechter in geval van twijfel heeft te onderzoeken, of de wet met de overeenkomst verenigbaar is, ook indien de laatste van vroegeren datum is dan de eerste;

O. nu te dien aanzien:

dat de verdragsbepalingen, waarop req. meent zich in dezen te kunnen beroepen, zijn vervat in de artt. 45, lid 1, 46, lid 1 en 63 van de bovengenoemde overeenkomst, hierna te noemen de Krijgsgevangenenconventie van 1929, luidende als volgt:

(art. 45 lid 1) „Les prisonniers de guerre seront soumis aux lois, règlements et ordres en vigueur dans les armées de la Puissance détentrice”;

(art. 46 lid 1) „Les prisonniers de guerre ne pourront être frappés par les autorités militaires et les tribunaux de la Puissance détentrice d'autres peines que celles qui sont prévues pour les mêmes faits à l'égard des militaires des armées nationales”;

(art. 63) „Un jugement ne pourra être prononcé à la charge d'un prisonnier de guerre que par les mêmes tribunaux et suivant la même procédure qu'à l'égard des personnes appartenant aux forces armées de la Puissance détentrice”;

dat deze bepalingen staan in titel III der Krijgsgevangenenconventie, handelende over „la captivité”, en wel in afdeling V daarvan („des rapports des prisonniers de guerre avec les autorités”), onder hoofdstuk 3 („Des sanctions pénales à l'égard des prisonniers de guerre”), — de artt. 45 en 46 onder „1 Dispositions générales”, art. 63 onder „3 Poursuites judiciaires”, — welke laatste onderafdeling een tegenstelling vormt tot die onder „2 Peines disciplinaires”;

dat reeds uit deze plaatsing der aangehaalde artikelen binnen het algemene kader der conventie is af te leiden, dat de laatstgenoemde bepaling, art. 63, als één der voorschriften, betrekking hebbende op de strafrechtelijke vervolging van Krijgsgevangenen, ziet op gevallen, waarin deze laatsten zich, op ernstiger wijze dan door een eenvoudig tuchtrechtelijk vergrijp, hebben misdragen jegens de autoriteiten van den Staat, in wiens macht zij zich bevinden, door de voor diens eigen legers vastgestelde reglementen, bedoeld in de eerstgenoemde bepaling, art. 45, te overtreden, of door tijdens hun krijgsgevangenschap een ander misdrijf te begaan, waarvoor strafrechtelijke vervolging in aanmerking komt;

dat deze beperkte uitlegging van art. 63

ning van het
aan, waar-
ide zijn be-
ing van dit
R.O. ambts-
n het Bij-
t, mede in
rde verkla-
ij het Hof
leken, dat
de eerste
i 1948 ten
diens be-
l der zaak
en raads-
processen-
req. te to-
at vervol-
1948 req.
gevraagd
king van
het aan
de echter
ren, aan-
vas, est-
leden de
en onge-
lijkt, dat
te weken
req. of
het van
len hun
nsen te
jke ver-
scaal of
nomen,
te pro-
de hem
hebben-
l en hij
uitge-
ling in
proces-
t daar-
k ver-
belem-
trou-
i aan-
diging
doelde
lek
erm-
kun-
ijven;
veert,
l, ge-
wilde
ij de
lid 3
recht
doch
heeft
van

voornoemd, welke deszelfs toepasselijkheid op vóór hun krijgsgevangenschap door vijandelijke militairen gepleegde oorlogsmisdrijven uitsluit, bevestiging vindt in de geschiedenis van dit onderwerp en in het bijzonder in de geschiedenis van het ontstaan en in de latere toepassing van de conventie van 1929, met algehele instemming van de Rode Kruisconferenties zelve;

dat immers reeds de artt. 31 en 32 van het Russische voorstel aan de Conferentie van Brussel van 1874, waaruit art. 28 van het door die Conferentie opgestelde ontwerp ener „Déclaration internationale concernant les lois et les coutumes de la guerre” is voortgekomen, uitsluitend het oog hadden op delicten, door krijgsgevangenen „commis durant leur captivité”, en op complotten van die zijde „en vue d'une fuite générale ou bien contre les autorités établies au lieu de leur internement”, en geenszins beoogden iets te bepalen over oorlogsmisdrijven door de betrokkenen begaan vóór hun krijgsgevangenschap, een categorie van misdrijven, waarvoor zodanige militairen naar oude vaste opvattingen, de hun krachtens het krijgsgevangenenrecht toekomstige bescherming reeds bij voorbaat hadden verspeeld;

dat van geen andere opvatting blijkt, toen tijdens de Eerste Haagse Vredesconferentie genoemd art. 28 met art. 23 van de ontwerp-Declaratie van 1874 werd samengevoegd tot art. 8 van het Landoorlogreglement van 1899, dat op zijn beurt onveranderd is overgegaan in het Landoorlogreglement van 1907;

dat in dezen zelfden gedachtengang is doorgewerkt, toen in 1921 het eerste ontwerp is gemaakt voor de tegenwoordige Krijgsgevangenenconventie, in hetwelk een art. 5 voorkwam, luidende:

„Le prisonnier est au bénéfice du droit commun de l'Etat capteur, mais il doit aussi le respecter; pour toutes les infractions qu'il commettrait, il est soumis aux lois civiles et militaires en vigueur dans le pays où il est interné.....”;

dat deze zelfde beperking opnieuw tot uitdrukking komt in art. 49 van het „avant-projet” van 1929, in welks eerste lid werd bepaald, dat „Les belligérants veilleront à ce que les autorités compétentes usent de la plus grande indulgence dans l'appréciation de la question de savoir si une infraction commise par un prisonnier de guerre doit être punie disciplinairement ou judiciairement”, — een bepaling, waaruit het thans geldende art. 52 is voortgekomen;

dat ditzelfde het gevoelen blijkt te zijn van het Internationale Comité van het Rode Kruis, blijkens hetgeen vermeld staat op bladzijde 146 van de „documentation préliminaire fournie par le Comité international de la Croix Rouge”, aan de regeringen rondgezonden voor de deskundigenconferentie van April 1947 te Genève, o.a. tot herziening van de Krijgsgevangenenconventie van 1929:

„Délits commis avant la capture. — Le

texte de l'article 45 et les discussions qui ont eu lieu à son sujet lors de la Conférence diplomatique de 1929 montrent que les auteurs de la Convention n'ont envisagé que la punition des délits commis au cours de la captivité. Quant aux délits qui auraient été commis avant la capture, la Convention ne contient aucune disposition”;

dat ook in het rapport over de werkzaamheden dier deskundigenconferentie van 14—26 April 1947 zelf op bladzijde 215 dit gevoelen tot uitdrukking kwam blijkens de motivering van de hierboven ontwikkelde stelling, luidende als volgt:

„En ce qui concerne les crimes de guerre on fit valoir qu'en vertu d'un principe de droit international coutumier, dont l'origine remonte très loin dans l'histoire, un soldat capturé et convaincu de crime de guerre ne peut plus bénéficier de la protection de la Convention. Celui qui, en combattant, s'écarte des règles essentielles du droit de la guerre ne saurait invoquer le bénéfice de la convention pour sa protection une fois qu'il est fait prisonnier. La plupart des délégations parurent admettre ce point de vue”;

dat onder die omstandigheden de beginselen van de Conventie van Londen van 8 Aug. 1945 met bijbehorend Handvest en de praktijk van uitlevering van krijgsgevangengemaakte, van oorlogsmisdrijven verdachte militairen ter berechting aan de regeringen der landen, waar zij hun misdrijven hebben gepleegd, in overeenstemming met de verklaring van Moskou van 30 Oct. 1943, in generlei opzicht in strijd zijn met het krijgsgevangenenrecht van 1929;

dat zowel de Internationale Militaire Rechtbank van Neurenberg als de verschillende geallieerde, militaire en andere gerechten dan ook zonder uitzondering ditzelfde standpunt huldigen;

dat derhalve req.'s stelling, dat hij op den voet van art. 63 der Krijgsgevangenenconventie van 1929 voor het Hoog Militair Gerechtshof terecht zou moeten staan, als onjuist moet worden verworpen en in verband hiermede de vraag of req. als krijgsgevangene in den zin van genoemde Conventie moet worden beschouwd, geen beantwoording behoeft;

dat de Raad daarom evenmin zal ingaan op de vraag of het Hof op goede gronden heeft terzijde gesteld het beroep van req. op art. 46 van genoemd verdrag, daar blijkens het bovenstaande deze bepaling slechts van toepassing zou kunnen zijn, indien req. terechtstond voor misdrijven, tijdens krijgsgevangenschap begaan;

O. dat uit het bovenstaande volgt, dat zowel het Bijz. Gerechtshof als deze Raad bevoegd is van de zaak kennis te nemen;

O. dat door en namens req. is betoogd, dat de inleidende dagvaarding nietig is, omdat:

a. dit stuk in hoofdzaak slechts quallicaties, geen concrete feiten bevat;

b. daaruit niet blijkt, of aan req. t.a.v.

de verschillende feiten daderschap is te laste gelegd, dan wel, dat hij slechts heeft toegelaten, dat zijn ondergeschikten de feiten pleegden, terwijl, indien het eerste is bedoeld, niet had mogen ontbreken een aanduiding van den vorm van deelneming welke aan req. wordt verweten;

c. daaruit niet blijkt, of en zo ja, welke bestanddelen van een strafbaar feit volgens de Nederlandse wet het te laste gelegde bevat;

O. te dien aanzien:

ad a:

dat deze klacht feitelijk grondslag mist, omdat bepaaldelijk in een geval als het onderwerpelijke, waar een verdachte zich heeft te verantwoorden ter zake van de door hem als bevelvoerder, leidend en met macht bekleed politiefunctionaris getroffen en gelaste maatregelen, met de omschrijving dezer maatregelen kan worden volstaan en niet mag worden verlangd, dat de dagvaarding daarmede inhoudende een opsomming van de handelingen van ondergeschikten waardoor het aldus duidelijk omliggende beleid in de bijzondere gevallen tot daadwerkelijke uitvoering is gekomen;

dat deze handelingen wel van belang kunnen zijn voor de bewijsvoering, doch niet zijn te rekenen tot de in art. 261 Sv. op straffe van nietigheid geëiste opgave van het telastegelegde feit;

dat req. overigens blijkt heeft gegeven de strekking en inhoud der dagvaarding zeer wel te hebben gevat, terwijl hij ook alle gelegenheid heeft gehad en in ruime mate deze gelegenheid heeft benut om zich uitvoerig op de telastelegging in al haar onderdelen te verweren;

ad b:

dat de steller der dagvaarding kon volstaan met omschrijving van de feitelijke gedragingen van req., doch niet behoefde te treden in vragen betreffende de qualificatie en bepaaldelijk verband houdende met de vaststelling van den wettelijken deelnemingsvorm, waaronder elk dier gedragingen ware te rangschikken, hoedanige vragen eerst na de bewezenverklaring van het telastegelegde aan de orde zouden komen, zodat het beroep op nietigheid der dagvaarding ook in zoverre faalt;

ad c:

dat ook dit middel vruchteloos is voorgesteld, daar art. 261 Sv. geen andere eisen aan de dagvaarding stelt, dan een opgave van een bepaald feit, aan welk vereiste de dagvaarding in dit geval beantwoordt;

O. voorts, dat hetgeen req. in de memorie van cassatie sub 1b voordraagt kennelijk strekt ten betooge, dat het Hof uit de bewijsmiddelen niet heeft kunnen afleiden, dat req. zich zou hebben schuldig gemaakt aan het medeplegen en het door misbruik van gezag uitlokken van mensenroof en doodslag, doch het middel, aldus opgevat, feitelijk grondslag mist, daar het Hof niet dit bewezen heeft verklaard, doch alleen in de qualificatie van het sub 1° be-

wezen verklaarde oorlogsmisdrijf heeft tot uitdrukking gebracht, dat dit tevens bevat de bestanddelen van mensenroof en doodslag volgens de Nederlandse wet;

O., dat voorzover het middel tevens heeft bedoeld, op te komen tegen de gebezigde qualificatie, het, zoals hierna zal blijken, gegrond is;

O. dat req. verder heeft betoogd, dat uit de door het Hof gebezigde bewijsmiddelen niet kan blijken, dat, zoals bewezen is verklaard, req. „een onmisbare schakel" vormde in het geheel van maatregelen, welke nodig waren om deze politiek (scil. de Duitse maatregelen t.a.v. Joden en gedwongen tewerkstelling) in Nederland te doen slagen, terwijl het volgens req. bovendien vaststaat, dat hij in alles volkomen ondergeschikt was aan den Rijkscommissaris;

O. te dien aanzien, dat deze klacht feitelijk grondslag mist, daar de aangehaalde woorden niet in de telastelegging voorkomen en diensgevolge evenmin in hetgeen bewezen is verklaard;

dat deze woorden wel zijn te vinden in de sententie onder de overwegingen omtrent de strafmaat in verband met req.'s schuld aan de Jodenmaatregelen en den arbeidsinzet, doch daar niet anders zijn dan de gevolgtrekking, welke het Hof uit de bewezenverklarde feiten heeft getrokken, een conclusie waartoe het Hof, gezien de lange reeks van maatregelen en verordeningen blijkens de sententie door req. genomen of uitgevaardigd, ook zeker kon komen;

O. dat req. zich eveneens bezwaard acht, doordat met betrekking tot de telastelegging en bewezenverklaring van sommige feiten is volstaan met aanvaarding van de zijns inziens vage beperking „voor zover zulks van hem afhangt", zonder dat de draagwijdte van deze beperking t.a.v. req.'s verantwoordelijkheid nadere bepaling heeft gevonden, aan welk bevoor req. tevens de meer algemene klacht verbindt, dat het Hof hem telkens „een bepaald aandeel" in de uitvoering van het hem telastegelegde beleid heeft verweten zonder nochtans vast te stellen waarin dat aandeel heeft bestaan;

dat deze grieven echter falen, omdat naar 's Hof's kennelijke bedoeling de strekking van evengenoemde woorden geen andere is geweest dan dat aan req. te laste viel het aandeel in de tenuitvoerlegging van het gewraakte beleid dat hem ingevolge zijn positie als Höhere SS- und Polizeiführer en General-Kommissar für das Sicherheitswesen hier te lande tijdens de bezetting toekwam;

dat req. in dit verband nog heeft aangevoerd, dat in de sententie ontbreekt een beslissing omtrent de juiste gezagsverhoudingen tussen req. enerzijds en andere Duitse autoriteiten, zo hier te lande als in Duitsland, anderzijds, doch de Raad ook die klacht niet als juist kan aanvaarden;

dat het bezit der beide genoemde functies en de aan req. toegekende volledige bevels-

discussions qui
e la Conferen-
trent que les
ont envisagé
mis au cours
léilts qui au-
apture, la
une disposi-

er de werk-
nconferentie
bladzijde 215
vam blijkens
en ontwik-

de guerre
principe de
l'origine
un soldat
de guerre
tection de
ombattant.
u droit de
e bénéfice
ction une
lupart des
point de

de begin-
len van 8
est en de
gegevan-
ven ver-
in de
un SS-
sistem-
stem-
kou van
in strijd
ht van

illitaire
erschil-
ere ge-
ing dit-

hij op
genen-
illitair
in, als
n ver-
krijgs-
Con-
n be-

gaan
nden
req.
blij-
aling
in-
tij-

de
ta-
i-
gd,
om-
ifi-
i.v.

bevoegdheid over de in Nederland aanwezige Sicherheits- en Waffen SS, hem een machtspositie verzekerden, die hem in de gelegenheid stelde tot het voeren van het bij dagvaarding omschreven beleid;

dat de verantwoordelijkheid voor dit beleid dan ook niet door req. kan worden afgewezen en het Hof hem terecht niet heeft gevolgd in zijn streven om met beroep op bevoegdheidsferen van andere Duitse instanties het debat te verwickelen en de aandacht af te leiden van de aansprakelijkheid, die den req. treft ter zake van de door hem gepleegde daden, gelijk die bij dagvaarding zijn telastgelegd en door het Hof bewezen verklaard;

O, dat volgens req. uit de bewezenverklaring eveneens ten onrechte niet blijkt, of, en zo ja, welke bestanddelen van een strafbaar feit volgens de Nederlandse wet het bewezenverklaarde bevat;

O, dat ook dit middel faalt, daar, zoals hierna zal worden beslist, de vraag, welke bestanddelen van een strafbaar feit volgens de Nederlandse wet het oorlogsmisdrijf bevat uitsluitend van belang is t.a.v. de straftoemeting, doch de gegevens voor het antwoord daarop niet uitdrukkelijk in de bewezenverklaring als zodanig behoeven te worden aangeduid;

O, thans met betrekking tot de vraag, of de bewezenverklarde feiten vallen onder art. 6 b of en art. 6 c van het Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945, en dus strafbaar zijn krachtens art. 27a B.B.S.;

dat de bewezenverklarde feiten strafbaar zijn als volgt:

dat onder I als het oorlogsmisdrijf van: „deportatie van burgerbevolking van of in bezet grondgebied”

en tevens als de misdrijven tegen de menselijkheid van: „deportatie en andere onmenselijke handelingen, die gedurende den oorlog bedreven zijn tegen burgerbevolking” en van „vervolgingen op grond van ras” beide „in verband met enig misdrijf behorende tot de rechtsmacht van de Internationale Militaire Rechtbank”;

dat onder II als het oorlogsmisdrijf van: „deportatie met het oog op slavenarbeid („to slave labour”) van burgerbevolking van of in bezet gebied” en tevens als de misdrijven tegen de menselijkheid van „het in slavernij voeren en deportatie, die gedurende den oorlog bedreven zijn tegen burgerbevolking”, beide „in verband met enig misdrijf behorende tot de rechtsmacht van de Internationale Militaire Rechtbank”;

dat onder III als het oorlogsmisdrijf van: „plundering van particulieren eigendom”;

dat onder IV als als het oorlogsmisdrijf van: „plundering van particulieren eigendom”, wordende dit misdrijf, ook wat de radio-ontvangstoestellen zelve betreft, niet verontschuldigd door het in art. 53 lid 2 van het Landoorlogreglement omschreven recht des bezetters tot het „saisir” van „moyens affecté à la transmission de nouvelles”,

aangezien de maatregel blijkbaar niet als inbeslagneming onder verplichting tot latere teruggave, maar als strafmaatregel bedoeld is geweest;

dat onder V als het oorlogsmisdrijf van: „deportatie van burgerbevolking van of in bezet gebied” en tevens als het misdrijf tegen de menselijkheid van „deportatie, die gedurende den oorlog bedreven is tegen burgerbevolking in verband met enig misdrijf behorende tot de rechtsmacht van de Internationale Militaire Rechtbank”;

dat onder VI als het oorlogsmisdrijf van: „mishandeling („ill-treatment”) van burgerbevolking van of in bezet grondgebied”;

dat onder VII, wat betreft:

punt a: als het oorlogsmisdrijf, gewraakt door

art. 50 van het Landoorlogreglement;

punt b: als het oorlogsmisdrijf „plundering van particulieren eigendom”;

punt c: als de oorlogsmisdrijven van „mishandeling („ill-treatment”) en deportatie van burgerbevolking van of in bezet gebied”, en van schending van art. 50 van het Landoorlogreglement en tevens als de misdrijven tegen de menselijkheid van „het in slavernij voeren en deportatie, die gedurende den oorlog bedreven zijn tegen burgerbevolking”, beide „in verband met enig misdrijf behorende tot de rechtsmacht van de Internationale Militaire Rechtbank”;

punt d: zowel onder 1 als onder 2: als het oorlogsmisdrijf van „moord van burgerbevolking in bezet gebied” en tevens als het misdrijf tegen de menselijkheid van „moord, die gedurende den oorlog bedreven is tegen burgerbevolking in verband met enig misdrijf behorende tot de rechtsmacht van de Internationale Militaire Rechtbank”;

wordende geen der onder VII bewezenverklarde feiten — zoals hieronder nader zal worden betoogd — gerechtvaardigd door de omstandigheid, dat zij volgens de bewezenverklaring door req. zijn gepleegd „ter vergelding van tegen de bezettende macht gerichte of als zodanig opgevatte handelingen”;

O, verder, dat req. heeft beweerd, dat, ook indien de te zijnen laste bewezen verklaarde feiten, op zich zelf beschouwd, ingevolge art. 27a B.B.S. strafbaar mochten worden geacht, de onrechtmatigheid daarvan zou wegvallen, omdat hij tegenover de Nederlandse bevolking niet langer aan het oorlogsrecht gebonden zou zijn geweest, nadat:

a. de Nederlandse Regering vanuit Londen de bevolking zowel door middel van de radio als door het zenden van wapens systematisch had aangespoord tot verzet tegen de bezettende macht en de bevolking zowel individueel als in haar geheel aan die aansporingen gevolg had gegeven, zulks, hoewel de op 15 Mei 1940 gesloten capitulatie-overeenkomsten zowel het een als het ander verboden;

b. de bevolking van het bezette gebied in strijd met het oorlogsrecht had gewel-

gerd, de last van de bezetting rustig te dragen, doch in allerlei vorm tegen het Duitse gezag was opgestaan;

op grond van welke beide redenen het Duitse Rijk en req. als zijn uitvoerend orgaan het recht zouden hebben gehad tot het nemen van représailles tegen de Nederlandse bevolking;

O. dat hierna zal worden nagegaan, of de capitulatie door Generaal Winkelman op 14 Mei 1940 het karakter droeg van een overeenkomst en of deze Generaal daarbij optrad in zijn qualiteit van opperbevelhebber dan wel ook in die van tijdelijk exceptioneel drager van het burgerlijk gezag, doch dat de Raad wil vooropstellen, dat de capitulatie geen enkele bepaling inhoudt, welke aan de Nederlandse bevolking verplichtingen tegenover den bezetter oplegt of de Nederlandse Regering tot iets meer zou verplichten, dan om die gebeurtenis als een wettige capitulatie te erkennen;

O. nu t.a.v. het karakter der capitulatie: dat de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht te vier uur vijftig in den namiddag van 14 Mei 1940, zonder voorafgaande overeenkomst met de binnengevallen vijand, aan de opperbevelhebbers der strijdkrachten hier te lande bevel heeft gegeven de wapens neer te leggen;

dat dit is bevestigd eerst door een mededeling van de capitulatie aan den Duitsen gezant door bemiddeling van Luitenant-Generaal b.d. Schuurman ongeveer om zeven uur 's avonds en door een kennisgeving, in overleg met de Duitse militaire attachés, door radio-Hilversum en vervolgens in een bijeenkomst te Rijsoord, waarheen de Opperbevelhebber den volgenden morgen werd ontboden;

dat in deze bijeenkomst op 15 Mei 1940 van onderhandelingen over een te sluiten capitulatie-overeenkomst geen sprake meer kon zijn en de Opperbevelhebber aldaar dan ook nog slechts bevelen in verband met den ingetreden toestand van den vijand in ontvangst kon nemen en ten hoogste eventueel tegen ongeoorloofde voorschriften kon protesteren, zoals hij met betrekking tot bepaalde onderdelen inderdaad heeft gedaan;

dat de ondertekening van de zogenaamde „Bedingungen für die Uebergabe der niederländischen Wehrmacht" door den Opperbevelhebber — gelijk a fortiori de ondertekening van de beide daarop gevolgde documenten, respectievelijk genaamd „Verhandlungspunkte" en „Zusatzprotokoll", door zijn onderbevelhebbers — dus niet het karakter heeft gedragen van het aangaan van een overeenkomst met de vijandelijke strijdmacht, doch eenvoudig is te beschouwen als een bewijs van in ontvangsneming van hem (hun) verstrekte bevelen;

dat die en volgende bevelen alleen rechtsgeldig waren, voor zover zij betrekking hadden op het door den vijand onder zijn macht gebrachte gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden en de daarbinnen aanwezige Nederlandse strijdkrachten, ge-

durende korten tijd nog met uitzondering van Zeeland, en voor zover zij van militairen aard waren;

dat ook blijkens den inhoud der hierboven genoemde documenten in het bijzonder onjuist is de stelling, dat de zogenaamde capitulatie-overeenkomst door Generaal Winkelman zou zijn gesloten in zijn hoedanigheid van exceptionelen drager van het Nederlandse staatsgezag in het bezette gebied en zijn verdere maatregelen tot tenuitvoerlegging van de Duitse bevelen algemeen verbindende voorschriften voor de Nederlands bevolking zouden zijn geweest;

dat van schending van een overeenkomst, en dan nog wel, zoals req. heeft betoogd, door andere autoriteiten dan het gezagsorgaan, dat haar zou hebben gesloten, derhalve geen sprake kan zijn en eventueel ten hoogste gesproken zou kunnen worden van niet-opvolging van vijandelijke militaire bevelen door den opperbevelhebber;

dat echter, — afgezien van zijn gegronde weigering om gevolg te geven aan het wederrechtelijk bevel in punt 2 der „Bedingungen" om de Nederlandse vliegtuigbemanningen, die zich buiten Nederlands grondgebied bevonden, daarheen terug te roepen en dezen te verplichten, niet meer tegen Duitsland te strijden — de Opperbevelhebber de hem verstrekte bevelen volledig heeft opgevolgd;

dat hij in het bijzonder, overeenkomstig art. 5 der „Bedingungen", aan de gemeentebesturen en de bevolking een bevel heeft doen uitgaan om elke vijandelijke handeling tegen het Duitse leger, zijn leden en inrichtingen achterwege te laten en onvoorwaardelijk rustig te blijven — in welken geest ook H. M. Koningin Wilhelmina zelve zich terstond tot de Nederlandse bevolking heeft gericht — en overeenkomstig art. 1 der „Bedingungen" het zijne heeft gedaan tot inleveren van wapens en munitie door de Nederlandse strijdkrachten;

dat met de uitvoering van deze en verdere in de „Bedingungen" met bijbehorende documenten vervatte bevelen de rechtstreekse gevolgen der capitulatie waren uitgewerkt en het bezette Nederlandse grondgebied voor het vervolg rechtens onmiddellijk kwam te staan onder het regiem van militaire bezetting, beschreven in afdeling III van het Landoorlogreglement;

dat, voor zover het middel onder 2° beoogt te stellen, dat in de door den vijand opgelegde „Bedingungen" bepalingen voorkwamen, die uitgingen boven de bevoegdheden, welke aan een bezetter van vijandelijk grondgebied krachtens dat reglement toekomen, aan zodanige bepalingen — indien zij inderdaad aan te wijzen zijn, hetgeen de Raad ontkent — geen geldigheid zou toekomen tegen den inhoud van afdeling III voornoemd, in, aangezien immers noch de bevelhebber van een vijandelijke strijdmacht, noch zodanige bevelhebber in samenwerking met den bevelhebber in het te bezetten gebied bevoegd zijn, op eigen gezag wijziging te brengen in een

volkenrechtelijk regiem, dat juist met het oog op een toekomstigen oorlog door hun beider Staten bij staatsverdrag is vastgelegd;

dat zelfs indien men, zoals req. blijkt heeft gegeven te willen doen, de strekking van de door den Duitsen bevelhebber aan de Nederlandse strijdkrachten na hare capitulatie gegeven bevelen nog verder zou overspannen, door de Nederlandse Regering te Londen te beschouwen als voor den geheelen verderen duur van den oorlog gebonden gebleven aan verplichtingen, analoog aan die, welke den Opperbevelhebber uitsluitend in die hoedanigheid door den vijand waren opgelegd met tijdelijke werking ter overleiding van den staat van oorlog in dien van militaire vijandelijke bezetting, de grief van req. nog in geen deele zou opgaan;

dat toch zelfs in dien gedachtengang zodanige blijvende gebondenheid tot vooronderstelling zou hebben de naleving door den bezetter zelve van zijn verplichtingen krachtens het Landoorlogreglement, een vooronderstelling, die, zoals hieronder bij de bespreking van req.'s beroep op représailles nader zal worden uiteengezet, voor de Duitse oorlogvoering en bezetting allerminst opgaat;

O. wat betreft het door req. gedane beroep op de toelaatbaarheid van représailles:

dat dit verweer de strekking heeft te betogen, dat daden, welke — op zichzelf beschouwd — door het volkenrecht gewraakt worden, haar onrechtmatig karakter kunnen verliezen, doordat zij haar rechtvaardiging vinden in voorafgegaan volkenrechtelijk onrecht van de zijde der wederpartij;

dat req. echter in dit zijn verweer twee scherp te onderscheiden gevallen niet voldoende uiteenhoudt;

dat immers van représailles in eigenlijken zin slechts dan sprake is, wanneer een Staat door middel van zijn organen overgaat tot met het volkenrecht strijdige maatregelen op grond van het feit, dat zijn tegenpartij — in dit geval de Staat, met welken hij in oorlog is — door middel van een of meer harer organen begonnen is met het plegen van met het volkenrecht strijdige daden, onverschillig welk orgaan dit geweest moge zijn, haar Regering of haar wetgever, een vlootvoogd, een bevelhebber te land of van de luchtmacht, een diplomaat of een koloniale gouverneur;

dat de maatregelen, welke req. daarnaast als „représailles” aanduidt, een geheel ander karakter dragen, immers zijn maatregelen van weerwraak, die in oorlogstijd de bezetter van vijandelijk gebied treft ter vergelding, niet van wederrechtelijke daden van den Staat, waarmede hij in oorlog is, maar van vijandige daden van de bevolking van het betrokken gebied of van individuele leden daarvan, welke hij krachtens het bezettingsrecht niet behoefte te dulden;

dat beide groepen van „représailles” dit

gemeen hebben, dat zowel het recht tot het nemen van echte représailles als de bevoegde bevoegdheid tot het nemen van de zogenaamde représailles in beginsel alleen kunnen toekomen aan den Staat, die ze toepast, zodat voor een militairen commandant het beroep op het représaillerecht slechts kan zijn een afgeleid en geen eigen persoonlijk verweer, in dien zin, dat dit verweer als zodanig alleen kan opgaan, wanneer de Staat, in wiens dienst de commandant handelde, naar objectieven volkenrechtelijken maatstaf tot het treffen van de tegenmaatregelen gerechtigd was, terwijl, indien dit niet het geval was, de commandant zich verder eventueel alleen nog zou kunnen beroepen op het uitvoeren van — zij het ook wederrechtelijke — bevelen, in welk geval het verweer dus behoort te worden behandeld als onderdeel van het hierna te bespreken algemene verweer, ontleend aan ambtelijke bevelen;

dat de Raad zich hier dus zal beperken tot de vraag, in hoeverre het voormalige Duitse Rijk, als bezetter van Nederlands grondgebied, krachtens het volkenrecht bevoegd was tot het treffen van op zich zelf wederrechtelijke maatregelen, mogelijkerwijze te rechtvaardigen door voorafgegaan onrecht van Nederlandse zijde;

O. dan allereerst t.a.v. het recht van den toenmaligen Duitsen Staat tot het nemen van echte représailles tegen de bevolking van het door hem bezette Nederlandse grondgebied:

dat, indien aan Nederland inderdaad enig voorafgegaan volkenrechtelijk delict tegen den toenmaligen Duitsen Staat ten laste zou vallen, deze laatste binnen bepaalde, hier niet nader aan te geven, grenzen gerechtigd zou zijn geweest ook de bevolking van het bezette gebied door tegenmaatregelen te treffen, zoals ook erkend is in de officiële toelichting op het, in 1907 op dit punt ongewijzigd gebleven, art. 50 van het Landoorlogreglement in het rapport-Rolin van 1899, waarin uitdrukkelijk verklaard wordt dat in het genoemde artikel niets wordt geprejudicieerd t.a.v. het vraagstuk der représailles, als zijnde een op zich zelve staande materie naast die der in genoemd artikel behandelde „mesures de répression”, de hierboven als „zogenaamde représailles” aangeduide maatregelen;

dat immers de objecten, waartegen echte représailles van een gelaedeerden Staat ter zake van een voorafgegaan volkenrechtelijk delict van een anderen Staat zich kunnen richten, niet identiek behoeven te zijn met die, welke door het oorspronkelijke onrecht werden getroffen, en zodanige echte représailles zich derhalve, mits binnen zekere grenzen en met inachtneming van zekere evenredigheid, in beginsel kunnen richten tegen alle objecten, die daarvoor in de gegeven omstandigheden in aanmerking komen, onverschillig, of dit de land-, zee- of luchtmacht des vijands, zijn verdere organen, zijn grondgebied handelsvloot of eigendommen, zijn onderdanen

waar o
gendom
dat o
moet g
wijze v
krijgsg
betrefte
lijk ver
dat e
in begi
voerend
naar ha
eventue
zet gebi
enig vo
Nederla
geen sp
in het
van ech
had hee
dat he
ter wer
nale Mil
zijn von
oorlogse
1946 ov
voormal
lerlei an
het Kor
derrecht
tend, en
het Vol
nationaa
van op
landen
tegen de
dat l
schuld r
zijn oorl
nige oorl
maken v
logsrecht
verrasse
jecten —
grens in
met misl
in strijd
oorlogreg
eerde N
dienst, e
Rotterda
gelmatig
dat ool
toenmalig
voortgeg
dingen v
meer erk
se Staats
den milit
gebied
hier te k
van Ned
van de
ders, het
ders voor
dustrieën,
ongeorlo
dat dus
wel verre
geweest i

tot het
le be-
van de
alleen
die ze
aman-
erecht
elgen
t ver-
wan-
man-
olken-
i van
ter-
com-
a nog
a van
velen,
ort te
i het
ont-

erk
nallig
lands
t be-
t zelf
sker-
gaan

i den
men
king
ndse

enig
egen
laste
alde,
ge-
vol-
gen-
id is
1907
. 50
rap-
lijk.
rti-
het
een
der
sc
nd.

hte
ter
ste-
n-
zijn
on-
hte
ze-
an
ten
vor
erd-
ijn
ls-
en

waar ook zich bevindende, of derzelve ei-
genschappen zijn;

dat onder de bedoelde grenzen met name
moet genoemd worden het verbod om bij
wijze van représailles op te treden tegen
krijgsgevangenen, wat in art. 2 der des-
betreffende conventie van 1929 uitdrukke-
lijk verboden wordt verklaard;

dat evenwel het beroep op dit, hiervoór
in beginsel erkende recht van een oorlog-
voerende Staat tot het nemen van — mits
naar haar aard toelaatbare — représailles,
eventueel ook tegen de bevolking van bezet
gebied, req. niet kan baten, omdat van
enig voorafgegaan internationaal delict van
Nederland tegen het toenmalige Duitse Rijk
geen sprake is en laatstgenoemd Rijk dus
in het geheel geen recht tot het nemen
van echte représailles tegen Nederland ge-
had heeft;

dat het immers van algemene bekendheid
ter wereld is en het ook door de Internatio-
nale Militaire Rechtbank te Neurenberg in
zijn vonnis inzake de voornaamste Duitse
oorlogsmisdadigers d.d. 30 Sept. en 1 Oct.
1946 overtuigend is vastgesteld, dat het
voormalige Duitse Rijk, evenals tegen al-
lerlei andere Staten in Europa, ook tegen
het Koninkrijk der Nederlanden een we-
derrechtelijke aanvalsoorlog heeft ontket-
end, en daarmee zijnerzijds begonnen is,
het Volkenrecht te schenden, een internatio-
naal delict, ter beantwoording waar-
van op zichzelf het Koninkrijk der Neder-
landen reeds gerechtigd was, représailles
tegen den aanvallers toe te passen;

dat het toenmalige Duitse Rijk zijn
schuld nog heeft verzaamd door ook bij
zijn oorlogvoering zelve gedurende de wei-
nige oorlogsdagen van Mei 1940 gebruik te
maken van verraderlijke en door het oor-
logsrecht veroordeelde middelen, zoals het
verrassen van belangrijke strategische ob-
jecten — bruggen — nabij de Nederlandse
grens in den nacht van 9 op 10 Mei 1940
met misbruik van Nederlandse uniformen
in strijd met art. 23, letter f van het Land-
oorlogreglement, en van daartoe geïnstru-
eerde Nederlandse landverraders in zijn
dienst, en het bombarderen van een stad —
Rotterdam — vóór den afloop van een re-
gelmatig ultimatum;

dat ook na de eigenlijke oorlogsdagen het
toenmalige Duitse Rijk consequent is
voortgegaan met tal van nieuwe schen-
dingen van het volkenrecht, o.m. het niet
meer erkennen van het wettige Nederland-
se Staatshoofd, het instellen van een van
den militairen bevelhebber in het bezette
gebied onafhankelijk burgerlijk bestuur
hier te lande, het systematisch nazificeren
van Nederland, het geleidelijk doorzetten
van de vervolging van Joodse Nederlan-
ders, het pressen van Nederlandse arbeiders
voor de Duitse oorlogs- en andere in-
dustrieën, en vele andere volkenrechtelijk
ongoorloofde maatregelen meer;

dat dus het Koninkrijk der Nederlanden,
wel verre van rechtens onderhevig te zijn
geweest aan représailles van Duitse zijde,

Integendeel op al deze gronden zelf ge-
rechtigd ware geweest om zijnerzijds re-
présaille-maatregelen te nemen tegen het
toenmalige Duitse Rijk, tegen welke vol-
kenrechtelijk geoorloofde représailles geen
contrareprésailles van Duitse zijde geoor-
loofd zouden zijn geweest;

dat derhalve het hierboven reeds op an-
deren grond verworpen verweer van req.,
ontleend aan een vermeende schending van
de zogenaamde capitulatie-overeenkomst
van Rijsoord — gesteld, dat zodanige schen-
ding had plaats gehad —, ook op de laatst
ontwikkelde gronden zou moeten worden
afgevoerd;

O. vervolgens t.a.v. de hierboven als „zo-
genaamde représailles” aangeduide maat-
regelen van weerwraak van een bezetter
tegen vijandige daden van de zijde der be-
volking van het bezette gebied:

dat de Raad hierbij wil vooropstellen, dat,
daargelaten de vraag, in hoeverre de be-
woners van bezet gebied, met het oog op
het risico voor hun eigen landgenoten, die-
nen na te laten te handelen in strijd met
door den vijand gegeven voorschriften, ten-
einde vergeldingsmaatregelen tegen de ove-
rige bevolking te voorkomen, van een
rechtsplicht van individuele burgers tot ge-
hoorzaamheid tegenover den vijand geen
sprake kan zijn;

O. nu, dat, anders dan de hierboven be-
handelde echte représailles, ten aanzien
waarvan de Haagse Vredesconferenties
niet hebben willen prejudiëren en die
zij ongeregeld hebben gelaten, de „zoge-
naamde représailles”, zijnde maatregelen
van weerwraak tegen bewoners van bezet
gebied wegens strafbare daden van andere
bewoners, in het Landoorlogreglement wel
enige regeling hebben gevonden, n.l. in art.
50, laatstelijk van het reglement van 1907;

dat dit artikel uitdrukkelijk verbiedt, eni-
ge collectieve straf, van geldelijken of an-
deren aard, uit te vaardigen tegen de be-
volking ter zake van individuele daden,
waarvoor zij niet solidair aansprakelijk
zouden kunnen worden geacht;

dat uit de wordingsgeschiedenis van dit
artikel blijkt, dat het aanvankelijk niets
meer beoogde dan zo nauwkeurig mogelijk
den bezetter aan banden te leggen met be-
trekking tot het opleggen van boeten aan
de bevolking als „mesure de répression”
ter beantwoording van laakbare of vijan-
dige daden van enkelingen; dat deze maat-
regelen van weerwraak alleen voor die ge-
vallen niet verboden zijn verklaard, waarin
zij hun grond vinden in, althans passieve,
mede-verantwoordelijkheid der bevolking
zelve, — dus in geen geval verontschuldig-
baar zijn tegenover onschuldigen —, en dat
de Conferentie dit aanvankelijk alleen voor
geldboeten geschreven beginsel later uit-
drukkelijk ook op alle andere collectieve
straffen toepasselijk heeft verklaard (rap-
port Rolin van 1899 ad art. 50);

dat de grondgedachte van dit artikel
blijkbaar deze is, dat een bezetter van
vreemd gebied — evenmin trouwens als de

wettige soeverein en evenmin als de bezetter in zijn eigen gebied — niet onschuldigen behoort te treffen voor daden van anderen. Het ontbreken, evenzeer faalt; nsel, dat geen feit strafbaar is, dat geen daaraan voorafgaande strafbepaling, ten doel heeft de werking van de wet te scheppen voor de individuele vrijheid, en dat de afwijkingen omtrent welke strafbaar zou worden aange-

sel echter geen absoluut kan in dien zin dat de werking zou kunnen worden.

dat daarom het in art. 50 omschreven verbod, hoewel het letterlijk alleen spreekt over „bevolkingen”, in de door req. ten onrechte ingeroepen en ook onjuiste Duitse vertaling van den authentieken Franssen tekst der conventie verkeerdelijk weergegeven met „ganze Bevölkerungen”, naar zijn duidelijke grondgedachte en in het licht der aangehaalde bepaling uit de préambule der Conventie die denzelfden term („populations”) bezigt, geheel toepasselijk is te achten op gevallen, waarin de bezetter de neiging zou hebben, kleinere groepen van onschuldigen wegens vijandige daden van enkelingen door daden van weerwraak te treffen;

dat van „responsabilité passive” alleen dan sprake is, wanneer de betrokkenen van bepaalde vijandige daden hebben geweten en die hadden kunnen voorkomen, en niet reeds dan wanneer zij in hun houding van geestelijk verweer tegen een wreden vijand ze achteraf innerlijk goedkeurden;

dat bovendien zelfs deze, binnen nauwe grenzen teruggedrongen, vrijheid tot het treffen van maatregelen van weerwraak tegen anderen dan de plegers van vijandige daden haar rechtvaardiging verliest, wanneer die vijandige daden zijn uitgelokt door volkenrechtelijk onrecht van den bezetter zelf;

dat tenslotte de door req. ingeroepen wederkerigheid in de werking van het oorlogsrecht zich ook allermindst verdraagt met de door het voormalige Duitse Rijk aangenomen houding, als zou het zelf bij zijn lange reeks van schendingen van het volkenrecht door beweerde Europese idealen of beweerd noodtoestand verontschuldigd zijn, maar desniettemin de voor die idealen of ter leniging van dien nood uitgemergelde en gemartelde volkeren zich zonder tegenstreven op het altaar van het Groot-Duitse ideaal ten offer hadden moeten laten brengen;

dat derhalve ook dit verweer van req. moet worden verworpen;

O. dat req. verder heeft betoogd dat hij volgens den internationalen erkenden rechtsregel „nulum delictum, nulla poena sine praevia lege poenali” niet kan worden berecht noch gestraft, omdat ten tijde dat hij de bewezen feiten pleegde;

1°. geen wet bestond, krachtens welke zij, die de regelen van het oorlogsrecht hadden geschonden, door een vreemden staat konden worden gevonnist;

2°. die feiten niet strafbaar waren, doch eerst bij art. 27a B.B.S. strafbaar werden verklaard;

O. dat de onder 1° aangeduide stelling haar weerlegging vindt in hetgeen reeds door den Raad met betrekking tot de rechtsmacht van den Nederlandsen rechter werd overwogen;

O. t.a.v. het sub 2° gevoerde betoog: dat voor zover de strekking van deze klacht mocht zijn te beweren dat req. wordt vervolgd wegens handelingen, die ten tijde van het plegen daarvan niet ongeoorloofd waren, de desbetreffende stelling feitlijken grondslag mist;

dat immers de conventie van 's-Gravenhage van 1907 betrekkelijk de wetten en gebruiken van den oorlog te land op het voetspoor van de Eerste Vredesconferentie aan oorlogvoerende partijen zekere beperkingen oplegt in haar gedragingen jegens elkander en tegenover de bevolking van het bezette gebied, daarbij verschillende handelingen uitdrukkelijk verbiedt en tevens, gelijk hiervoren reeds is vermeld, in de préambule vaststelt dat „dans les cas non compris dans les dispositions réglementaires adoptées par Elles (les Hautes Parties Contractantes) les populations et les belligérants restent sous la sauvegarde et sous l'empire des principes du droit des gens, tels qu'ils résultent des usages établis entre nations civilisées, des lois de l'humanité et des exigences de la conscience publique”;

dat elke opzettelijke overtreding van deze internationaal vastgestelde regelen van oorlogvoering een internationaal misdrijf oplevert en req. ten onrechte beweert, dat het misdadig karakter van dergelijke handelingen eerst thans, achteraf, is vastgesteld, immers hij daarbij uit het oog verliest dat die overtredingen sedert langen tijd overal ter wereld bekend staan als oorlogsmisdrijven, crimes de guerre, war-crimes, Kriegsverbrechen enz. terwijl ook reeds vóór den tweeden wereldoorlog ter zake van zodanige feiten in verschillende landen, waaronder Duitsland, strafoplegging heeft plaats gehad;

dat req. eveneens ten onrechte heeft beweerd, dat art. 27a B.B.S. een nieuw misdrijf „tegen de menselijkheid” heeft ingevoerd, immers gezegde préambule met zoveel woorden onderwerping aan de „lois de l'humanité” voorschrijft;

dat uit het bovenstaande volgt, dat noch art. 27a B.B.S., noch art. 6 van het Charter van Londen, waarnaar de genoemde Nederlandse wetsbepaling verwijst, een tot dusver geoorloofde handeling als gevolg ener veranderde opvatting t.a.v. de ongeoorlooftheid daarvan, achteraf tot misdrijf heeft gestempeld, doch deze voorschriften slechts nader hebben bepaald de jurisdictie zomede de grenzen van strafbaarheid en straftoemeting met betrekking tot feiten,

welke tevoren reeds volkenrechtelijk ongeoorloofd waren en als misdrijf golden; dat het door req. in dit verband nog gedaan beroep op art. 23h van het Landoorlogreglement de betekenis van dit voorschrift miskent, waar toch gezegd artikel, verblevende „de déclarer éteints, suspensus ou non recevables en justice les droits et actions des nationaux de la Partie adverse”, alleen betrekking kan hebben op burgerlijke rechtsvorderingen;

dat voorzover req. bestraffing ongeoorloofd acht, omdat zijn handelingen, hoewel onrechtmatig en misdadig, een daartegen bedreigde, nauwkeurig omliggende en tevoren vastgestelde wettelijke sanctie ontbeerden, zijn bezwaar evenzeer faalt;

dat het beginsel, dat geen feit strafbaar is dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling, ten doel heeft een waarborg te scheppen voor de rechtszekerheid en individuele vrijheid, welke rechtsgoederen gevaar zouden lopen, indien gedragingen omtrent welke strafwaardigheid twijfel bestaanbaar ware, achteraf als strafbaar zouden worden aangemerkt;

dat dit beginsel echter geen absoluut karakter draagt in dien zin dat de werking daarvan niet zou kunnen worden doorkruist door die van andere beginselen bij welke erkenning evenzeer gewichtige belangen der rechtsorde zijn betrokken;

dat nu deze laatste niet verdraagt, dat hoogst ernstige inbreuken op de algemeen aanvaarde beginselen van het Volkenrecht, waarvan het misdadig en strafwaardig karakter reeds ten tijde van het plegen dier feiten buiten twijfel stond, als niet strafbaar zouden moeten worden aangemerkt op den enkelen grond van het ontbreken ener tevoren vastgestelde wettelijke strafbedreiging en dan ook noch het Londense Charter van 1945 noch het vonnis van de Internationale Militaire Rechtbank inzake de voornaamste Duitse oorlogsmisdadigers, deze met het internationale rechtsbesef te enenmale strijdige opvatting heeft aanvaard, welke nadien ook door den Nederlandsen wetgever blijkens art. 27a B.B.S. is verworpen;

O. dat req. nog heeft beweerd, dat, zelfs al zouden de door hem begane feiten op zich zelf ongeoorloofd zijn geweest, de onrechtmatigheid daarvan wegvalt, daar hij tot het nemen van de verschillende hem verweten maatregelen werd gedwongen door den noodtoestand, waarin het Duitse Rijk, dat om zijn bestaan streed, vooral in het laatst van den oorlog, verkeerde en door de houding van de Nederlandse bevolking, welke het onmogelijk maakte, met normale middelen rust en orde in het land te handhaven;

O., dat deze stelling inhoudt een tweeledig beroep op noodtoestand n.l.

1° van het Duitse Rijk als oorlogvoerende mogendheid en

2° van den req. als door het Rijk belast met de zorg voor de orde en veiligheid in het bezette Nederlandse gebied;

O., t. a. v. het eerste gedeelte van dit beroep, dat de beruchte Duitse leer, dat in geval van nood zelfs de wetten van den oorlog voor dien nood hebben te wijken onder het motto „Kriegsrason geht vor Kriegsmannier” na hare algemene veroordeling door de beschaafde wereld geen andere weerlegging meer behoeft, dan de opmerking, dat het oorlogsrecht juist is gecodificeerd om de „Kriegsrason” binnen de perken des rechts te houden;

dat ook het tweede gedeelte van het beroep om diezelfde redenen faalt, daar ook req. als uitvoerend orgaan van de bezettende macht gebonden was aan de grenzen, welke de wetten en gebruiken van den oorlog aan de oorlogvoerenden stellen en de omstandigheid, dat met inachtneming van die grenzen een gebied niet bezet kan worden gehouden, geen recht geeft, om door het volkenrecht ondubbelzinnig verboden handelingen te plegen, doch slechts aanleiding kan zijn tot ontruiming van een gedeelte of het geheel van het bezette gebied;

O., dat req. zich in dit verband nog, ter uitsluiting van strafbaarheid, heeft beroepen op de dusgenoemde „Unzumutbarkeit”, in dien zin, dat het van hem in zijn functie in dezen oorlog niet kon worden verwacht, met andere woorden niet kon geveerd worden, anders te handelen dan hij heeft gedaan, waarbij req. wijst op de hem verstrekte bevelen en op den gegeven oorlogstoestand, in het bijzonder op de situatie, waarin de oorlog was geraakt door de beweerde schending van capitulatie en oorlogsrecht van de zijde der Londense Regering en der Nederlandse verzetsbeweging, en waarbij hij het zo voorstelt, dat iedere andere weg tegenover zijn vaderland hoogverraad en militaire dienstweigering ware geweest, welke hem een smadelijken dood en schande zouden hebben gebracht;

O. omtrent dit verweer:

dat de Raad zich van de taak ontslagen acht om de strafrechtelijke grenzen der Unzumutbarkeit nader te bepalen, daar het overduidelijk is, dat, aangenomen de toelaatbaarheid van het verweer, aan req. in de feitelijke omstandigheden, waarin hij zich bevond, voor het plegen der te zijnen aanzien bewezen verklaarde oorlogsmisdrijven geen beroep daarop toekomt;

dat immers de feitelijke grondslag, waarop req. zijn beroep op Unzumutbarkeit stelt enerzijds goeddeels met den waren stand van zaken in strijd, anderzijds zeer onvolledig en eenzijdig is;

dat de Raad reeds eerder req.'s beroep op beweerde schending van capitulatie en oorlogsrecht van Nederlandse zijde als feitelijk ondeugdelijk heeft weerlegd;

dat het bovendien voor een juiste beantwoording der vraag naar Unzumutbarkeit noodzakelijk is tegenover de — door req. trouwens overdreven en goeddeels onjuist gestelde — kracht der omstandigheden, welke hem tot zijn handelingen zouden hebben gedrongen, de zwaarte der misdrijven te stellen, waartoe hij dan zou zijn ge-

is welke
ogsrecht
reemden

en, doch
werden

stelling
n reeds
tot de
rechter

og:
n deze
wordt
n tijde
oorloofd
elijken

raven-
en en
p het
renti-
ep
egens
van
lende
n te-
ld, in
cas
égle-
utes
s et
arde
des
éta-
de
len-

de-
van
trijf
dat
an-
ge-
er-
ren
or-
ri-
ok
er
de
g-

e-
s-
s-
s

h
-
t
s

drongen, hetgeen req. in zijn beroep ten enen male heeft nagelaten;

dat dan ook de onhoudbaarheid van req.'s beroep op Unzumutbarkeit overduidelijk blijkt, zodra men tegenover de inderdaad moeilijke positie, waarin req. — overigens door eigen toedoen — geraakt was, de afschuwelijke misdrijven stelt, welke te zijnen laste bewezen verklaard zijn, met name zijn ijverige medewerking om meer dan honderd duizend Nederlandse Joden op onmenselijke wijze naar Duitse concentratiekampen te transporteren, waar de overgrote meerderheid den dood vond, verder om meer dan drie honderd duizend Nederlanders te transporteren naar Duitsland teneinde daar slavenarbeid te verrichten ten dienste van den vijand van hun vaderland, waarbij velen omkwamen, en tenslotte om sluismoorden te organiseren op onschuldige Nederlanders, terwijl er geen schijn of schaduw van bewijs is geleverd, dat hij bij welgering van deze medewerking ter dood zou zijn gebracht;

dat de Raad overigens niet zonder enige verwondering heeft kennis genomen van dit beroep op Unzumutbarkeit, nu dit uitgaat van een persoon, die, hardheid van oordelen en straffen voorstaande, van een gevoelloze hardvochtigheid tegenover honderdduizenden medemenselijke heeft gegeven;

O. dat nog door req. is betoogd, dat hij niet strafbaar zoude zijn, omdat zijne handelingen alle gedekt zijn door een ambtelijk bevel en van hem niet kan worden verlangd, dat hij de rechtmatigheid daarvan vóór de uitvoering toetste;

O. dat req. daarbij stelt, dat art. 8 van het Handvest voor de Internationale Militaire Rechtbank, welke bepaling zodanig beroep krachteloos verklaart, niet in de Nederlandse wet is overgenomen;

O. daaromtrent, dat de Raad zich t.a.v. deze vraag op hetzelfde standpunt stelt als req.;

dat dan — zoals door req. eveneens terecht is betoogd — niet art. 43 Sr. toepasselijk kan zijn, vermits deze bepaling alleen ziet op bevelen van een Nederlandse autoriteit of wortelend in het Nederlandse recht, doch de strafrechtelijke gevolgen van hiërarchieke ondergeschiktheid veelmeer behoren te worden beoordeeld in verband met het ambtelijk kader, waarin de dader geplaatst was, mits het daarop toepasselijk recht tenminste beantwoordt aan de minimum-eisen, welke in dit verband aan een beschaafde natie moeten worden gesteld;

dat, waar § 47 van het Duitse militaire Strafwetboek aan dit vereiste voldoet, req.'s beroep op ambtelijk bevel derhalve aan dat voorschrift moet worden getoetst;

dat nu genoemde § 47 t.a.v. het „Befehl in Dienstsachen“ den mindere, wanneer zulk een „Befehl“ gegeven wordt, als „Teilnehmer“ strafbaar stelt, indien hij geweten heeft, dat deszelfs uitvoering „ein allgemeines oder militärisches Verbrechen bezweckte“, zodat bevelen, in strijd met het

volkenrecht gegeven, geen strafuitsluitingsgrond vormen, indien die strijd den mindere bewust was;

dat req. dus met dit beroep op hoger bevel niets bereiken kan, nu hij juist terecht staat en veroordeeld is ter zake van handelingen strijdig met het volkenrecht, desbewust verricht;

O. dat de vraag, of de bewezen verklaarde handelingen in strijd waren met het volkenrecht, elders in dit arrest behandeling heeft gevonden en dat de wetenschap van req. t.a.v. den strijd zijner maatregelen met het volkenrecht, door het Hof uit de gebezigde bewijsmiddelen, in het bijzonder uit req.'s smalende uiting over generaal von Wülisch, dien hij verweet zich wel aan het volkenrecht te willen houden, kon worden afgeleid;

O. echter nog ten overvloede, dat ook indien men met de Internationale Militaire Rechtbank van Neurenberg zou menen, dat het hier niet zo zeer op de nauwkeurige formulering van een bepaalde wet aankomt, doch dat beslissend is, „whether moral choice was in fact possible“, req. zich niet aan de verantwoordelijkheid voor de te zijnen aanzien bewezen verklaarde daden zou kunnen onttrekken, omdat hij in zijn positie, gelijk die in de sententie van het Hof op grond van zijn eigen en anderer verklaringen is vastgesteld, daartoe zeker in staat was, zoals hij er zich dan ook meer dan eens op heeft beroemd, bevelen van Himmler en anderen of wel in meer gematigden vorm of zelfs in het geheel niet te hebben uitgevoerd;

O. dat ten slotte moet worden bedacht, dat deze req. van den aanvang der Naziheerschappij af volledig daarmede heeft ingestemd, zich zonder enig tegenstreven in dienst van Hitler en diens aanhang heeft gesteld, wist wat diens methoden waren en dat hij daardoor zich zelf in een positie heeft gebracht, waarin hij, indien hem bevelen werden gegeven waartegen hij bezwaar zou hebben gehad, doch die hij niet zou kunnen laten uit te voeren, daarvoor niettemin de verantwoordelijkheid zou moeten dragen;

dat trouwens wel is gebleken, dat hij soms bezwaren heeft gemaakt en meer dan eens bevelen niet of slechts ten dele heeft uitgevoerd, doch niet, dat dit ooit geschiedde, omdat hij meende, dat de bevolen maatregelen door het oorlogsrecht verboden waren;

dat in tegendeel uit zijn reeds vermelde uitlatingen over generaal von Wülisch duidelijk blijkt, dat handhaving van dat oorlogsrecht voor hem de laatste van zijn zorgen was;

O. verder, dat in de cassatiememorie ook wordt gesproken over schending van art. 42 Sr., met welke niet nader toegelichte opmerking vermoedelijk bedoeld is terug te grijpen op het betoog, ter terechtzitting in eersten aanleg door req. gehouden, dat hij t.a.v. den zg. „arbeitsinzet“ handelde ter uitvoering van wettelijke voorschriften;

O. daaromtrent, dat de Raad, ter zijde latende de vragen 1. of art. 42 Sr. wel kan zien op andere dan Nederlandse wettelijke voorschriften en 2. of het Duitse militaire of burgerlijke strafrecht een analoog strafuitsluitingsgrond kent, voor een ogenblik req.'s gedachtengang wil volgen;

O. dat ook daarbij echter moet worden opgemerkt, dat dit beroep niet kan slaan op de verordeningen, die — zoals uit de sententie blijkt — req. met betrekking tot den „arbeidsinzet" zelf heeft uitgevaardigd en alleen betrekking zou kunnen hebben op voorschriften van algemene aard, welke door bevoegde Duitse autoriteiten zouden zijn in het leven geroepen en waaraan req. volgens Duits recht gehoorzaamheid schuldig zou zijn;

dat echter zodanige verordeningen niet nader zijn aangeduid, laat staan overgelegd, zodat de onmisbare feitelijke voorwaarden ontbreken om de juistheid van req.'s betoog daaraan te toetsen;

dat de Raad daaromtrent ook geen onderzoek behoeft in te stellen, omdat, aangenomen dat inderdaad zulke wettelijke voorschriften hebben bestaan, ook ten aanzien daarvan zou gelden, dat het bestaan van zodanige met het oorlogsrecht strijdige verordeningen, t.a.v. de bevolking van een bezet gebied, dat overeenkomstig dat oorlogsrecht moet worden bestuurd, nimmer een rechtvaardiging kan opleveren voor door dat oorlogsrecht verboden uitvoeringsmaatregelen;

O. dat bij pleidooi door den raadsman nog is opgemerkt, dat beschouwingen als die, welke hierboven aan het beroep op ambtelijk bevel of wettelijk voorschrift zijn gewijd, een lid der bezettende macht zouden moeten nopen de hem gegeven bevelen aan het volkenrecht te toetsen, doch het den Raad, althans t.a.v. een man, die in de positie verkeerde van req. en die, gelijk hierboven overwogen is, feitelijk bij de uitvoering van hem gegeven bevelen een ruime discretionaire bevoegdheid bezat, geenszins onrechtvaardig, doch integendeel geboden, voorkomt dien eis te stellen, waarbij zelfs de vraag kan rijzen, of de aangehaalde par. 47 van het Duitse militaire Strafwetboek zich niet — althans implicite — op hetzelfde standpunt stelt;

O. t.a.v. de middelen voorzover deze opkomen tegen de door het Hof gebezigde qualificatie, en zo nodig ambtshalve:

dat de betekenis van art. 27a B.B.S., zoals die uit de parlementaire behandeling blijkt, deze is, dat de wettelijke omschrijving van het strafbare feit is vervat in de woorden van het eerste lid: „Hij die gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijg-, staats- of publieken dienst bij of van den vijand zich schuldig maakt aan enig oorlogsmisdrijf of enig misdrijf tegen de menselijkheid als bedoeld in art. 6 onder (b) of (c) van het Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945, bekend gemaakt bij Ons Besluit van 4 Jan. 1946 (S. no. G 5)", zodat de qualificatie

zich tot de bestanddelen daarvan kan en behoort te beperken, terwijl de woorden „indien zodanig misdrijf tevens bevat de bestanddelen van een strafbaar feit volgens de Nederlandse wet", evenals het gehele tweede lid, uitsluitend betrekking hebben op het strafmaximum en niet moeten worden opgevat als bijkomende voorwaarden voor de strafbaarheid, waarvan de qualificatie mede melding zoude moeten maken;

dat daarbij het woord „tevens" in het eerste lid van art. 27a B.B.S. aldus moet worden opgevat, dat dit lid alleen dan kan worden toegepast, wanneer alle bestanddelen van enig strafbaar feit volgens de Nederlandse wet in het bewezen verklaarde oorlogsmisdrijf of misdrijf tegen de menselijkheid zijn terug te vinden, al mogen ook deze laatste nog verdere bijzondere bestanddelen bevatten, welke ontbreken in het in vergelijking gebrachte misdrijf volgens de Nederlandse wet;

O. dat uit het bovenstaande volgt, dat de door het Hof gebezigde qualificaties onjuist zijn en de Raad deze dan ook zal verbeteren;

O. dat de Raad alvorens te kunnen treden in een beoordeling der straftoemeting, de bestanddelen der ten laste van req. bewezen verklaarde feiten volgens de Nederl. wet, resp. de naar die wet strafbare feiten, waarmede het bewezene de meeste overeenkomst vertoont, zal moeten vaststellen;

O. daaromtrent:

A. t.a.v. het sub I, II en V bewezene:

dat dit met toepassing van het bij art. 27a B.B.S. lid 2 bepaalde in aanmerking komt voor bestraffing met de straf, gesteld op het voortgezet misdrijf van het doen plegen en uitlokken door misbruik van gezag van mensenroof, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog, strafbaar gesteld bij de artt. 47, 278 Sr., 1 en 11 B.B.S.;

B. t.a.v. het sub III en IV bewezene:

dat dit bevat de bestanddelen van het voortgezet misdrijf van het gedurende den tijd van den huidige oorlog opzettelijk gebruik maken van macht, gelegenheid of middel door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden om een ander in zijn vermogen wederrechtelijk te benadelen strafbaar gesteld bij art. 27 B.B.S.;

C. t.a.v. het sub VI bewezene:

dat dit met toepassing van het bij art. 27a B.B.S. lid 2 bepaalde in aanmerking komt voor bestraffing met de straf, gesteld op het voortgezet misdrijf van het doen plegen en uitlokken door misbruik van gezag van het opzettelijk wederrechtelijk iemand van de vrijheid beroven begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog, waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden, strafbaar gesteld bij de artt. 47, 282 Sr., 1 en 11 B.B.S.

D. t.a.v. het sub VII bewezene:

dat dit voor wat de onderdelen a en b betreft, bevat de bestanddelen van het

voortgezet misdrijf van het gedurende den tijd van den huidige oorlog opzettelijk gebruik maken van macht, gelegenheid of middel door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden om een ander in zijn vermogen wederrechtelijk te benadelen, strafbaar gesteld bij art. 27 B.B.S.;

dat het voor wat het onderdeel c betreft, met toepassing van het bij art. 27a B.B.S. lid 2 bepaalde, in aanmerking komt voor bestraffing met de straf, gesteld op het voortgezet misdrijf van het doen plegen en uitlokken door misbruik van gezag van het opzettelijk wederrechtelijk iemand van de vrijheid beroven, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog, waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden, strafbaar gesteld bij de artt. 47, 282 Sr., 1 en 11 B.B.S., alsmede met de straf, gesteld op het voortgezet misdrijf van het plegen en uitlokken door misbruik van gezag van mensenroof, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog, strafbaar gesteld bij de artt. 47, 278 Sr. 1 en 11 B.B.S.;

dat het voor wat het onderdeel d betreft, met toepassing van het in art. 27a B.B.S. lid 2 bepaalde, in aanmerking komt voor bestraffing met de straf, gesteld op het voortgezet misdrijf van het doen plegen en uitlokken door misbruik van gezag van moord, begaan gedurende den tijd van den huidige oorlog, waarbij de schuldige gebruik heeft gemaakt van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of het feit der vijandelijke bezetting geboden, strafbaar gesteld bij de artt. 47, 280 Sr., 1 en 11 B.B.S.;

O, dat voor de onder A t/m D genoemde misdrijven bovendien geldt de strafverzwarende omstandigheid, bedoeld in art. 44 Sr. in verband met art. 21 B.B.S.;

O, dat krachtens de wettelijke voorschriften nopens samenloop van meerdere feiten, één straf zal moeten worden uitgesproken, als hoedanig in aanmerking kunnen komen de doodstraf, levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste 20 jaren, zijnde de straffen, gesteld op de zwaarste onder het bewezene begrepen feiten;

O, t.a.v. de opgelegde straf:

dat bij de berechting van oorlogsmisdrijven en daarmee gelijk te stellen wandaden, begaan door personen van vijandelijke nationaliteit, de taak der Nederlandse Justitie zich niet bepaalt tot het bestraffen van inbreuken op de Nederlandse rechtsorde, doch veelmeer ten doel heeft uitdrukking te geven aan de reactie van het door zodanige misdaden ten diepste geschokte rechtsbesef der volkerengemeenschap;

dat de in den oorlog tegen de asmogendheden verenigde Volkeren bij herhaling de noodzakelijkheid van berechting der oorlogsmisdadigers hebben vastgesteld en hun daartoe strekkende voornemens bepaaldelijk belichaming hebben gevonden in de Verklaring van Moskou van 30 Oct. 1943

met betrekking tot Duitse wreedheden in bezet Europa, volgens welke die Duitse officieren en manschappen en leden van de Nazi-partij, die verantwoordelijk zijn geweest voor of door hun toestemming te geven hebben deelgenomen aan wreedheden en misdrijven, zouden worden teruggezonden naar de landen, waar hun afschuwelijke daden werden verricht, opdat zij overeenkomstig de wetten van deze bevrijde landen en van de vrije Regeringen, die aldaar zouden worden opgericht, zouden worden berecht en gestraft;

dat ook het Koninkrijk zich bij genoemde Verklaring heeft aangesloten, de daartuit voortvloeiende volkenrechtelijke bevoegdheid en verplichting heeft aanvaard en de ter zake nodige wettelijke voorzieningen heeft tot stand gebracht;

dat de internationale elementen, die blijkens het hiervoren overwogene kenschetsend zijn voor den aard der bemoeienis van het soevereine Nederlandse Gezag met de berechting der oorlogsmisdadigers, mede de berechting moeten bepalen, waartoe de Raad, rechtsprekende in naam van dat Gezag, geroepen is;

dat bijzonderlijk ook bij de straffoemeting deze elementen tot gelding moeten worden gebracht in diër voege, dat de ernst der gepleegde feiten en de daaraan evenredige repressie naar objectieven maatstaf dienen te worden vastgesteld, zonder dat daarbij een eenzijdige betekenis wordt gehecht aan de gevolgen, die uit deze feiten voor de Nederlandse gemeenschap zijn voortgevloeid of aan de — overigens verklaarbare — gevoelens van afschuw en gekrentheid, welke die daden bij de Nederlandse bevolking hebben opgeroepen;

dat de Raad, een en ander voorop stellende, tot geen andere slotsom kan komen dan het Bijzondere Gerechtshof en van oordeel is dat de eerste rechter, op juiste gronden, waarmede de Raad zich verenigt, aan req. de zwaarste straf heeft opgelegd;

dat immers de ten laste van req. bewezen verklaarde feiten — met uitzondering van het verbeurd verklaren van radiotoestellen en het in beslag nemen van huisraad, welke maatregelen, naar de Raad met het Hof aanneemt, geen zware bestraffing zouden wettigen — een zo verwerpelijke, immers van elk begrip van recht en zedelijkheid gespeende geestesgesteldheid verraden en dermate ernstige gevolgen voor talloze slachtoffers van het door den req. uitgeoefende schrikbewind hebben medegebracht, dat deze slechts met het leven voor zijn gedrag zal kunnen boeten;

dat ook de Raad wil aannemen, dat req. zich heeft doen leiden door zijn ijver, om met inzet van al de hem ten dienste staande middelen, de belangen van zijn land voor te staan en een Duitse overwinning te bevorderen;

dat daarin echter geen verontschuldigungsgrond of reden voor strafverlichting voor req. kan zijn gelegen, daar vaderlandslievende gevoelens nimmer een vrij-

brief kunnen betekenen voor het voeren van oorlog met misdadige, immers door het volkenrecht gewraakte middelen noch voor de toepassing van onmenselijke terreurmaatregelen op bevolkingen van bezette gebieden;

dat de Raad evenals het Bijz. Gerechtshof buitengewoon ernstig acht het optreden van req. tegen het Joodse gedeelte van het Nederlandse volk zomede de maatregelen t.a.v. den arbeidsinzet — daaronder begrepen de deportatie der studenten — zulks in verband met het naamloos leed dat diengevolge over talloze slachtoffers en hun gezinnen is gebracht, en hij in het bijzonder den req. ook uiterst zwaar aanrekent zijn aandeel in het plegen van sluipmoorden op onschuldige personen;

dat toch bij req. zo veel onderscheidingsvermogen mag worden verondersteld, dat hij zich duidelijk bewust is geweest dat dergelijke laffe en in het geniep bedreven daden nimmer kunnen vallen binnen de grenzen, die aan de machtsuitoefening van een bezetter zijn gesteld;

dat req. bij de behandeling zijner zaak ter terechtzitting onder betuiging van zijn onschuld verklaard heeft te erkennen het recht van het Nederlandse volk op vergelding en zich persoonlijk tot dat einde ter beschikking van de Nederlandse Regering te stellen;

dat aan deze uitlating praktische betekenis moet worden ontzegd, reeds hierom, wijl zij uitgaat van de veronderstelling als zou de Nederlandse Overheid bevoegd en bereid zijn een onschuldige als zoenoffer te doen vallen voor het tijdens den oorlog aan haar onderdanen berokkende leed, een gedachtengang, welke niet in overeenstemming is met de in dit land gangbare rechts-overtuiging, noch met de zedelijke opvattingen van het Nederlandse volk;

dat echter req. door gezegde opmerking heeft doen blijken van een ook bij hem levendig besef van de schrikkelijke gevolgen van het Duitse bestuur tijdens de jaren der bezetting, zodat de Raad, nu req. schuldig is bevonden wegens zijn belangrijk aandeel in de misdragingen van dat bestuur, zulks in de mate als bij de aangevallen sententie te zijnen laste bewezen werd verklaard, in voorsz. uitlating van den req. voor zoveel nodig, de bevestiging vindt van zijn oordeel dat met geen lichtere straf dan de door het Hof opgelegde kan worden volstaan;

Vernietigt de bestreden sententie, doch alleen voor wat de daarbij aan het bewezen verklaarde gegeven qualificatie betreft;

En te dien aanzien rechtdoende krachtens art. 105 der Wet R.O.;

Qualificeert het bewezene:

dat sub I, II, V en VII punten c en d, als:

A. „het voortgezet misdrijf van het gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand zich schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder b van het

Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Augustus 1945, bekend gemaakt bij K. B. van 4 Januari 1946 (S. no. G 5)”;

B. „het voortgezet misdrijf van het gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand zich schuldig maken aan enig misdrijf tegen de menselijkheid als bedoeld in art. 6 onder c van het Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Augustus 1945, bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (S. no. G 5)”;

dat sub III, IV, VI en VII punten a en b, als:

„het voortgezet misdrijf van het gedurende den tijd van den huidige oorlog in krijgs- of staatsdienst van den vijand zich schuldig maken aan enig oorlogsmisdrijf als bedoeld in art. 6 onder b van het Handvest, behorende bij de Overeenkomst van Londen van 8 Aug. 1945, bekend gemaakt bij K. B. van 4 Jan. 1946 (S. no. G 5)”;

Verwerpt overigens het beroep van den requirant.

Noot. Quaesties van verschillende aard vinden haar beantwoording in dit arrest. De B. R. v. C. besliste op punten van strafprocesrecht, van strafrecht en van volkenrecht. Uiteraard verwacht men van den Bijzonderen Raad in het bijzonder beslissingen in verband met het Buitengewone Strafrecht. Wat niet wegneemt, dat de procesgang van de Buitengewone Rechtspleging (D 63) zijn invloed kan en zal doen gelden op de rechtspleging van alledag. Juist buitengewone rechtspleging is vaak het punt waar de ballast van traditionele vormen het gemakkelijkst wordt afgeworpen. De Charters van Neurenberg en Tokyo schreven voor een „expeditious and non technical procedure”, terwyl zij uitdrukkelijk een „fair trial” beoogden. Zij openden menigeen de ogen voor de mogelijkheid van een behoorlijk proces, zonder de last van historisch gegroeide formaliteiten. Formaliteiten zijn nu eenmaal niet striet nodig voor een fair proces, al kunnen zij dienen om de fairheid te waarborgen op den langen duur.

De volkenrechtelijke quaesties beslist door den B. R. v. C. vallen uiteen in die van meer feitlijken en die van striet juridischen aard. Ook in die van meer feitlijken aard, waarin dus wordt vastgesteld wat geschiedde, en wat het volkenrechtelijk karakter was van wat geschiedde, hebben grote betekenis voor volgende processen, b.v. 's Raads vaststelling van aard en rechtsgevolgen van de capitulatie. De Raad besliste, dat de capitulatie door Gen. Winkelman, die daarbij niet optrad in zijn hoedanigheid van exceptionelen drager van het Ned. Staatsgezag, geen overeenkomst was. De ondertekening door Gen. Winkelman resp. door zijn onderbevelhebbers van de „Bedingungen für die Uebergabe der niederländischen Wehrmacht”, de „Verhandlungspunkte” en het „Zusatzproto-

koll" wordt door den Raad beschouwd, in verband met de eraan voorafgaande gebeurtenissen, als slechts bewijs van inontvangst-neming van verstrekte bevelen. Die bevelen waren alleen rechtsgeldig voorzover zij van militairen aard waren en betrekking hadden op de Ned. strijdkrachten binnen het gecapituleerde gebied. De Raad stelt voorop dat de capitulatie geen enkele bepaling inhoudt, welke aan de Ned. bevolking verplichtingen tegen den bezetter oplegde of de Ned. Regering tot iets meer zou verplichten, dan om die gebeurtenis als een wettige capitulatie te erkennen. De Raad ontkent, dat de maatregelen door gen. W. genomen tot tenuitvoerlegging van de Duitse bevelen algemeen verbindende voorschriften voor de Ned. bevolking zouden zijn geweest (zoals b.v. zijn bevel aan de bevolking om elke vijandelijke handeling tegen het Duitse leger, zijn leden en inrichtingen achterwege te laten en onvoorwaardelijk rustig te blijven). Volgens de B. R. waren met de uitvoering van de in de „Bedingungen" en andere documenten genoemde bevelen de rechtstreekse gevolgen van de capitulatie uitgewerkt, en kwam het Ned. grondgebied rechtstreeks te staan onder het regime van militaire bezetting, als beschreven in het Landoorlogreglement. Van dit regime, als geregeld in een tractaat, zouden de Duitse bevelhebbers zelfs niet in samenwerking met den Ned. bevelhebber hebben kunnen afwijken.

Rauter beriep er zich op, dat bijzondere verplichtingen bij de capitulatie waren aangegaan, welke verplichtingen de Ned. regering te Londen bonden voor de rest van den oorlog. De B. R. ontkent dit en wijst er op dat zelfs in deze gedachtingang dergelijke blijvende gebondenheid tot vooronderstelling zou hebben de naleving door den bezetter zelve van zijn volkenrechtelijke verplichtingen. Zelfs indien schending van de z.g. capitulatie-overeenkomst van Rijsoord zou hebben plaats gehad, dan zou daartoe het recht bestaan hebben op grond van Nederland's bevoegdheid tot het nemen van represailles.

Wet en tractaat.

De B. R. v. C. heeft een beslissing gegeven in de oude strijdvraag, wat praeva-leert: wet of tractaat? Hij leert dat aan een door Nederland gesloten overeenkomst „naar haar aard, als beperkend de souveriniteit der verdragsluitende partijen, een hogere rechtswaarde toekomt dan aan de wet en derhalve, zolang het Koninkrijk door dezen internationalen rechtsband gebonden blijft, de rechter in geval van twijfel heeft te onderzoeken, of de wet met de overeenkomst verenigbaar is, ook indien de laatste van vroegeren datum is dan de eerste". De H. R. sprak zich over deze quaestie nog niet uit. De rechtsgeleerden zijn verdeeld in hun opinies. Sinds de praeadvies voor de N. J. V. in 1937, waar Ver-

zij het nu door de B. R. aanvaarde standpunt Innam (bijgevallen door van der Pot, N. J. B. 1937 p. 604), en Telders t. a. v. de rechter de suprematie verdedigde van de latere wet, speciaal met het oog op het politieke aspect van regeringsinterpretaties (praeadvies p. 26 v.v.), is de jongste literatuur nog veelal in andere zin dan nu aanvaard door de B. R. (zo b.v. v. Apeldoorn-Langemeijer, 8ste druk, 1948, p. 84. Bellefroid, Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland, 5de druk 1948, p. 222). De strijd gaat er niet om wat de hoogste rechtsbron is, maar wie geroepen is om te interpreteren: de rechter of de wetgever. T.a.v. de verhouding wet-grondwet is het zonder twijfel de wetgever. T.a.v. de verhouding wet-tractaat is het volgens de B. R. de rechter. De bepaling dat de rechter volgens de wet moet rechtspreken en er de innerlijke waarde niet van mag beoordelen (art. 11 A.B.), en dat de wetten onschendbaar zijn (Grondwet art. 124) leidt menigeen er toe aan te nemen, dat volgens positief Nederlands recht aan den rechter de toetsing ontnomen is, en dat deze bij uitsluiting toekomt aan de wetgever zelve.

Represailles. De B. R. legt de nadruk op het onderscheid tussen de eigenlijke represailles en de „zogenaamde represailles", dat zijn de maatregelen van weerwraak ter vergelding van bepaalde daden van de bevolking van bezet gebied. Gemeen hebben ze dit, dat zij slechts toekomen aan den Staat volgens objectieven, volkenrechtelijke maatstaf.

T.a.v. het recht op echte represailles merkt de B. R. op, dat hiervan geen sprake kan zijn omdat Nederland niet enig voorafgaand internationaal delict pleegde. Immers Duitsland pleegde het misdrijf van den wederrechtelijken aanvalsoorlog. Daarop was Nederland gerechtigd represailles te nemen. Ook maakte het Duitse Rijk zich schuldig aan oorlogsmisdrijven gedurende de oorlogsdagen en gedurende de bezetting. Tegen de geoorloofde represailles van Nederland zouden geen contra-represailles geoorloofd zijn geweest.

In verband met de „z.g. represailles" merkt de B. R. op, dat van een rechtsplicht van individuele burgers tot gehoorzaamheid tegenover den vijand geen sprake kan zijn. Over dit laatste woord elders wel anders gedacht, en interpreteert men het Landoorlogreglement zó, dat tegenover het behoorlijke, met het reglement overeenkomend, gedrag van den bezetter, staat de plicht van de bevolking om zich rustig te houden, niets te ondernemen tegen den bezetter en den bezetter gehoorzaam te zijn. Zo is de regeling volgens de Am. Rules of Land Warfare, art. 301: „In return for such considerate treatment, it is the duty of the inhabitants to carry on their ordinary peaceful pursuits; to behave in an absolutely peaceful manner; to take no part whatever in the hostilities carried on; to refrain from all injurious acts toward

the troops or in respect to thier operations; and to render strict obedience to the officials of the occupant".

Ook de Engelse „Laws and usages of war on land" gaan ervan uit „that obedience to the occupant is one of the implied conditions of the special position accorded to the peaceful inhabitants" (art. 382). Art. 384 beschrijft de plichten van de bevolking, overeenstemmend met de genoemde Amerikaanse bepaling. Soortgelijke opvatting vindt men ook in de literatuur (B. v. Ch. C. Hyde, Int. Law, 2nd id. III p 1880). Men ontkomt niet aan de indruk, dat de nationale interpretatie van het volkenrecht op dit stuk mede wordt bepaald door de overweging of de bepaalde natie meer de kans loopt om te bezetten, dan om bezet te worden. In het eerste geval is er de neiging de gehoorzaamheidsplicht aan te nemen, in het laatste om deze te ontkennen.

Men dient intussen het verschil niet uit het oog te verliezen tussen een eventuele rechtsplicht van de burgers tot gehoorzaamheid, en het recht van den bezetter om deze gehoorzaamheid op straffe te vorderen. Dit laatste recht is zeker erkend, zij het niet onbeperkt. Zo is het verboden de burgers te verplichten om aan krijgsverrichtingen deel te nemen tegen het eigen vaderland (Landoorlogregl. art. 52), om inlichtingen te geven over het leger en de verdedigingsmiddelen (art. 44), om trouw te zweren aan den vijand (art. 45).

Vast staat het recht van den bezetter, die zich houdt aan het volkenrecht, om verzetshandelingen te straffen. Het is de vraag of daarnaast de quaestie van het al dan niet aanwezig zijn van een rechtsplicht tot gehoorzaamheid nog veel betekenis toekomt.

De oneigelijke „z.g. represailles" hebben enige regeling gevonden in art. 50 Landoorlogreglement, verbiedend collectieve straffen tegen een bevolking, voor individuele daden, waarvoor de gestrafte collectiviteit niet solidair aansprakelijk zou kunnen worden geacht.

De B. R. noemt de grondgedachte van art. 50, dat de bezetter niet onschuldigen behoort te straffen voor daden van anderen, hetgeen in strijd zou zijn met alle beginselen van gerechtigheid en met een verdrag (het Landoorlogreglement), dat de bevolkingen stelt onder de bescherming van de beginselen van het volkenrecht „tels qu'ils résultent des usages établis entre nations civilisées, des lois de l'humanité et des exigences de la conscience publique". Vandaar dat vlg. de B. R. dergelijke bepaling ook toepasselijk is op groepen uit de bevolking, die dus evenmin mogen gestraft worden voor vijandige daden waarmede zij niets te maken hadden.

Op een bevolking, of een groep van de bevolking zou alleen de „z.g. represaille" mogen worden toegepast in geval van „responsabilité passive" (art. 50), welke de B. R. alleen dan aanwezig acht „wanneer

de betrokkenen van bepaalde vijandige daden hebben geweten en die hadden kunnen voorkomen, en niet reeds dan wanneer zij in hun houding van geestelijk verweer tegen een wreden vijand ze achteraf innerlijk goedkeurden". De door de B. R. gemaakte tegenstelling is in zoverre een onzulvere dat men geneigd is te vragen hoe het zou staan met de „responsabilité passive" tegen een niet-wreden vijand (welke casuspositie zich hier niet voordeed). M.a.w. het element van wreedheid zou kunnen wijzen op wangedrag van den bezetter, hetgeen de principiële rechtsvraag zou kunnen vertroebelen.

De B. R. wijst er op, dat, indien al van „responsabilité passive" had kunnen zijn gesproken, er toch geen recht tot het uitoefenen van de weerwraak zou hebben bestaan, nu de vijandige daden zijn uitgelokt door volkenrechtelijk onrecht van den bezetter zelf.

De vraag is of de onderscheiding, die de B. R. maakt tussen represailles (tegen daden van den staat) en „z.g. represailles" (als weerwraak tegen vijandige daden in bezet gebied), wel uitputtend is. De represaille wordt ook gebruikt om burgers in bezet gebied te dwingen een bepaalde gedragshijn te volgen. Hier is dan niet sprake van de collectieve straf, geregeld in art. 50, maar van een zuiver dwangmiddel op grond van bepaalde vijandige daden. Zo luidt art. 458 van de Engelse „Laws and usages of war on land": „Although collective punishment of the population is forbidden for the acts of individuals for which it cannot be regarded as collectively responsible, it may be necessary to resort to reprisals against a locality or community, for some act committed by its inhabitants, or members who cannot be identified". De mogelijkheid van represailles tegen de bevolking wegens vijandige daden van de bevolking, om deze bevolking te nopen dergelijke daden na te laten in de toekomst, wordt ook erkend in de literatuur, en dit ondanks art. 50. Men zie b.v. Oppenheim—Lauterpacht, Int. Law 6e ed. II p. 449. Een niet te ontkennen feit is dat deze derde soort represailles art. 50 vrijwel alle betekenis ontnemt.

Er is wellicht geen deel van het oorlogsrecht, dat zó met het natuurlijk rechtsgewoel in strijd komt, dat zó de onmenselijkheid van den oorlog toont, als juist de represaille. Ieder die ermede te maken krijgt voelt de afschuwelijkheid van dit instituut dat, in den strijd tussen collectiviteiten, het individu in zijn meest essentiële rechten veronachtzaamt. Het is dan ook tekenend, dat gemeenlijk in de literatuur de voorbeelden van represailles ontleend worden aan de practijk van andere naties. In Duitse boeken vindt men de Engelse, in Engelse boeken de Duitse represailles in verontwaardiging gememoreerd.

Nulla poena sine praevia lege poenali.

Req. stelde, dat de begane feiten niet strafbaar waren voor zij door art. 27a B.B.S. strafbaar waren gesteld, en dat der-

↓ Als volheid niet rechtspraak zou
werken, zou de rechtsp. en recht
om hun forme en wezen
rechtspraak op die casus
Practisch onmogelijk
gevoel. De
rechtsp. op 164
dat niet meer valt is
gesproken volgens het
in het Ned. recht geïmplementeerd
willen.

gelijke praktijk zou zijn verboden. Men kan zich afvragen waarop hier een beroep werd gedaan. Op art. 1 Sr.? Dit is geschreven als deel van het Ned. recht. In dit proces wordt recht gesproken volgens het in de Ned. wet geïnsereerde Volkenrecht. En is in het volkenrecht een soortgelijke regel geldend? Het verdrag van Londen van 1945 waarbij het Handvest werd vastgesteld, en waarin, volgens de vonnissen van Neurenberg en Tokyo, slechts bestaand volkenrecht werd gecodificeerd, rept er niet van. Het is wel heel moeilijk aanvaardbaar, dat de regel uitgedrukt in art. 1 Sr. in het volkenrecht zou gelden als algemeen principe waaraan de Ned. rechter het verdrag van Londen, waarnaar art. 27a B.B.S. verwijst, zou behoren te toetsen.

De B. R. v. C. begint met vast te stellen, dat voorzover het middel stelt, dat de handelingen niet ongeoorloofd waren feitlijken grondslag mist, daar sinds de Haagse verdragen bepaalde overtredingen daarvan bekend staan als oorlogsmisdaden, en reeds bestraffing ervan plaats vond vóór de tweede wereldoorlog. Niet is dus door art. 27a (verwijzend naar het Handvest) een tot dusver geoorloofde handeling als gevolg van een veranderde opvatting omtrent de ongeoorloofde daarvan tot misdrijf gestempeld, doch deze voorschriften hebben slechts nader bepaald de jurisdictie en de grenzen van strafbaarheid en straftoemeting.

Rauter's betoog faalt evenzeer, leert de B. R., indien hij beoogt te stellen, dat de handelingen ontbeerden een daartegen bedreigde, nauwkeurig omljnde en tevoren vastgestelde wettelijke sanctie. Dat de wet dit tevoren nauwkeurig zou moeten bevatten is een beginsel tot waarborging van individuele vrijheid en rechtszekerheid. Doch dit is geen absoluut beginsel, en het kan en behoort te wijken voor andere, met name dat in bepaalde gevallen handelingen niet ongestraft mogen blijven.

De B. R. verwijst ook naar het vonnis van Neurenberg. De oplossing daar gegeven is moeilijk te begrijpen. De rechtbank leert daar, en de rechtbank te Tokyo nam dit over, dat „the maxim nullum crimen sine lege is not a limitation of sovereignty, but is in general a principle of justice”. Men is geneigd, met de B. R., juist het omgekeerde te stellen: het beginsel dat een wet nodig is, is een politiek beginsel, dat rechtskracht heeft in die rechtsorde waar het is aanvaard, maar het is niet een beginsel van gerechtigheid. Het is onduidelijk hoe een rechtbank, geroepen „to mete out stern justice to war criminals” (Potsdam declaration) een beginsel van rechtvaardigheid zou kunnen op zij zetten. Doch een beginsel van vrijheid kan worden op zij gezet, ook door naties die zegevierden in een oorlog gevochten om de vrijheid. Wellicht nog beter: dergelijk beginsel behoefde niet op zij gezet in het internationale strafrecht, omdat het daar nooit was aanvaard.

De beslissing van den B. R. toont duidelijke

de twee regels die hier in het spel zijn, de eis van recht, dat niemand gestraft werd voor iets dat niet als strafwaardig werd beschouwd tijdens het plegen, en de eis van een bepaalde liberale politiek, dat niet gestraft mag worden als de wet niet vooraf die strafbaarheid heeft uitgestippeld. De verwarring tussen de twee beginselen is gemakkelijk in de Angel-saksische landen, waar „law” de dubbele betekenis heeft van recht en wet.

Misdrijven tegen de menselijkheid.

Ook t.a.v. de misdrijven tegen de menselijkheid beriep Rauter zich er op, dat zij waren geschapen door art. 27a B.B.S., verwijzend naar het Handvest van 1945. De Raad verwierp het betoog, dat deze daden voordien niet ongeoorloofd waren, door te verwijzen naar de preambule van het Haagse tractaat, waarin immers onderwerping aan de „lois de l'humanité” werd voorgeschreven. Volgens de genoemde preambule worden de bevolkingen en de legers gesteld „sous la sauvegarde et sous l'empire des principes du droit des gens”, zoals die beginselen onder meer voortvloeien uit de „lois de l'humanité”. De formulering van den B. R. zou kunnen suggereren de gevaarlijke stelling, dat de misdrijven tegen de menselijkheid zouden gelijk zijn aan de daden gedaan in strijd met de wetten van de menselijkheid, m.a.w. met onmenselijke daden. In zijn arrest in zake den Duitsers gevangenebewaarder Zühlke wees de B. R. er uitdrukkelijk op, dat deze gelijkstelling niet juist was. Het is immers zó, dat inderdaad alle misdrijven tegen de menselijkheid opleveren een schending van de wetten van de menselijkheid. Doch niet alle schendingen van de „lois de l'humanité” zijn gemaakt tot misdrijven tegen de menselijkheid, maar slechts een bepaald gedeelte daarvan, begaan onder bepaalde omstandigheden tegen bepaalde volksgroepen. Dat bepaalde gedeelte heeft men een naam gegeven om aan dit nieuwe begrip consequenties te verbinden met betrekking tot jurisdictie.

Tot 1945 werd de inmenging van de ene Staat in zaken behorend tot de „domestic jurisdiction” van een andere Staat niet erkend. In het Handvest werd, om de gruwelen door de Duitse regering gepleegd tegen Duitse joden vóór en tijdens de oorlog te kunnen berechten, het begrip „crimes against humanity” geschapen. Men kan dit zien als een nieuwe vorm van politieke interventie. Een voorloper ervan kan men vinden in het niet geratificeerde Verdrag van Sèvres (art. 230). Men mag veronderstellen dat de vrees voor dit nieuwe beginsel — hetwelk b.v. een staat zou kunnen nopen zich te gaan bemoeien met de behandeling van de negers in Amerika — leidde tot de bepaling, dat de Rechtbank te Neurenberg alleen competent was indien de gruwelen verband hielden met criminele agressie of oorlogsmisdrijf. Algehele vrijheid zich met deze interne aangelegenheden

te bemoeien zou in strijd zijn met het beginsel uitgedrukt in art. 2 sub 7 van het Handvest van de Verenigde Naties.

Noodtoestand. Req. beriep zich op noodtoestand. Met scherpe woorden wees de B. R. dit beroep af, voorzover het betrof de noodtoestand van Duitsland, stellend dat juist het oorlogsrecht was gecodificeerd om het motto „Kriegsräson geht vor Kriegsmannier“ voor goed aan de kaak te stellen. Req. beriep zich, naar aanleiding van de persoonlijke noodtoestand waarin hij zou verkeerd hebben, ook op „Unzumutbarkeit“ (in de Duitse literatuur en rechtspraak gemeenlijk „Nicht-zumutbarkeit“ genoemd, zie Mezger, Strafrecht 1931, p. 370). Voor het Ned. recht heeft deze leer geen betekenis, daar art. 40 Sr. den rechter voldoende vrijheid laat. De Raad wijst hier terecht op één van de factoren, door req. in zijn beroep buiten beschouwing gelaten: de omvang en de weerszinwekkendheid der door hem gepleegde feiten. Geen omstandigheid van persoonlijke aard kan er toe leiden, dat men niet kan vergen dat iemand niet meewerkt aan de eliminatie van meer dan honderdduizend onschuldigen.

Ambtelijk bevel.

De B. R. acht art. 8 van het Handvest van 1945, welke bepaling beroep op ambtelijk bevel krachteloos verklaart, niet in de Ned. wet opgenomen. De stelling dat zodanig beroep krachteloos zou worden gemaakt door art. 8 is wellicht misleidend. Krachtens art. 8 zal de rechter uitmaken naar de eisen der gerechtigheid in hoeverre strafvermindering in aanmerking komt, welke strafvermindering geen onderste grens kent. In dien zin is art. 8, zoals het vonnis van Neurenberg leerde „in conformity with the law of all nations“, omdat het den rechter vrijheid laat te doen wat de gerechtigheid eist „The true test is“, volgens Neurenberg, „whether moral choice was in fact possible“. Zelfs indien men dit principe zou huldigen, leert de B. R., zou req. zich niet aan de verantwoordelijkheid kunnen onttrekken, daar zijn positie medebracht dat hij zeker tot een keuze in staat was, en hij dan ook, zoals hij zelf betoogde, bevelen van Himmler en anderen soms slechts in gematigde vorm of geheel niet uitvoerde (al gebeurd dit, zoals de B. R. opmerkt, nooit uit het motief, dat de bevolen maatregelen door het oorlogsrecht verboden waren).

De B. R. stelde tevens vast, dat art. 8 niet in de Ned. wet is opgenomen. In het arrest in zake Zühlke werd overwogen, dat art. 8 alleen gold voor de berechting van „major war criminals“. Is het nodig, kan men vragen, dat een bepaling als art. 8 in het Ned. recht zou moeten zijn opgenomen om door den B. R. te worden toegepast? Dat om reden van Ned. procesrecht en rechterlijke organisatie een artikel als art. 27a B.B.S. nodig was om de Ned. rechter naar Ned. recht rechtsmacht te geven, sluit niet uit, dat in principe recht wordt gedaan naar

regels van materieel volkenrecht, al zal vaak de wetgever de nationale interpretatie daarvan tot zich trekken.

Evenals in het arrest i.z. Zühlke acht de B. R. hier het Duitse recht van toepassing, waarmede req. in de gegeven omstandigheden niets kon bereiken, daar hij wist dat de bevelen gericht waren op het begaan van oorlogsmisdrijven (de B. R. noemt in dit verband req.'s smalende uiting over generaal von Wühlisch, dien hij verweet zich wel aan het volkenrecht te willen houden).

De B. R. wijst er in het bijzonder op, dat req. zich vrijwillig in dienst van Hitler had gesteld. Men denkt hier, zo er al reden zou zijn om rekening te houden met req.'s moeilijke positie ten tijde van de gepleegde feiten, aan zijn verantwoordelijkheid in verband met zijn actio libera in causa. Dit rechtsbeginsel, dat gemeenlijk bij de vraag der toerekenbaarheid wordt te berde gebracht, kan ook bij het leerstuk der wederrechtelijkheid gelding hebben. Het zal veelal de eigenlijke grond van de strafbaarheid zijn bij de lagere leden van S.S. en andere criminele organisaties.

Wettelijk voorschrift.

Req. beriep zich ook op wettelijk voorschrift. De B. R. beantwoordt niet de vraag of art. 42 Sr. ook geldt voor andere dan Ned. wettelijke voorschriften, noch de vraag of het Duitse recht een bepaling kent als art. 42. Zelfs in req.'s gedachtengang zou hem dusdanig beroep niet baten, zegt de B. R., daar de wetten die hij zou hebben tenuitvoergelegd niet zijn genoemd, en al waren zij aanwezig, nimmer zouden rechtvaardigen req.'s door het oorlogsrecht verboden uitvoeringsmaatregelen. Althans t.a.v. een man in req.'s positie, en daarbij een man, die feitelijk bij de uitvoering van bevelen een ruime discretionaire bevoegdheid had, dient aangenomen, — zo leert de B. R. — dat hij de gegeven bevelen aan het volkenrecht moest toetsen. Een beslissing dat dergelijke toetsingsplicht zou bestaan voor ieder wordt dus door de B. R. hier niet gegeven. Het Neurenbergs vonnis leerde „the very essence of the Charter is that individuals have international duties which transcend the national obligations of obedience imposed by the individual State“. Wellicht dat ook hier de Raad de beginselen van Neurenberg alleen geldend achtte t.a.v. „major war criminals“, en, tenminste wat de toetsingsplicht betreft, req. op één lijn stelde met „major war criminals“.

Krijgsgevangenenconventie van 1929.

De Raad besliste, met een motivering die dieper graaft dan enig ander vonnis op dit stuk, dat uit de plaatsing en de geschiedenis van art. 63 blijkt, dat dit artikel alleen toepassing kan vinden bij berechting van misdrijven begaan gedurende de krijgsgevangenschap. De Raad volgde hier de beslissing van het Am. Hooggerichtshof „in re Yamashita“ van 4 Febr. 1946 (Nos. 61 Miscellaneous and 672, oct. term 1945). Het zal dringend nodig zijn op dit punt de Con-

graaf van
volkenrechtelijk
recht
kerkelingen
en moordcijfers

dit art. nieuw!

ventie te herzien. Want nergens meer dan bij verdenking oorlogsmisdrijven te hebben gepleegd, heeft de gevangen genomen militair behoefte aan de bescherming van een behoorlijk proces. Immers beschuldigingen van practijken in strijd met het oorlogsrecht behoren tot de gebruikelijke oorlogspropaganda. Ieder land zal de neiging hebben zijn propaganda te schragen met gerechtelijke vonnissen. Daartegen dienen de strijdenden te worden beschermd. De Raad citeert uit het rapport der deskundigenconferentie van April 1947 het meerderheidsgevoelen der conferentie: „Celui qui, en combattant, s'écarte des règles essentielles du droit de la guerre ne saurait invoquer le bénéfice de la convention pour sa protection une fois qu'il est fait prisonnier". Hier is de gevaarlijke stelling dat zodanig gevangene de voorrechten van de Conventie zou dienen te missen van het oogenblik van zijn gevangenneming. Terwijl het beter ware dat hij die voorrechten eerst zou gaan missen van het oogenblik van de gerechtelijke constatering dat hij de wetten van den oorlog heeft geschonden. Bij de toepassing van het oude principe, dat de oorlogsmisdadiger niet de voorrechten dient te genieten die den gewonen krijgsgevangene toekomen, is het eis van rechtszekerheid dat slechts diegene die voorrechten dient ontnemen te worden, die bij vonnis als oorlogsmisdadiger is gebrandmerkt. Proces en vonnis zullen wel degelijk dienen te vallen onder de bepalingen van een krijgsgevangenenconventie. Dat zij niet vallen onder de huidige heeft de Raad overtuigend aangetoond.

B. V. A. R.

No. 88

ARR.-RECHTB. 'S-GRAVENHAGE (1e Kamer), 24 Nov. 1948. (Mrs. Thorbecke, Ikman van Burck, Winkel plv.).

Vordering tegen de Staat tot huurbetaling uit hoofde van een huurovereenkomst in 1944 namens verhuurster gesloten met de Rijksgebouwendienst en bekrachtigd door de Wnd. Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën.

Betoog van de Staat, dat de vraag of hij door deze overeenkomst is gebonden behoort te worden beantwoord met inachtneming van het arrest van de Hoge Raad van 30 Januari 1948, N.J. 1948 No. 108.

De Rechtbank neemt aan, dat de Secretarissen-Generaal optraden als autonome organen, niet als organen van de bezetter.

De Staat in de gelegenheid gesteld te bewijzen: dat de overeenkomst is uitgegaan ten behoeve van de Duitse overheid en blijktbaar enkel of in hoofdzaak het belang van de vijand, of door deze, in strijd met des bezetters taak, nagestreefde doeleinden, diende.

(B. W. art. 1356; Comptabiliteitswet art. 32; Landoorlogsreglement art. 43.)

De N.V. M. S. de Jong's Kleermakerij, te Amsterdam, eiseres, proc. Mr. A. E. J. Ny-singh,

tegen:

de Staat der Nederlanden (Rijksgebouwendienst), gedaagde, proc. Mr. D. J. Veegens.

[Eiseres heeft o. m. gesteld: dat zij eigenares is van het perceel Lange Houtstraat 26 te 's-Gravenhage; dat zij tijdens de bezetting van Nederland werd beschouwd als Joodse onderneming en haar vorengenoemd perceel alstoen onder beheer is geplaatst van de Nederländische Grundstückverwaltung te 's-Gravenhage, welke op haar beurt de administratie van het perceel opdroeg aan het „Algemeen Nederlands Beheer voor Onroerende Goederen" (hierna te noemen „A.N.B.O.") te 's-Gravenhage; dat de A.N.B.O. bij contract dd. 17 Maart/17 April 1944, goedgekeurd bij beschikking dd. 18 April 1944 no. 303, Afdeling Rijksgebouwen, genoemd perceel heeft verhuurd aan gedaagde voor een huurprijs ad f 400 per maand; dat gedaagde uit dien hoofde de alstoen verschijnende huurpenningen heeft moeten betalen aan de A.N.B.O.; dat gedaagde echter de betaling van deze huurpenningen aan de A.N.B.O. gedurende elf maanden, voorafgaande aan de bevrijding heeft weten te voorkomen en bedoelde huurpenningen heeft gereserveerd voor eiseres als rechtmatige eigenares van het gehuurde; dat gedaagde heeft erkend uit dien hoofde een bedrag van f 4400 ten behoeve van eiseres onder zijn berusting te hebben; dat gedaagde nochtans op grond van algemene interne ministeriële instructies, welke eiseres haars inziens niet regarderen, weigert, genoemde som aan eiseres uit te betalen; enz.]

[Gedaagde heeft doen zeggen voor antwoord: dat gedaagde de door eiseres bij dagv. gestelde feiten erkent, met dien verstande, dat de onderwerpelijke huurovereenkomst is gesloten door het Hoofd van de Rijksgebouwendienst en is bekrachtigd door de Wnd. Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën en dat aan de beeerde erkenning namens gedaagde, gesteld in het 6de aangezien, rechtens geen betekenis toekomt; dat eiseres, vertegenwoordigd door de A.N.B.O., bij het aangaan van de huur heeft geweten, dat deze overeenkomst door genoemde ambtenaren werd aangegaan op aanwijzing van de „Präsidialabteilung des Reichskommissariats" en ten behoeve van de Duitse overheid; vlg. de brief van de A.N.B.O. dd. 5 Nov. 1943; dat de vraag, of gedaagde door deze overeenkomst verbonden is, behoort te worden beantwoord met inachtneming van het arrest van de Hoge Raad van 30 Jan. 1948, N. J. 1948 no. 108; dat gedaagde zich op het standpunt stelt, dat een voorziening in de huisvesting van de „Präsidialabteilung des Reichskommissariats" in Maart/April 1944 blijkbaar strekte om enkel of in hoofdzaak het belang van de vijand of door deze in strijd met 's bezetters taak nagestreefde doeleinden te dienen; dat de instelling van

**HET TRIBUNAAL HAD EEN MOTIEF
VOOR DE DOOD VAN SLOBODAN MILOŠEVIĆ**

door
N.M.P. Steijnen

Zelfs als ooit, op een manier die boven elke twijfel verheven is, bewezen zou worden dat Milošević niet rechtstreeks om het leven is gebracht, dan nog zal dit het Joegoslavië Tribunaal niet vrijpleiten van een rechtstreekse verantwoordelijkheid voor zijn dood.

Permanente ernstige gezondheidsproblemen

Al sinds het begin van zijn proces kampte Milošević met ernstige gezondheidsproblemen. Voor eventuele kwaadwilligen binnen de tribunaal-entourage was het daarom niet moeilijk te voorzien dat het mogelijk moest zijn om hem van het leven te beroven zonder over te gaan tot een rechtstreekse liquidatie. Dat laatste zou immers altijd het risico in zich dragen dat hiervan sporen zouden kunnen worden teruggevonden.

Verdere systematische ondermijning van Milošević' gezondheid

Al vanaf het prille begin van het proces, toen Milošević een tegenstander bleek van een voor het Joegoslavië Tribunaal niet te hanteren formaat, die meteen al de regie van Joegoslavië Tribunaal overnam, waren er binnen het Tribunaal krachten die er bepaald niet rouwig om zouden zijn als Milošević voortijdig zou komen te overlijden. Ook de hoofdaanklager zelf, Carla del Ponte, heeft er diverse malen over gespeculeerd dat Milošević wellicht het einde van zijn proces niet zou halen, en zo deed ook rechter May. En nimmer gebeurde dit binnen een kader waarin over die mogelijkheid enige treurnis doorklonk. Het is dus, zeker ook gelet op deze openlijke ijskoude speculaties van deze boegbeelden van het Joegoslavië Tribunaal over een mogelijk voortijdig einde van Milošević, al meteen geenszins overdreven om aan te nemen dat bepaalde krachten binnen het Tribunaal al vanaf een vroeg stadium van het proces het bepaald zouden verwelkomen als hij voortijdig zou komen te overlijden.

Voor dergelijke kwaadwillende elementen binnen de tribunaal-entourage, die uit zouden zijn geweest op een voortijdige fysieke ondergang van Milošević, waren dus al op voorhand een reeks van acties gericht op het

verder ondermijnen van zijn gezondheid, waarmee min of meer de garantie kon worden binnengehaald dat hij vroeger of later zou komen te overlijden, veruit te verkiezen boven een rechtstreekse, botte liquidatie.

Al valt zelfs na de uitgevoerde autopsie niet uit te sluiten dat een rechtstreekse moord op Milošević heeft plaatsgevonden. Maar noodzakelijk om zijn fysieke ondergang te bewerkstelligen was dat laatste dus niet. Immers, zeker in combinatie met een bejegening van medische verwaarlozing en het aan hem opleggen van een permanente extreme stress als gevolg van zelfs voor een gezond mens niet vol te houden werkomstandigheden, die hem door het Tribunaal werden opgedrongen, was de kans bepaald levensgroot dat ook dergelijke rechtstreekse acties hem, op den duur, aan de rand van de afgrond zouden brengen.

Overtuigende aanwijzingen dat Milošević's gezondheid doelbewust werd ondermijnd

Op dit moment is er geen bewijs dat Milošević rechtstreeks werd vermoord, maar er zijn wel duidelijke aanwijzingen dat hij op indirecte wijze van het leven werd beroofd.

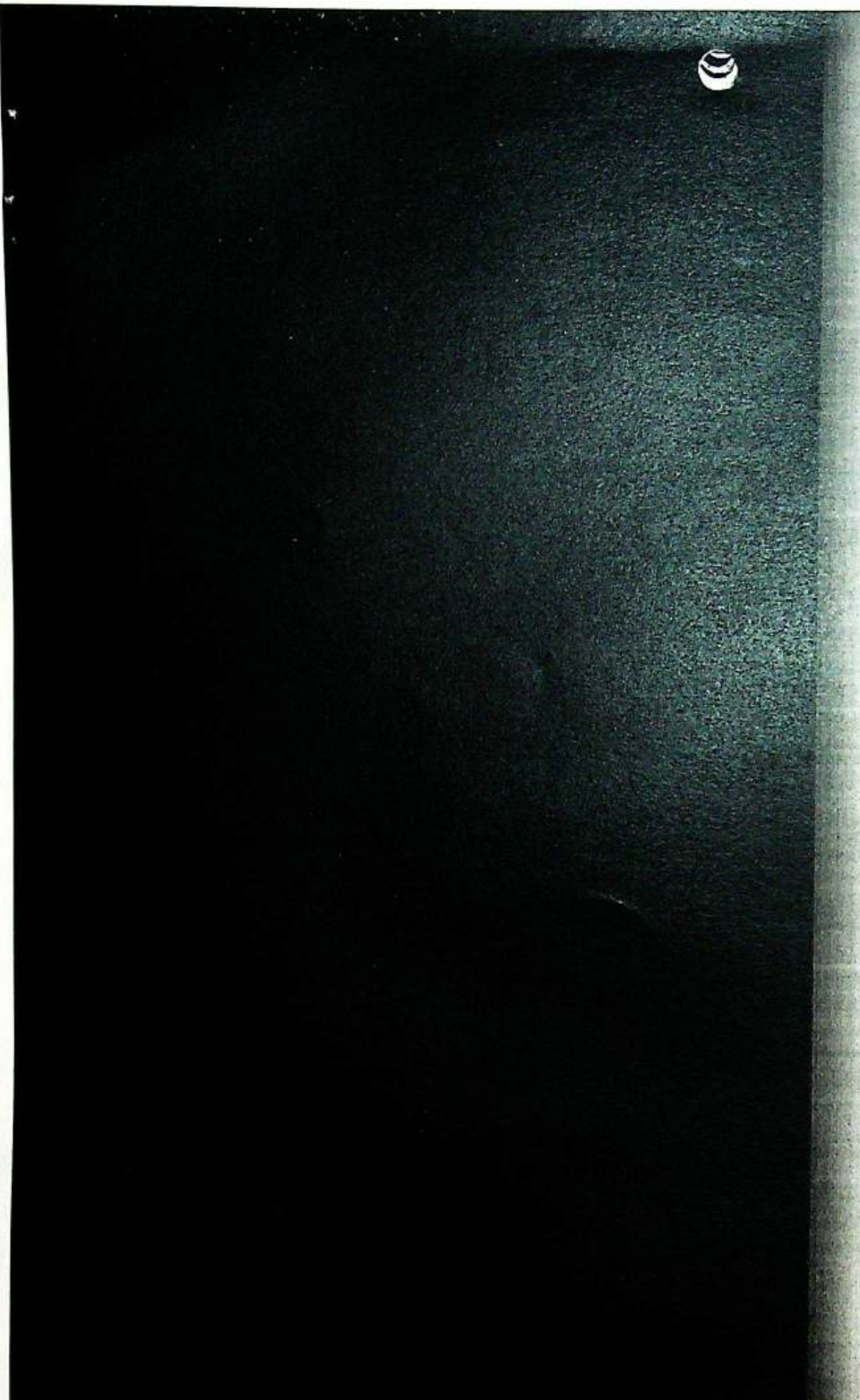
Allereerst was er sprake van een volstrekt tekort schieten van de medische zorg jegens hem. Die voortdurende medische verwaarlozing waaraan hij onderhevig was, is momenteel al een goed gedocumenteerd gebeuren. Dit verhaal zal nog apart worden geschreven.

Ook de permanente enorme stress die hem door het Tribunaal werd opgelegd, bepaald ook door de onaanvaardbare werkcondities die hem door het tribunaal werden opgedrongen, staat al in duidelijke lijnen afgetekend. En ook dit onderwerp vormt dan als zodanig een verhaal apart.

Dit hoofdstuk concentreert zich echter volledig op de aanwijzingen die er zijn dat de gezondheid van Milošević voorts ook nog moedwillig werd ondermijnd middels een reeks van heimelijke acties in de loop van zijn proces.

Een proces waarin er sprake was van voortdurende pogingen om hem de mond te snoeren door te proberen hem een advocaat op te dringen, die dan als zijn woordvoerder zou moeten optreden.

Zodat hij daarmee als het ware tot een soort van 'bijzit' in zijn eigen proces zou worden gemaakt.

Een nadere beschouwing brengt aan het licht dat er, verspreid over de jaren dat het proces voortduurde, sprake was een aantal zeer verdachte gebeurtenissen, die steeds wonderwel samenvielen met juist die momenten dat het Tribunaal de hevigste pogingen deed om hem uit zijn eigen verdediging te zetten en hem op die manier verder monddood te maken. Maar alvorens hier verder op in te gaan, eerst nog dit.

Voor de NAVO dreigde het proces een catastrofe te worden

In een klimaat waarin de nieuwsvoorziening over het Joegoslavië Tribunaal wordt beheerst door als verslaggevers vermomde tribunaal-protagonisten, is het geen wonder dat er over het Milošević-proces beelden de ronde doen die niets met de werkelijkheid te maken hebben.

Het resultaat van deze propaganda is dat onder het publiek in de Westerse wereld zich de indruk had gevestigd dat Milošević voortdurend werd geconfronteerd met overtuigende bewijzen van zijn schuld, dat hij een man was die de grond onder zijn voeten steeds verder voelde wegzinken en dat hij dan ook rijp was voor de een of andere desperate actie, zoals zelfmoord of een ontsnappingspoging.

De werkelijkheid van het proces-Milošević was echter diametraal tegenovergesteld aan dit door de Westerse media zorgvuldig geconstrueerde beeld.

Dat is een feit dat zich gemakkelijk laat verifiëren door iedereen die de moeite neemt om de letterlijke verslagen van de tribunaal-zittingen van het proces te lezen.

Het is een vaststaand gegeven dat het Tribunaal had gefaald om enig overtuigend bewijs tegen Milošević in stelling te brengen. Tonnen documenten, tezamen bijna een miljoen pagina's beschuldigingen omvattend, waren over hem uitgestort, en 269 getuigen waren tegen hem in het krijt getreden, maar nog steeds had de openbare aanklager tegen hem geen 'sound case', geen gefundeerde zaak.

Toen de aanklager de presentatie van zijn bewijsmateriaal moest beëindigen, nu zo'n ruime twee jaar geleden, kopte de Volkskrant: "Geen overtuigend bewijs tegen Slobodan Milošević" (de Volkskrant 26 februari 2004), en kwam de NRC met de kop "Zaak tegen Milošević 'valt uit elkaar" (NRC Handelsblad 28 februari 2004)

Die feitelijkheid is echter, kort daarna, klaarblijkelijk weer ondergesneeuwd geraakt in het Westerse collectieve bewustzijn, en wel door het constante gehamer van Westerse verslaggevers bij het Tribunaal dat de schuld van Milošević natuurlijk al zonder meer een vaststaand feit was.

De zaken gingen, voor het Tribunaal, van kwaad tot erger toen Milošević aan de beurt kwam om zijn verdedigingsmateriaal te presenteren.

Wat de als verslaggevers vermomde tribunaal-paladijnen altijd zorgvuldig voor het Westerse publiek verborgen hebben weten te houden, is dat Milošević, door middel van zijn getuigen, een ravage wist aan te richten onder wat er verder nog van de aanklachten tegen hem over was.

Wat hij, grotendeels met behulp van Westerse getuigen, wist te bewijzen was niet alleen catastrofaal voor de openbare aanklager, maar vooral ook voor de NAVO en voor de rol die de NAVO-landen hadden gespeeld bij de ontbinding van het voormalige Joegoslavië.

Zoals de Westerse publieke opinie jarenlang door een gemeenschappelijk front van Westerse media en de dominante politieke kaste werd misleid omtrent het bestaan van Irakese massavernietigingswapens als een voorwendsel voor de te voeren agressieoorlog tegen Irak, zo was er evenzeer jarenlang sprake van Westerse misleiding omtrent de beweegredenen van voor de agressieoorlog tegen het toenmalige Joegoslavië. En Milošević was, dag in dag uit, bezig om daar de bewijzen voor aan te dragen.

Aanklachten over het najagen van een Groot-Servië vervallen verklaard

In augustus 2005 zag aanklager Geoffrey Nice zich gedwongen om bekend te maken dat Milošević niet langer werd vervolgd voor wat de centrale stelling was in de tegen hem uitgebrachte beschuldigingen, namelijk dat hij uit was geweest op het gewelddadig vestigen van een Groot-Servië.

Het feit dat de aanklager deze centrale beschuldiging moest laten vallen betekende dat het hele bouwwerk van de aanklachten tegen hem op instorten kwam te staan.

Deze aanklachten waren immers allemaal onderling verbonden met, en elk voor zich weer gerelateerd aan, de centrale beschuldiging dat alles wat begaan zou zijn onderdeel zou hebben uitgemaakt van een grootschalige misdadige samenzwering, gericht op het met geweld tot stand brengen van

een Groot-Servië, waarbij Milošević dan aan het hoofd van die criminele organisatie zou hebben gestaan.

Op de tribunaal-zitting van 29 november 2005, reageerde Milošević, zo valt te lezen in de verslaglegging van de tribunaal-zittingen, op het wegvallen van de centrale beschuldiging dat hij bij alles een totstandkoming van een Groot-Servië zou hebben nagejaagd als volgt:

"Wat gaat er met dit proces dat nu al drie jaar duurt gebeuren, een proces waarvan u [rechters] en ik, en ook de andere kant [aanklagers] dachten dat ik daarin terecht stond vanwege een Groot-Servie, dat het oogmerk zou zijn geweest van een soort criminele organisatie? Dat was in elk geval waar we het over hadden, als het ging om het ondervragen van getuigen en als het handelde om bewijzen; want daar ging het Mr. Nice om met de verklaringen die hij via zijn getuigen naar voren bracht. (..) Maar wat is dan nog de waarde van dat deel van het proces, waarbij ons immers altijd werd voorgespiegeld dat dit het belangrijkste aanklachtpunt vormde voor de aanklager? Wat is dan nog de zin van al die getuigen die er hier uitgebreid verhaald van hebben dat een Groot-Servië mijn voornaamste doel zou zijn geweest? Gaat u [rechters] dat allemaal uit het bewijsmateriaal schrappen, het bewijsmateriaal zoals dit nu verzameld is, of gaat u me verder in de gelegenheid stellen om dit aan te vechten? En wat moet dat nu verder met die criminele organisatie waarvan ik deel zou hebben uitgemaakt? Wat wordt nu, na deze ommekeer, eigenlijk nog beoogd [door de aanklager]? En wat stelt dat fantoom van een criminele organisatie dat hier aan de orde is gesteld nu nog voor? Wat zijn hier nu eigenlijk nog de beschuldigingen? Degenen hier in deze rechtszaal, u en ik inclusief, kunnen natuurlijk onmogelijk kennis dragen van alle documenten die Mr. Nice te berde heeft gebracht - één miljoen bladzijden, niet minder - terwijl intussen niemand weet wat de aanklager nog aan aanklachten heeft, de aanklager zelf al evenmin. Ze weet het zelf ook niet. Ik denk dat zelfs Franz Kafka het idee zou hebben slechts over een magere verbeeldingskracht te beschikken in vergelijking met dit alles hier."

Verdere ravage toegebracht aan de door de NAVO zorgvuldig gekoesterde verzinsels

De verwoesting die Milošević verder nog aanrichtte onder het tribunaalgeleideren was enorm en dreigde, als een boemerang, zich tegen zijn Westerse aanklagers te keren.

Met behulp van voornamelijk Westerse getuigen wist Milošević krachtig bewijs te presenteren van het feit dat het de NAVO-bombardementen waren geweest, die in 1999 in Kosovo een humanitaire catastrofe hadden veroorzaakt, terwijl diezelfde getuigen ook aantoonde dat er geen sprake was van een humanitaire crisis in Kosovo aan de vooravond van de NAVO-agressie. Integendeel, middels zijn getuigen wist Milošević aan te tonen dat de er in Kosovo een grootschalige terroristische campagne aan de gang was, gevoerd door UÇK, die bovendien nog werd gesteund door Arabische Mujaheddien, die met Amerikaanse steun waren aangeworven.

Milošević bezigde Westerse getuigen om aan te tonen dat al-Qaeda zich hecht had genesteld in het officiële Bosnische leger en dat verschillende 11 september-kapers, in het bijzonder ook Mohamed Atta en Khaled Sheik Mohammed van het officiële Bosnische leger deel hadden uitgemaakt. Kort voor zijn dood leverde Milošević nog bewijs van het feit dat de Bosnische leider Alija Izetbegović in november 1994 Osama bin Laden had ontvangen in zijn kantoor.

De onmiddellijke reflex van de rechters ten aanzien van dit soort onthullingen was altijd om terstond dergelijke getuigenissen als 'irrelevant' te verwerpen en te weigeren verdere uitweidingen toe te staan. Het was overduidelijk hun intentie om te proberen dergelijke explosieve informatie onder de pet te houden.

Alsof dergelijke beschuldigingen nog niet rampzalig waren voor het Tribunaal, leverde Milošević, middels zijn Westerse getuigen, ook nog bewijs van het feit dat de Albanezen merendeels niet voor het Servische leger op de vlucht gingen, maar als een gevolg van de intensieve bombardementen door de NAVO, alsmede in reactie op de intimidatie van de kant van het UÇK. Dat vormde dan ook gelijk de reden dat er in Kosovo, naar verhouding, meer Serviërs op de vlucht gingen dan Albanezen.

Kort nadat het Britse parlementslid Alice Mahon, die tijdens de Kosovo oorlog lid was van de Parlementaire Assemblee van de NAVO, had verklaard dat "de bombardementen van de NAVO de belangrijkste reden vormden voor de exodus in Kosovo", werd Milošević dood bevonden in zijn cel, voordat hij nog andere getuigen kon oproepen.

Wie had een motief voor Milošević' dood?

Het was dan ook niet Milošević die een reden had voor zelfmoord, maar het was de NAVO die duidelijke redenen had om hem permanent het

zwijgen op te leggen. En laat er geen misverstand over zijn dat het bij het Tribunaal wemelt van de NAVO-functionarissen. Toen de eertijds vice-aanklager bij het Tribunaal, Graham Blewitt, in 2004 ontslag nam, verklaarde hij in een interview in NRC Handelsblad dat een groot aantal tribunaal-functionarissen ongeveer evenveel tijd doorbracht op de Amerikaanse ambassade als op de burelen van het Tribunaal.

Het proces tegen Milošević was dus evident voor de NAVO-landen volledig uit de hand aan het lopen. Diezelfde NAVO-landen die, zoals Jamie Shea benadrukte op de persconferentie die hij op 17 mei 1999 als NAVO-voorlichter tijdens de Kosovo-oorlog gaf, "het geld hadden geleverd om het Tribunaal op te zetten, en die tot diens belangrijkste financiers behoorden."

Pogingen om Milošević tot zwijgen te brengen door hem, tegen zijn wil, een advocaat op te dringen, hadden gefaald. Het Tribunaal stond onmachtig tegenover de massale weigering van beoogde getuigen om, in een situatie waarin Milošević uit zijn eigen verdediging was gezet, überhaupt nog te verschijnen.

Onder die omstandigheden dreigde het proces volkomen te desintegreren en, knarsetandend, hadden de rechters Milošević weer in zijn recht moeten herstellen om zijn eigen verdediging te voeren.

Het is duidelijk dat er hier enorme belangen in het spel zijn. En na Abu Graib en Guantanamo Bay is er, ook bij het grote publiek, nog maar weinig reden om geloof te hechten aan officiële retoriek over respect voor mensenrechten door Westerse regeringen.

Milošević's vastberadenheid

Als een van de weinige Nederlanders ben ik in de gelegenheid geweest om met Milošević persoonlijke gesprekken te voeren. Als zijn advocaat in gerechtelijke procedures voor Nederlandse rechterlijke instanties had ik de mogelijkheid om hem ook persoonlijk mee te maken. En ik moet zeggen dat ik, als advocaat, zelden iemand heb ontmoet die zo overtuigd was van zijn zaak, en zijn mogelijkheden om die ook te bewijzen. Hij had een missie en daar stond hij voor, zonder voorbehoud. Zaken als zelfmoord of opzettelijk zijn gezondheid schaden kwamen eenvoudig niet bij hem op.

Ook Steven Kay, de advocaat die Milošević werd opgedrongen, vertelde, op 11 maart 2006 voor BBC World, dat hij zich niet kon voorstellen dat

Milošević enigerlei actie zou ondernemen gericht op zelfmoord. Naar zijn mening was Milošević vastbesloten het gevecht voor het Tribunaal voort te zetten.

Iedereen die direct contact met Milošević had, deelde de opvatting dat hij vastbesloten was om zijn karwei af te maken.

De eerstvolgende getuige die ingepland stond was de voormalige president van Montenegro Momir Bulatovic. Hij verklaarde tegen de pers dat hij er "sterk en diepgaand" van overtuigd was dat Milošević door het Tribunaal was vergiftigd. Bulatovic benadrukte: "De kroon op het bewijs dat Milošević werd vergiftigd wordt gevormd door de onverschilligheid van het Tribunaal - het Tribunaal deed niets - hoewel er sporen van vreemde medicijnen in zijn bloed waren gevonden, terwijl voorts de testresultaten pas op 9 maart aan Milošević werden gegeven."

En hij verklaarde verder: "Op 9 maart richtte Milošević zich tot de assistente van de hem opgelegde advocaat, Gillian Higgins, en vroeg haar om aan de tribunaal-rechters het verzoek over te brengen om een onafhankelijke medische commissie een onderzoek te laten verrichten naar de vraag of hij werd vergiftigd."

En H.E. James Bissett, de ambassadeur van Canada van 1990 tot 1992 in het voormalige Joegoslavië, die als getuige was opgetreden op 23 en 24 februari verklaarde in een interview voor het programma van CKUK *Monday Encounter*: "Toen ik hem in de gevangenis bezocht was hij heel gewoontjes gekleed. Hij zag er goed uit. Hij had een gezonde kleur. Hij was ontspannen. Hij vertoonde gevoel voor humor. Hij was ontegenzeggelijk bezig zich voor te bereiden voor mijn getuigenis en het trof me dat hij redelijk tevreden scheen met de manier waarop het proces verliep."

En: "De volgende dag echter, om een uur of vijf 's middags, nadat we twee of drie uur met elkaar in overleg waren geweest, werd zijn gezicht plotseling rood en greep hij met zijn handen naar zijn hoofd. Ik was ontsteld en vroeg hem of alles goed met hem was. Hij antwoordde dat hij o.k. was en vertelde mij dat hij last had van een luidde toon in zijn hoofd alsof hij in een emmer praatte. Hij vertelde dat, ondanks het feit dat zijn bloeddruk onder controle was, hij voortdurend last had van die constante tonen en echo's in zijn hoofd."

En ten slotte is er dan nog Milorad Vucelic, een medewerker van de Socialistische Partij in Servië, die de dag voor diens dood een telefoongesprek

had gehad met Milošević, en die verklaarde: "Hij zei me, maak je geen zorgen; ik versla ze allemaal."

Meer dan 200 bladzijden aan verzoeken, gericht aan het Tribunaal, om op te houden Milošević's leven in gevaar te brengen

Als kwaadwillende elementen bij het Tribunaal Milošević niet rechtstreeks hebben gedood, iets waartoe ze in de setting van een gevangenis alle gelegenheid hadden, dan hebben ze hem in elk geval de dood ingejaagd.

Talrijke organisaties die achter zijn zaak stonden hebben, in het verloop van het proces, in totaal meer dan tweehonderd bladzijden aan 'appeals', verzoeken en smeekbedes gericht aan het Tribunaal om hem een betere medische verzorging te bieden en om op te houden zijn leven in de waagschaal te stellen.

Niet alleen medische verwaarlozing

Maar er zijn duidelijke aanwijzingen dat er niet alleen sprake was van medische nalatigheid, maar ook van het feit dat zijn gezondheid doelbewust werd ondermijnd tijdens een aantal cruciale episodes van het proces.

Begin 2006 was het duidelijk dat het onmogelijk zou zijn om Milošević, in zijn proces, verder af te houden van het presenteren van feiten die voor de NAVO in hoge mate compromitterend waren.

In januari 2006 zou rifampicine gevonden zijn in zijn bloed, een medicijn dat gebruikt wordt tegen lepra en tuberculose, en dat een neutraliserende werking zou hebben op de medicijnen die Milošević innam voor zijn hoge bloeddruk en zijn vaatziekte.

Maar deze informatie werd nooit bekend gemaakt, tot kort voor zijn dood. Volgens een officiële uitspraak van de griffier van het Tribunaal werd noch het Tribunaal noch Milošević zelf omtrent de uitkomsten van deze bloedtest geïnformeerd vóór 7 maart 2006.

Het feit dat hij lange tijd niet op de hoogte werd gebracht van deze resultaten van zijn eigen medische onderzoek doet verdenkingen rijzen. Normaal gesproken ontving Milošević alle medische rapporten over zijn gezondheidstoestand direct nadat deze afgerond werden.

Dringende vragen

De meest dringende vragen in dit verband zijn waarom het twee maanden duurde voordat Milošević überhaupt werd geïnformeerd over het feit dat dit vreemde medicijn in zijn bloed zou zijn gevonden. En de vervolgvraag die dan onmiddellijk rijst is: wie besloot om hem deze informatie zo lang te onthouden?

Die vragen zijn des te dwingender omdat er geen twijfel over is dat dit vreemde medicijn extreem gevaarlijk was voor zijn gezondheidstoestand en hem in acuut levensgevaar bracht.

De vraag is dus: wie besloot om hem zo lang in een toestand van levensgevaar te laten? Degenen die de resultaten van deze bloedtest zo lang voor hem verheimelijken, moeten ook hebben geweten dat die vreemde medicijnen in zijn bloed zijn leven op het spel zetten. Waren dit dan dezelfde personen die deze vreemde medicijnen aan hem toedienden?

Voorts is het duidelijk dat deze vreemde medicijnen zijn gezondheid schade toebrachten, maar niettemin namen zijn rechters geen enkele maatregel om zijn gezondheid veilig te stellen, ondanks het feit dat hen maar al te duidelijk moet zijn geweest dat zijn gezondheidstoestand verder aan het verslechteren was.

Op 22 februari 2006 deelde Milošević het Tribunaal rechtuit mee: "Mr. Robinson, in ben niet in staat om het ondervragen van deze getuige voort te zetten. Ik voel me echt niet goed."

Zijn rechters negeerden hem en zetten het verhoor voort.

De volgende dag zei Milošević tot zijn rechters: "Mr. Robinson, ik vertelde u gisteren dat ik me niet goed voelde, maar u weigerde dat te accepteren. Laat ik herhalen wat ik zei: ik voel me niet goed."

En weer negeerden zijn rechters hem en vervolgden het proces.

Later op diezelfde dag kwamen zijn rechters met hun besluit waarin zij Milošević verzoek om een medische behandeling voor zijn hartproblemen te ondergaan in het *Medische Centrum Bakoulev* in Moskou afwezen.

De krachten die de resultaten van zijn bloedtest geheim hielden wachtten tot het Tribunaal had bepaald dat er geen medische behandeling in Moskou zou komen.

Als Milošević's rechters vooraf van de resultaten van zijn bloedtest op de hoogte werden gesteld, voordat zij tot hun uitspraak kwamen om hem het recht te ontzeggen om medische hulp in Moskou te ontvangen, dan is er maar één mogelijkheid, namelijk dat zijn rechters deel uitmaakten van een complot om Milošević te doden, althans om hem in dodelijk gevaar te brengen.

Want dan moeten zijn rechters immers zeker hebben geweten dat hij uiterst schadelijke stoffen in zijn bloed had, maar werd door hen, desondanks, toch geen enkele vorm van actie ondernomen.

Maar ook in het geval dat zij niets wisten van deze schadelijke stoffen in zijn bloed, ook dan blijven er een aantal serieuze vragen over. De meest urgente is dan wel waarom zijn rechters er niets aan deden om zo snel mogelijk op de hoogte te komen van de inhoud van het rapport en waarom zij accepteerden dat de openbaarmaking hiervan almaar achterwege bleef.

Was dat dan alleen maar omdat zijn rechters eigenlijk geen belangstelling hadden voor zijn gezondheidstoestand? Of zat daar meer achter?

Kwam het, wellicht, zijn rechters beter uit 'niet wijzer te zijn dan dat', en was het dus een kwestie van tactiek van zijn rechters om maar liever niet aan te dringen op de bekendmaking van deze medische rapportage, zodat zij de handen vrij zouden kunnen houden om Milošević's verzoek voor een medische behandeling in Moskou af te kunnen wijzen? Of waren zij wellicht al vertrouwelijk op de hoogte gebracht van de inhoud van dit rapport en was dat de reden dat zij maar liever niet aandrongen op een tijdige bekendmaking van deze steeds maar geheim gehouden rapportage?

Kwade trouw van zijn rechters

Het is in elk geval een feit dat zijn rechters, officieel althans, geen enkele actie hebben ondernomen om inzicht te krijgen in de inhoud van het opgehouden medische rapport, teneinde dit te kunnen meewegen bij hun beslissing over Milošević' verzoek tot het ondergaan van medische behandeling in Moskou. Alleen dit al levert een duidelijk bewijs op van hun kwade trouw.

Weigering van een medische behandeling in Moskou

Verder bewijs van hun kwade trouw ten opzichte van Milošević volgt uit hun motivering van hun afwijzende beslissing van 23 februari 2006, voor zover daarin wordt bepaald:

“De Rechtskamer merkt op dat de beklaagde zich momenteel bevindt in het slotstadium van een zeer langdurig proces, waarin hij beschuldigd wordt van vele ernstige misdrijven, en, aan het einde waarvan hij, indien hij wordt veroordeeld, de mogelijkheid onder ogen heeft te zien van een levenslange gevangenisstraf. Onder deze omstandigheden, en niettegenstaande garanties van de Russische Federatie en de persoonlijke waarborgen van de kant van de beklaagde, is de Rechtskamer er niet van overtuigd dat voldaan is aan het eerste vereiste dat in dit verband moet gelden, namelijk dat het wél aannemelijker is dan niet dat de beklaagde, indien men hem zou laten gaan, inderdaad zou terugkeren met het oog op voortzetting van zijn proces.”

Op 24 februari 2006 schreef Andy Wilcoxson, lid van het Slobodan Milošević Freedom Centre, een artikel waarin hij stelde dat: “Wat het Tribunaal hier zegt is dat de Russische regering niet kan worden vertrouwd als het erom gaat een 64-jarige man met een hartprobleem vast te houden, als die pogingen zou ondernemen om er vandoor te gaan. Wat het Haagse Tribunaal hiermee volmaakt duidelijk maakt is dat het, met terzijdestelling van alle holle retoriek over mensenrechten, er volkomen tevreden mee is om een mensenleven in gevaar te brengen, louter omwille van politieke redenen.”

En Wilcoxson schreef in dit verband verder nog: “Milošević een medische behandeling ontzeggen kan dodelijk voor hem zijn.”

Dat is wat Andy Wilcoxson op dat moment schreef, niet wetende dat hij feitelijk daarmee Milošević's dood voorspelde, twee weken later.

In het recente verleden heeft het Tribunaal andere gedetineerden wél toestemming gegeven om naar Kosovo en Montenegro te reizen voor het ontvangen van medische zorg. Waarom het Tribunaal meer vertrouwen zou hebben in de regering van Montenegro of de 'interim regering' in Kosovo dan in de Russische federatie wordt nergens duidelijk uit. Maar onontkoombaar is in dit verband in elk geval de conclusie dat hier sprake is van een belediging aan het adres van een permanente lidstaat van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties.

De dag na de dood van Milošević stelde de officiële website van het Russische Ministerie van Buitenlandse zaken:

“Russische artsen stonden klaar om hem alle noodzakelijke medische bijstand te verlenen en de Russische autoriteiten garandeerden de nakoming van alle daarmee verbonden eisen en voorwaarden van het Joegoslavië Tribunaal. Helaas, ondanks onze garanties weigerde het Tribunaal om Milošević een kans te geven om een behandeling in Rusland te ondergaan.”

Op 15 maart 2006 zei Dr Leo Bokeria, het hoofd van het Russische medische team dat had aangeboden Milošević in Moskou te behandelen, op een persconferentie in Den Haag:

“Als Milošević opgenomen was geworden in een gespecialiseerd Russisch ziekenhuis, en zeker als dat het geval was geweest in een medisch instituut als dat van ons, dan zou hij een onderzoek hebben ondergaan voor wat betreft zijn kransslagaders, twee stents zouden kunnen zijn ingebracht, en hij zou voor vele, vele jaren hebben kunnen voortleven. Er is, in het huidige tijdsgewricht, hier niemand overleden, terwijl alle methodes die er waren om hem te behandelen en alle voorstellen vanuit ons land, alsmede onze medische reputatie, werden genegeerd.”

En hij stelde verder nog:

“Het is uitermate droevig dat zij onze talrijke aanbevelingen tijdens onderzoeken niet ter harte hebben genomen. Het kernpunt is dat hier sprake is van een persoon die leed aan een complex ziekteprobleem, maar dat zijn hart en vaatstelsel onvoldoende medisch werd onderzocht, en dus ook niet voldoende medisch kon worden behandeld. Als hij een catherisatie had ondergaan..., dan zou er natuurlijk zijn ingegrepen, of hij zou een bypass-operatie hebben ondergaan, en dan zou hij nu nog in leven zijn.”

Dr. Bokeria is een van de meest vooraanstaande hartspecialisten ter wereld. Zijn verklaring dat Milošević nu nog in leven zou zijn, als hem een passende medische behandeling zou zijn gegeven, is dodelijk voor het Tribunaal.

Welbewust achterhouden van het medische rapport - meer vragen

Als zijn rechters inderdaad niets geweten zouden hebben van de resultaten van zijn bloedtest, dan moet worden geconcludeerd dat de kwaadwillige elementen die uit waren op Milošević' dood welbewust de bekendmaking

van dit medische rapport hebben vertraagd, teneinde op die manier te voorkomen dat bekend zou worden dat Milošević' leven ernstig in gevaar was.

In elk geval valt niet te ontkennen dat de resultaten van de bloedtest twee maanden lang geheim werden gehouden. En, de hoogst alarmerende uitkomsten hiervan in aanmerking genomen, die wezen op een levensbedreigende situatie voor Milošević, kan niet anders worden geconcludeerd dan dat dit verborgen houden dan opzettelijk plaatsvond.

Volgens de griffier van het Tribunaal ontvingen Milošević' rechters het medische rapport dus op 7 maart 2006, maar ondernamen zij geen enkele actie.

De vraag is dan: waarom niet?

Als zijn rechters te goeder trouw zouden hebben gehandeld, zouden zij onmiddellijk actie hebben ondernomen. Temeer daar Milošević hen herhaaldelijk, in niet mis te verstane bewoordingen, had laten weten: "Ik voel me niet goed".

Maar er kwam geen alarm. Zijn rechters ondernamen dus, zelfs na de officiële ontvangst van het rapport, geen enkele actie.

Zij hadden vier dagen gehad voor hij stierf, in welke tijd zij opdracht hadden kunnen geven om te onderzoeken of Milošević nog steeds schadelijke stoffen bij zich droeg; zij hadden een onderzoek kunnen gelasten om uit te zoeken waar die schadelijke stoffen vandaan kwamen. Zij hadden vier dagen - dinsdag, woensdag, donderdag en vrijdag - , maar zij deden volstrekt niets.

Het was Milošević die de inhoud van het medische rapport openbaar maakte, niet het Tribunaal

Er moet in dit verband bovendien nog met nadruk op worden gewezen dat het niet het Tribunaal zelf was dat inhoud van dit buitengewoon verontrostende medische rapport openbaar heeft gemaakt, maar Milošević. Het was Milošević die de inhoud van dit medische rapport bekend maakte middels een brief, die hij op 8 maart schreef aan de Russische regering. Een brief die pas algemeen bekend werd, nadat zijn juridisch medewerker Zdenko Tomanović deze in de openbaarheid had gebracht, onmiddellijk na zijn dood.

In deze brief wordt onder meer gesteld:

“Ik denk dat de vasthoudendheid waarmee mij een medische behandeling in Rusland werd onthouden, op de eerste plaats is ingegeven door de vrees dat bij een zorgvuldig onderzoek zou worden ontdekt dat er, in de loop van het proces, actieve en weloverwogen pogingen zijn ondernomen om mijn gezondheid te vernietigen die voor de betrokken Russische specialisten niet verborgen hadden kunnen blijven.

Teneinde mijn beschuldigingen te kunnen verifiëren, geef ik hierbij een enkel voorbeeld dat u bijgesloten kan aantreffen. Het betrokken document, dat ik op 7 maart ontving, toont aan dat op 12 januari (d.i. twee maanden geleden) een extreem sterk medicijn in mijn bloed werd gevonden dat, zoals zij dat zelf aanduiden, wordt gebruikt voor behandeling voor tuberculose en lepra, alhoewel ik nimmer enigerlei vorm van antibiotica heb gebruikt gedurende de 5 jaar dat ik me in hun gevangenis bevind. (..) Ook het feit dat dokters twee maanden nodig hadden (om me dit te berichten) kan geen andere verklaring hebben dan dat we hier te maken hebben met manipulatie. In elk geval, zij die me voor mij schadelijke stoffen opdringen tegen lepra zijn niet degenen die in staat zijn om mijn ziekte te behandelen; datzelfde geldt voor degenen waartegen ik mijn land verdedigde in tijden van oorlog en die er belang bij hebben om me tot zwijgen te brengen.”

Autopsie-resultaten sluiten niet uit dat Milošević moedwillig van het leven werd beroofd. Bij de autopsie die werd uitgevoerd door het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) is vastgesteld dat Milošević stierf als gevolg van een hartaanval en dat er zich geen sporen van niet-voorgeschreven medicijnen in zijn bloed bevonden toen hij stierf.

Dit bewijst echter slechts, voor zover deze resultaten betrouwbaar zijn te achten, dat hij, aan de vooravond van zijn dood, niet rechtstreeks werd vergiftigd.

Maar deze uitkomst bewijst daarmee nog geenszins dat er niet, in een eerder stadium, weloverwogen stappen werd ondernomen om zijn gezondheid te ondermijnen, teneinde hem, stap voor stap, ten gronde te richten.

Alarmerende signalen in november 2002

Al in november 2002 waren er alarmerende signalen dat Milošević opzettelijk schadelijke medicijnen werden toegediend, teneinde zijn kwetsbare gezondheid verder te beschadigen.

Op 23 november 2002 schreef NRC handelsblad een artikel, onder de kop: "Milošević kreeg de verkeerde medicijnen".

In dit artikel werd gesteld, voor zover hier relevant:

"In zijn gevangenis in Scheveningen kreeg Slobodan Milošević de verkeerde medicijnen toegediend, die tot gevolg hadden dat zijn bloeddruk zeer snel steeg. Dit vormde de reden dat aan het begin van deze maand het proces tegen de voormalige president van Joegoslavië werd opgeschort. Bronnen binnen het Tribunaal hebben dit bevestigd. Een woordvoerder van het Tribunaal ontkent echter dat er fouten zijn gemaakt. Hij weigerde verder op de zaak in te gaan, op grond van het feit dat het hier zou handelen "een privacy-aangelegenheid van de verdachte".

Kort daarvoor, op 18 november 2002 werd een cardiologisch rapport over Milošević aan hem ter hand gesteld, als uitkomst van een medisch onderzoek, dat werd uitgevoerd op 15 november 2002. Daarin stond onder meer:

"GESCHIEDENIDJ[S VAN DE PATIENT - In de afgelopen weken tijdens het proces wederom sterke stijging van de bloeddruk tot omstreeks 220/120 tot 130 mmHg. De patiënt had geen andere klachten die hiermee verband houden. Mij is nu gevraagd om een prognose te maken met betrekking tot Mr. Milošević's bloeddruk en om te bepalen of de verdachte nog steeds fit genoeg is om terecht te staan."

"DISCUSSIE - Gedurende het proces wederom sterke toename van de bloeddruk. Meest waarschijnlijk een combinatie van een bestaande tendens tot verhoogde bloeddruk en de mentale druk van het proces."

Dit alles speelde zich af in een periode waarin de aanklager hernieuwde pogingen ondernam om de rechters ervan te overtuigen dat Milošević gedwongen moest worden om een advocaat te accepteren, hetgeen dan zijn recht om zijn eigen verdediging te voeren zou usurperen en effectief zou betekenen dat hem verder het zwijgen werd opgelegd.

Dit oogmerk van de aanklager in gedachten houdend, was er, juist op dat moment dus een duidelijk motief voorhanden om te bewerkstelligen dat

Milošević' gezondheidstoestand zou verslechteren. Dit door een situatie te veroorzaken waarin zijn bloeddruk bij voortdoring uit de hand zou lopen. Teneinde hem aldus, qua gezondheid, in een positie te brengen waarin het voor hem onmogelijk zou zijn om zijn eigen verdediging voort te zetten.

Alarmerende signalen in augustus 2004

Twee jaar later was er wederom sprake van een situatie waarin de aanklager zijn uiterste best deed om te voorkomen dat Milošević zelf verder zijn verdediging zou gaan voeren.

Dat was ook het moment dat het Tribunaal Kay aan hem opdrong om verder als zijn advocaat te fungeren - een manoeuvre waartegen Milošević zich heftig verzette.

Op 1 september 2004, tijdens een bewogen pleidooi tegen deze hernieuwde pogingen om hem het zwijgen op te leggen, beklemtoonde Milošević dat hij fit genoeg was om ermee door te gaan zijn eigen verdediging te voeren, en benadrukte vervolgens daarbij dan ook nog het navolgende incident: "Daarom wens ik hier te herhalen: mijn recht om mijn eigen verdediging te voeren is iets dat ik nimmer zal laten kortwieken of ooit zal laten varen. Houdt u dat alstublieft goed in gedachten. En u [rechters] kan uw eigen beslissingen nemen, maar ik ontvang de medicijnen die me gegeven worden door uw mensen, uw medewerkers. Wat hier allemaal gebeurt weet ik niet, maar ik kan de hele afdeling van de Detention Unit hier bij elkaar brengen om te laten getuigen wat er gebeurde toen het eten dat ik kreeg was verwisseld met het eten van de persoon aan de andere kant van het gangpad; en er was vervolgens een hoop gedoe om dit allemaal weer recht te zetten, hoewel het eten zo op het oog precies hetzelfde was. Het leek precies hetzelfde. Ik heb er geen punt van gemaakt. Ik weet niet wat er allemaal aan de hand was. Maar weest u alstublieft zo vriendelijk om in de gaten te houden dat als zij, drie jaar lang, iets hebben gezegd en ze draaien nu ineens helemaal om en zeggen nu iets anders, ik het recht heb om wantrouwend te worden."

Die laatste opmerking was met betrekking tot zijn artsen die, tot dat moment, altijd hadden gesteld dat hij fit genoeg was om zichzelf te verdedigen. Maar die nu plotseling een tegenovergesteld standpunt hadden ingenomen.

Toen dit incident speelde betrof het opnieuw een cruciaal moment in de pogingen van de aanklager om een einde te maken aan het feit dat Mi-

lošević zijn eigen verdediging voerde. En hem aldus het zwijgen op te leggen.

En ditmaal slaagde de aanklager in zijn missie: Kay werd aan Milošević opgelegd om namens hem voortaan zijn verdediging te voeren.

Maar ook deze poging strandde uiteindelijk weer omdat, zoals al aangegeven, het proces volledig ontwricht dreigde te raken doordat de beoogde getuigen, onder die omstandigheden, het proces vrijwel unaniem begonnen te boycotten.

Waardoor het Tribunaal zich uiteindelijk gedwongen zag om weer op zijn schreden terug te keren.

Zoals gezegd, tandenknarsend was het Tribunaal gedwongen om Milošević weer in zijn recht te herstellen om zijn eigen verdediging te voeren.

Na zo'n nederlaag wist het Tribunaal dat er nog maar één weg overbleef om Milošević het zwijgen op te leggen - een ultieme en definitieve weg.

Gerechtelijke stappen tegen de functionarissen van het Tribunaal

In de voorbije jaren ben ik herhaaldelijk voor Milošević opgetreden in processen om zijn fundamentele mensenrechten te verdedigen binnen de Nederlandse rechtsorde.

In dat kader gaf hij opdracht om alle stappen te zetten die in een gegeven situatie noodzakelijk zouden zijn. Dat was het geval in het kort geding dat hij voerde tegen de Nederlandse Staat vanwege diens medeplichtigheid aan zijn kidnapping naar Den Haag, in de procedure die hij aanspande tegen de amicus curiae Wladimiroff, en in de gerechtelijke stappen die hij nam tegen Steven Kay, die zijn recht om zichzelf te verdedigen dreigde te usurperen.

In het kader van deze opdracht om zijn fundamentele mensenrechten te bewaken zullen er thans gerechtelijke stappen worden ondernomen tegen de officials bij het Tribunaal, met name ook tegen de betrokken rechters en de betrokken aanklagers. Deze rechtsmaatregelen zullen worden getroffen op basis van het Anti-Folterverdrag.

Aangevoerd zal worden dat het Tribunaal Milošević in elk geval tenminste aan een wrede en onmenselijke behandeling heeft onderworpen in de zin van dit Anti-Folterverdrag.

En wel door hem, een zieke man, wiens leven al jaren in direct gevaar verkeerde, de medische zorg te onthouden die hij nodig had. Alsmede door hem niet de condities toe te staan die, gelet op zijn al jarenlang evidente slechte gezondheidstoestand, voor hem noodzakelijk waren.

De tribunaal-functionarissen hebben zich allemaal bekleed met een immuniteit die hen vrijwaart van strafvervolging voor Nederlandse rechterlijke instanties. Maar een dergelijke immuniteit is niet van toepassing als het gaat om daden die in strijd zijn met het Anti-Folterverdrag¹⁹².

Z-Korea hervat humanitaire hulp N-Korea

AMSTERDAM. Zuid-Korea hervat de humanitaire hulp aan Noord-Korea, ondanks het nucleaire programma van Pyongyang. Dit meldt persbureau Yonhap News Agency uit Zuid-Korea.

In 2016 stopte Seoul met de hulp, na een kernproef van Noord-Korea. Het besluit de hulp te hervatten komt in een tijd van provocaties van Pyongyang en oplopende spanningen.

Donderdag besloot Seoul omgerekend 8 miljoen dollar aan medicijnen en voedsel naar het noorden te sturen via internationale hulporganisaties. Dit is bedoeld voor ondervoede kinderen en zwangere vrouwen.

Reactie op Trump 'Hondengeblaf'

De Noord-Koreaanse minister van Buitenlandse Zaken noemde president Trumps toespraak voor de Verenigde Naties „hondengeblaf”. Trump had in die toespraak afgelopen dinsdag gedreigd met de „totale vernietiging” van Noord-Korea.

De hulp wordt geleverd via het wereldvoedselprogramma van de VN en Unicef. Volgens persbureau AP heeft Seoul nog niet besloten wanneer de hulp wordt hervat. Een groot deel van de Noord-Koreaanse bevolking is afhankelijk van buitenlandse hulp door misoogsten en een stalinistische economie. Volgens Unicef hebben zo'n 200.000 kinderen acute hulp nodig.

Het besluit hulp te verlenen volgt kort nadat de VN nieuwe sancties aan Noord-Korea hebben opgelegd. De Zuid-Koreaanse president Moon Jae-in vindt dat geven van humanitaire hulp losstaat van politiek. (NRC)

INTERN ONDERZOEK

China-correspondent Garschagen vertrekt bij NRC na ernstige fouten

AMSTERDAM. Oscar Garschagen, die onder andere tien jaar correspondent in China was voor NRC, vertrekt bij de krant. Uit intern onderzoek dat de krant de voorbije weken heeft uitgevoerd naar een aantal van zijn recente artikelen blijkt dat hij ernstige fouten heeft gemaakt die onze journalistieke regels overtreden. Hij heeft daarmee het vertrouwen geschaad dat de redactie en de lezer in hem stelden. Garschagen (64) en de hoofdredactie hebben gezamenlijk besloten dat hiermee een einde is gekomen aan een langdurig correspondentschap en aan het redacteurschap bij NRC.

[+] **Toelichting hoofdredactie** pagina 19

[+] **Bevindingen intern onderzoek** pagina C3

[+] **Volledig onderzoek** nrc.nl/onderzoekchina

EUROPEES ADVIES

'Homeopathie-middelen niet langer vergoeden'

AMSTERDAM. Homeopathische medicijnen zouden niet langer als medisch product mogen worden aangemerkt, omdat onvoldoende vaststaat dat ze echt werken. Ook moeten homeopathische middelen niet meer vergoed worden door zorgverzekeraars. Dat staat in een advies aan Europese beleidsmakers van onderzoekers van EASAC, een raad van nationale wetenschappelijke kennisinstellingen. De onderzoekers noemen homeopathie schadelijk omdat patiënten het als alternatief kunnen zien voor reguliere medische zorg, en daarom bezoek aan een arts uitstellen. Veel homeopathische middelen hebben natuurproducten als basis en worden niet wetenschappelijk getest. De onderzoekers zien wel een placebo-effect bij individuen - klachten nemen af doordat de patiënt denkt dat hij een medicijn binnenkrijgt. (NRC)

MILOSSEVIC

MEDIA Onderzoek naar artikelen correspondent Oscar Garschagen

NRC-correspondent Oscar Garschagen maakte ernstige journalistieke fouten tijdens zijn werk in China, blijkt uit intern onderzoek.

Door onze redactie

NRC-correspondent in Shanghai Oscar Garschagen werd begin september door zijn lokale nieuwssistent beschuldigd van het fabriceren van nieuws en het plagieren van andere media. Uit intern onderzoek is gebleken dat in de betwiste artikelen inderdaad ernstige journalistieke fouten zijn gemaakt.

Aan alle artikelen ligt uitgebreide verslaggeving van Oscar ten grondslag, dat staat buiten kijf. Maar bij het schrijven ging het mis. Dat heeft geleid tot slordigheden, citaten die zijn toegeschreven aan de verkeerde persoon of verkeerd zijn opgeschreven, citaten van verschillende personen die zijn samengepakt in één persoon (soms met fictieve namen), details die door elkaar zijn gehaald en in enkele gevallen tot plagiaat.

Op zondagavond 3 september publiceerde Zhang Chaogun, de toenmalig nieuwssistent van onze correspondent Oscar Garschagen een artikel in het Chinees op WeChat (inmiddels niet meer beschikbaar), waarin hij Oscar beschuldigt van het verzinnen van artikelen en van plagiaat. Zhang en Oscar hebben ongeveer twee jaar intensief samengewerkt, van augustus 2015 tot de publicatie van het stuk.

De redactie werd zich op maandagochtend bewust van deze beschuldigingen. Toen bleek Zhang op 3 september ook een e-mail te hebben gestuurd naar het algemene mailadres van NRC, met dezelfde beschuldigingen. Op maandag 4 september verscheen ook een Engelstalige versie van het blog van Zhang.

De hoofdredactie heeft Oscar direct verzocht in detail op de aanwijzingen van Zhang te reageren. Oscar heeft dat gedaan in een uitgebreide mail van 4 september. Die mail vormde de basis voor het blog dat de hoofdredacteur van NRC op 5 september publiceerde. In dat blog kreeg Oscar de kans om een weerwoord te geven op de aanwijzingen en is de hoofdredactie achter Oscar gaan staan.

Tegelijkertijd hebben we daar aankondigd de zaak grondiger te willen onderzoeken. Dit is het eerste, voorlopige resultaat van dat onderzoek.

In de dagen na publicatie heeft Zhang meerdere malen, grotendeels op ons verzoek, aanvullende informatie gestuurd. Zo voerde hij op 7 september bronnen aan die ontkenden met Oscar te hebben gesproken. In latere mails betwistte hij de integriteit van weer nieuwe artikelen van Oscar.

Ook ontving NRC een e-mail van de chef buitenland en de ex-China-correspondent van het Amerikaanse radiostation NPR. Zij beschuldigen daarin Oscar van het plagieren van twee verhalen van hun website. Ook de Volkskrant meldde zich met de vraag of Oscar te vrijelijk heeft geput uit een artikel van hun correspondent Marije Vlaskamp.

In dit voorlopige rapport onderzoeken we de artikelen waar klachten over zijn gekomen tot en met 17 september. In de dagen daarna heeft Zhang nog meerdere mails gestuurd met extra klachten: sommige over dezelfde artikelen, andere over nieuwe stukken. Deze klachten willen we in de komende weken onderzoeken. De conclusies komen in het definitieve onderzoekrapport.

De aanleiding

De aanpak

Op 5 september hebben we contact opgenomen met Zhang, met het verzoek om ons zoveel mogelijk documentatie te sturen dat zijn claims ondersteunt. Sindsdien hebben we vele malen contact met hem gehad, zowel via telefoon als e-mail.

Tegelijkertijd zijn we in gesprek gegaan met Oscar, om een voor een zijn verhalen door te nemen en een beeld te krijgen van de context waarin de fouten zijn gemaakt. Ook hebben we met hem zijn aantekeningen, foto's, visitekaartjes en andere relevante documentatie doorgenomen. Mede hiervoor is hij naar Nederland afgereisd.

We hebben contact gehouden met de oud-correspondent van NPR, om diens claims van plagiaat hard te krijgen. We hebben een aantal mensen gebeld om te controleren of Oscars versie van de gang van zaken inderdaad klopt. En we hebben op de redactie proberen te reconstrueren hoe de verhalen tot stand kwamen.

Tot slot hebben we een oud-assistent van hem gebeld als referentie, om een beeld te krijgen van Oscars werkwijze vóór hij met Zhang ging samenwerken.

Algemene bevindingen

In de gesprekken met Oscar in de afgelopen twee weken is goed duidelijk geworden hoe hij deze verhalen heeft gemaakt, en hoe de fouten hebben kunnen ontstaan.

Duidelijk is dat uitgebreide verslaggeving de basis is geweest van de verschillende stukken. Hij kan ettelijke foto's laten zien van de omgeving waarin de verhalen spelen, van de mensen die hij heeft geïnterviewd. Filmpjes, waarin hij zelf achtergrondinformatie inspireert. Verder verzamelde assistent Zhang van tevoren achtergrondinformatie en verhalen uit andere media over hetzelfde onderwerp.

Wat we niet hebben gezien, zijn originele aantekeningen. Zoals Oscar uitlegt: zijn aantekeningen bestonden meestal uit losse krabbels in notitieblokken, die hij weggooid als ze vol waren. Wel hebben we verschillende interviewverslagen. Als Zhang een interview bijwoonde om te vertellen, typte hij na afloop het gespreksverslag uit en stuurde hij het naar Oscar. Daarnaast deed Oscar, die zich inmiddels in dagelijkse gesprekken goed in het Chinees kan redden, interviews in zijn eentje.

Met deze ingrediënten, schreef Oscar zijn verhalen. Hij noemt zichzelf een „oudertwetse journalist die kijkt, luistert, noteert, maakt en daarna probeert er een zo mooi mogelijk verhaal van te maken”.

Oscar vertelt hoe het werken hem de afgelopen twee jaar steeds zwaarder ging vallen. Hij leed onder de druk van het werken in een onvruchtbaar land als China, waar hij structureel werd gevolgd, afgehuist of lastiggevallen door de staatsveiligheid. Ook zijn bronnen kregen meerdere malen last met de autoriteiten. Soms werden ze gewaarschuwd dat ze niet met buitenlandse moesten praten en haakten ze om die reden af bij interviews. Hij raakte sowieso gefrustreerd van hoe moeilijk het was om bronnen te pakken te krijgen: twintig faxen sturen, en nog steeds belde de hoofdleraar of expert niet terug.

Ook het werken in zijn eentje, viel hem zwaarder. De relatie met assistent Zhang Chaogun was niet goed, ook doordat Zhang geen journalistieke achtergrond heeft. „Met andere assistenten was ik een team, met hem niet.” Oscar zag op tegen zijn pensioen, wilde laten zien dat hij 'het nog steeds kon'. Terugkijkend concludeert Oscar dat hij al lange tijd kampte met ernstige vermoeidheid en depressie, waar hij niet aan wilde toegeven. Hij ziet dit niet als excuus, maar wel als verklaring waardoor hij fouten ging maken.

In zijn eigen ogen lukte het verslaggeven minder goed. Dagenlang rondreizen, en nog steeds niet genoeg goede interviews. Nog steeds belde hoogleraar zsof-zo niet terug. Hij ging dat in enkele gevallen, in zijn eigen woorden, „schriftvend oplosser”, puttend uit de gesprekken, indrukken en overige elementen.

Dat heeft geleid tot een vijftal type fouten:

- Slordigheden, zoals namen die door elkaar zijn gehaald.
- Citaten die zijn toegeschreven aan de verkeerde persoon, of die verkeerd zijn opgeschreven.
- Details en sfeerbeschrijvingen die niet kloppen of aan de verkeerde situatie zijn toegeschreven.
- Citaten van verschillende mensen die zijn samengenomen in één persoon, vaak met een fictieve naam.
- In enkele gevallen tot het overnemen van andere media zonder bronvermelding.

Volledig onderzoek

Het volledige onderzoek inclusief de acht onderzochte artikelen is te lezen via nrc.nl/onderzoekchina

NRC was één van de wettelijke voorlopers van de NRC. De NRC was één van de wettelijke voorlopers van de NRC. De NRC was één van de wettelijke voorlopers van de NRC.

Vrijwilligers van hulporganisatie De Witte Helmen in actie in Syrië. Het geschil tussen de Volkskrant en De Groene draaide onder meer om vermeende fraude door een voor de hulporganisatie centrale figuur.

FOTO EPA

JOURNALISTIEK GESCHIL

Raad geeft de Volkskrant deels gelijk

De Groene Amsterdammer had in een artikel over hulporganisatie De Witte Helmen niet mogen schrijven wie volgens haar een anonieme bron van de *Volkskrant* was, zonder daar wederhoor over te vragen. Dat oordeelt de Raad voor de Journalistiek.

Door onze redacteur
Jurrd Eijlvoogel

AMSTERDAM. De *Volkskrant* heeft in een bittere strijd met het weekblad *De Groene Amsterdammer* voor de Raad voor de Journalistiek een gedeeltelijke overwinning geboekt.

Na een klacht van de krant oordeelt de Raad dat *De Groene* in september onzorgvuldig is geweest in een artikel voor de ondergang van de hulporganisatie *Mayday Rescue*. De *Groene* had niet mogen schrijven wie volgens haar een anonieme bron van de *Volkskrant* was, zonder daar wederhoor over te vragen aan de krant.

Een andere klacht van de krant tegen het weekblad vond de Raad ongegrond. De *Groene* mocht zonder wederhoor schrijven dat de *Volkskrant* bijgedragen heeft aan „een fraudeframe” rond hulporganisatie *Mayday*.

Mayday was de Nederlandse stichting die de reddingswerkers van De Witte Helmen in Syrië financierde met donorgeld uit Nederland en andere westerse landen.

In het door de *Volkskrant* aangevochten artikel van *De Groene* ging het in drie alinea's over hoe de *Volkskrant* een jaar eerder had bericht over de teloorgang van de steunpilaar van De Witte Helmen. De *Groene* stelde dat de *Volkskrant* met een nieuwbericht en een lang achtergrondartikel bijdroeg aan een „fraudeframe” rond De Witte Helmen. De krant zou de indruk hebben gewekt dat bij *Mayday*

financiële malversaties waren gepleegd en misbruik van hulpgelden plaatsvond, terwijl uit onderzoek al was gebleken dat daarvan geen sprake was. De strekking van de berichtgeving van de *Volkskrant* was desjuits overgenomen door andere Nederlandse media, waaronder NRC.

De *Volkskrant* zag haar goede naam door *De Groene*, „door het slik gehaald, zonder ons om een reactie te vragen”, schreef hoofdredacteur Pieter Klok aan zijn collega Xandra Schutte van *De Groene*. De krant stapte daarom naar de Raad.

Hoogst uitzonderlijk

Het is hoogst uitzonderlijk dat media elkaar voor de Raad voor de Journalistiek dagen. De Raad is, in zijn eigen woorden, „een onafhankelijke instantie, waar belanghebbenden terecht kunnen met klachten over journalistieke activiteiten, die naar hun oordeel niet goed zijn afgehandeld door het medium zelf”. Meestal gaat het om mensen of organisaties over wie media bericht hebben.

Nu stonden vakgenoten tegenover elkaar. De Raad kan geen straf opleggen, maar wel oordelen of sprake is van zorgvuldige journalistiek of niet.

Voorafgaand aan de zitting van de Raad waar beide partijen gehoord werden, op 8 november in Amsterdam, heerste in de ontvangstkamer al ongemak, maar ook enige lachgerigheid. Zo veel journalisten bij elkaar, „het lijkt hier wel Nieuwspoor”, merkte de voorzitter van de Raad, Frits van Exter,

op met een verwijzing naar het politieke perscentrum in Den Haag.

Maar dat de spanning groot was bleek zodra de zitting was begonnen.

Het gaat hier om „één van de basisprincipes van de journalistiek: het recht op wederhoor”, zei *Volkskrant*-hoofdredacteur Pieter Klok. De *Groene* zou dat principe „aan zijn laars hebben gelapt”, door de *Volkskrant* niet de passages uit het stuk voor te leggen die over de krant gingen. Daarnaast verweet Klok „het weekblad „het principe van bronbe-

Het is erg uitzonderlijk dat media elkaar voor de Raad voor de Journalistiek dagen

scherming” te hebben geschonden, door de naam te noemen van iemand die een bron van de *Volkskrant* zou zijn geweest voor de twee artikelen, beide in de krant van 17 juli 2020.

De *Groene* op haar beurt verweet de *Volkskrant* onvoldoende geprobeerd te hebben het conflict samen op te lossen, en in plaats daarvan al binnen 24 uur te hebben besloten een klacht bij de Raad in te dienen. „Het recht op wederhoor is voor De *Groene* heilig”, stelde hoofdredacteur Xandra Schutte. Maar dan wel „wederhoor in klassieke zin: een reactie vragen op nieuwe feiten die zich nog niet in de publieke ruimte bevinden”. De

Groene, benadrukte ze, schreef over reeds gepubliceerde stukken van de *Volkskrant*, en vond wederhoor daarom niet nodig. „Als het verplicht wordt om elkaar wederhoor te vragen over iets wat een medium zelf al heeft gepubliceerd, verandert dat het vak ingrijpend”.

Ook onkende Schutte dat De *Groene* het principe van bronbescherming heeft geschonden. „Dat is een afspraak tussen een medium en zijn bron. Maar deze bron heeft ons zelf gezegd dat hij met de *Volkskrant* gepraat heeft. Wij vonden het opmerkelijk dat hij, als belangrijke figuur in de kwestie, niet in de artikelen van de *Volkskrant* voorkwam.”

Krassige beschuldiging
De Raad verwerpt nu het argument van *De Groene* dat hij zelf gezegd heeft dat hij bron van de *Volkskrant* was, omdat hij volgens *De Groene* juist een onbetrouwbare bron was. Door hem te noemen, en onbetrouwbaar te noemen, diskwalificeerde *De Groene* de *Volkskrant* „een ernstige beschuldiging, die niet zonder toepassing van wederhoor gepubliceerd had mogen worden”.

Een tragisch aspect aan de affaire is dat de oprichter van *Mayday Rescue*, en daarmee een centrale figuur voor De Witte Helmen, niet meer leeft. Deze James Le Mesurier, voormalig Britse legerofficier, erkende op 9 november 2019 in een email dat hij fouten had gemaakt en „wij geloven dat dit neerkomt op fraude. Ik accepteer hiervoor

de volledige verantwoordelijkheid.” Twee dagen later werd hij dood aangetroffen, naar beneden gestort uit zijn appartement in Istanbul - zelfmoord volgens Turkse autoriteiten.

De *Volkskrant* voerde de email aan als bewijs dat inderdaad van fraude sprake was - Le Mesurier had het immers zelf erkend. Maar de *Groene* verwijfde de *Volkskrant* te weinig accent te leggen op het feit dat een forensisch onderzoek na de dood van Le Mesurier, maar vóór de publicatie van de *Volkskrant*-stukken, al tot een conclusie was gekomen die ontlastend was voor Le Mesurier, wat de bodem wassloeg onder het *Volkskrant*-artikel.

Volgens het onderzoek was de administratie van *Mayday* niet op orde en waren „geen bewijzen gevonden van verduistering van gelden”, aldus de openbaar gemaakte samenvatting. Het idee, ook bij Le Mesurier zelf, dat hij fraude had gepleegd berustte volgens het forensische onderzoek vermoedelijk op een misverstand.

De *Volkskrant* maakte daarvan alleen melding in het nieuwbericht en in een kadertje naast het lange artikel dat uitgebreid de vermeende fraude behandelde alsof van ontaastende informatie geen sprake was. Inmiddels heeft de weduwe van Le Mesurier op haar beurt bij de Raad voor de Journalistiek een klacht tegen de *Volkskrant* ingediend. Die klacht wordt naar verwachting in maart behandeld.

NECROLOGIE MIRA MARKOVIC (1942-2019)

NRC 16-4-19

Milosevic leidde op de voorgrond, Markovic achter de schermen

Markovic, dochter van twee partizanen, vormde samen met haar man een machtig koppel in een bloedig tijdperk op de Balkan.

Door onze redacteur
Marloes de Koning

AMSTERDAM. Af en toe dook Mira Markovic (76) de afgelopen jaren nog op in Servische media. Vanuit Rusland, waar de weduwe van Slobodan Milosevic sinds 2003 in ballingschap zat, schreef ze bijvoorbeeld haar memoires waarmee groot werd geadverteerd in nationalistische kranten. Het kenmerkende hoofd met zwartgeverfde coupe weer eventjes in beeld.

Na haar overlijden afgelopen zondag schrijft het Servische dagblad *Blic* bitter over de liefde van het echtpaar Milosevic-Markovic, dat de politiek van zijn jaren tachtig tot de eeuwwisseling domineerde. 'Een liefde die ons oorlog, doden, hyperinflatie, sancties en armoede heeft gebracht'.

Er was weinig twijfel dat Slobodan Milosevic en Mira Markovic de macht deelden. Met de communistische partijman en latere president van de Servische deelrepubliek van Joegoslavië kwam ook zijn fanatieke en uitgesproken vrouw. De twee kenden elkaar al sinds de middelbare school en uit de communistische jeugdbeweging - ze kregen twee kinderen.

Milosevic was de leider op de voorgrond. De president en Servische nationalist onder wie de Joegoslavische federatie in een reeks bloedige conflicten uiteenviel. Kroaten, Bosnische moslims en Albanezen uit Kosovo wilden onder het Servische juk vandaan. Milosevic zette het grote Joegoslavische leger tegen hen in om dat te verhinderen. Hij werd vervolgd wegens oorlogsmisdaden, maar stierf in 2006 in een cel van het Joegoslaviëtribunaal in Scheveningen, voor het proces was afgerond. Milosevic' aanpak was in lijn met

Het echtpaar Milosevic-Markovic in 1999.

de ideologie waarmee met name zijn vrouw Mira Markovic opgroeide. Ze was dochter van twee partizanen, overtuigde communisten die samen met de latere president Josip Broz Tito tegen de nazi's vochten en volgden wie verschillen tussen de Joegoslavische volkeren moesten worden onderdrukt. Haar moeder werd geëxecuteerd omdat ze als krijgsgevangene onder marteling informatie aan de nazi's zou hebben gegeven. Markovic, die promoveerde in de sociologie en dat ook doceerde, bleef overtuigd links en politiek actief. In de jaren negentig leidde ze een pan-Joegoslavische linkse partij.

Hoewel ze ook een zelfstandige politieke carrière had en zichzelf feminist noemde, werd Markovic onvermijdelijk vooral bekend als beruchte en machtige 'vrouw van'. Ze

Markovic noemde zich een feminist, maar werd vooral bekend als 'de vrouw van'

zou gestaaldere opvattingen hebben gehad dan haar man. De 'Lady MacBeth van de Balkan' zou bepaald hebben wie wel en wie niet toegang tot Milosevic kreeg. Naar verluidt had onder meer Radovan Karadzic, leider van de Bosnische Serviërs, moeite Milosevic te bereiken, omdat Markovic hem niet kon uitstaan.

Haar naam is vaak genoemd in verband met twee politieke moorden in Servië. Een op de mentor en voorganger van Milosevic, Ivan Stambolic. De andere op uitgever Slavko Cuvriva. Nooit is bewezen dat Markovic opdracht tot die moorden gaf.

Een woordvoerder van de familie zei zondag tegen persbureaus dat ze het liefst begraven wil worden in de tuin van het geboortehuis van Milosevic in Pozarevac in Servië. Onder de lindeboom naast haar man.

FOTO DULE TODOROVIC/EPA

Ontvoering Mladic

Gelukkig voor de MIVD had 'Srebrenica' ook een positievere nasleep. Zo voerde de dienst, samen met westerse zusterdiensten, in 2011 een opmerkelijke operatie uit in voormalig Joegoslavië, ontdekte De Graaff in de archieven in de Frederikzaerne te Den Haag. Het aandeel van de MIVD in het naar het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag brengen van oorlogsmisdadiger Ratko Mladic bleek groter dan tot nu toe bekend was. De dienst gebruikte bijvoorbeeld succesvol Servische criminelen als informanten om de verblijfplaats van Mladic te achterhalen. „Ongekend” zegt De Graaff, „want lange tijd had de dienst zich alleen bediend van keurige zakenlieden en diplomaten als informanten”.

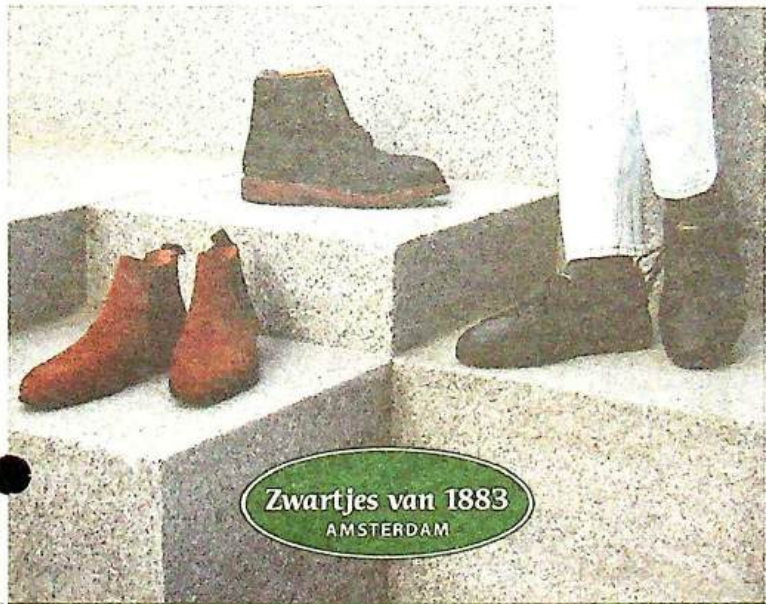
werk in het leem van de woestijn... namen de MIVD'ers grondmonsters van materiaal waarvan zij vermoedden dat er giftige stoffen in zaten. Met twaalf bakken woestijngruis, aarde en zand in de auto, reden ze terug naar de grens. Nadat ze die veilig waren overgestoken, werd het materiaal bij een laboratorium in Nederland afgeleverd. Analyse daar toonde onomstotelijk de aanwezigheid van elementen van de ultragiftige stof sarin aan, alsmede van het zenuwgas VX.

„Zoals gehoopt, scoorde de MIVD internationaal goed”, schrijft De Graaff. „Van een tamelijk onbeduidende laatkomer in de internationale inlichtingenwereld” was de dienst uitgegroeid „tot een organisatie die internationaal meetelt.”

16-12-22 MRL

MIVD CRIMINEL WETENSCHAPELIEK

Advertentie

Wetenschappelijk
Mladic

Zwartjes van 1883
AMSTERDAM

Crockett & Jones • Santoni • Magnanni • Dubarry

Grootste collectie tijdloos klassiek: www.zwartjes.nl

Waar anders?

AMSTERDAM • GELDERLANDPLEIN 219 • UTRECHTSESTRAAT 123

Sta patiënten toe online medicijnen te bestellen

De regels voor het bestellen van medicijnen zijn achterhaald en betuttelend, vinden *Bas Leerink* en *Jan Kremer*. Ze drijven patiënten richting het illegale circuit.

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) vindt dat minister Bruno Bruins (Medische zorg, VVD) patiënten moet toestaan online geneesmiddelen uit het buitenland te bestellen voor eigen gebruik. Als het bestellen op recept van een arts gebeurt is het beter, sneller en goedkoper, staat in het advies Ontwikkeling nieuwe geneesmiddelen, dat de raad eind 2017 heeft gepubliceerd.

De discussie rond dit onderwerp is opnieuw opgehaald door een recent onderzoek van de Consumentenbond, dat aantoonde hoe gemakkelijk het is om illegaal geneesmiddelen via internet te bestellen en thuisbezorgd te krijgen. Het zette Kamerlid Arno Rutte (VVD) ertoe aan om minister Bruins om een reactie te vragen.

De discussie is niet nieuw. In 2004 sprak de Tweede Kamer er bijvoorbeeld over, in het kader van de nieuwe geneesmiddelenwet. In het verslag staat: „De leden van de D66-fractie vragen of het verbod op invoer ook het verbod op invoer voor persoonlijk gebruik betreft, bijvoorbeeld van geneesmiddelen die via internet zijn besteld. Is dit wel praktisch uitvoerbaar en niet al te betuttelend?”

De toenmalige minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Johannes Hoogervorst (VVD), antwoordde toen dat dit niet het geval was: voor eigen gebruik mochten geneesmiddelen in- of uitgevoerd worden. In de huidige Geneesmiddelenwet is echter een voorwaarde toegevoegd: de patiënt moet de geneesmiddelen persoonlijk over de grens brengen. Daardoor is het afleveren van via internet bestelde geneesmiddelen verboden.

Maar patiënten kunnen diverse goede redenen hebben om een geneesmiddel via internet te bestellen. Zo kan het dat een middel in Nederland niet leverbaar is, maar elders wel; het kan dat een medicijn ten laste komt van het eigen risico; of dat een medicijn (deels) niet wordt vergoed, bijvoorbeeld in geval van middelen als Famprya (MS), Concerta (ADHD) of Propecia (haaruitval).

Door patiënten toe te staan online medicijnen te bestellen, is controle op de kwaliteit van de onlinehandel in geneesmiddelen mogelijk. Van in Europa bestelde middelen kan sinds kort eenvoudig de echtheid vastgesteld worden. Dit jaar is namelijk de Europese Falsified Medicines Directive (FMD) van kracht geworden, waardoor de verpakking van ieder geneesmiddel in de Europese Unie een uniek serienummer heeft dat is vastgelegd in een centrale database. Controle door de douane kan op verschillende manieren vormgegeven worden. Zo zou een kopie van het recept bij het postpakket gevoegd kunnen worden. Of de patiënt kan de arts vragen een kopie van het recept naar de douane te sturen. Het recept moet voorgeschreven zijn door een arts die een behandelrelatie heeft met de patiënt. Zo voorkom je schimmige constructies waarbij (buitenlandse) artsen zomaar recepten uitschrijven.

Het huidige verbod op bestellen van geneesmiddelen in het buitenland is niet meer van deze tijd. Het drijft patiënten richting het illegale circuit zodra een middel in Nederland niet (meer) beschikbaar is, of hier duurdurder is. Dat de Consumentenbond via het internet gemakkelijk aan 'zware medicijnen' kon komen, laat daarnaast zien dat het verbod überhaupt niet te handhaven is. Deze betutteling past niet bij overheidsbeleid dat gericht is op het versterken van de autonomie van de patiënt.

Bas Leerink en **Jan Kremer** zijn raadslid van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving

Servische mythologie wordt deel van bredere retoriek tegen moslims

Hoe kan het dat een Australische terrorist zich laat inspireren door de extreem-rechtse Servische propaganda uit de Bosnische oorlog over het verdedigen van de westerse beschaving tegen de islam, vraagt *Dino Subonic*.

Voorzat Brenton Tarrant bij de moskee in Christchurch uit zijn auto stapte was in de live-video die hij online postte een muzieknummer te horen. Ik schrok toen ik het

hoorde. Op 18.000 kilometer bij ons vandaan luisterde een Australische extreem-rechtse terrorist naar een Servisch lied waarin Radovan Karadzic wordt geprezen. Het nummer heet 'Bogje Strbin i once nas cuvati', wat betekent: God is een Servier en hij zal ons beschermen. Karadzic is de voormalige leider van de Bosnische Serviers. In 2016 is hij door het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag veroordeeld tot 40 jaar cel voor genocide na de inname van Srebrenica in 1995, waarbij Bosnisch-Servische soldaten ruim 8.000 Bosnische moslims doodden.

Tegen Karadzic (73) is tevens levenslang geëist voor de etnische zuiveringen in het begin van die oorlog, waartegen hij in beroep is gegaan. Deze woensdag doen rechters in Den Haag in die zaak voor de laatste maal uitspraak.

In extreem-rechtse kringen is dit muzieknummer bekend omdat het te horen

is in video's van de meme 'Remove Kebab'; propagandamateriaal van Servische nationalistische strijders als eerbetoon aan Karadzic en tevens onderdeel van de anti-moslimcampagne op internet.

In zijn manifest *The Great Replacement* van 74 pagina's, dat Tarrant online zette en verstuurde naar premier Ardern van Nieuw-Zeeland, zegt hij dat zijn motief voor de aanslag was „het creëren van angst”. Het extreem-rechtse manifest bevat anti-immigrantenhaat, een oproep om moslims te vermoorden en de algehele retoriek van witte suprematie.

Ook bevat het notities over de oorlog in Kosovo in 1999. Tarrant beschuldigt de Verenigde Staten ervan dat zij toen onder president Bill Clinton „steun hebben gegeven aan moslims die christelijke Europeanen hebben afgeschlacht, die islamitische bezetters bestreden”.

Op sociale media circuleren beelden van de wapens die Tarrant gebruikte. Veel van mijn Bosnische vrienden herkenden de namen die hij met witte verf op zijn wapens heeft geschreven. Het zijn die van populaire extreem-rechtse leiders, maar opvallend genoeg zitten er ook namen tussen van helden uit de Servische geschiedenis.

Zo is er - in cyrillicsch schrift - de naam van Milos Obilic, de veertiende-eeuwse Servische ridder die de Ottomaanse sultan Murad I doodde tijdens de Slag op het Merelveld ('Kosovo Polje') in 1389, maar die uitmondde in een Servische nederlaag, waarna de Turken oprukten over de Balkan tot in Midden-Europa. De Joegoslavische leider Slobodan Milosevic gebruikte de mythe van deze slag in 1989 om de daaropvolgende Balkanoorlog te ontketenen.

Dino Subonic is een Bosnische Nederlander en schrijft over islam, gender en seksualiteit.

Marjolaine de Vos

COLUMN

Het venster van de verbeelding is open

et mooie aan verbeelding is dat ze alles kan.

En alles mag, al lijkt dat tegenwoordig wel eens niet zo te zijn: het begrip *cultural appropriation*, culturele toe-eigening, verwijt een lid van een meerderheid elementen van de cultuur van een minderheid te gebruiken.

Het lijkt me een geweldig misverstand om elkaar te verbieden om ons, met behulp van artistieke verbeeldingskracht, voor te stellen hoe levens en situaties zouden kunnen zijn die nu juist niet onze eigen zijn.

Hoe veel minder zou je 'weten' als schrijvers, filmers, beeldend kunstenaars niet talloze personages en mogelijke werelden hadden verbeeld. Misschien is die verbeelding niet altijd correct, maar dan nog. We hebben ons ingeleefd in konijnen, in negentiende-eeuwse Russische boeren, in een vertierde vrouw in India, in een kind in een kamp, in een zwijgzaam echtpaar uit Berlijn, in een Afrikaanse zwerwer - enzovoort. Het is een enorme uitbreiding van de voorstellingswereld en die uitbreiding verruimt onze kennis van de wereld en van de mensen. Soms tijdelijk, soms langdurig zien we alles mooier, hoopvoller, grimmiger, ellendiger, grappiger, draaglijker.

Onlangs hoorde ik in een voorstelling (*Duende*, van Gijs Scholten van Aschat, Eric Vaarzon Morel en Eric Vloeimans) een dichtregel van Federico Garcia Lorca die ik niet kan terugvinden, maar die ongeveer zo ging: "We stelden vast dat het einde der tijden zich had genesteld in alledaagse dingen."

De taal van een roman of een gedicht kan iets terugveroveren op wat al verloren lijkt

Een schitterende regel, de eerste van een gedicht dat er verder ook mocht wezen, maar mij voerde die regel direct naar de verbeelde wereld van de zeventiende-eeuwse gevangenis waarin ik net enige tijd had doorgebracht. Dankzij de roman *De advocaat van Holland* van Nicolaas Matser. In zekere zin was deze verregel daar de kortste samenvatting van - hoe Johan van Oldenbarnevelt op een dag gearresteerd wordt - zonder dat hij weet waarom, enigszins als Josef K. in Kafkas *Het proces*. Er zijn aanklachten, vermoedelijk, er is een opdrachtgever en Van Oldenbarnevelt kan wel raden wie, er zijn omstandigheden, er is voorgeschiedenis. Maar vooral is er de oude man die, slecht lopend, over tapijps en door gangen, zalen en vertrekken van het Binnenhof geleid wordt om opgesloten te worden in een van de wereld afgesloten appartement. Het raam zat pot- en poidicht. Dat kon je met één blik al zien. Maar dat het nog veel dichterkon, dat raam, daar waren ze diezelfde middag nog achter gekomen." Ook de ramen worden dichtgespijkerd.

De advocaat zit in het duister, letterlijk en figuurlijk, en het einde der tijden kruipt om hem heen. Maar: *die Gedanken sind frei*. En de gedachten van de oude man zijn allesbehaltve terneergeslagen, als hij soms ook teneert-geslagen. De woorden hebben alle ramen ingegooid. De woorden hebben al het meubilair op straat gemeten. De woorden hebben brand gesticht." Zijn gedachten zijn ingehouden, sterk, overtuigd van zijn geestkracht. Die kracht schemert door elke zin - en een enkele keer voel je waarop die veroverd moet worden: op het verlies van alles en alles wat voor hem belangrijk is. Zijn positie, zijn handelwijze, zijn macht, zijn waardigheid. Zijn diebaten. Als een laatste slag, voor hem zijn dood wordt aangekondigd, worden ook al zijn bezittingen verbeurd verklaard en het is een slag waar je als lezer van duizelt.

Tot slot neemt de verbeelding een vlucht die zij alleen kan nemen, zijn ziel vliegt uit het onthoofde lichaam op, boven het land, hoog boven alles wat van hem was. En je ziet het, dat land, waarvan je de geschiedenis nu weer beter kent.

Ach de taal. Ach de verbeelding. De werkelijkheid heeft haar echt nodig.

BEELD WIKIMEDIA COMMONS

queert mij niet. Ik ken het uit de Bosnische oorlog.

Wat mij wel choqueert is dat deze giftige retoriek nu duizenden kilometer verderop een Australiër inspireert om de 'westerse beschaving te verdedigen'. Hoe dat kan, wordt wel steeds duidelijker nu bekend is dat Tarrant tussen 2016 en 2018 door Europa reisde en in elk geval Bulgarije, Turkije en Kroatië heeft bezocht, en mogelijk Bosnië.

Sommige media zien de aanslag als een geïsoleerd geval, maar we moeten ons afvragen of we de ernst van de transnationale extreem-rechtse beweging serieus genoeg nemen. Er zijn meerdere aanslagen op moskeeen geweest. Ook in Nederland. Deze wereldwijde beweging heeft een lange geschiedenis. Allerlei mythische verhalen die continu fictieve scheidslijnen creëren tussen een 'achterlijk Oosten' van de islam en de 'joods-christelijke westerse beschaving'. De retoriek in Tarrants manifest wordt ook gecultiveerd door sommige politici in het Westen. Daarom mogen we de haatretoriek tegen moslims en tegen immigranten niet los zien van terroristische aanslagen als deze.

Op Tarrants wapens staan ook de namen van Marko Miljanov Popovic, een Montenegrijns schrijver en militair leider; Stefan Lazar, de Servische aanvoerder die in 1389 ook op het Merelveld stierf, en die van Bajo Pivljanin, een 17de-eeuwse strijder.

Voor velen in het Westen zijn deze verwijzingen onbekend. Bij veel Bosnische moslims wekken ze huivering op. Deze referenties zijn diepgeworteld in giftige, pseudohistorische narratieven over het verdedigen van de westerse beschaving en het christendom. Tarrants verwijzingen naar de mythologie waarbij de Serviërs de laatste dam waren tegen de Ottomanen die oprukten tot aan Wenen in 1683 zijn deel gaan uitmaken van het moderne, ruimere verhaal over een islamitische overname van het Westen. De Noor Anders Breivik verwees eveneens naar Servische terroristen uit de jaren 90.

Opvallend is dat de schutter de term 'Turk' gebruikt als een scheldwoord. In de westerse extreem-rechtse beweging was dat tot nu toe geen algemeen bekend scheldwoord, maar juist op de Balkan is het een heel gebruikelijke term om denigrerend te spreken over Bosnische moslims, Albanesezen en Kosovaren. De Bosnische genocide is een van de ideologische pijlaren van extreem-rechts in het Westen geworden.

Op Twitter ontvang ik vaak berichten van zowel Nederlandse als andere Europese rechts-extremisten over de Bosnische oorlog. Daarin ontkennen zij de Bosnische genocide en stellen zij dat Kroaten - maar vooral Serviërs - Europa wilden verdedigen tegen invasies van moslims en dat zij het christelijk Europa van de islam wilde zuiveren. Dit verhaal cho-

De namen op Tarrants wapen doen Bosnische moslims huiveren

Milosevic + Verplichting tot

Voorwaarden van Genocide

RECHTSSTREKSE TOEPASSING

GENEFSE CONVENTIES

→ Geen Probleem: NED. Gelykaardige normen van Toepassing

ECLI:NL:PHR:2019:95

Instantie	Parket bij de Hoge Raad
Datum conclusie	01-02-2019
Datum publicatie	01-02-2019
Zaaknummer	17/04567
Rechtsgebieden	Civiel recht
Bijzondere kenmerken	-
Inhoudsindicatie	-
Vindplaatsen	Rechtspraak.nl

Conclusie

Zaaknr: 17/04567 mr. P. Vlas

Zitting: 1 februari 2019 Conclusie inzake:

De Staat der Nederlanden (ministerie van Algemene Zaken, ministerie van Defensie en ministerie van Buitenlandse Zaken),

(hierna: de Staat)

tegen

1. [verweerster 1] ,
2. [verweerster 2] ,
3. [verweerster 3] ,
4. [verweerster 4] ,
5. [verweerster 5] ,
6. [verweerster 6] ,
7. [verweerster 7] ,
8. [verweerster 8] ,
9. [verweerster 9] ,
10. [verweerster 10] ,

allen woonachtig in Bosnië-Herzegovina,

(hierna ook gezamenlijk: [verweersters]),

11. de Stichting Mothers of Srebrenica, gevestigd te Amsterdam

(hierna ook gezamenlijk: de Stichting c.s.)

↳ EERSTU

EFFECTIEVE
CONTROLE

1 Inleiding

- 1.1 Opnieuw wordt de Hoge Raad gevraagd te oordelen in een procedure waarin de dramatische gebeurtenissen naar aanleiding van de val van de enclave Srebrenica op 11 juli 1995 centraal staan. In 2012 kreeg Uw Raad te oordelen over de vraag of de Verenigde Naties (VN) zich konden beroepen op immuniteit van jurisdictie in de procedure die de Stichting c.s. tegen de Staat en de VN hadden aangespannen. De Hoge Raad oordeelde dat aan de VN immuniteit van jurisdictie toekwam.¹ In de procedure die de Stichting c.s. vervolgens bij het EHRM aanhangig heeft gemaakt, werd geoordeeld dat van schending van art. 6 EVRM geen sprake was bij toekenning van immuniteit van jurisdictie aan de VN.² De procedure die door de Stichting c.s. was aangespannen, is vervolgens tegen de Staat voortgezet en heeft uiteindelijk geleid tot het arrest van het hof Den Haag van 17 november 2017, dat thans in cassatie wordt bestreden.³ In 2013 heeft Uw Raad in twee (vrijwel gelijklopende) arresten in de zaken [A] en [B] geoordeeld over de vraag of de Staat onrechtmatig heeft gehandeld door [A] en familieleden van [B] op 13 juli 1995 weg te sturen van de compound van het Nederlandse bataljon van de Luchtmobiele Brigade (hierna: Dutchbat), waarop zij op dat moment verbleven. Dit handelen werd onrechtmatig geoordeeld vanwege de wetenschap die Dutchbat inmiddels op 13 juli 1995 bezat over de risico's waaraan de betrokkenen zouden worden blootgesteld. Deze twee arresten van de Hoge Raad zijn ook voor de zaak die thans in cassatie aan de orde is, van groot belang.⁴
- 1.2 De onderhavige zaak heeft betrekking, kort samengevat, op de vraag of de Staat onrechtmatig heeft gehandeld jegens de Stichting c.s. bij de evacuatie van meer dan 300 moslimmannen die na de val van de enclave Srebrenica op 11 juli 1995 hun toevlucht hadden gezocht tot een *mini safe area* bestaande uit de compound van Dutchbat te Potočari en een nabijgelegen gebied met voertuighallen. In ieder geval 25.000 vluchtelingen, waarvan ongeveer 5000 zich in de voertuighallen bevonden, hebben hun toevlucht gezocht tot de *mini safe area* alwaar de omstandigheden erbarmelijk waren. Op 12 juli 1995 arriveerden op instructie van de Bosnische Serven bussen en vrachtwagens om de vluchtelingen te evacueren. Dutchbat heeft de gang van de vluchtelingen begeleid door de vorming van een soort van 'sluis' bestaande uit voertuigen, een menselijke keten van Dutchbatters en een lint. Deze evacuatie is in de avond van 12 juli gestaakt, de volgende dag hervat en in de avond van 13 juli 1995 voltooid. Nadien is gebleken dat de mannen door de Bosnische Serven van de overige vluchtelingen zijn gescheiden en vermoord. Veel slachtoffers zijn niet teruggevonden. De Stichting c.s. verwijten de Staat onrechtmatig te hebben gehandeld door aan deze evacuatie van de mannen mee te werken in de wetenschap dat zij een wisse dood tegemoet gingen.
- 1.3 Mijn conclusie in deze zaak is als volgt opgebouwd. Ik ga eerst (onder 2) uitvoerig in op de feiten van deze zaak, zoals deze ook zijn weergegeven in het in cassatie bestreden arrest van het hof Den Haag. Ik heb echter in de weergave van de feiten enige bekorting aangebracht door de resoluties van de VN niet volledig te citeren. Daarna geef ik een overzicht van het procesverloop (onder 3). Vervolgens komt de bespreking van de cassatiemiddelen aan de orde, waarbij ik eerst (onder 4) het incidentele middel bespreek, omdat dit het meest verstrekkend is. Bij de bespreking van het incidentele middel komt onder meer de kwestie van de maatstaf van *effective control* aan de orde, waarvoor de genoemde arresten [A] en [B] van belang zijn. Ook rijst de vraag of het Genocideverdrag directe werking heeft. Daarna (onder 5) bespreek ik het principale middel waarin onder meer aan de orde komt het optreden van Dutchbat door de vorming van de 'sluis' en het oordeel van het hof dat Dutchbat onrechtmatig heeft gehandeld door de mannen die zich op 13 juli 1995 op de compound bevonden niet de keuze te bieden achter te blijven op de compound, terwijl de vrouwen, kinderen en ouderen zouden worden geëvacueerd. Bij de bespreking van de verschillende onderdelen van de cassatiemiddelen heb ik omwille van de leesbaarheid tussenkopjes aangebracht en daarbij steeds aangegeven welk onderdeel van het middel aan de orde is.

2 Feiten

2.1 In cassatie kan worden uitgegaan van de feiten zoals vermeld in rov. 2.1-3.11 van het in cassatie bestreden

arrest. Samengevat weergegeven houden deze het volgende in.

- 2.2 In 1991 hebben de republieken Slovenië en Kroatië zich onafhankelijk verklaard van de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië. Vervolgens zijn in beide republieken gevechten uitgebroken.
- 2.3 De strijdende partijen in Kroatië hebben op 2 januari 1992 een wapenstilstand bereikt en een vredesplan geaccepteerd, dat voorzag in de stationering van een VN-vredesmacht. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft bij Resolutie 743 van 21 februari 1992 de *United Nations Protection Force* (hierna: UNPROFOR) ingesteld, met hoofdkwartier in Sarajevo.
- 2.4 Op 3 maart 1992 heeft ook de (deel)republiek Bosnië-Herzegovina zich onafhankelijk verklaard van de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië. Op 27 maart 1992 hebben de Bosnische Serven zich op hun beurt onafhankelijk verklaard van deze nieuwe staat Bosnië-Herzegovina en een eigen staat uitgeroepen, de Republika Srpska. Hierna zijn in Bosnië-Herzegovina gevechten uitgebroken tussen het door Bosnische Moslims gedomineerde leger van Bosnië-Herzegovina (*Armija Bosna I Herzegovina* (hierna: ABiH)) en het (door de rompstaat Joegoslavië, onder leiding van S. Milošević, gesteunde) Bosnisch-Servische leger (*Bosnian Serb Army* (hierna: BSA) of *Vojska Republičke Srpske* (hierna: VRS)).
- 2.5 Bij Resolutie 758 van 8 juni 1992 heeft de Veiligheidsraad het mandaat van UNPROFOR uitgebreid tot Bosnië-Herzegovina.
- 2.6 Srebrenica is een stad gelegen in het oosten van Bosnië-Herzegovina. Door het gewapende conflict ontstonden moslimenclaves. De enclave Srebrenica was daar één van. Deze enclave, die werd beheerst door de moslimstrijders en daarna de ABiH, bestond in januari 1993 uit een gebied rond de stad Srebrenica van bijna 900 vierkante kilometer. Na gevechten met de Bosnische Serven was dit gebied in maart 1993 teruggebracht tot circa 150 vierkante kilometer rond de stad Srebrenica.
- 2.7 Srebrenica was begin 1993 omsingeld en raakte geïsoleerd. Hulpkonvooien van de United Nations High Commissioner for Refugees (hierna: UNHCR) werden door de VRS tegengehouden en helikopters beschoten. Er ontstond een humanitaire noodsituatie met gebrek aan water, voedsel, elektriciteit en medicijnen.
- 2.8 Op 16 april 1993 heeft de Veiligheidsraad Resolutie 819 aangenomen. Daarin is Srebrenica aangemerkt als *safe area* en is het Bosnisch-Servische leger opgeroepen zich uit de omringende gebieden terug te trekken.
- 2.9 Op 18 april 1993 hebben VRS-generaal Mladić en ABiH-generaal Halilovic in het bijzijn van de commandant van UNPROFOR een demilitariseringsovereenkomst gesloten op grond waarvan in de stad Srebrenica alle wapens moesten worden ingeleverd bij UNPROFOR. Op 8 mei 1993 hebben zij een aanvullende demilitariseringsovereenkomst gesloten waarbij het te ontwapenen gebied werd uitgebreid naar de gehele enclave Srebrenica. Daarna zouden de Bosnische Serven zware wapens die een bedreiging vormden voor de gedemilitariseerde zones terugtrekken. Deze overeenkomsten worden hierna aangeduid als de demilitariseringsovereenkomsten.
- 2.10 Op 6 mei 1993 heeft de Veiligheidsraad Resolutie 824 aangenomen, waarbij het regime van Resolutie 819 werd uitgebreid naar vijf andere enclaves in Bosnië-Herzegovina.
- 2.11 Op 15 mei 1993 hebben de VN en Bosnië-Herzegovina de *Agreement on the status of the United Nations Protection Force in Bosnia and Herzegovina* ondertekend (ook wel de *Status of Forces Agreement* genoemd, hierna: SOFA) waarmee de (juridische) status van UNPROFOR in Bosnië-Herzegovina werd vastgelegd.
- 2.12 In Resolutie 836 van 4 juni 1993 heeft de Veiligheidsraad de lidstaten van de VN opgeroepen gewapende troepen en logistieke ondersteuning ter beschikking te stellen aan UNPROFOR.
- 2.13 In zijn rapport van 14 juni 1993 heeft de secretaris-generaal van de VN een analyse gegeven van de

- 3.4 Bij vonnis van 16 juli 2014z heeft de rechtbank voor recht verklaard dat de Staat uit hoofde van onrechtmatige daad aansprakelijk is voor de schade die de door de Stichting vertegenwoordigde personen hebben geleden als gevolg van de medewerking die Dutchbat heeft verleend aan de deportatie van de mannelijke vluchtelingen die in de namiddag van 13 juli 1995 vanaf de compound te Potočari door de Bosnische Serven zijn gedeporteerd en vervolgens gedood. De rechtbank heeft de overige vorderingen van de Stichting c.s. afgewezen.
- 3.5 Gelet op het belang van de zaak geef ik hierna de belangrijkste overwegingen van de rechtbank weer. De rechtbank heeft overwogen dat de instructie om bij het innemen van de *blocking positions* geen onnodige slachtoffers te maken (de instructie Voorhoeve), blijk geeft van de uitoefening van *effective control* door de Staat over het optreden van Dutchbat. Met deze instructie mengde de Staat zich namelijk in een operationele aangelegenheid, terwijl de zeggenschap daarover aan de VN was voorbehouden. Dit wordt niet anders doordat deze instructie strookt met de daaraan voorafgaande, in de *Post Airstrike Guidance* van 29 mei 1995, verwoorde algemene instructie van de VN (rov. 4.66). De stelling dat Dutchbat zich onvoldoende heeft ingespannen voor de veiligheid van de bevolking binnen de *safe area* heeft geen betrekking op *ultra vires* handelen, maar op de, niet aan de Staat toe te rekenen, operationele uitvoering van het mandaat (rov. 4.69). Er is ook geen sprake van *ultra vires* handelen van Dutchbat bij het vóór de val van Srebrenica opgeven van de observatieposten (rov. 4.77). Met uitzondering van het optreden rond de *blocking positions* kunnen de gedragingen van de Staat vóór de val van Srebrenica dus niet aan de Staat worden toegerekend (rov. 4.79).
- 3.6 De rechtbank heeft overwogen dat de normale situatie waarin een staat troepen ter beschikking stelt die tijdens een vredesoperatie onder bevel van de VN functioneren, wezenlijk veranderde toen Srebrenica op 11 juli 1995 aan het eind van de middag viel. Daarna trad een overgangperiode in, waarin de Staat *effective control* uitoefende over het optreden van Dutchbat bij het verlenen van humanitaire hulp aan en (het voorbereiden van) de evacuatie van de vluchtelingen uit de *mini safe area*. Dit optreden van Dutchbat kan daarom aan de Staat worden toegerekend (rov. 4.87). Indien en voor zover Dutchbat na het bevel van Gobillard (zie rov. 2.37 van het vonnis) in strijd met dat bevel heeft gehandeld, dient dit *ultra vires* handelen (ook) om die reden aan de Staat te worden toegerekend (rov. 4.89). Als handeling die valt binnen de reikwijdte van de *effective control* van de Staat, dan wel als handeling in strijd met het bevel van Gobillard, en derhalve *ultra vires*, kan aan de Staat worden toegerekend: (i) het niet verlaten van de observatieposten; (ii) het niet melden van oorlogsmisdrijven), (iii) het niet verlenen van adequate medische zorg aan de vluchtelingen, (iv) het afgeven van wapens en andere uitrusting aan de Bosnische Serven, (v) het handhaven van de beslissing om geen vluchtelingen toe te laten op de compound, (vi) het scheiden van de mannen van de andere vluchtelingen tijdens de evacuatie, (vii) het meewerken aan de evacuatie van vluchtelingen die hun toevlucht hadden gezocht op de compound (rov. 4.91-4.116). Het (gestelde) advies van Dutchbat aan de mannelijke vluchtelingen om de bossen in te vluchten en het nalaten groot alarm te slaan over de vlucht van de mannen naar de bossen, is niet aan de Staat toe te rekenen (rov. 4.99-4.111). Niet is gebleken dat de Staat *effective control* heeft uitgeoefend over (i) het uitblijven van luchtsteun op 10 juli 1995, (ii) het stopzetten van luchtsteun op 11 juli 1995 en (iii) het uitblijven van de inzet van Franse helikopters en het dwarsbomen van heroveringsplannen voor Srebrenica. Deze handelingen kunnen daarom niet aan de Staat worden toegerekend (rov. 4.117-4.143).
- 3.7 De rechtbank heeft verder overwogen dat de Staat weliswaar geen rechtsmacht had over de bevolking in de *safe area* noch over de vluchtelingen die na de val van Srebrenica in de *mini safe area* verbleven, maar wel over de compound, zodat de Staat in staat is geweest toe te zien op de naleving van de in het EVRM en het IVBPR verankerde mensenrechten jegens de personen die zich vanaf de val van Srebrenica op de compound bevonden (rov. 4.151-4.161). Individuen kunnen niet op basis van volkenrechtelijke normen vorderingen tegen staten instellen. De gevorderde verklaring voor recht dat de Staat zijn verplichting om genocide te voorkomen als bepaald in het Genocideverdrag heeft geschonden, is niet toewijsbaar, nu de verplichting tot het voorkomen van genocide alleen geldt tussen verdragsstaten onderling. Het internationaal gewoonterecht werkt niettemin door in de Nederlandse rechtsorde via toepassing van het nationale recht (rov. 4.162-4.165). Het aan de Staat verweten handelen bestaat uit de uitoefening van openbaar gezag (*acta jure imperii*), waarop het Nederlandse recht van toepassing is (rov. 4.166-4.171). De Staat dient zich te richten naar de toepasselijke volkenrechtelijke normen (waaronder die uit het Genocideverdrag), die mede strekken tot bescherming van (de

familieleden van) de eiseressen, en die doorwerken in de in art. 6:162 BW vervatte zorgvuldigheidsnorm. Bij de invulling van die norm, die van toepassing is op het aan de Staat toe te rekenen handelen van Dutchbat, geldt verder als algemene maatstaf of Dutchbat, gelet op hetgeen de leiding op het moment van het verweten optreden bekend was, in redelijkheid heeft kunnen besluiten en handelen zoals zij heeft gedaan. Er is geen reden voor een terughoudende toetsing van het handelen van Dutchbat op de grond dat sprake was van een oorlogssituatie. Wel dient op alle relevante feiten en omstandigheden van het geval acht te worden geslagen, waaronder het gegeven dat hier sprake is van onder grote druk genomen beslissingen. In verband met het vereiste van causaal verband dient te worden onderzocht of met voldoende mate van zekerheid vaststaat dat de mannen uit de safe area zonder het onrechtmatige handelen van de Staat niet zouden zijn gedood (rov. 4.173-4.183).

- 3.8 De rechtbank heeft wat betreft het optreden van Dutchbat buiten de *mini safe area* overwogen dat geen sprake is van onrechtmatig handelen, omdat Dutchbat ten aanzien van het optreden in verband met de *blocking positions* en met betrekking tot het afgeven van wapens en andere uitrusting bij de observatieposten in redelijkheid heeft kunnen besluiten zoals zij heeft gedaan. Het causaal verband tussen het niet meteen verlaten van de observatieposten en de door eiseressen geleden schade ontbreekt, zodat onbesproken kan blijven of het niet meteen verlaten van de observatieposten onrechtmatig is (rov. 4.184-4.201).
- 3.9 Met betrekking tot het optreden van Dutchbat gedurende de overgangperiode in de *mini safe area* heeft de rechtbank overwogen dat het bij de beoordeling van hetgeen Dutchbat wist of kon vermoeden over het lot van de door de Bosnische Serven uit de *mini safe area* weggevoerde mannen, aankomt op de feiten en omstandigheden die Dutchbat destijds bekend waren en de gevolgtrekkingen die zij daaruit destijds in de gegeven omstandigheden heeft gemaakt of redelijkerwijs had kunnen en moeten maken (rov. 4.241). Dutchbat kon op 12 juli 1995 in eerste instantie in redelijkheid ervan uitgaan dat de Bosnische Serven de mannelijke vluchtelingen die zij uit de rijen haalden op oorlogsmisdrijven zouden screenen en dat zij geen reden had om te vrezen voor het lot van deze mannen. Dat veranderde in de avond van 12 juli 1995. Toen kon Dutchbat het vermoeden hebben, en had zij ook daadwerkelijk het vermoeden, dat de door de Bosnische Serven geselecteerde en weggevoerde mannen een reëel risico liepen op de dood of op onmenselijke behandeling, terwijl zij op 13 juli 1995 wist dat dit zou gebeuren (rov. 4.247-4.254). Aan het eind van de middag van 13 juli 1995 had Dutchbat zich ervan bewust moeten zijn dat er een *serious risk* op genocide van de door de Bosnische Serven apart uit Potočari weggevoerde mannen bestond (rov. 4.255).
- 3.10 De rechtbank heeft verder overwogen dat het niet melden van de in de overgangperiode door Dutchbat waargenomen oorlogsmisdrijven onrechtmatig is (rov. 4.264), maar dat er onvoldoende aanknopingspunten zijn om te oordelen dat als Dutchbat haar meldingsplicht was nagekomen dit zou hebben geleid tot direct militair ingrijpen van de VN, NAVO of individuele staten (rov. 4.270-4.277). Of sprake is van een onrechtmatige daad in verband met het niet verlenen van adequate medische zorg kan naar het oordeel van de rechtbank onbesproken blijven, nu dat geen verband houdt met de genocide die is gepleegd (rov. 4.280). Het tijdens de evacuatie afgeven van wapens en andere uitrusting aan de Bosnische Serven was niet onrechtmatig, omdat de militairen van Dutchbat hiertoe werden gedwongen en een reëel alternatief gesteld noch gebleken is (rov. 4.282). Het gedurende de overgangperiode handhaven van de beslissing om geen vluchtelingen toe te laten op de compound kan niet aan Dutchbat worden tegengeworpen, nu opvang van alle vluchtelingen of alleen de mannelijke vluchtelingen op de compound ook in de overgangperiode geen reële optie was (rov. 4.284-4.291).
- 3.11 De rechtbank is van oordeel dat, omdat Dutchbat op 12 juli 1995 in eerste instantie in redelijkheid ervan uit kon gaan dat de Bosnische Serven de mannelijke vluchtelingen op oorlogsmisdrijven zouden screenen, en zij geen reden had om te vrezen voor het lot van deze mannen, Dutchbat in redelijkheid heeft kunnen besluiten om de evacuatie te begeleiden op de wijze zoals zij dat heeft gedaan (rov. 4.298). In de avond van 12 juli 1995 kon Dutchbat vermoeden, en vermoedde zij, dat de mannen het reële risico liepen te worden gedood of onmenselijk te worden behandeld. Dutchbat kon in de gegeven omstandigheden, namelijk dat er geen reëel alternatief was om de vluchtelingen in veiligheid te brengen en een grote groep vluchtelingen juist erbij belang had om uit de *mini safe area* te worden geëvacueerd, niettemin in redelijkheid besluiten om de evacuatie voort

3.17 Het hof heeft daartoe in zijn arrest het volgende overwogen, waarbij ik de belangrijkste overwegingen, voor zover thans nog van belang, samenvat. Volgens het hof kan niet worden vastgesteld dat de mededelingen van Voorhoeve op of rond 10 juli 1995 vanuit Den Haag, die van algemene aard zijn en niet gericht op concreet operationeel (of ander) handelen, kunnen worden beschouwd als uitoefening van *effective control* over specifieke gedragingen. Niets wijst erop dat de Staat bepaalde (concrete) bevelen heeft gegeven, in die zin dat aan de veiligheid van Dutchbat voorrang boven elke andere consideratie moest worden gegeven. Voorts staat vast dat Voorhoeve de genoemde mededelingen deed nadat binnen de VN-bevelslijn expliciet een algemene opdracht was gegeven om de uitvoering van het mandaat ondergeschikt te maken aan de veiligheid van het VN-personeel. Het onderschrijven van die prioriteit door de Staat, betekent niet dat de Staat zelf zeggenschap had over operationele beslissingen. In de praktijk realiseerde men zich ook zeer goed dat die zeggenschap (*control and command*) aan de VN was overgedragen. De verklaringen van Voorhoeve, Van den Breemen en Franken (die onder meer het vermijden van onnodige slachtoffers betreffen), en waarnaar de rechtbank verwijst, wijzen op het kenbaar maken van een visie en (dringende) wensen, maar niet van zeggenschap in de zin van *effective control* ten aanzien van concrete gedragingen (rov. 12.4-12.8). Het bewijsaanbod van de Stichting c.s. ten aanzien van de inhoud van tussen 11 en 21 juli opgemaakte situatierapporten wordt gepasseerd, nu dit rapporten betreft die vanuit Potočari naar Nederland zijn gegaan, en niets erop wijst dat deze rapporten instructies vanuit Nederland kunnen inhouden (rov. 12.10).

3.18 Over *ultra vires* handelen van Dutchbat heeft het hof overwogen dat dit als handelen van de VN moet worden aangemerkt, indien het plaatsvond *in an official capacity and within the overall functions* van de VN. Operationele beslissingen van Dutchbat die afwijken van een VN-bevel (*ultra vires*) kunnen niet aan de Staat worden toegerekend enkel uit hoofde van de zeggenschap van de Staat over de voorbereiding van de troepen, personele aangelegenheden en de discipline van de troepen. Evenmin was met betrekking tot operationele krijgshandelingen (met betrekking tot de observatieposten, de *blocking positions*, de eigen en ingenomen wapens, de aanvragen van luchtsteun en de inzet van medische middelen) er sprake van dat Dutchbat handelde buiten de 'official capacity' of 'the overall functions' van de VN-organisatie, zo Dutchbat met die handelingen al zou zijn ingegaan tegen de *Post Airstrike Guidance* van 29 mei 1995 of andere (hogere) VN-bevelen. Deze handelingen zijn dus niet aan de Staat toe te rekenen. De keuze om de observatieposten te verlaten betrof een door de militaire situatie ingegeven operationele keuze, die telkens was ingegeven door een inschatting ter plaatse van (onder meer) hoe reëel de gevaren waren. De beslissing om niet het vuur te openen tegen de Bosnische Serven moet worden gezien in het kader van de bedoeling van de VN-missie om gewelddoos, door tijdelijke neutrale aanwezigheid (*deterrence by presence*) een weg naar vrede open te houden en betreft een binnen de VN-bevelslijn genomen beslissing waarover de Staat geen zeggenschap had (rov. 14-17.4).

3.19 Over *effective control* op 11 juli 1995 ten aanzien van de evacuatiebeslissing heeft het hof het volgende overwogen. In de nieuw ontstane situatie waarin Srebrenica was gevallen en de VN-missie in feite was mislukt, heeft de Staat samen met de VN op 11 juli 1995 besloten tot evacuatie van de bevolking uit de *mini safe area*. Hierna trad een overgangperiode in, waarin de zaken in Potočari werden afgewikkeld en Dutchbat zich zou richten op haar humanitaire taak en de voorbereiding van de evacuatie van Dutchbat en de vluchtelingen uit de *mini safe area*. De Staat had in zoverre, evenals door de rechtbank is vastgesteld, *effective control* (23.8-24.2). De *effective control* betreft alleen de vluchtelingen binnen de *mini safe area*. Volgens het hof kan derhalve in het midden worden gelaten of militairen van Dutchbat wel of niet aan Bosnische mannen hebben geadviseerd om de bossen in te vluchten. Ook bij de beslissingen om niet meer vluchtelingen op de compound toe te laten, alsmede de beslissing tot het aanvragen of laten stopzetten van de inzet van het luchtwapen en het niet ingaan door de Staat op het aanbod om Franse Tigre-helicopters met bemanning in te zetten, is niet gebleken van *effective control* door de Staat (rov. 25-29.6).

3.20 Het hof heeft overwogen dat tegen het oordeel van de rechtbank dat de op onrechtmatige daad van de Staat gegronde vordering van de Stichting c.s. dient te worden beoordeeld naar Nederlands recht, niet is gegriefd. Het hof toetst deze vordering daarom aan het Nederlandse recht (rov. 33). Aan het Genocideverdrag (en de Geneefse Conventies en het Eerste Aanvullende Protocol) komt geen rechtstreekse werking toe, nu het niet

gaat om bepalingen die specifieke verplichtingen bevatten die zich lenen voor toepassing in de relatie tussen overheid en burger (rvo. 34.2-34.6). De Staat oefende buiten de compound geen rechtsmacht uit in de zin van het EVRM of het IVBPR. Binnen de compound had de Staat (tijdens de voor onderhavige zaak relevante periode) wel rechtsmacht in de zin van het EVRM en het IVBPR. Ook als dit niet zo zou zijn, dan maakt dit voor de beoordeling van het geschil niet uit, nu de aan het EVRM en het IVBPR ontleende normen ook besloten liggen in het Nederlandse recht, in die zin dat een overtreding van die normen in strijd moet worden geacht met de in het maatschappelijk verkeer betamende zorgvuldigheid (rov. 37.1-38.7). Volgens het hof heeft de rechter in de onderhavige zaak te beoordelen of sprake is van een inbreuk op een recht, van een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht en/of van een doen of nalaten in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt (de zorgvuldigheidsnorm). In het kader daarvan toetst de rechter ook of Dutchbat in redelijkheid heeft kunnen besluiten en handelen zoals het heeft gedaan. Een grond voor (verdergaande) terughoudendheid bij voornoemde beoordeling is er niet (rov. 39.2).

- 3.21 Het hof heeft vervolgens overwogen dat het gemakkelijker maken door Dutchbat van de afscheiding van de mannelijke vluchtelingen bij de gang naar de bussen in beginsel onrechtmatig is, indien Dutchbat wist of in redelijkheid moest begrijpen dat de afscheiding diende om de afgescheiden mannen aan een onmenselijke of vernederende behandeling te kunnen onderwerpen of zelfs te doden (rov. 46). Voor het onrechtmatig zijn van (faciliteren van) de evacuatie of afscheiding is niet vereist dat er wetenschap van genocide bestond; wetenschap van een reëel risico op schending van de in art. 2 en 3 EVRM en art. 6 en 7 IVBPR neergelegde fundamentele mensenrechten heeft dezelfde rechtsgevolgen. Voor toewijzing van de onrechtmatigheidsvorderingen van de Stichting c.s. is niet nodig dat er tijdens de evacuatie bekendheid was met de naderende genocide door Bosnische Serven. Ook het door de Staat genoemde ontbreken van concrete wetenschap dat de mannen een zekere dood tegemoet gingen, is voor de onrechtmatigheid een te hoge lat (rov. 50.1). De gestelde wetenschap moet aanwezig zijn bij diegenen die bevoegd zijn (enige) beslissingen inzake het handelen of nalaten van Dutchbat te nemen, in het bijzonder over de evacuatie en de begeleiding daarvan. Dat individuele soldaten oorlogsmisdaden hebben waargenomen, is in het maatschappelijk verkeer (zonder meer) niet voldoende om wetenschap en daarmee onrechtmatig handelen van de Staat aan te nemen (rov. 50.2).
- 3.22 Geconcludeerd moet worden dat Dutchbat niet eerder of later dan in de avond van 12 juli 1995 moet hebben geweten dat de afgescheiden mannen een reëel gevaar liepen te worden gedood of onderworpen aan foltering of aan een onmenselijke of vernederende behandeling (rov. 52.7). Dutchbat behoefde (toen) niet terug te komen op het eerdere, door de VN genomen besluit om op de compound slechts 5000 vluchtelingen op te vangen, nu het geen reële optie was om in plaats van te evacueren, alle vluchtelingen op de compound op te nemen (rov. 53.8). Ook het niet alsnog opvangen van alle mannelijke vluchtelingen op de compound is niet onrechtmatig, nu Dutchbat niet ervan uit mocht gaan dat de Bosnische Serven honderden Bosnische Moslimmannen ongemoeid de compound zouden hebben laten inlopen (rov. 54.1-54.4).
- 3.23 Gezien de toestand in de *mini safe area* mocht Dutchbat zelfstandig vóór de komst van de Servische militairen in de ochtend van 13 juli 1995 de evacuatie voortzetten en daarbij de mannen tussen de overige vluchtelingen laten vertrekken (rov. 58-60.4). Door de wijze waarop Dutchbat de evacuatie heeft begeleid toen de Bosnisch Servische soldaten op 13 juli 1995 waren gearriveerd, is in de praktijk de afscheiding van de mannelijke vluchtelingen gemakkelijker gemaakt. Dutchbat had de tot dan toe verleende medewerking aan de evacuatie dan ook kunnen en moeten staken en had zich moeten onthouden van enig actief optreden dat mogelijk maakte dat de mannelijke vluchtelingen werden afgescheiden waardoor de zeer ernstige mensenrechtenschendingen konden plaatsvinden. De aannemelijkheid dat de evacuatie vervolgens in chaos zou ontaarden en dat Bosnische Serven vervolgens hardhandig met de mensen waren omgegaan, alsmede het feit dat militairen van Dutchbat bepaalde mannen tijdens de begeleiding van de evacuatie juist hebben kunnen redden, kunnen de verleende medewerking niet rechtvaardigen. Dutchbat handelde derhalve onrechtmatig door de evacuatie op 13 juli 1995 te blijven begeleiden met het vormen van groepen en een 'sluis' (rov. 61.1-61.8).

Er is aanleiding om het incidentele middel als eerste te behandelen, omdat dit middel het meest verstrekkend is. Het incidentele middel stelt bovendien problematiek aan de orde die voorafgaat aan de kwesties die het principale middel aan de orde stelt.

- 4.2 Het incidentele middel bestaat uit acht onderdelen, uiteenvallend in verschillende subonderdelen. De onderdelen 1 t/m 3 hebben betrekking op de toerekening van het handelen van Dutchbat aan de Staat. De onderdelen 4 en 5 betreffen de werking van het Genocideverdrag. Onderdeel 6 heeft betrekking op de door het hof aangelegde maatstaf voor de toetsing van de onrechtmatigheid van het handelen van Dutchbat. Onderdeel 7 betreft de wetenschap van Dutchbat van het gevaar dat de moslimmannen bedreigde. Onderdeel 8 heeft betrekking op het oordeel van het hof omtrent het causaal verband tussen het handelen van Dutchbat en het lot van de mannen.
- 4.3 Onderdeel 1 valt, na een inleiding, in 12 subonderdelen uiteen en is gericht tegen rov. 12.1, 12.2, 12.4, 12.5, 12.7-12.12, 17.3, 17.4, 26.1, 27.2, 29.2, 29.4, 29.5a en 29.5b van het bestreden arrest, alsmede tegen de overwegingen die zijn vermeld in subonderdeel 1.12 (veegklacht). De rechtsklachten van dit onderdeel betreffen de uitoefening van *effective control* in operationele zin. Het onderdeel betoogt in de kern genomen dat *effective control* ook kan volgen uit een algemene, allesomvattende instructie van de Staat die betrekking heeft op alle aspecten van het (latere) handelen van het orgaan, bij de beoordeling waarvan alle feiten en omstandigheden van het geval in samenhang moeten worden beschouwd.
- 4.4 Onderdeel 2 valt, na een inleiding, in drie subonderdelen uiteen en is gericht tegen rov. 15.2, 15.3, 16.1, 16.2, 17.2-17.4, 25.1, 26.1 en 27.2 van het bestreden arrest. Het onderdeel betoogt in de kern genomen dat *ultra vires* handelen (of handelen in strijd met elementaire militaire principes of met militair straf- en tuchtrecht) van Dutchbat – ongeacht of dat handelen op basis van art. 8 DARIO wel of niet aan de VN moet worden toegerekend – op grond van art. 7 DARIO aan Dutchbat moet worden toegerekend, gezien de door de Staat behouden organieke bevoegdheden over Dutchbat en de *effective control* die deze bevoegdheden zonder meer met zich brachten over het desbetreffende (*ultra vires*) handelen. In de schriftelijke toelichting zijdens de Stichting c.s. worden de klachten van onderdeel 2, als meest verstrekkend, eerst behandeld, waarna een toelichting volgt op de klachten van onderdeel 1.⁸

Algemene uiteenzetting over effective control over ultra vires handelen van Dutchbat, dan wel effective control over operationeel handelen als zodanig

- 4.5 Bij de bespreking van de beide onderdelen stel ik het volgende voorop. In de reeds genoemde arresten in de zaken [A] en [B] heeft de Hoge Raad in rov. 3.7 geoordeeld dat voor de vaststelling van de in het ongeschreven internationaal recht ontwikkelde regels die bepalen onder welke voorwaarden gedragingen kunnen worden toegerekend aan een staat respectievelijk een internationale organisatie, kan worden aangesloten bij twee door de *International Law Commission* van de Verenigde Naties (ILC) opgestelde regelingen: de *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts* van 2001 (hierna: DARS)² en de *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations* van 2011 (hierna: DARIO).¹⁰ De Hoge Raad heeft vervolgens overwogen:

'3.8.1 Bij de beantwoording van de vraag of het verweten optreden van Dutchbat aan de Staat kan worden toegerekend, is in de eerste plaats van belang hetgeen is bepaald in de DARS, Part One 'The internationally wrongful act of a State', Chapter II 'Attribution of conduct to a State', waarvan art. 4 en 8, voor zover van belang, als volgt luiden:

Article 4

Conduct of organs of a State

The conduct of any State organ shall be considered an act of that State under international law, whether the organ exercises legislative, executive, judicial or any other functions, whatever position it holds in the organization of the State, and whatever its character as an organ of the central Government or of a territorial unit of the State.

2. (...)

Article 8

Conduct directed or controlled by a State

The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct.'

De Hoge Raad heeft vervolgens overwogen dat uit art. 4 lid 1 en art. 8 DARS volgt dat het optreden van Dutchbat aan de Staat kan worden toegerekend, indien Dutchbat dient te worden aangemerkt als orgaan van de Staat (art. 4 lid 1 DARS) dan wel indien Dutchbat bij zijn optreden feitelijk handelde 'on the instructions or under the direction or control' van de Staat (art. 8 DARS).

- 4.6 Voor de vraag of het optreden van Dutchbat niet aan de Staat maar uitsluitend aan de VN kan worden toegerekend, gegeven de omstandigheid dat Dutchbat door de Staat ter beschikking was gesteld aan de Verenigde Naties, is van belang hetgeen is bepaald in de DARIO. De artikelen 6 en 7 DARIO luiden als volgt:

'Article 6

Conduct of organs or agents of an international organization

1. The conduct of an organ or agent of an international organization in the performance of functions of that organ or agent shall be considered an act of that organization under international law, whatever position the organ or agent holds in respect of the organization.

2. The rules of the organization shall apply in the determination of the functions of its organs and agents.

Article 7

Conduct of organs of a State or organs or agents of an international organization placed at the disposal of another international organization

The conduct of an organ of a State or an organ or agent of an international organization that is placed at the disposal of another international organization shall be considered under international law an act of the latter organization if the organization exercises effective control over that conduct.'

Uit art. 7 DARIO volgt dat het optreden van Dutchbat aan de VN kan worden toegerekend indien de VN *effective control* uitoefent over dat optreden. In het bij art. 7 DARIO behorende *Commentary* (onder 1) wordt de verhouding van deze bepaling tot art. 6 DARIO, dat ziet op toerekening van handelingen van organen van internationale organisaties zelf, toegelicht. Uit die door Uw Raad in de arresten [A] en [B] in rov. 3.9.3 geciteerde toelichting volgt dat art. 6 DARIO ziet op de volledige terbeschikkingstelling van een orgaan van een staat aan een internationale organisatie. Art. 7 DARIO ziet op de situatie dat een orgaan van de staat weliswaar ter beschikking is gesteld aan een internationale organisatie, maar deels nog als orgaan van de staat handelt, zoals het geval is bij vredesmissies waar de staat de organieke bevoegdheden behoudt. In een dergelijke situatie ontstaat het probleem van toerekening van verantwoordelijkheid voor gedragingen van het ter beschikking gestelde orgaan.

- 4.7 In de arresten [A] en [B] overweegt de Hoge Raad (rov. 3.9.4) dat in het *Commentary* bij Part Two, Chapter II DARIO (onder 4) wordt opgemerkt dat art. 6-9 DARIO niet noodzakelijkerwijs ertoe leiden dat een gedraging uitsluitend wordt toegerekend aan een internationale organisatie – hetgeen leidt tot exclusieve

verantwoordelijkheid van de internationale organisatie – maar dat deze bepalingen de mogelijkheid openlaten dat een gedraging wordt toegerekend aan een internationale organisatie én een staat, hetgeen in dat geval leidt tot *dual attribution*.

- 4.8 De toerekeningsregel van art. 7 DARIO (en derhalve de *effective control*-norm) is, aldus de Hoge Raad in rov. 3.10.2 van de arresten [A] en [B], van toepassing op de situatie dat een staat in het kader van een VN-vredesmissie troepen ter beschikking stelt aan de VN, waarbij *command and control* aan de VN worden overgedragen, maar het organieke bevel bij de zendstaat blijft berusten. Dit doet zich in het onderhavige geval voor. Het gaat immers om een vredesmissie waarbij zowel de VN als de Staat bevoegdheden uitoefenden ten aanzien van Dutchbat. Gezien de mogelijkheid van *dual attribution* op grond van art. 7 DARIO, en derhalve de mogelijkheid dat zowel de Staat als de VN *effective control* uitoefenden, kon het hof zich beperken tot de vraag of de Staat *effective control* over het handelen van Dutchbat uitoefende. Ook als de VN eveneens *effective control* uitoefende, betekent dat immers niet dat zij exclusief verantwoordelijk is voor de gedragingen van Dutchbat.
- 4.9 In de onderhavige procedure voor het hof hebben partijen onder meer gedebatteerd omtrent de vraag over welk handelen van Dutchbat de Staat *effective control* in bovenstaande zin heeft uitgeoefend. De klachten van de onderdelen 1 en 2 hebben betrekking op het oordeel van het hof daarover. Voor de beoordeling van die klachten is allereerst van belang op welke wijze het begrip *effective control* moet worden uitgelegd.
- 4.10 De Hoge Raad heeft in de arresten [A] en [B] in rov. 3.11.3 overwogen dat voor het aannemen van *effective control* niet is vereist dat de Staat door het geven van instructies aan Dutchbat de bevelsstructuur van de Verenigde Naties heeft doorbroken dan wel zelfstandig operationele bevelsbevoegdheden heeft uitgeoefend. Bij de toerekening van een gedraging aan de zendstaat of de internationale organisatie komt het, aldus ook het bij art. 7 DARIO behorende *Commentary* onder (4), aan op de feitelijke zeggenschap (*factual control*) over het specifieke gedrag, waarbij alle feitelijke omstandigheden en de bijzondere context van het geval in ogenschouw moeten worden genomen.
- 4.11 Van belang is eveneens de norm van art. 8 DARS, die door de Hoge Raad in rov. 3.13 van arresten [A] en [B] wordt betrokken bij de vraag naar toerekening van de gedragingen van Dutchbat. Art. 8 DARS bepaalt immers dat gedragingen van een persoon of groep personen aan een staat dient te worden toegerekend, indien deze persoon of groep van personen 'is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct'. Volgens het *Commentary* op art. 8 DARS onder (3) zullen handelingen die worden uitgevoerd 'under the direction or control' van een staat, alleen dan aan de staat kunnen worden toegerekend in het geval dat die staat 'directed or controlled the specific operation and the conduct complained of was an integral part of that operation'. Voor de vraag welke graad van controle is vereist voor toerekening aan de staat verwijst het *Commentary* onder (4) naar de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in de zaak *Nicaragua v. United States of America*, waarin het Hof de *effective control*-test ontwikkelde.¹¹
- 4.12 In de zaak *Nicaragua* (par. 106) komt het Internationaal Gerechtshof tot de conclusie dat de ondersteuning van de *contras* door de Verenigde Staten door de jaren heen verschillende vormen heeft aangenomen, waaronder logistieke ondersteuning, informatievoorziening over de locatie en bewegingen van Sandinistische troepen, het gebruik van moderne communicatiemiddelen, de inzet van uitzendnetwerken en radar. Ook oordeelt het Internationaal Gerechtshof dat een aantal van de militaire en paramilitaire operaties werd gepland en daartoe werd besloten in nauwe samenwerking met, of zelfs rechtstreeks door adviseurs vanuit de Verenigde Staten, op basis van inlichtingen en logistieke ondersteuning door de Verenigde Staten, met name door het verstrekken van een bevoorradingsvliegtuig aan de *contras*. Ondanks dit alles, en ondanks het feit dat de *contras* in een bepaalde periode zo afhankelijk waren van de Verenigde Staten dat zij de meest cruciale militaire en paramilitaire activiteiten zonder de steun van de Verenigde Staten niet hadden kunnen doorzetten (par. 111), kan niet worden aangenomen dat de *contras* in alle opzichten met de Verenigde Staten kunnen worden vereenzelvigd (als ware zij een orgaan van de VS, par. 109 en 110). Daarmee is niet gezegd, aldus het Hof, dat de Verenigde Staten niet verantwoordelijk kunnen zijn voor bepaalde, afzonderlijke schendingen van

het internationaal humanitaire recht door de *contras*. Niettemin komt het Hof ook ten aanzien van afzonderlijke schendingen van het internationaal humanitaire recht niet tot toerekening van verantwoordelijkheid aan de Verenigde Staten (par. 115):

'The Court has taken the view (...) that United States participation, even if preponderant or decisive, in the financing, organizing, training, supplying and equipping of the *contras*, the selection of its military or paramilitary targets, and the planning of the whole of its operation, is still insufficient in itself, on the basis of the evidence in the possession of the Court, for the purpose of attributing to the United States the acts committed by the *contras* in the course of their military or paramilitary operations in Nicaragua. All the forms of United States participation mentioned above and even the general control by the respondent State over a force with a high degree of dependency on it, would not in themselves mean, without further evidence, that the United States directed or enforced the perpetration of the acts contrary to human rights and humanitarian law alleged by the applicant State. Such acts could well be committed by members of the *contras* without the control of the United States. For this conduct to give rise to legal responsibility of the United States, it would in principle have to be proved that that State had effective control of the military or paramilitary operations in the course of which the alleged violations were committed'.¹²

4.13 In de zaak *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*¹³ (hierna: *Bosnische Genocide*) moest het Internationaal Gerechtshof beslissen of de handelingen van het Bosnisch Servisch leger (de VRS) aan de voormalige republiek Joegoslavië (VRJ) konden worden toegerekend. Daartoe beoordeelde het Hof (op dezelfde wijze als in zijn uitspraak inzake *Nicaragua*) of de VRS als een orgaan kon worden gezien van de VRJ (art. 4 DARS), op de grond dat de VRS daarvan volledig afhankelijk was, en zo niet, of dan, ingevolge art. 8 DARS, verantwoordelijkheid aan de VRJ kon worden toegerekend op de grond dat de VRJ *effective control* over bepaalde gedragingen van de VRS had (par. 398). Ten aanzien van de *effective control*-norm overweegt het Hof, onder verwijzing naar zijn uitspraak inzake *Nicaragua*, als volgt:

'400. (...) in this context it is not necessary to show that the persons who performed the acts alleged to have violated international law were in general in a relationship of "complete dependence" on the respondent State; it has to be proved that they acted *in accordance with that State's instructions or under its "effective control"*. It must however be shown that this "effective control" was exercised, or that the State's instructions were given, *in respect of each operation in which the alleged violations occurred, not generally in respect of the overall actions* taken by the persons or groups of persons having committed the violations. (mijn curs., A-G)

401. The Applicant has, it is true, contended that the crime of genocide has a particular nature, in that it may be composed of a considerable number of specific acts separate, to a greater or lesser extent, in time and space. According to the Applicant, this particular nature would justify, among other consequences, assessing the "effective control" of the State allegedly responsible, not in relation to each of these specific acts, but in relation to the whole body of operations carried out by the direct perpetrators of the genocide. The Court is however of the view that the particular characteristics of genocide do not justify the Court in departing from the criterion elaborated in the Judgment in the case concerning *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* (...). The rules for attributing alleged internationally wrongful conduct to a State do not vary with the nature of the wrongful act in question in the absence of a clearly expressed *lex specialis*. Genocide will be considered as attributable to a State if and to the extent that the physical acts constitutive of genocide that have been committed by organs or persons other than the State's own agents were carried out, wholly or in part, on the instructions or directions of the State, or under its effective control. This is the state of customary international law, as reflected in the ILC Articles on State Responsibility.

Het Internationaal Gerechtshof onderscheidt hier overigens het begrip *instructions* (in de zin van art. 8 DARS) uitdrukkelijk van het begrip *effective control*, waarbij dit laatste de termen *direction and control* in de zin van art. 8 DARS omvat. In de volkenrechtelijke literatuur is betoogd dat de term *effective control* refereert aan een niveau van controle dat op hetzelfde neerkomt als de controle die een staat uitoefent in het geval dat de staat rechtstreeks bevel (*instructions*) geeft tot bepaalde gedragingen.¹⁴

4.14 In par. 402 en 403 van de uitspraak inzake *Bosnische Genocide* verwerpt het Internationaal Gerechtshof het oordeel van de *Appeals Chamber* van het Joegoslavië Tribunaal in de zaak *Tadić*.¹⁵ In die zaak volgde het Tribunaal uitdrukkelijk niet de maatstaf voor toerekening van verantwoordelijkheid zoals door het Internationaal Gerechtshof neergelegd in de *Nicaragua* uitspraak. Het Tribunaal heeft overwogen:

'117. (...) The requirement of international law for the attribution to States of acts performed by private individuals is that the State exercises control over the individuals. The degree of control may, however, vary according to the factual circumstances of each case. The Appeals Chamber fails to see why in each and every circumstance international law should require a high threshold for the test of control.

(...)

131. In order to attribute the acts of a military or paramilitary group to a State, it must be proved that the State wields overall control over the group, not only by equipping and financing the group, but also by coordinating or helping in the general planning of its military activity. Only then can the State be held internationally accountable for any misconduct of the group. However, it is not necessary that, in addition, the State should also issue, either to the head or to members of the group, instructions for the commission of specific acts contrary to international law.

(...)

137. (...) control by a State over subordinate armed forces or militias or paramilitary units may be of an overall character (and must comprise more than the mere provision of financial assistance or military equipment or training). This requirement, however, does not go so far as to include the issuing of specific orders by the State, or its direction of each individual operation. Under international law it is by no means necessary that the controlling authorities should plan all the operations of the units dependent on them, choose their targets, or give specific instructions concerning the conduct of military operations and any alleged violations of international humanitarian law. (...)'.

4.15 Het Internationaal Gerechtshof heeft in zijn uitspraak inzake *Bosnische Genocide* expliciet de door het Tribunaal ontwikkelde maatstaf van *overall control* verworpen. Een dergelijke maatstaf verbreedt de reikwijdte van de aansprakelijkheid van een staat tot ver voorbij het fundamentele principe in het internationaal recht dat een staat alleen verantwoordelijk is voor zijn eigen gedrag, dat wil zeggen voor het gedrag van de personen die, op wat voor basis dan ook, voor de staat handelen (par. 406). Een staat is derhalve verantwoordelijk voor handelen van zijn organen, die dat *de jure* of *de facto* zijn, en, overeenkomstig art. 8 DARS, in gevallen:

'where an organ of the State gave the instructions or provided the direction pursuant to which the perpetrators of the wrongful act acted or where it exercised effective control over the action during which the wrong was committed'.

4.16 In de volkenrechtelijke literatuur is de door het Internationaal Gerechtshof ontwikkelde maatstaf van *effective control* voor toerekening van verantwoordelijkheid voor gedragingen van militaire en paramilitaire groepen bekritiseerd als inconsistent met het internationaal gewoonterecht en met het fundamentele principe dat staten niet hun verantwoordelijkheid jegens andere staten kunnen ontlopen in het geval dat zij, in plaats van te handelen door middel van hun eigen organen, gebruik maken van groepen individuen om acties te ondernemen die schade berokkenen aan andere staten.¹⁶ Hoewel het Internationaal Gerechtshof in de zaak *Nicaragua* inderdaad een zeer hoge drempel voor toerekening heeft aangelegd, onderschrijft de ILC deze maatstaf min of meer in het commentaar bij art. 7 DARS. In de zaak die thans in cassatie aan de orde is, kan van die maatstaf worden uitgegaan, in ieder geval voor de toerekening van verantwoordelijkheid op grond van art. 7 DARS.

- 4.17 Ter zijde merk ik in dit verband nog op dat *Rule 17(a)* van de *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare 2.0* voorziet in de toerekening aan een bepaalde staat van verantwoordelijkheid voor *cyber operations* uitgevoerd door niet-statelijke actoren, wanneer die operaties zijn uitgevoerd ingevolge de *instructions* van die staat of zijn uitgevoerd 'under its direction or control'. De internationale groep van experts die de *Tallinn Manual 2.0* opstelde was van mening dat het begrip *effective control*, zoals door het Internationaal Gerechtshof in de zaken *Nicaragua* en *Bosnische Genocide* is ontwikkeld, de juiste reikwijdte indiceert van de begrippen *direction* en *control* zoals genoemd in *Rule 17(a)* van de *Tallinn Manual* en in art. 8 DARS.¹⁷
- 4.18 In de literatuur heeft Dannenbaum verdedigd dat de standaard van *effective control* niet moet zijn gelegen in de vraag wie het bevel gaf tot de verweten gedragingen, maar wie het beste was gepositioneerd om die gedragingen te voorkomen (*power to prevent*).¹⁸ Later heeft Dannenbaum erop gewezen dat de door het Internationaal Gerechtshof gehanteerde standaard van *effective control* in de uitspraak *Nicaragua* aanzienlijk strikter is.¹⁹ Dannenbaum stelt dat er goede redenen zijn om te menen dat het concept van *effective control* zoals toepasselijk in de zaken *Nicaragua* en *Bosnische Genocide* afwijkt van het concept van *effective control* zoals dat wordt toegepast op situaties zoals vredesmissies, waarop art. 7 DARIO van toepassing is. Dat heeft ermee te maken dat in de zaken *Nicaragua* en *Bosnische Genocide* de militaire en paramilitaire groeperingen die schendingen van het internationaal humanitair recht hadden begaan, *de jure* geen relatie hadden met respectievelijk de VS en de VRJ, terwijl bij vredesmissies de troepen wel steeds *de jure* relaties met het uitzendende land en de VN hebben.²⁰
- 4.19 Hoewel inderdaad een verschil bestaat tussen toerekening van gedragingen van privépersonen (incl. militaire en paramilitaire groeperingen) en toerekening van gedragingen van VN-vredestroepen, is de door het Internationaal Gerechtshof aangelegde standaard van *effective control* relevant voor de beoordeling van *effective control* over gedragingen van vredestroepen zoals Dutchbat.²¹ Ook de Hoge Raad lijkt daarvan uit te gaan, gelet op de verwijzing naar art. 8 DARS in rov. 3.13 van zijn arresten [B] en [A]. Waar *command and control* over vredestroepen is overgedragen aan de VN²², is het uitgangspunt dat de VN met uitsluiting van de uitzendende Staat, de zeggenschap en controle uitoefent over de operationele uitvoering van het mandaat van de vredestroepen.²³ Dat is in onderhavige zaak overigens ook niet in geding.²⁴ De operationele handelingen van VN-vredestroepen zijn dus, in beginsel, *niet* de handelingen van de uitzendende Staat.²⁵ Daarom geldt ook hier het principe dat een staat alleen verantwoordelijk is voor zijn eigen gedrag en dat de drempel voor toerekening van gedragingen die in beginsel of bij wijze van uitgangspunt niet de gedragingen van die staat zijn, hoog moet zijn.²⁶ Dit brengt met zich dat operationele handelingen van VN-vredestroepen alleen dan aan de uitzendende Staat kunnen worden toegerekend (naast uiteraard het geval dat de uitzendende Staat de bevelsstructuur van de VN doorbreekt of zelfstandig operationele bevelsbevoegdheden uitoefent), in het geval dat die Staat door een vorm van actieve controle die rechtstreeks is gericht op een specifieke operatie of operationele handeling, feitelijk zeggenschap verkrijgt over de desbetreffende operatie of operationele handeling. Daarmee is gegeven dat een algemene, abstracte instructie die niet ziet op een specifieke operatie of operationele handeling, op zich – dus zonder nadere en concrete aansturing die is gericht op die operatie of handeling – niet kan leiden tot *effective control*.
- 4.20 Uit het voorgaande volgt dat de door Dannenbaum voorgestane *power to prevent*-maatstaf, waarnaar in onder meer onderdeel 5.3.7 van de schriftelijke toelichting zijdens de Stichting c.s. wordt verwezen, dient te worden verworpen, althans voor zover daaruit een ruimere maatstaf voor toerekening aan de uitzendende staat zou volgen dan uit het bovenstaande volgt.²⁷ Dat de *power to prevent*-maatstaf in zoverre dient te worden verworpen, volgt ook uit het gegeven dat toerekening op grond van art. 7 DARIO dient te geschieden aan de hand van alle feitelijke omstandigheden en de bijzondere context van het geval, en niet aan de hand van een brede (van de omstandigheden van het geval geabstraheerde) normatieve toerekeningsgrond.²⁸ Ik merk in dat verband nog het volgende op. In de zaken [B] en [A] is door het hof Den Haag geoordeeld dat voor de vraag of de Staat *effective control* heeft uitgeoefend, niet alleen van belang is of de Staat rechtstreeks instructies heeft gegeven aan Dutchbat, maar ook of de Staat het in zijn macht had het optreden van Dutchbat te voorkomen.²⁹ Voor zover het betreft toerekening van verantwoordelijkheid voor operationeel handelen van vredestroepen,

gaat dat laatste naar mijn mening dus niet op. In rov. 3.11.3 van de arresten van de Hoge Raad inzake [B] en [A] wordt de maatstaf van het hof ook niet overgenomen, maar is overwogen dat het gaat om de feitelijke zeggenschap (*factual control*) over het specifieke gedrag, waarbij alle feitelijke omstandigheden en de bijzondere context van het geval in ogenschouw moeten worden genomen.

4.21 Mogelijk is de *power to prevent*-maatstaf wel in een ander opzicht bruikbaar. In het kader van VN-vredesmissies worden, zoals gezegd, *command and control*-bevoegdheden overgedragen aan de VN, terwijl de Staat organieke bevoegdheden behoudt alsmede bepaalde strategische bevoegdheden (de bevoegdheid om troepen terug te halen en deelname te staken).²⁰ Als uitgangspunt geldt daarom dat in ieder geval operationele handelingen aan de VN worden toegerekend. Men zou kunnen betogen dat handelingen die in de eerste plaats worden bestreken door de organieke bevoegdheden van de Staat, dan bij wijze van uitgangspunt (ook) aan de Staat moeten worden toegerekend. In die zin kan de *power to prevent*-maatstaf wellicht relevant zijn: degene die de juridische bevoegdheid heeft over het gedrag, is in beginsel het beste in staat om dat gedrag te voorkomen, en daarom kan dat gedrag als uitgangspunt aan diegene worden toegerekend. Dit laat onverlet dat uit de feitelijke omstandigheden en de bijzondere context van het geval kan blijken dat de zaken toch anders liggen. De *power to prevent*-maatstaf functioneert dan als een soort bewijsregel. Indien vaststaat dat een bepaalde handeling wordt bestreken door een bepaalde bevoegdheid, kan voorshands worden aangenomen dat degene die de bevoegdheid uitoefent *effective control* over de gedraging heeft. Een en ander is overigens ook in lijn met de ratio van *dual attribution* onder art. 7 DARIO. Met betrekking tot operationele handelingen van VN-vredestroepen heeft de uitzendende staat echter in beginsel geen relevante juridische bevoegdheden. Voor toerekening van operationele handelingen aan de uitzendende staat geldt daarom de strenge norm van *effective control*, zoals hierboven uiteengezet. Daarmee is niet gezegd dat het niet mogelijk is dat een staat door uitoefening van zijn organieke bevoegdheden *effective control* uitoefent over de operationele handelingen van de VN-vredestroepen. Dat kan wel mogelijk zijn, maar dan moet steeds aan de hand van alle omstandigheden en de bijzonder context van het geval worden aangetoond dat de uitzendende staat *effective control* over de operationele handeling heeft uitgeoefend.

4.22 Wat betekent dit nu voor *ultra vires* handelen door VN-vredestroepen? Dannenbaum definieert *ultra vires* handelen als het handelen 'outside of the scope of the action authorized by the U.N. Commander'.²¹ Het enkele feit dat VN-vredestroepen in het kader van de uitvoering van operaties of operationele handelingen aldus handelen, betekent niet dat dit *ultra vires* handelen daarom aan de uitzendende staat moet worden toegerekend.²² Voor zover sprake blijft van handelen binnen 'the official capacity and within the overall functions' van de VN (vgl. art. 8 DARIO en het *Commentary* onder (9))²³, blijft als uitgangspunt gelden dat de VN, met uitsluiting van de uitzendende staat, de zeggenschap en controle uitoefent over dat handelen. Ook dergelijke handelingen zijn dus, in beginsel, *niet* de handelingen van de uitzendende staat, zodat ook ten aanzien van deze handelingen een hoge drempel voor toerekening van verantwoordelijkheid aan de uitzendende staat moet gelden. Dat behoeft overigens niet zonder meer te gelden voor wandaden begaan door *individuele* militairen op het moment dat de uitvoering van een operatie gaande was. Wat nu als vredestroepen de opdracht krijgen om in een bepaald gebied te patrouilleren en te observeren (operationele handeling), maar een individuele militair tijdens een dergelijke patrouille zonder enige noodzaak of provocatie een burger doodschiet? Men zou kunnen verdedigen dat dergelijk handelen in de eerste plaats wordt bestreken door de organieke bevoegdheden van de uitzendende staat, zodat in dat geval als uitgangspunt geldt dat de gedraging (ook) aan de uitzendende staat wordt toegerekend.²⁴

4.23 Na deze algemene uiteenzetting keer ik terug naar de behandeling van het incidentele middel. Zoals ik hierboven al heb opgemerkt, wordt in de schriftelijke toelichting zijdens de Stichting c.s. onderdeel 2 als meest verstrekkend aangemerkt. Ik zal daarom de klachten van dat onderdeel eerst behandelen. Het onderdeel valt in drie subonderdelen uiteen.

Onderdeel 2 (incidenteel middel): ultra vires handelen van Dutchbat?

4.24

effective control heeft aangenomen. Uit hetgeen in onderdeel 1.6 onder (xii) en (xviii) is gesteld kan slechts worden afgeleid dat Nicolai bepaalde besluiten heeft genomen over luchtsteun, en dat hij daarbij de belangen van de gegijzelde Nederlanders in overweging heeft genomen. Deze punten bevatten echter geen aanwijzing dat Nicolai handelde op specifieke instructie van de Staat (en niet slechts in lijn met de zowel door de VN als de Staat gegeven algemene instructie dat de veiligheid van het personeel van Dutchbat voorrang had).³² De bestreden oordelen in rov. 29.2 en 29.4 zijn daarom niet onbegrijpelijk, zodat de klachten falen.

4.56 Onderdeel 1.10.2 bevat in wezen slechts een herhaling van de klachten van subonderdeel 1.6 en 1.10.1 en deelt daarom het lot daarvan.

4.57 Ook de onderdelen 1.11.1 en 1.11.2 bevatten motiveringsklachten die een herhaling zijn van de klachten van de onderdelen 1.4-1.10. De klachten falen daarom eveneens.

4.58 Onderdeel 1.12 bevat klachten die voortbouwen op de voorafgaande onderdelen 1.1-1.11 en delen het lot daarvan.

4.59 De slotsom is dat onderdeel 1 in zijn geheel faalt.

Onderdeel 3 (incidenteel middel): besluitvorming rond stopzetten luchtsteun

4.60 Onderdeel 3 is gericht tegen rov. 29.6 en 29.8 van het bestreden arrest en valt in drie subonderdelen uiteen. In rov. 29.6 heeft het hof overwogen dat de invloed die door de Staat op de beslissingen van de NAVO is uitgeoefend, gezien art. 59 lid 2 DARIO, niet ertoe kan leiden dat verantwoordelijkheid voor die beslissingen aan de Staat kan worden toegerekend. In rov. 29.8 heeft het hof overwogen dat niets is gesteld dat wijst op enige bemoeienis van de Staat, anders dan binnen het overleg in het kader van de VN of de NAVO kenbaar maken van dringende wensen als lidstaat van deze organisaties en dat daarom voorbij wordt gegaan aan het door de Stichting c.s. gedane aanbod van getuigenbewijs.

4.61 Onderdeel 3.1 klaagt dat het oordeel van het hof in rov. 29.6 rechtens onjuist is, omdat het hof buiten de grenzen van de rechtsstrijd is getreden en/of ten onrechte ambtshalve feitelijke gronden heeft bijgebracht en/of een verrassingsbeslissing heeft gegeven, nu de Staat zich uitsluitend op art. 59 lid 1 DARIO heeft beroepen en niet op het feit dat de besluitvorming rond het stopzetten van de luchtsteun is geschied in overeenstemming met de regels van de NAVO.

4.62 Bij de bespreking van dit onderdeel stel ik voorop dat het hof hier geen oordeel heeft gegeven over toerekening van gedragingen van een (aan een internationale organisatie ter beschikking gesteld) orgaan van de Staat, maar een oordeel over toerekening aan de Staat van verantwoordelijkheid voor beslissingen van een internationale organisatie zelf. De klachten die zijn gericht tegen het oordeel van het hof over de vraag of de Staat *effective control* (in de zin van art. 7 DARIO) heeft gehad over het (verhinderen van) aanvragen tot luchtsteun, zijn hiervoor reeds besproken en ongegrond bevonden. Art. 59 DARIO luidt als volgt:

'1. A State which directs and controls an international organization in the commission of an internationally wrongful act by the latter is internationally responsible for that act if:

(a) the State does so with knowledge of the circumstances of the internationally wrongful act; and

(b) the act would be internationally wrongful if committed by that State.

2. An act by a State member of an international organization done in accordance with the rules of the organization does not as such engage the international responsibility of that State under the terms of this draft article'.

In het *Commentary* van de ILC op art. 59 DARIO (onder (2) en (4))⁴⁰ wordt gesteld dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de participatie van een lidstaat in het besluitvormingsproces op grond van de geldende regels en de *direction and control* op grond waarvan toerekening van verantwoordelijkheid aan een Staat kan geschieden. Art. 59 lid 2 DARIO specificeert slechts dat van toerekening (op grond dat een staat *direction and control* uitoefent) in elk geval geen sprake kan zijn als het gaat om gedragingen van een lidstaat die in overeenstemming zijn met de regels van de organisatie.

4.63 Buiten beschouwing kan blijven of het hof zijn oordeel in rov. 29.6 mocht baseren op art. 59 lid 2 DARIO, nu in het oordeel van het hof ook besloten ligt dat, afgezien van de vraag of de handelingen van de Staat in overeenstemming zijn met de regels van de NAVO, de Staat geen *direction and control* heeft uitgeoefend over de VN of de NAVO. Het hof heeft immers overwogen dat lidstaten in meer of mindere mate politieke inspraak kunnen hebben, zonder dat de besluitvorming van de VN of de NAVO (geheel of deels) wordt overgenomen. Het hof heeft dus kennelijk geoordeeld dat de invloed die de Staat op de beslissingen van de VN en de NAVO heeft uitgeoefend, niet ertoe heeft geleid dat de desbetreffende beslissingen tot stand zijn gekomen onder *direction and control* van de Staat. Het hof heeft bovendien nog overwogen dat aan dat oordeel niet kan afdoen dat door de NAVO druk zou zijn uitgeoefend op Nederland om *air strikes* toe te staan en dat de VN *close air support* heeft doen onderbreken of afgelasten na een telefoongesprek daarover tussen Voorhoeve en Akashi. Gezien het bovenstaande hebben de Stichting c.s. geen belang bij hun klacht over het oordeel van het hof met betrekking tot art. 59 lid 2 DARIO, zodat de klacht faalt.

4.64 Onderdeel 3.2 klaagt dat het hof niets heeft vastgesteld omtrent de (procedure)regels die gelden binnen de NAVO en de VN, zodat het hof ook niet kon toetsen of de door de Staat uitgeoefende bemoeienis in overeenstemming was met de regels van die organisaties. Onderdeel 3.3 heeft betrekking op het door de Stichting c.s. gedane bewijsaanbod dat het hof heeft gepasseerd.

4.65 De klachten van de onderdelen 3.2 en 3.3 bouwen voort op de klacht van onderdeel 3.1 en delen het lot daarvan.

Onderdelen 4 en 5 (incidenteel middel): rechtstreekse werking van het Genocideverdrag?

4.66 Onderdeel 4 is gericht tegen rov. 34.4 van het bestreden arrest, waarin het hof heeft geoordeeld dat aan de verplichting tot voorkomen van genocide van art. I Genocideverdrag geen rechtstreekse werking toekomt. Het onderdeel klaagt dat aan deze verplichting, gezien de inhoud van de bepalingen van het Genocideverdrag, wel rechtstreekse werking toekomt. Art I Genocideverdrag houdt de (onvoorwaardelijke) plicht in om genocide te voorkomen en te bestraffen. Art. II omschrijft nauwkeurig welke gedragingen worden aangemerkt als genocide. Art. V bepaalt dat de Verdragsluitende Partijen gehouden zijn wetgeving tot stand te brengen en in het bijzonder moeten voorzien in *effective penalties* voor degenen die zich schuldig maken aan de in art. II en III opgesomde gedragingen. Ter voldoening aan deze verplichting is destijds in Nederland de Uitvoeringswet Genocideverdrag ingevoerd.⁴¹ Een wettelijke regeling waarin invulling wordt gegeven aan de verplichting om genocide te voorkomen, is niet tot stand gebracht. Die verplichting leent zich bij uitstek om te worden ingevuld door de rechter: de rechter is telkens per genocidegedraging in staat te bepalen welke maatregelen geboden waren om deze gedraging te voorkomen. De in art. I opgenomen verplichting om genocide te voorkomen is in die zin onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig om door de rechter in concreto te worden toegepast, zodat de bepaling in de nationale rechtsorde zonder meer als objectief recht kan functioneren, aldus het onderdeel.

4.67 Over de rechtstreekse werking van verdragen merk ik het volgende op. De vraag of een verdragsbepaling rechtstreekse werking toekomt in de zin van art. 93 en 94 Gw, dient te worden bepaald door uitleg van de desbetreffende verdragsbepaling aan de hand van art. 31-33 van het Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht (hierna: Verdrag van Wenen).⁴² Indien noch uit de tekst, noch uit de totstandkomingsgeschiedenis volgt dat geen rechtstreekse werking van de verdragsbepaling is beoogd, is de inhoud van die bepaling beslissend. Het gaat erom of deze onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig is om in de nationale rechtsorde zonder meer als objectief recht te worden toegepast.⁴³ Art. 4 van het Verdrag van

Wenen bepaalt dat dit Verdrag geen terugwerkende kracht heeft en slechts van toepassing is op verdragen die door staten zijn gesloten na de inwerkingtreding van het Verdrag van Wenen voor die staten. De interpretatieregels van art. 31-33 van het Verdrag van Wenen worden echter algemeen als codificatie van geldend internationaal gewoonterecht beschouwd, zodat deze regels kunnen worden toegepast op oudere verdragen.⁴⁴ Het Genocideverdrag⁴⁵ is zo'n ouder verdrag, omdat het is gesloten op 9 december 1948, derhalve ruim vóór de totstandkoming van het Verdrag van Wenen.

4.68 Noch uit de tekst, noch uit de geschiedenis van de totstandkoming van het Genocideverdrag valt af te leiden dat de Verdragsluitende Staten zijn overeengekomen dat aan art. I Genocideverdrag geen rechtstreekse werking mag worden toegekend. Voor het antwoord op de vraag of aan de verplichting tot het voorkomen van genocide van art. I Genocideverdrag rechtstreekse werking toekomt, moet derhalve worden gekeken naar de inhoud van de bepaling. In het algemeen merk ik op dat de verplichtingen die in het Genocideverdrag zijn opgenomen niet eenvoudig kunnen worden toegepast in het nationale recht zonder additionele wetgeving. In art. V Genocideverdrag is immers het volgende bepaald (ik geef de tekst in de Nederlandse vertaling):

'De Verdragsluitende Partijen verbinden zich om, overeenkomstig hun onderscheiden grondwetten, de wetten af te kondigen, welke nodig zijn voor de tenuitvoerlegging van de bepalingen van dit Verdrag, en, in het bijzonder, voor de vaststelling van doeltreffende straffen voor hen, die schuldig zijn aan genocide of enig ander in artikel III genoemd feit'.

Daaruit volgt reeds dat de bepalingen van het Genocideverdrag geen rechtstreekse werking hebben.⁴⁶ De art. II en III van het verdrag waarin genocide wordt gedefinieerd en strafbaar gesteld, bevatten zelf geen precieze sanctie of straf. Deze algemene context is mede van belang voor de interpretatie van art. I als zodanig.

4.69 Art. I Genocideverdrag luidt als volgt (in de Engelse authentieke tekst):

'The Contracting Parties confirm that genocide, whether committed in time of peace or in time of war, is a crime under international law which they undertake to prevent and to punish'.

In de Nederlandse vertaling:

'De Verdragsluitende Partijen stellen vast, dat genocide, ongeacht of het feit in vredes- dan wel in oorlogstijd wordt bedreven, een misdrijf is krachtens internationaal recht, welk misdrijf zij op zich nemen te voorkomen en te bestraffen'.

De verplichting om genocide strafbaar te stellen en de verplichting om genocide te voorkomen zijn twee te onderscheiden verplichtingen. De verplichting om genocide te voorkomen wordt, aldus het Internationaal Gerechtshof, niet geabsorbeerd door de verplichting om genocide te bestraffen.⁴⁷ Anders dan de verplichting om genocide te bestraffen die wordt uitgewerkt in de verdere artikelen van het Genocideverdrag, wordt de verplichting tot het voorkomen van genocide echter niet uitgewerkt (anders dan in art. VIII). Daarom is, veel meer nog dan het geval is bij de verplichting om genocide te bestraffen (die, gezien het bovenstaande, geen rechtstreekse werking heeft), onduidelijk wat de inhoud en de reikwijdte is van de uit art. I Genocideverdrag voortvloeiende verplichting om genocide te voorkomen en welke concrete maatregelen die verplichting vergt.⁴⁸

4.70 Uit het voorgaande volgt dat het hof niet is uitgegaan van een onjuiste rechtsopvatting door te oordelen dat de verplichting om genocide te voorkomen niet voldoende nauwkeurig is om als objectief recht te kunnen worden toegepast. De klacht van onderdeel 4 faalt derhalve.

4.71 Onderdeel 5 is gericht tegen rov. 34.5, 50.1 en 51.6 van het bestreden arrest en valt in drie subonderdelen uiteen. Onderdeel 5.1 klaagt kort gezegd dat het hof is uitgegaan van een onjuiste rechtsopvatting voor zover in rov. 50.1 en 51.6 besloten mocht liggen dat het Genocideverdrag niet alleen geen rechtstreekse werking heeft, maar ook niet in de nationale rechtsorde kan doorwerken via toepassing van het nationale recht.

De NRC houdt a "Bevestigde" CNN, waar v STONO (2020)
Dit is de NRC "de grondslagen van de NAVO"
DAR: in 2006 nieuw tekste van de "Bevestigde", van STAS

DE OMBUDSMAN

DAR in?

de te mailadres

De alternatieve media willen heel graag meedoen - maar waarmee eigenlijk?

Sander Compagner, hoofdredacteur, smeekt er bijna om, in de jongste editie van zijn *Andere Krant*, gewijd aan 'de media'. Hij wil niet bijdragen aan de „verwijdering” in de samenleving, maar „het gesprek aangaan”. In zijn gratis krant, die in NRC is belicht als een bron van Russische desinformatie en complotten, roept hij journalisten op om in te gaan op „de inhoud van onze krant”.

Hoe serieus is die uitnodiging voor een gesprek, en waarover?

Nieuwsgierig door de publiciteit rond de 'alternatieve media', heb ik zijn blad gelezen. Ik kwam van een koude kermis thuis.

Ik trof onder meer aan: een „ingekorte versie” van een eerder gepubliceerd interview met een media-kritische emeritus-hoogleraar (door Eric van de Beek, een „samenvatting” van een oud stuk over de „nepgiftgasaanval” in Syrië (door Eric van de Beek), een „ingekorte en bewerkte versie” van een hoofdstuk uit het boek van Van de Beek, een (eerder verschenen) interview met Van de Beeks co-auteur Bergman (door Eric van de Beek) en een oud interview met de Duitse journalist en media-criticus Udo Ulfkotte (door Eric van de Beek). Oja, ook een interview met de geestverwante oprichter van YouTube-kanaal Café Welt-schmerz (door Eric van de Beek).

Je hoort wel eens klagen over gebrek aan diversiteit en botsende meningen in de gevestigde media - maar die 'alternatieve' jongens kunnen er ook wat van.

Rode draad: de gevestigde media zijn in de greep van anti-Russische propaganda en andere diebrieuze agenda's van de machthebbers. Voormalig *Elsevier*-journalist Van de Beek (ik heb hem wel eens gesproken op feestjes) heeft zich ontpopt tot de onvermoeibare stachanovist van deze alternatieve media.

Maar waar is de discussie? Nu kun je hier lollig over doen -

de verleiding is groot - met symptomie voor Van de Beeks driftige inzet. Maar daarvoor zijn de zaken inmiddels iets te serieus. Van de Beek publiceert ook bij het Russische staatsorgaan *Sputnik*, waar hij een „ongekende vrijheid” geniet, schrijft hij. Recent versloeg hij het MH17-proces voor het vorig jaar opgerichte *Bonanza Media* - en deze week berichtte de onderzoeksgroep Bellingerat dat *Bonanza Media* nauwe banden heeft met de Russische militaire inlichtingendienst, die de initiatiefnemers zou hebben begeleid en ook een stuk van Van de Beek kreeg voorlegd. Van den Beek zegt op Twitter daarriks van te weten, wijst op banden tussen media en westerse inlichtingendinsten en ziet de onthulling als een *hit piece* om zijn werk verdedigt te maken.

Revolutionaire tijden, of de honger daarnaar, produceren een alternatieve pers. In de jaren zestig was dat de linkse *underground*, nu is er het contra-narratief van dit soort bladen. Toch wekt ook Van de Beek de indruk dat hij in gesprek wil. In het *piece de resistance* van *De Andere Krant*, een over twee pagina's uitgesponnen klaagzang over de „smadelijke” berichtgeving van NRC, schrijft Van de Beek dat hij van mij eerder op kritische vragen een „vriendelijke en uitgebreide brief” kreeg, maar geen antwoorden.

Het eerste klopt, het tweede is wat lastig te beoordelen want de auteur vond helaas geen ruimte om een paar zinnen te citeren uit die brief. Ik zal het zo zelf doen, om u een indruk te geven.

Jammer is ook dat Van de Beek zijn lezers niet even meldt dat hij over die „smadelijke” NRC-berichtgeving in 2018 een klacht indijnde bij de Raad voor de Journalistiek, die op alle punten onge-

grond werd bevonden. Zijn verzoek tot herziening werd vorig jaar door de Raad afgewezen.

Dan die correspondentie. Van de Beek wendde zich in 2018 tot mij met klachten over het onthullende NRC-stuk over een antimitsche financier die zich gant had gesteld voor *De Andere Krant*. Hij vroeg prompt naar de financiering van NRC en naar de Beginselen, waarin de krant zich trouw zou tonen aan de NAVO.

In mijn antwoord (1.921 woorden) verwees ik hem naar het openbare jaarverslag van NRC Media en naar de tekst van de Beginselen (1970), waarin niet staat dat de krant de NAVO steunt, maar „de grondslagen aanvaardt” van het „Atlantisch bondgenootschap”, een aanmerkelijk gereserveerder formulering. Op zijn vraag waarom alleen dat bondgenootschap wordt genoemd, verwees ik hem naar de steun die de krant uitsprekt aan de internationale rechtsorde en de mensenrechten, in de nieuwe versie van de *Beginselen uit 2006* (heerzien bij de *lancering van nrc next*).

Ook op zijn repliek antwoordde ik (2.629 woorden), waarbij ik mijn scepsis uite over zijn typeering van de media als loopjongens van de elite. Een citaat: „Die aanklacht is tamelijk verbluffend als je bedenkt hoe diep de *mainstream media* volgens velen nu al jaren door de knieën gaan voor de al dan niet vermeende wensen, preoccupaties en noden van 'het volk' of 'de boze burger'. [...] Natuurlijk kun je dat afdoen als representatieve tolerantie [...] maar dat verklaart niet waarom een Wilvers, eiltharter bij uitstrek, de verzamelde media jarenlang in een ijzeren houdgreep had. [...] Een van de ingrijpendste veranderingen in de Nederlandse journalistiek van de laatste halve eeuw is nu juist de gestage verveemding tussen massamedia en elites.”

Inhoudelijke discussie was er dus, maar je ziet er niet veel van terug in het blad dat zo graag reacties zegt te willen. Sorry, na die 4.550 woorden ben ik voortloppig wel uitgepraat met de *Andere Wereld* van *De Andere Krant*.

Sloerd de Jong

Reacties: ombudsman@nrc.nl

TRIBUNAL SAYS DUTCH MEDICAL CONFIDENTIALITY LAW PREVENTED THEM FROM TELLING MILOSEVIC THE DISTURBING RESULTS OF HIS OWN BLOOD TESTS

www.slobodan-milosevic.org - May 31, 2006

Written by: Andy Wilcoxson

According to The Hague Tribunal, Dutch law prohibits physicians from telling their patients the results of their own blood tests. At least that is the Hague Tribunal's excuse for withholding vital medical information from Slobodan Milosevic shortly before his death.

In an attempt to absolve itself of responsibility for Slobodan Milosevic's death, the Hague Tribunal issued a report last Wednesday entitled "Report to the President; Death of Slobodan Milosevic". The report was written by Kevin Parker, the Vice-President of the ICTY.

Milosevic's supporters have speculated that Milosevic was murdered by poisoning, while the Tribunal's supporters have speculated that he committed suicide.

According to the Hague report, neither of these theories is correct. According to the Autopsy carried out by Dutch authorities, "The toxicological investigation showed no toxicologically identified factors which could induce a heart attack. Therefore, no (additional) factors were found which would explain why the heart attack occurred precisely when it did." The conclusion was that "Slobodan Milosevic, aged 64, appeared to have had severe anomalies of the cardiac muscle and coronary arteries, which resulted in a heart attack. This heart attack fully explains the death."

The Hague report says that "no poisons [were] found in Mr. Milosevic's body, [but] that a number of medicines, which had been prescribed for Mr. Milosevic had been found, but not in toxic concentrations, and that no traces of rifampicin had been found after the autopsy."

In spite of the fact that nothing was found in his body other than his prescribed medicine, and in spite of the fact that the autopsy concluded that he died because of "severe anomalies of the cardiac muscle and coronary arteries", the Hague report spends a lot of time dwelling on allegations that Milosevic was not taking his prescribed medicine, or that he was taking medicines not prescribed. Such allegations can only be viewed as red herring intended to distract the reader from more crucial questions, as they have no bearing on Milosevic's death.

The most pressing question is whether Milosevic could have been saved if the Tribunal had allowed him to receive heart surgery in Moscow. According to his Russian physician the answer is yes.

The Hague report quotes Prof. Leo Bockeria, the Head and Chairman of the Bakoulev Centre for Cardiovascular Surgery in Moscow, as saying, "the patient died because of myocardial infarction due to narrowing of the LAD [left descending artery] and muscular bridge over that vessel. He could be treated easily at any place of the world either by minimally invasive surgery on the beating heart or by angioplasty and stenting."

In fact, in Paragraph 65 of The Hague Report, the Tribunal admits that heart surgery at the Bakoulev Centre was proposed by a group of five doctors retained by Milosevic as far back as December 2005.

However, the Tribunal attempts to avoid responsibility for Milosevic's death by relying on opinions offered by Dr. Leclercq from France, and a Dr. Tavernier from Belgium.

Dr. Tavernier expressed the view that "there is no test that if carried out would have helped detect or prevent the cause of death. When you have a heart hypertrophy and a high blood pressure you have to change your life-style and take your medications. Having taken additional tests would not have resulted in new recommendations or changing the prescribed medications."

The Hague Report quotes Leclercq as saying, "unfortunately, the possibilities of preventive treatment are almost nil."

It must be noted that Tavernier and Leclercq are offering these opinions at the request of the Tribunal AFTER Milosevic's death.

The fact that a group of five expert doctors recommended surgery at the Bakoulev Centre as far back as December 2005 stands unopposed in The Hague Tribunal's report. It is also an uncontested fact that the Trial Chamber denied Milosevic's request to receive medical treatment in Moscow. Finally, it is not contested that the Russian physician who would have performed the surgery has claimed that it would have saved Milosevic's life.

Notwithstanding the opinions of Leclercq and Tavernier, it is clear that Milosevic died because the Tribunal would not let him have the medical treatment that he needed.

Another disturbing aspect of the Hague Tribunal's report deals with the presence of rifampicin in Milosevic's blood.

ing to the report, Milosevic was given a blood test on January 12, 2006 by Dr. Falke, and rifampicin was found. Rifampicin was not prescribed to Milosevic, and it would have had the effect of blocking medicines that he was taking to keep his blood pressure under control.

The Hague Report claims that Milosevic was not told the results of the blood test until March 3, 2006. However, in Milosevic's letter to the Russian Foreign Ministry he says that he was not informed until March 7th. At any rate, paragraph 76 of the Hague Report literally says, "Mr. Milosevic was not told of the results until 3 March 2006 because of the difficult legal position in which Dr Falke found himself by virtue of the Dutch legal provisions concerning medical confidentiality."

I found it difficult to believe that Dutch law prohibits a doctor from telling his patient the results of their own blood test, so I checked with a Dutch lawyer and a Dutch physician. They both told me that there is absolutely no provision in Dutch law that prohibits a doctor from telling a patient the results of his own blood test.

The original question still stands, why wasn't Milosevic told the results of his blood test in a timely fashion? The Hague report only adds the additional question; why is the tribunal lying to cover-up the answer?

Hague Tribunal Report available at: <http://www.un.org/icty/milosevic/parkerreport.pdf>

REPORT TO THE PRESIDENT DEATH OF SLOBODAN MILOŠEVIĆ

2006 the Trial Chamber ordered submissions from the parties concerning the rifampicin by 16 March 2006. Mr. Milošević died on Saturday, 11 March 2006.

76. The discovery of rifampicin was in a blood test taken on 12 January 2006 when Mr. Milošević volunteered to take a further blood test while the consumption of the prescribed medications was carefully monitored. This was the first time that a blood test of Mr. Milošević had undergone the additional specific testing for rifampicin. Normal testing would not have disclosed the presence of rifampicin. Mr. Milošević was not aware that the sample he gave would be tested for rifampicin. While the sample was taken on 12 January 2006 the result did not reach Dr Falke until 23 February because this was a second testing conducted at the Laboratory for Drug Analysis and Toxicology in Groningen following the normal first testing by Dr Touw. Mr. Milošević was not told of the results until 3 March 2006 because of the difficult legal position in which Dr Falke found himself by virtue of the Dutch legal provisions concerning medical confidentiality (an issue which is further considered later in this Report).

77. It is the advice of Professor Uges that an effect of taking rifampicin is a marked reddish discolouration of the urine. Such discolouration would have been obvious to Mr. Milošević on 12 January 2006, yet he made no mention of this to Dr Falke or the nurse at UNDU. Were rifampicin being administered without his knowledge it is highly likely he would have reported such abnormal discolouration of his urine.

78. Rifampicin is not held at UNDU and no detainee has ever been prescribed this medication at UNDU.

79. Mr. Milošević had volunteered to Dr Falke in early January to undergo a strictly controlled testing, which was conducted on 12 January 2006, following Dr Falke informing him on 19 December 2005 of his concern from test results received by Dr Falke in December that Mr. Milošević was not taking his medication. UNDU records disclose that Mr. Milošević received visits on 16 days between 19 December 2005 and 12 January 2006. In every case the visitors were legal associates of Mr. Milošević who were "privileged" visitors (see further discussion of privileged visits later in this Report).

80. On 8 March 2006 Mr. Milošević wrote to the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation through the Russian Embassy in The Hague. The contents of this letter were the basis of much media controversy about the cause of the death of Mr. Milošević. This information appears to have reached representatives of the media through a legal associate of Mr. Milošević. In the letter Mr. Milošević says:

I believe that the persistent attempts to deny me treatment in Russia are motivated by the fear that a careful specialist analysis would reveal ongoing, deliberate actions to damage my health throughout all this time, and which could not be concealed from Russian specialists.

In support of this claim, I would cite a simple example which I am enclosing. A document delivered to me on 7 March makes clear that on 12 January (i.e. two months ago), they found an exceptionally potent drug in my blood, which, as they themselves say, is used to treat leprosy and tuberculosis, despite the fact that I have never used any antibiotics in all the five years I have been in their prison. Throughout this time, I have not had a single infectious illness (except for flu).

Even the fact that they waited two months cannot be explained in any way other than this is a case of manipulation. In any event, the people who are giving me leprosy drugs certainly cannot be treating me, nor can those against whom I defended my country during the war and in whose interests it is to silence me.

Gentlemen, you are aware that Russian physicians who are among the most reputable in the world have concluded that I require urgent examination and treatment for vascular problems of the head. I know very well that this is the case because I feel very poorly. I am writing to you, in anticipation that you will help protect me against criminal activities in an institution that works under the UN insignia, and that I will be able, as soon as possible, to receive adequate medical treatment in your hospital, in whose doctors, like Russia, I have full confidence.

81. It will be appreciated that the factual scenario presented in this letter about the course of the testing of rifampicin does not accord with what did occur as revealed by the written records of the material events, the testing and the statements of those involved. In this respect it should be made quite clear that Professor Uges had no connection whatever with the treatment of Mr. Milošević or the testing of his blood samples until the Trial Chamber order of 3 January 2006 when it sought to obtain an entirely independent expert report. Nothing discovered in the course of this Inquiry provides any support for the allegations that Mr. Milošević was the victim of criminal activities and of deliberate action to damage his health. The factual circumstances revealed by the Inquiry are entirely to the contrary.

82. Meanwhile, on 1 February 2006, during a regular inspection of the cell of Mr. Milošević another medication, prilazid plus, was found. This was an antihypertensive medication, which contained cilazapril, an ACE inhibitor, and hydrochlorothiazide, a diuretic. The medication originated from Serbia. It had not been prescribed for Mr. Milošević by his treating doctors at UNDU.

83. The trial had resumed on 23 January 2006. On 22 February 2006, in a court session, Mr. Milošević complained of noises in his head and stated that the symptoms identified by Dr de Laat in November 2005 had worsened and were making him tired. He indicated he could not continue because of a thundering noise in his head. The Trial Chamber ordered the Registrar to arrange for Mr. Milošević to be examined by a specialist. The trial was then adjourned. On 23 February 2006 Mr. Milošević was again examined by Dr de Laat from the University Medical Centre Leiden. The results of the audiometry conducted during this examination showed no change from the results of

the audiometry conducted on 23 November 2005. The other test showed normal values. After an examination of the ear, air in the middle ear on both sides was established. The report concluded that the booming sounds and the tinnitus that Mr. Milošević complained of were not incapacitating. It was noted that following Mr. Milošević's examination in November 2005, adequate measures to adjust the headphone system were taken in the courtroom, and that the communications facilities provided were adequate. The report further stated that the feeling of pressure in the ears was usually experienced by patients with a similar anamnesis. It was indicated that some rest was advisable but no other measures were advised to be necessary.

84. At the time, however, Mr. Milošević refused his consent to the report of Dr de Laat being provided to the Trial Chamber. The report had been given by Dr de Laat to Dr Falke who advised the Trial Chamber that, without the consent of Mr. Milošević, under Dutch law he could not make it available to the Trial Chamber. This issue of medical confidentiality under Dutch law and the operation of Rule 34 of the Rules of Detention is discussed later in this Report. On Thursday 9 March 2006 the Deputy Registrar reported the situation to the Trial Chamber in a written submission.

85. It is apparent that events before the Trial Chamber concerning Mr. Milošević's health were approaching something of a watershed. The presence of rifampicin in Mr. Milošević's blood had just been reported to the Trial Chamber. Attempts by the Trial Chamber from 3 January 2006 to deal with the Memorandum of the Commanding Officer of UNDU, following the results of blood tests in November and December 2005, had been delayed because of a refusal of Mr. Milošević to give consent to his medical information being disclosed and were still the subject of disputes by Mr. Milošević about the factual basis for the Memorandum. Mr. Milošević had refused his consent for the report of Dr de Laat, on his complaints about hearing problems which led to an adjournment on 22 February, being provided to the Trial Chamber. The death of Mr. Milošević on Saturday, 11 March 2006 intervened so that none of these issues were able to be resolved by the Trial Chamber.

86. One other matter should be mentioned. Several detainees who shared the floor with Mr. Milošević at UNDU stated that in March 2006, a few days before his death, Mr. Milošević complained of a chest pain. Paško Ljubičić remembered that Mr. Milošević had told him that he had some pains and had pointed to his chest. Željko Mejakić saw him putting his hands on his chest and complaining of a chest pain. Ljubomir Borovčanin remembered that he was complaining of a pain on the left side of his body, below his ribcage. In fact on 2 March 2006 Mr. Milošević had seen the duty nurse at UNDU complaining of a pain in his belly. The nurse reported her observations of his complaint to Dr Falke by telephone. Dr Falke advised treatment that night with a painkiller and confirmed his diagnosis the next day when he examined Mr. Milošević at UNDU.

should also be given to avoid the uncertainty experienced because of the arrangements for Mr. Milošević.

Medication procedures

131. The circumstances of this case also suggest that at times Mr. Milošević failed to take prescribed medications. It must be emphasised that a detainee cannot be forced to take medication prescribed for his use. It is important, however, that it is known to the medical officer when a detainee is not taking prescribed medication. There is in place in UNDU a well regulated system whereby daily medications prescribed for a detainee are individually packaged, with directions, and delivered to the guardroom supervising that detainee by a nurse. A guard takes the medication to the detainee at the prescribed time for it to be taken. The package is opened in front of the detainee and the guard watches the detainee take the medication. This is recorded in a logbook. Any failure to take the medication is also recorded and reported by the guard. As has been noted in this report there were a number of times during his detention at UNDU when Mr. Milošević refused to take prescribed medications or varied the prescribed dosage. These events were recorded and the medical officer was able to act to deal with the situation in one way or another.

132. The circumstances indicate, however, that at times Mr. Milošević appeared to take his prescribed medication but in fact did not do so. This may have involved isolated acts of insufficient care in the supervision of his taking of the medication, but it appears likely that subterfuge of some kind or another was employed by Mr. Milošević to mislead the guard. This may have involved no more than allowing the capsule or pill to remain hidden under the tongue until the guard left thinking that the pill had been swallowed. It is noted that when a strictly controlled test was conducted on 12 January 2006 a nurse actually administered the medication and a guard then watched Mr. Milošević for two hours. Steps such as this can overcome subterfuge but they are hardly practical for normal practice.

133. The established system appears to be well designed and implemented. Staff are well versed in its administration. While prolonged supervision with considerable vigilance can be effective to overcome subterfuge by a detainee, the time and labour cost which this involves cannot be justified as a matter of standard procedure. Given that subterfuge in the taking of medications is not an ongoing problem at UNDU no change in the present system is recommended. Obviously, if a failure to take medication is suspected, special supervision can be imposed.

Confidentiality of medical information under Dutch law

134. The provisions of the Dutch laws relating to the obligations of medical practitioners to

respect the privacy of medical information about a patient have been brought into sharp relevance by Mr. Milošević's conduct. The rights of the patient and the restrictions imposed on treating doctors may be somewhat surprising to those familiar with other legal systems. As a statement of imprecise generality, no medical information can be disclosed by a treating doctor without the consent of the patient. Limited exceptions are provided, which are not specifically framed with the situation of UNDU in mind. These are judicial decisions which have considered and developed the effect and operation of the laws. The obligations of a treating doctor continue after the death of a patient. Doctors who disclose medical information without consent can be liable to criminal prosecution, professional disciplinary action, and civil legal proceedings for damages. Mr. Milošević refused to consent to medical information being provided by the UNDU medical officer for assessment by an expert when the Trial Chamber sought to determine the effect on his health of repeated self-medication. On another occasion he refused to allow a medical report to be shown to the Trial Chamber even though the Trial Chamber had ordered the report to be prepared for it when the trial had to be adjourned because of Mr. Milošević's complaints of ill health. Further, Dutch doctors involved in the treatment of Mr. Milošević have declined on legal advice to provide medical information to this Inquiry because they understand, from Mr. Milošević's conduct before his death, that they do not have his consent to disclose information to the Inquiry.

135. It is to be noted that one of the specialist doctors appointed by the Tribunal to treat Mr. Milošević at UNDU was subjected to proceedings before the Regional Disciplinary Board of Medical Affairs in The Hague because of a report he provided to the Trial Chamber pursuant to an order from the Trial Chamber in 2004. These proceedings were eventually withdrawn by Mr. Milošević in March 2005 after negotiations with lawyers acting for the doctor. In the letter withdrawing the complaint it was said that the proceedings were instituted by a Dutch lawyer without the consent or instructions of Mr. Milošević. This experience had nevertheless served to heighten the caution on this issue of the Dutch doctors who were engaged by the Tribunal to treat Mr. Milošević.

136. The Rules of Detention of the Tribunal make provisions relevant to this issue, in particular in Rule 34. In particular, the Registrar is bound to keep confidential information relating to the physical and mental health of detainees, and "information contained in the detainee's medical records may be consulted or disclosed:

- (i) for medical reasons only with the consent of the detainee, or
- (ii) in the interest of justice and the good administration of trial, by order of a Judge or Chamber of the Tribunal, after consultations with the medical officer".

Sagitar

Van: "Sagitar" <sagitar2@kpnmail.nl>
Datum: zaterdag 12 januari 2019 22:10
Aan: "Marrie Kardol" <mkardol@me.com>
Onderwerp: Re: de vrijspraak van Milosevic door het Joegoslavië Tribunaal

Hoi Marrie,

Nou, dat staat er mooi op zo! Ja, ik vind dat je zo een prima oplossing hebt bedacht! Natuurlijk zullen bronnen van het nieuws dat Milosevic onschuldig is verklaard ook nog aan bod moeten komen, ik herinner me niet meer precies of ik je in dit verband de teksten van Andy Wilcoxson over deze uitspraak van het Joegoslavië Tribunaal al heb toegestuurd, ik dacht van niet. Als je ze nog niet hebt, zal ik ze je toesturen zodra ik daar aan toe kom. Ik maak er dan ook nog een mooi verhaal om heen. Dat kan dan op de site als inleiding op wat jij nu geplaatst hebt. Ik heb weinig verstand van wat technisch mogelijk is, maar als ik gedrukte teksten heb, kunnen die dan gescand worden en geplaatst? Of is het beter om ze opnieuw uit te typen? Als dat eerste doenlijk is, dan wordt het ook mogelijk - en misschien is dat dan ook goed - om het verhaal dat ik heb geschreven over de mogelijkheid dat Milosevic niet een natuurlijke dood is gestorven integraal op de site te plaatsen.... Kan dan niet, dan zal ik een gelegenheid moeten zoeken om dat eens een keer helemaal opnieuw uit te typen.

groet,

Nico

From: Marrie Kardol
Sent: Saturday, January 12, 2019 3:52 PM
To: Sagitar
Subject: Re: de vrijspraak van Milosevic door het Joegoslavië Tribunaal

Hallo Nico,

Ik heb jouw briefwisseling op de website gezet.
Ik heb het gebracht als 'briefwisseling tussen Natosued en (oud-)journalist J.' De J is van journalist.... Dit om eventuele associaties te voorkomen.
Ben je het hiermee eens?

En jij vroeg over kosten voor de website: maak je daar maar geen zorgen over. Er is nog steeds een potje waaruit ik nog wel een aantal jaren het abonnement kan betalen.

Ik hoop dat het goed gaat met je gezondheid! Maar wind je niet te veel op.....!

Groet,
Marrie 🎵

Op 10 jan. 2019 om 16:05 heeft Sagitar <sagitar2@kpnmail.nl> het volgende geschreven:

Beste Marrie,

Sagitar

Van: "Sagitar" <sagitar2@kpnmail.nl>
Datum: zaterdag 12 januari 2019 22:22
Aan: "Marrie Kardol" <mkardol@me.com>
Onderwerp: Re: de vrijspraak van Milosevic door het Joegoslavië Tribunaal

Hoi Marrie,

Ik geloof dat mijn antwoord op jouw onderstaande mail de mist in is gegaan, ik weet niet hoe. Maar ik zie dat antwoord in elk geval niet verschijnen bij de verzonden items. In elk geval, fijn dat je het zo naar je zin hebt in Voorschoten in je nieuwe huis. Dat was dus een schot in de roos. Ja dat was natuurlijk even een misslag met die nl i.p.v. org, maar natuurlijk zit het in diepere lagen bij me wél correct opgesloten.

groet,

Nico

From: [Marrie Kardol](#)
Sent: Thursday, January 10, 2019 5:45 PM
To: [Sagitar](#)
Subject: Re: de vrijspraak van Milosevic door het Joegoslavië Tribunaal

Beste Nico,

Wat goed dat je hier af en toe nog mee bezig bent! Ik heb enorm respect voor mensen met zo'n lange adem....

Interessante discussie trouwens, deze briefwisseling. Ik heb het nog niet volledig gelezen maar ga dat zeker doen. En ik ga het ook op de website zetten. De naam van de website is trouwens natosued.org (en niet: .nl).

Mijn computer heeft op dit moment wat problemen, ik moet ws aan een nieuwe. Daarom kan het even duren voordat ik iets op de website plaats.

Mijn nieuwe huis in Voorschoten is helemaal naar mijn zin! Dus ik heb totaal geen spijt van die voor mij toch wel grote stap.

Het telefoonnummer dat je noemt is hetzelfde gebleven.

Ik wens jou en Neeltje nogmaals veel goeds! Doe wat je kunt en voelt dat gedaan moet worden. Maar denk ook aan jezelf!

Hartelijke groet,

Marrie 🎵

Op 10 jan. 2019 om 16:05 heeft Sagitar <sagitar2@kpnmail.nl> het volgende geschreven:

Beste Marrie,

Welbedankt voor je nieuwjaarswens! De afgelopen tijden gaat het, qua hart-

Sagitar

Van: "Sagitar" <sagitar2@kpnmail.nl>
Datum: donderdag 10 januari 2019 16:05
Aan: "Marrie Kardo!" <mkardol@me.com>
Onderwerp: Fw: de vrijspraak van Milosevic door het Joegoslavië Tribunaal

Beste Marrie,

Welbedankt voor je nieuwjaarswens! De afgelopen tijden gaat het, qua hart-aangelegenheden, wat moeizaam, zo af en toe. Maar het deed m'n ouwe hart in elk geval goed zo'n prachtige nieuwjaarswens van je te krijgen! Neeltje en ik wensen jouw voor dit jaar 2019 eveneens zo veel mogelijk een goede gezondheid toe – dat laatste vooral, het stond ook bij jouw wens aan ons voorop. En daarnaast harmonie en geluk. Zonder strijd, voor zover mogelijk, kunnen we daarbij niet. Want geluk en harmonie kan alleen echt, als het zich breed gestalte kan geven. Daarom heb ik in de afgelopen tijd me nogmaals maar eens met Milosevic bezig gehouden en de vrijspraak die het Joegoslavië Trinunaal impliciet jegens hem heeft gedaan in het Karadzic vonnis. Ik heb geprobeerd, toen het in november qua gezondheid wel te doen was, de oud-redacteur van de (eertijdse) Opiniepagina van de Volkskrant in beweging te krijgen om hiervoor in de mainstream-media, die Milosevic altijd gediaboliseerd hebben, beroering op te wekken. Daartoe heb ik hem de tekst van het artikel van Andy Wilcoxson toegezonden, en ook nog copieën van mijn artikel over zijn verdachte overlijden, getiteld: "Het Tribunaal had een motief voor de dood van Slobodan Milosevic". Hij is het met me eens dat de media hier hun falen zouden moeten erkennen. En stappen zouden moeten ondernemen om Milosevic eerherstel te geven. Maar ziet de bereidheid van de media om daartoe te komen somber in. Maar dit blijft een belangrijke kwestie. Indertijd hebben we, steeds weer, gedemonsteerd tegen de diabolisering door de westerse media van Servië en Milosevic. Het was altijd maar een klein kluppie. Maar mensen als Jan, ik en andere medestanders, hebben ons er toen aan gecommitteerd, jegens een aantal Joegoslavische mede-demonstranten, dat we altijd tegen de geschiedvervalsing door de westerse politiek en media inzake Joegoslavië zouden blijven opkomen, vóór historische gerechtigheid.

Zonder daarbij meer hooi op m'n vork te nemen dan ik qua gezondheid aankan, wil ik dan ook doorgaan met de strijd tegen de vervalsing van de geschiedenis inzake Milosevic en het voormalige Joegoslavië, als exponent van westerse terreur en NAVO-geweld. En, anders dan de hier betrokken Volkskrant-journalist, zie ik het niet hopeloos in, als het er om gaat hiervoor in de mainstream-media uiteindelijk iets van zelfkritiek af te kunnen dwingen. Afdwingen ja, want zonder slag of stoot zal dat niet gaan.

Ik stuur je hierbij de correspondentie toe die ik over de leugens omtrent Milosevic, alsmede ook zijn verdachte overlijden in de NAVO-cellen in Den Haag, met deze oud-journalist van de Volkskrant heb gehad. Zou je hieromtrent iets op kunnen nemen op de site? Ik weet dat hij niet met naam en toenaam op de site zou willen worden geplaatst, daarom heb ik overal zijn naam weggelaten, en alleen zijn initialen laten staan. Zoals de onderstaande teksten nu zijn, zouden ze -maar dan natuurlijk in omgekeerde volgorde - gewoon zonder meer, en zonder verdere bewerking, kunnen worden geplaatst. Zie je daar kans toe? Dit alles natuurlijk alleen als ook jij dat ook ziet zitten!

Verder heeft de onderzoeksjournalist Arnold Karskens, die een boek wil schrijven over de oorlogsmisdaden die Nederland als NAVO-land in de loop der jaren in Afghanistan, Irak en ik geloof ook Syrië, enige weken geleden contact met me opgenomen. Ik heb hem naar Natosued.nl verwezen, dus wellicht wordt zo nog een bijdrage geleverd aan een verdere onthulling van NAVO-

misdaden door onze site.

Over de site tenslotte hier nog dit. Mocht je hiervoor geld nodig hebben, laat het me dan weten!

hartelijke groeten,

Nico & Neeltje

P.S: We hebben je huidige adres in Voorschoten – prachtige omgeving daar bij Voorschoten trouwens! – en je oude tel. nr. 071-5220296, is dat laatste nog steeds van toepassing?

From: Sagitar

Sent: Thursday, November 22, 2018 1:17 PM

To: AK

Subject: Re: test

Hoi A,

Kan jij trouwens nog eens bedenken of er nog (ex-) collega's zijn die er wellicht meer voor open zouden kunnen staan om de hier waarheid en werkelijkheid te bevorderen? Of zijn die in de media-wereld domweg niet en is een gang naar Canossa voor dergelijke lieden, die jij weliswaar als 'zeer betrokken' kwalificeert, een onbestaanbaarheid?

Wat je en passant schetst in een aantal reacties is een beeld van de media als een op zichzelf gefixeerd en van de eigen voortreffelijkheid overtuigd gesloten bolwerk. Dit wanneer je herhaaldelijk aangeeft dat de betrokken jongens en meisjes van de media nou niet direct doordringbaar zijn voor het meewerken aan correctie van door henzelf doelgericht geschapen historische vervalsingen van grote omvang. Zoals b.v. de decennialange criminalisering van Milosevic. Ik heb je, geloof ik, wel eens verteld hoe geslaagd deze opzet van de gezamenlijke westerse media heeft uitgepakt en hoe diep, diep, deze zich in de geesten van de mensen heeft genesteld. Dit laatste aan de hand van een voorbeeld. Dat van mijn oude, heel demente oude moeder, die nooit enige politieke belangstelling heeft gehad en ook nooit systematisch enigerlei nieuwskwestie volgde, waarmee ik jarenlang, in haar demente periode, vrijwel dagelijks ben opgetrokken. Ook in de tijd dat ik voor Milosevic optrad. En zo kon het natuurlijk nogal eens gebeuren dat in die tijd, als ik met andere mensen in haar buurt was, de naam Milosevic viel. Zij, die nooit enigerlei politieke uiting eed, schoot dan altijd onmiddellijk in de rode vlekken en begon dan te roepen dat dát toch wel een enorm slecht mens was, een grotere schurk bestond niet! Ik ging daar nooit op in, ze realiseerde zich in de verste verte niet dat ik me met deze persoon bezig hield, het was louter een automatische reflex.

groeten van Nico

From: Sagitar

Sent: Tuesday, November 20, 2018 6:35 PM

To: AK

Subject: Re: test

Nee, nee, ik heb nog niks naar welke media dan ook gestuurd. Dus jij bent de eerste (oud-)journalist die ik van de Tribunaal-uitspraak omtrent Milosevic in het Karadzic-vonnis op de hoogte heb gesteld. Even voor de duidelijkheid, ik heb je weliswaar ook geconfronteerd met materiaal omtrent het overlijden van Milosevic, maar dat laatste onderwerp is vooral ook een bekommernis van mezelf, een soort persoonlijk onderzoeksterrein dus. Dat kan dan ook verder tussen ons buiten beschouwing blijven. We hadden het hier ook nooit eerder over samen. Waar we wel eerder over hadden was wat het Joegoslavië Tribunaal in het Karadzic-vonnis jegens Milosevic vaststelt. Ik ben blij dat jij vindt dat Milosevic recht moet worden gedaan. Dat vindt ik ook. Maar het allerbelangrijkste is dat de westerse mainstream-media hun eigen zelfconceptie – onafhankelijk, vrij, objectief en waarheidszoekend – hier waar gaan maken. En over deze afloop van de Bosnië-klacht jegens Milosevic in dit vonnis van het Tribunaal alsnog komen te berichten. Zie jij er kansen toe om, in het spoor van de pretenties van informatieve, vrije en waarheidslievende pers te zijn, dat te bereiken?

Nico

From: AK

Sent: Tuesday, November 20, 2018 3:35 PM

To: [Nico Steijnen](#)

Subject: Re: test

Jazeker Nico, dat vind ik ook. Maar ik neem aan dat jij, en anderen, al het nodige materiaal aan de kranten hebt gestuurd en dat je daar geen reactie op hebt gekregen. Ik probeerde in mijn eerdere mailtje uit te leggen, welke excuses ('we hebben toch al gemeld dat het bewijs zwak was') zullen worden gebruikt om, de stilte over het Milosovic-gedeelte in het Karadzic-vonnis te verklaren. Een ander argument zal ongetwijfeld zijn dat Milosevic geen lieverdje was, en dat er nog andere aanklachten tegen hem liepen.

Geen enkele reden dus om de man van blaam te zuiveren.

Daar ben ik het niet mee eens, want als iemand met zulke grote aanklachten wordt geconfronteerd, en daar blijft zo weinig van over dat de rechters van een overwinnaartribunaal hem (deels) vrij pleiten, dan heeft hij er, ook na zijn overlijden recht op dat hem recht wordt gedaan.

Ik betwijfel alleen of jouw dagtotdagdocumentatie daaraan, althans in de richting van de media, veel zal bijdragen. Er staan namelijk nogal wat verdenkingen/beschuldigingen in die jij ook niet hard kunt maken.

Even in mijn eigen woorden. Het mogelijk dat de Navo betrokken was, maar echte harde aanwijzingen heb je daarvoor niet. Het is ook mogelijk dat rechters en/of ander tribunaalpersoneel betrokken was bij het ondermijnen (en erger) van 's mans gezondheid, maar ook daarvoor ontbreken de bewijzen.

Niettemin suggereer jij al in de eerste zin dat Milosevic mogelijk 'rechtsstreeks' om het leven is gebracht en zelfs als dat niet zo is, draagt jouw inziens het tribunaal 'rechtstreekse verantwoordelijkheid voor zijn dood'. Van zulke zwaarwegende beschuldigingen, die vervolgens slechts ten dele worden onderbouwd, gaan de stekels van veel journalisten (ondergetekende inclus) overeind staan.

Concluderend, ja ik vind, op grond van de drie artikelen die jij me stuurde, ook dat 's mans naam op onderdelen moet worden gezuiverd. Ja, het is verkeerd dat de kranten en andere media dat niet al in 2016 hebben gedaan. En ja, het is mogelijk dat er krachten aan het werk zijn geweest die hem naar de uitgang wilden duwen, en ook dat die daar uiteindelijk in zijn geslaagd. En ja, dan hebben we het over moord. Maar helaas valt dat (nog) niet te bewijzen. De enige opening die ik zie is dat artsen of de mensen die hem zijn medicatie toedienden hun verhaal gaan doen. Want, even

aangenomen dat de artsen zelf de man niet hebben vergiftigd, moeten die toch iets meer kunnen zeggen over de gang van zaken nadat die foute, giftige, medicatie in zijn bloed werd ontdekt.

met vriendelijke groet

AK

Op ma 19 nov. 2018 om 11:24 schreef Sagitar <sagitar2@kpnmail.nl>:

Hoi A,

Dat het ooit de teneur van de berichtgeving van de westerse mainstream-media is geweest dat er weinig bewijs tegen Milosevic was, is diametraal tegenovergesteld aan de waarheid. De teneur was juist dat in het proces, dag in dag uit, zijn schuldigheid genadeloos steeds verder voor het voetlicht werd gebracht. De door mij gesignaleerde koppen uit de NRC en de Volkskrant over het falen van de ICTY-aanklager in de Kosovo-deelzaak vormde dan ook in dit verband een volstrekte anomalie en kwamen als een donderslag bij heldere hemel. Daarna werd de verslaggeving omtrent Milosevic onmiddellijk weer 'genormaliseerd' en was het meteen weer allemaal de bekende voorstelling van zaken dat er in het proces, niet aflatend, zodanig overweldigend bewijs tegen Milosevic op tafel kwam dat een veroordeling van hem al op voorhand een zekerheid vormde. Mijn documentatie van het nieuws van het procesverloop van dag tot dag is daar om dit zo nodig nog eens keihard te bewijzen. Goed dat je (ex-)collega's, die indertijd tegen Milosevic de Verschrikkelijke, de Slager van de Balkan, hebben gestreden zo betrokken zijn. Vindt je niet dat ook zij moeten worden geïnformeerd oer deze Nieuwe Werkelijkheid ?

groeten van Nico

From: AK

Sent: Friday, November 16, 2018 5:41 PM

To: [Nico Steijnen](#)

Subject: Re: test

Dag Nico,

Ik heb de stukken die je me gaf gelezen. Ik was van de belangrijkste feiten ('vrijspraak' Milosevic) niet op de hoogte. De grote kranten, in Nederland althans, maar elders zal het niet veel anders zijn, hebben aan dat impliciete vonnis geen aandacht besteed. Daar kunnen verschillende verklaringen voor zijn. Een ervan is ongetwijfeld dat het voor de betrokken journalisten (niet zelden hoogst betrokken types, weet ik uit ervaring) moeilijk is om toe te geven dat ze zich in een aantal opzichten hebben vergist; als ze al de moeite hebben genomen het hele vonnis te lezen. Maar daarnaast speelt ongetwijfeld het 'mosterd na de maaltijd-effect': de man is dood en de belangrijkste Nederlandse kranten hadden, zoals jij ook schrijft, wel al eerder gemeld dat er weinig bewijs tegen hem was. Dat is een verklaring, geen excuus, want het is evident dat die 'vrijspraak' serieuze aandacht van de media had verdiend. Zorgwekkend vind ik ook dat 'medicatie'-verhaal. Hoe kon dat verkeerde medicijn überhaupt in zijn bloed komen? En waarom werd hij zelf niet onmiddellijk op de hoogte gesteld? Vreemd is natuurlijk ook dat er naderhand lulkoek over privacy wordt

verkocht om een en ander af te dekken.

Ik ben het met je eens dat dat nogal stinkt. Maar ik heb problemen met de vergaande conclusies die jij daaraan verbindt. Zeker, het is mogelijk/denkbaar dat de gezondheid van M. sluipenderwijs werd ondermijnd door een geheime dienst van een Navo-bondgenoot. Maar als het zo is gegaan (en ik ben niet zo naïef dat uit te sluiten), dan is erg onwaarschijnlijk dat daarvan meer dan een persoon met 'toegang tot M' (arts, verpleger, cipier, kok) bij betrokken was. Anders zou het ontdekkingsrisico veel te groot zijn.

De fouten die door het tribunaal in de behandeling van M zijn gemaakt (klachten onvoldoende serieus nemen, extreem relevante medische informatie onthouden) komen dan niet per se voort uit betrokkenheid bij een smerige operatie, maar mogelijk uit bureaucratische traagheid, achteloosheid (of manipulatie van betrokkenen). En ja, dat is misschien verwijtbare nalatigheid, maar met wezenlijk andere oorzaken.

Eigenlijk zou je de betrokken Tribunaal-artsen onder ede moeten horen, maar die hebben waarschijnlijk een spreekverbod - als ze zelf al niet iets laakbaars te verbergen hebben.

Behalve als een paar journalisten of onderzoekers met connecties bij de geheime diensten nog eens in deze zaak gaan spitten, lijkt de kans mij overigens klein dat het hele verhaal over die foutieve medicatie (dan wel doelbewuste vergiftigingspoging) boven tafel gaat komen.

Hoe is het trouwens gegaan met die juridische stappen (anti-folterverdrag) die jij aan het slot van je betoog noemt?

Mocht er in de toekomst nog nieuwe relevant bewijsmateriaal opduiken, dan hoor ik dat graag.

Nu in elk geval bedankt voor al deze nieuwe informatie.

Met vriendelijke groet,

A

Op di 13 nov. 2018 om 16:22 schreef AK>:

Ha Nico,

Dank voor de aanvulling. Je hoort/leest binnenkort van me.

Groet

A

Op ma 12 nov. 2018 18:29 schreef Sagitar <sagitar2@kpnmail.nl>:

Hoi A,

In het verhaal dat ik indertijd schreef over de meer dan verdachte omstandigheden waarin Milosevic uiteindelijk tegen een hartstilstand aanliep, ontbreekt, zoals ik nu bij herlezing opmerk, hetgeen wél door Andy Wilcoxson op papier wordt aangegeven, maar dus niet door mij, namelijk een expliciete vaststelling van de onzinnigheid waarmee het ICTY-rapport

inzake de dood van Milosevic tracht te verklaren dat de uitslag van de op 12 januari 2006 afgenomen bloedtest, waarbij het voor hem fatale middel rifampicine in zijn bloed werd aangetroffen, hem pas begin maart 2006 werd medegedeeld, luidende in dat rapport: "Mr. Milosevic was not told of the results until 3 March 2006 because of the difficult legal position in which Dr. Falke found himself by virtue of the legal provisions concerning medical confidentiality (an issue which is further considered later on in this report)." Voor de vindplaats van dit rapport, zie het artikel van Wilcoxson. Zodra dit ICTY-report uitkwam belde Wilcoxson mij en uitte zijn verbazing over deze laatste passage, de bewering dus dat Nederlandse regelgeving het extra moeilijk zou maken dat een arts gewoon normaal rechtstreeks zijn patiënt van een onderzoeksuitslag in kennis zou stellen, zoals het ICTY-onderzoeksrapport hier brutaalweg durft te stellen. Ik heb hem toen verzekerd dat zulks natuurlijk baarlijke onzin is. Natuurlijk staat de Nederlandse regelgeving er in geen enkel opzicht bij in de weg dat een patiënt door een dokter van de uitslag van een onderzoek direct zodra dit beschikbaar komt op de hoogte wordt gebracht! Blijft dus staan het feit dat Milosevic niet aanstonds van de uitslag van de bevinding van het voor hem verderfelijke medicijn in zijn bloed op de hoogte is gesteld en dat hiermee langer dan een maand werd gewacht, waarvoor het ICTY-rapport zich geroepen voelt een volstrekt nergens op slaende smoes te verzinnen, waaruit in elk geval valt af te leiden dat het zich kennelijk voor deze ernstige vertraging aansprakelijk voelt. Ze hadden anders natuurlijk ook het medische circuit van deze opvallende vertraging de schuld kunnen geven, onder het motto 'de medische molens hebben ditmaal nu eenmaal wat langzaam gemaald', maar dat hebben ze hier, als blijkbaar strijdig met de feiten, kennelijk niet aangedurfd, omdat ze zich realiseerden dat de betrokken medici dit wel eens zouden kunnen gaan tegenspreken. Nu hebben ze er dus uiteindelijk van gemaakt: het is die verdomde rare Nederlandse wetgeving geweest die hier heeft veroorzaakt dat noch wij als ICTY, noch Milosevic zelf eerder deze uitslag konden krijgen, dan pas weken later. Vast staat dat eerder zulke vertragingen van medische onderzoeken van Milosevic nooit opreden.

Ik neem er zelf ook maar even nota van dat deze openlijke smoes hier door het ICTY wordt verkondigd om een verklaring te bieden voor het feit dat gif in het bloed van Milosevic medisch werd vastgesteld, maar meer dan een maand werd verzwegen.

Ik constateer hier in dit verband in het voorbijgaan trouwens ook nog even een tweede onverklaarbaarheid in dit ICTY-onderzoeksrapport naar de dood van Milosevic, namelijk de volgende vaststellingen daarin: 1. "Mr. Milosevic was not aware that the sample he gave would be tested for rifampicin", in combinatie met 2. "This was the first time that a bloodtest of Mr. Milosevic had undergone the specific testing for rifampicin", en 3. "Normal testing would not have disclosed the presence of rifampicin." De vraag die nu hier, voor het eerst bij me opduikt is: waarom werd hier nu zo plotseling, voor het eerst, op een volslagen onbekend middel getest dat met de kwalen van Milosevic niks te maken had, en dit dan kennelijk zonder dat daarom door Milosevic was gevraagd, want die wist, zo stelt het rapport immers zelf, van niks.

Stel nou dat hiermee een poging wordt ondernomen om de suggestie te wekken dat Milosevic op een geraffineerde manier bezig was zichzelf om zeep te helpen. De bijkomende suggestie is dan dat ie bezig was dit te doen met behulp van rifampicine en dat het ICTY daar lucht van zou hebben gekregen. En dat het ICTY juist ook daarom de opdracht zou hebben gegeven om hem ook maar even op die stof te testen. Dan hebben ze dus bij het ICTY eerst zogenaamd vastgesteld dat Milosevic bezig zou zijn geweest om zichzelf uit de weg te ruimen middels rifampicine, zouden dan vervolgens medisch bevestigd hebben gekregen dat Milosevic inderdaad bezig zijn geweest zichzelf aldus te vergiftigen, maar zouden dan

vervolgens meer dan een maand lang geen enkele actie hebben ondernomen om hem tegen zichzelf en zijn zelfmoordneigingen te beschermen! Ook dit indiceert dan zonder meer dat ze hem met alle liefde en plezier de pijp zagen gaan.

Een laatste punt waarop mijn eigen verhaal aanvulling behoeft is dan tot slot de informatie uit Wikileaks die 'in mijn tijd' uiteraard nog onbekend was, namelijk dat nu wel definitief vaststaat dat de Amerikaanse ambassade en geheime diensten erg geïnteresseerd waren in de gezondheidstoestand van Milosevic. Als de ze daarop geen invloed ambieerden dan was daarover niet zo intensief met het ICTY gecommuniceerd, hetgeen het geval was, zoals Wikileaks aantoont. Wat de Amerikaanse ambassade wilde weten over de gezondheidstoestand werd hen door het ICTY, ondanks alle medische geheimhouding, zonder meer meegedeeld. Er is geen reden om aan te nemen dat het daarbij bleef. En dat de Amerikaanse administratie en geheime diensten niet alleen maar wilden weten hoe het met de gezondheid van Milosevic ging, maar dat ze diens gezondheidstoestand ook nog eens gaarne nader wilden bepalen.

groeten van Nico

VERDEEL EN HEERS; MILITAIRE EXPANSIE, UITVERKOOP, BEHEERSING EN ONTMANTELING VAN NATIE-STATEN

Door Mr. N.M.P. Steijnen, advocaat

Na de val van de socialistische landen hebben de imperialistische krachten de handen vrij gekregen. En dat hebben we geweten!

In werkelijk adembenemend tempo is de NAVO, de gepantserde vuist van vooral het Europese imperialisme, opgerukt tot diep in de voormalige Sovjet-Unie. De Amerikanen, die per slot van rekening hun eigen belangen hebben die boven alles uitstijgen, stuurden liever ook hun eigen troepen, tot diep in de onderbuik van de voormalige Sovjet-Unie: Kazachstan, Georgië, Azerbeidjan, Kirgizië, noem maar op. Op jacht naar controle over de nieuwe olie- en gasgebieden en naar het innemen van nieuwe geopolitieke posities.

Maar militaire expansie is niet het enige facet van het oprukkende imperialisme.

Want ondertussen zijn we ook getuigen van een steeds veranderend panorama van regiemwisselingen, aangejaagd door westerse krachten. In Joegoslavië, Georgië, Oekraïne. We hebben meegemaakt hoe de westerse media de huidige president van de Oekraïne, Joesjenko, dag in dag uit de hemel in schreven. De Oekraïense bevolking is er inmiddels achter gekomen dat het een gewone schurk is. Maar het Westen zit daar niet mee, want het is wel ONZE schurk. Die daar, als zetbaas, nu ONZE westerse belangen behartigt.

Intussen is de uitverkoop van de Oekraïense bedrijven en grondstoffen goed op gang gekomen.

Als advocaat hier in Nederland verwacht ik binnenkort wel weer een prospectus te ontvangen, waarin me voor een appel en ei allerlei bedrijven in de Oekraïne te koop worden aangeboden. Want zo ging het de afgelopen jaren ook met de Oost-Duitse en Joegoslavische bedrijven die eerder eigendom waren van de bevolking daar.

Ik herinner me nog goed het moment dat de prospectus van de Treuhand, indertijd in Duitsland aan-

De VS-basis Bondsteel in Kosovo. Een van de grootste VS-bases buiten de VS. Ter bescherming van de bevolking?

gewezen om de klus van de privatisering van de voormalige DDR te klaren, bij me op de deurmat viel. Tot mijn stomme verbazing werd me een lijst bedrijven in de ex-DDR voorgeschoteld waar ik een bod op zou kunnen uitbrengen. Ik, die geen cent te makken heb! Maar blijkbaar werd er vanuit gegaan dat mijn collega-advocaten met geld wel voor zo'n financieel avontuurtje in zouden zijn!

Dat schaamteloos leuren met wat de bevolking met zweet en tranen had opgebouwd herhaalde zich enige jaren later, toen ik wederom een uitnodiging ontving om een of meer ondernemingen op te kopen. Ditmaal kwam de prospectus van een door de Verenigde Naties in het leven geroepen orgaan en betrof het een uitverkoop van bedrijven in Kosovo.

Ik weet nog dat ik deze schandelijke papieren meteen woedend heb verscheurd. Maar achteraf heb ik daar spijt van. Ik had ze beter kunnen bewaren. Als historische bewijzen van schaamteloosheid en het triomfisme waarmee het imperialisme en kapitalisme in de jaren rond de millenniumwisseling hun ware gezicht laten zien.

Iedereen die nadenkt en onbevooroordeeld probeert rond te kijken in de wereld ziet wat er gaande is. En weet dat dit heel wat anders is dan wat de westerse politieke elites en de

gevestigde media ons willen doen geloven. Wat we zien, is dat een breed scala van beheerssystemen om de westerse macht te vestigen, in stand te houden en te verdiepen in tal van landen worden ingezet. Van brute veroveringsoorlogen, zoals tegen Joegoslavië, Afghanistan en Irak, tot de meest subtiele manipulaties van verdeel en heers. Al zijn de ware aard en omvang van de beheersmechanismen die worden ingezet vaak verhuld.

Heel leerzaam en verbijsterend vind ik altijd nog dat - voornamelijk achteraf - langzamerhand duidelijk werd hoe, toen enkele jaren geleden in Macedonië een burgeroorlog dreigde, de Amerikanen zowel de toenmalige Macedonische regering met wapens bleek te steunen als de Albanese rebellen. En hoe, toen op zeker moment deze rebellen op een bepaalde plek een grote nederlaag tegemoet dreigden te gaan, de Amerikanen voor hen een vrije aftocht afdwongen. En daarvoor zelfs bussen regelden.

Als mens ben je, onwillekeurig, geneigd om in kampen te denken. Maar veel beter dan een van de partijen te steunen, is natuurlijk om ze allemaal te steunen! Dat levert immers een totaal beheerssysteem op, want dan heb je ze allemaal aan een touwtje!

Het is helemaal niet nodig om je door de gevestigde media en politieke eli-

Westerse wereld in verwarring
recht te voelen! Grofweg is vaak
tegenwoordel van wat ze stellen dat
beoogd wordt, de werkelijke bedoe-
ling. Dus ieder die zich die sleutel eigen
maakt, slaagt er doorgaans goed
in om de ware oogmerken helder te
krijgen.

Staten en volkeren worden vernietigd,
uit elkaar gespeeld, uitgeplunderd en
opgeslokt. Om ze, volgens de westerse
media en politici, te redden, democra-
tie te brengen en middels het opleggen
van een wildwest kapitalisme - dat heet
dan 'liberalisme' - op te stoten in wel-
vaart. Dat laatste is dan een equivalent
van dienstbaar te maken aan de westerse
kapitaalsbelangen.

De Federale Republiek Joegoslavië
had, eind jaren tachtig, een hoog wel-
vaartsniveau bereikt. Maar moest, na de
val van het socialistische blok, toegankelijk
worden gemaakt voor westerse belangen
en dat dreigde niet vanzelf te gaan. Dus
werd het grondig uit elkaar gespeeld. Se-
paratistische krachten kregen een westerse
stormwind in de zeilen geblazen. Tegen
alle regels van het volkenrecht in werden
entiteiten die zich, met westerse aanmoediging,
afscheidden prompt erkend. Burgeroorlogen
die daaruit voortvloeiden, boden gelegenheid
tot verdere westerse interventie en voortgaande
fragmentarisatie van wat nog van het oude
Joegoslavië over was.

Zelfs de naam Joegoslavië is thans uit-
gewist en we staan nu aan de vooravond
van een erkenning van Kosovo en wellicht
ook Montenegro als zelfstandige entiteiten.

Levensvatbare staten kunnen dat nooit
worden, maar dat is de westerse bekommernis
ook niet. Als client-staten van het westen
blijven zij beheersbaar, net als de rest van
de Balkan.

Dat is de uiteindelijke intentie.

Het verdeel en heers op de Balkan is
daarmee een bijna voltooid proces. De totale
versplintering van het eens welvarende
ex-Joegoslavië gaat zijn laatste stadium in.

Ik herinner me nog goed hoe, vlak na de
oorlogen tegen Afghanistan en tegen Irak
de kranten vol stonden over de noodzaak
en de intentie om deze

staten als eenheidsstaten intact te houden.
Met de hierboven aangegeven sleutel tot
interpretatie van wat de westerse media
en gevestigde politici zeggen, weet je dan
dat in feite precies het tegenovergestelde
beoogd wordt.

En dat is inmiddels gebleken.

Net als het voormalige Joegoslavië, bestaat
Afghanistan niet langer als eenheidsstaat.
In Kabul zetelt premier Karzai, zorgvuldig
bewaakt door Amerikaanse militairen. Zijn
macht strekt zich uit tot de poorten van de
stad. Daarbuiten is het een ondoorzichtige
warwinkel van krijgsheren, die het voor het
zeggen hebben en elkaar, regelmatig, onderling
bestrijden. De Amerikanen zien er nauwlettend
op toe dat geen van de krijgsheren of facties
de overhand krijgt. Zodra de status-quo ergens
te veel verstoord dreigt te worden, rukken de
Amerikaanse bommenwerpers uit. Van een
centraal gezag is in Afghanistan geen sprake
meer. Het motto is ook hier: houd ze verdeeld
en zwak.

In het eens welvarende Irak, dat het 'Zwitserland
van het Midden-Oosten' werd genoemd, idem
dito.

Na de Amerikaanse veroveringsoorlog
hoorden we veel over het diepe verlangen van
de westerse mogendheden om Irak als eenheids-
staat in stand te houden. We wisten toen met-
een al dat ze erop uit waren om ook dit land
in stukken te scheuren. De voorbereidingen
daartoe begonnen al onmiddellijk door Irak
op te splitsen in

verschillende bezettingszones. En hebben de
Amerikanen een grondwet gemaakt waarin het
uiteen vallen van het land zit ingebakken.
Een lange bittere burgeroorlog is, als resultaat,
verwachten. Maar dat laat de Amerikanen
koud. De Amerikaanse macht zal zich blijvend
vestigen in de olielanden. De rest van het
voormalige Irak interesseert de Amerikanen
principe geen barst. Satellietlanden van
Amerika mogen, als het lukt om ze daartoe
aan te zetten, proberen om daar de rommel op
te ruimen. Net zoals in Afghanistan.

En de bevolkingen van deze gebieden?

De bevolkingen daar wordt zo elk perspectief
op samenlevingsopbouw, economisch herstel
onthouden. Tot in lengte van dagen.

En uiteindelijk wordt er dan tribunaal
ingezet tegen de overwonnenen. Om de
aandacht af te leiden van de westerse
schuld aan rampspoed die is ontstaan, om de
overwinning te beklinken, om wraak te nemen
op iedereen die de euvele moed had om de
westerse belangen te weerstreven en als kille
waarschuwing aan degene die wie, in de
toekomst, de gedachte zou kunnen opkomen
om zich eveneens tegen de westerse
hegemonie te willen verzetten.

In het volgende nummer van de anti-fascist
zullen we weer ingaan op de circusvoorstellingen
die door de gelijke schijntribunalen worden
opgevoerd.

Anaconda, één van de vier bases die waarschijnlijk in Irak zullen blijven. Een dochterbedrijf van Halliburton, KBR, verzorgt hier o.a. de catering, de logistiek etc. Om een idee te geven alleen al 105.000 maaltijden per dag. Op 28.000 soldaten zijn er 8.000 particuliere werknemers.

IN DE KWESTIE-KOSOVO GEDRAAGT NEDERLAND ZICH ALS AGRESSOR

Wat de leiders van de NAVO-landen zichvandaag de dag menen te kunnen permitteren, is volstrekt onaanvaardbaar.

Openlijk wordt door de NAVO bedreigd met militair geweld tegen Joegoslavië, ook buiten de Veiligheidsraad om.

Om dit optreden te kunnen toetsen, dient eerst het volgende te worden benadrukt.

De belangrijkste verworvenheden na de Tweede Wereldoorlog, als gevolg van de eerder opgedane verschrikkelijke ervaringen, waren het grondvesten van de mensenrechten en het verbieden van oorlog. Sinds het totstandkomen van de Verenigde Naties na WO II zijn er op het absolute verbod op het gebruik van oorlogsgeweld tussen staten onderling nog slechts twee uitzonderingen. Allereerst behoudt iedere staat het recht om zich gewapenderhand te verdedigen tegen aanvallen van een andere staat. En ten tweede is wapengeweld toegestaan als de Veiligheidsraad daartoe uitdrukkelijk opdracht geeft of bepaalde staten daartoe uitdrukkelijk machtigt. Dat laatste was in de Golfoorlog tegen Irak het geval. Alle andere wapengeweld geldt sinds de Tweede Wereldoorlog als agressie en vormt als zodanig een ernstige schending van het volkenrecht en een oorlogsmisdrijf. Daarbij bepaalt het Handvest van de Verenigde Naties dat in de gevallen dat wapengeweld niet toelaatbaar is, evenzeer het dreigen daarmee als volkenrechtelijk ongeoorloofd moet worden beschouwd.

Met de openlijke dreiging door de NAVO om, desnoods buiten de Veiligheidsraad om, wapengeweld toe te passen tegen Joegoslavië, is het alsof we regelrecht terug zijn in de tijd dat oorlog volkenrechtelijk nog algemeen werd beschouwd als een legitiem middel om politieke doelen te bereiken. Het ongelooflijke feit doet zich daarbij voor dat dit optreden van de NAVO-leiders om buiten de Veiligheidsraad om met oorlogsgeweld te dreigen niet alleen nauwelijks op kritiek stuit, maar zich zelfs ingebed weet in een warme en brede instemming. De primitieve grondhouding die daarmee inmiddels, volkomen geruisloos, algemeen ingang heeft gevonden, komt -ontdaan van alle franje - neer op het volgende: eindelijk mag wapengeweld weer, als het maar voor een goed doel is. En wat een goed doel is, maken we als NAVO-landen zelf wel uit. Dreigt onze NAVO-opvatting in de Veiligheidsraad te worden geblokkeerd, dan verklaren wij ons zo vrij om ons daar niets van aan te trekken en toch eventueel oorlogshandelingen toe te passen als we dat nodig vinden voor het bereiken van het zelf bepaalde goede doel.

Klaarblijkelijk wil men het doen voorkomen alsof het tijd wordt voor wat als een nieuw soort "volkenrechtelijk leerstuk" zou moeten gelden. Dat luidt dan kort en goed: indien de NAVO-landen het eens zijn dat ergens in het gebied waar de westerse landen strategische belangen menen te hebben ingegrepen dient dit te worden, dan is dat ook tevens vanzelf gelegitimeerd. Als zich tenminste daarbij laat aanvoeren dat dit dient om de internationale veiligheid te beschermen of om op te treden tegen ernstige schendingen van de mensenrechten. Nog beter is het natuurlijk als die beide factoren tegelijkertijd kunnen worden ingeroepen. Goedkeuring van de Veiligheidsraad is dan weliswaar wenselijk, maar in feite overbodig. Dus komt die instemming er dan niet, dan kan het beoogde wapengeweld niettemin gewoon worden doorgezet. Zo ongeveer luidt het nieuwe credo, dat men blijkbaar schaamteloos wil uitproberen.

Dergelijke pseudo-juridische retoriek betekent in feite een volstrekte negatie van het heldere en uitgesproken na-oorlogse agressieverbod, zoals dat in het internationale recht is gegrondvest en sindsdien het belangrijkste fundament vormt van de internationale rechtsorde.

Wanneer er gewapend kan worden opgetreden wordt daarmee opnieuw afhankelijk van het arbitraire oordeel van bepaalde grote mogendheden of machtsblokken. En, via een omweg, zijn we zo dan weer terug bij de 19^e eeuwse situatie, waarin oorlog een zaak was van politieke willekeur van individuele staten of van bepaalde machtsblokken. Dat zou niet minder opleveren dan de doodsteek voor het systeem van de Verenigde Naties, en daarmee de ondergang inluiden van de internationale rechtsorde.

Te enen male dient daarom onverkort te worden vastgehouden aan het volkenrechtelijke gegeven dat besluiten over gewapend optreden, indien er niet onmiskenbaar en eenduidig sprake is van verdediging tegen agressie, een pregoratief vormen van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Datzelfde geldt voor de vraag of er sprake is van een bedreiging van de vrede en internationale veiligheid. Niet de NAVO maakt uit of de situatie in Kosovo een bedreiging vormt voor de vrede en internationale veiligheid, maar dat is een exclusieve bevoegdheid van de Veiligheidsraad. Dat staat klip en klaar in artikel 39 van het Handvest van de Verenigde Naties.

Kan de Veiligheidsraad, voor zover het de vaste leden betreft, niet unaniem ervan worden overtuigd dat er sprake is van een zodanig ernstige bedreiging van de vrede of van een zodanig ernstige schending van de mensenrechten, dat gewapend optreden als uiterst middel dient te worden gehanteerd, dan dient een militaire "alleingang" van welke staten of welk statenblok dan ook ten strengste te worden afgekeurd.

Zo ook nu de NAVO als het ware popelt om oorlogshandelingen te plegen tegen Joegoslavië vanwege de situatie in Kosovo. Dreigen met wapengeweld tegen Joegoslavië buiten de Veiligheidsraad om, zoals de NAVO momenteel strijk en zet doet, vormt een ernstige aanranding van de internationale rechtsorde en treft als zodanig eveneens onze eigen Minister van Defensie Voorhoeve, die inmiddels herhaaldelijk heeft verkondigd dat hij een militair optreden van de NAVO ook volkomen voor gelegitimeerd houdt, als daarvoor geen instemming van de Veiligheidsraad is te vinden.

Het is onbegrijpelijk dat hij deze regelrechte oproep tot agressie kan doen, zonder dat wie of wat dan ook hem daarbij een strobreed in de weg legt. De nieuwe Tweede Kamer reikt zichzelf daarmee al terstond een brevet van onvermogen uit.

Is er dan geen sprake van catastrofale schendingen van de mensenrechten in Kosovo, die een onverwijld militair optreden rechtvaardigen of zelfs daartoe noodzaken ?

Niet persé omdat de NAVO-landen dat stellen. Er zijn hierover ook andere geluiden. Zoals zelfs van de Amerikaanse ambassadeur bij de VN Holbrooke, die nog maar kort geleden verklaarde dat de situatie in Kosovo niet te vergelijken is met die indertijd in Bosnië. Of van die niet-westerse staten die zich bezorgd tonen over wat het lot zou zijn van de Servische minderheid in Kosovo als Joegoslavië zou voldoen aan de eis om zijn troepen terug te trekken uit Kosovo.

Maar de oorlogstrommen dreunen hier zo hard dergelijke geluiden voorlopig worden overstemd.

mr. drs. E. Olof

bestuurslid van de Vereniging van Juristen
voor de Vrede

Marković ontkent etnische zuivering

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 27 JULI. Rade Marković, de man die tijdens de Kosovo-oorlog leiding gaf aan de Servische geheime dienst, ontkent dat er een plan is geweest om Kosovo etnisch te zuiveren van Albanen.

Voor het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag zei Marković in het kruisverhoor dat de verdachte Slobodan Milošević juist opdracht had gegeven om de Albanen te beschermen. Politie mannen en militairen die Albanen hebben gemarteld, verkracht of gedood zouden door het Joegoslavische justitieel apparaat worden vervolgd. „Meer dan tweehonderd aanklachten zijn opgesteld tegen politie-agenten en ik schat in dat een even groot aantal militairen is aangeklaagd”, aldus Marković.

De getuigenis van Marković staat op gespannen voeten met verklaringen van andere getuigen die hebben verklaard dat er wel degelijk een plan bestond om alle etnisch Albanen uit Kosovo te verdrijven. In het kruisverhoor dat hem werd afgenomen door Milošević zei Marković dat de vlucht van Albanen uit Kosovo een reactie was op de bombardementen door de NAVO. Ook bestreed hij dat, zoals de aanklagers hebben aangevoerd, Servische politie en militairen acties hebben ondernomen om de massamoorden te verdoezelen door massagraven te ontruimen. Marković: „Daar weet ik niks van en dat behoort tot de categorie westerse

2002
propaganda.”

Milošević sprak tijdens zijn kruisverhoor op vertrouwelijk toon met zijn voormalige chef van de geheime dienst. Veel vragen begon hij met de zin „Weet je nog Radomir ...” Marković bleef de oud-president van Joegoslavië aanspreken met ‘u’.

Toch heeft Marković ook belastende verklaringen afgelegd. Zo zei hij dat Milošević dagelijks op de hoogte werd gehouden van de militaire en politie acties in Kosovo. Ook lichtte hij een tipje van de sluier op hoe Milošević de acties van de geheime eenheden financierde. Geld van de Joegoslavische douane werd via geheime rekeningen ‘overgeheveld’ naar de geheime dienst. Die sluisde deze gelden door naar politie-eenheden.

Dit weekend wordt Marković, die was ongerbracht in de Scheveningen-gevangenis, weer overgebracht naar Joegoslavië waar hij terechtstaat wegens moord.

In een andere zaak voor het Joegoslavië-tribunaal werd de aanklacht ingetrokken tegen oud-admiraal Milan Zec, een voormalig commandant van de Joegoslavische marine. Zec was aangeklaagd wegens oorlogsmisdaden tijdens de beschieting van de Kroatische havenstad Dubrovnik in 1991. Nader onderzoek heeft uitgewezen dat er onvoldoende bewijs is om de aanklacht te handhaven. Zec was voortvluchtig; het arrestatiebevel is gisteren opgeheven. De aanklacht tegen drie medeverdachten blijft gehandhaafd.

Document:Milosevic letter to the Russian Ministry of Foreign Affairs

From Wikispooks

  A letter by Slobodan Milosevic to The Russian Ministry of Foreign Affairs dated 2011-08-26

Subjects: Slobodan Milosevic#Health

Source: slobodan-milosevic.org (Link (<http://www.slobodan-milosevic.org/>))

Translated from Serbo-Croat by Zdenko Tomanovi

Milosevic was found dead in his cell on March 11, 2006, less than 72 hours after writing this letter.

★ Start a Discussion about this document

Text of Slobodan Milosevic's letter to the Russian Ministry of Foreign Affairs

To the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation:

Dear ladies and gentlemen,

With my acknowledgment for the solidarity and understanding which you expressed by accepting to receive me to come for medical treatment and by giving guarantees, I would like to inform you about the following:

I think that the persistence, with which the medical treatment in Russia was denied, in the first place is motivated by the fear that through careful examination it would be discovered, that there were active, willful steps taken, to destroy my health, throughout the proceedings of the trial, which could not be hidden from Russian specialists.

In order to verify my allegations, I'm presenting you a simple example which you can find in the attachment. This document, which I received on March 7, shows that on January 12th (i.e. two months ago), an extremely strong drug was found in my blood, which is used, as they themselves say, for the treatment of tuberculosis and leprosy, although I never used any kind of antibiotic during this 5 years that I'm in their prison.

Throughout this whole period, neither have I had any kind of infectious illness (apart from flu).

Also the fact that doctors needed 2 months (to report to me), can't have any other explanation than we are facing manipulation. In any case, those who foist on me a drug against leprosy surely can't treat my illness; likewise those from which I defended my country in times of war and who have an interest to silence me.

Dear Sirs, it is known to you that Russian physicians, who rank among the most respected physicians in the world, came to the conclusion that the examination and treatment of the vascular problems in my head are inevitable and urgent. I know very well that this is true, as I feel very bad.

I'm addressing you in expectation that you help me defend my health from the criminal activities in this institution, working under the sign of the U.N., and that I be enabled as soon as possible to get adequate treatment in your hospital, in whose physicians, as well as in Russia, I have absolute confidence.

Yours sincerely,
Slobodan Milosevic

Retrieved from "https://wikispooks.com/w/index.php?title=Document:Milosevic_letter_to_the_Russian_Ministry_of_Foreign_Affairs&oldid=67954"

Categories: Documents | Undescribed Pages | Letters | Yugoslavia | Slobodan Milosevic | ICTY | Premature Deaths

Facts about "Milosevic letter to the Russian Ministry of Foreign Affairs " RDF feed

Constitutes	Letter +
Display docType	letter +
Display image	File:Document.png +
Display image2	+

Has author	Slobodan Milosevic +
Has documentType	letter +
Has fullPageName	Document:Milosevic letter to the Russian Ministry of Foreign Affairs +
Has fullPageNameee	Document:Milosevic_letter_to_the_Russian_Ministry_of_Foreign_Affairs +
Has noRatings	0 +
Has objectClass	Document +
Has objectClass2	Document +
Has originalLanguage	Serbo-Croat +
Has publicationDate	26 August 2011 +
Has recipient	The Russian Ministry of Foreign Affairs +
Has revisionSize	2,821 +

Has revisionUser	Robin +
Has translator	Zdenko Tomanovi +
Is about	Slobodan Milosevic#Health +
Is not stub	true +
Sourced from	Slobodan-milosevic.org +

- This page was last modified on 31 July 2015, at 09:00.
- Content is available under Creative Commons Attribution-ShareAlike unless otherwise noted.

Tribunaal

De laatste zitting van het Joegoslavie tribunaal op 26 juli jl. heeft op betere wijze kunnen demonstreren waar het bij het proces van Milosevic om gaat. De man is al veroordeeld, alleen de bewijzen moeten nog gefabriceerd worden.

Wanneer we terugkijken op de afgelopen periode, vanaf het moment dat op 12 februari het proces begon, dan kunnen we vaststellen dat dit zogenaamde proces het toonbeeld is van rechtsverkrachting. Meer dan 10 jaar is Milosevic beschuldigd van de allergrootste misdaden. Ruim drie jaar is hij officieel aangeklaagd, drie maanden heeft hij in de gevangenis in Belgrado gezeten en ruim een jaar wordt hij gevangens gehouden in de gevangenis in Scheveningen. Maar tot op de dag van vandaag zijn de aanklagers niet in staat geweest om ook maar enig bewijs voor hun aanklacht aan te dragen.

Enige wat ze tot nu toe hebben laten zien, is bij de opening hun zaak te onderbouwen met uit hun verband gerukte citaten van een speech, beelden van een documentaire waarvan bewezen is dat deze berust op doelbewuste manipulatie en de bewering van een veronderstelde massaslachting van Albanezen bij Racak, die al voor dat het proces begon is ontmaskerd als een leugen.

De internationale media beoordeelde de opening van de aanklagers als buitengewoon zwak en de verdediging van Milosevic zeer sterk. De veroordeling van de voormalige Joegoslavische president was geen gelopen race en de aanklagers moeten wel met zeer sterke getuigen komen, willen ze er nog iets van kunnen maken, zo viel bij menig waarnemer te beluisteren.

Wie zou denken dat de media hierdoor geprikkeld zou worden om het proces nauwkeurig te verslaan, zeker wanneer we bedenken dat de media zelf sprak van 'het proces van de eeuw', die heeft verkeerd gedacht. Al halverwege de opening van zijn verdediging, toen de bedreevende zwakte van het Tribunaal zichtbaar werd, werden de televisie-uitzendingen gestaakt en werd er rondsjesmaat over bericht.

Er kwamen geen sterke getuigen. Men liet een reeks liederen opdraven, van NAVO-functionarissen tot UCK-terroristen, die bij tijd en wijlen zo zichtbaar onbetrouwbaar waren dat zelfs de rechter van het Tribunaal deze niet konden accepteren. Voor de rest betrof het personen die tijdens de kruisverhoren van Milosevic stuk voor stuk door de mand vielen.

De laatste getuige die de aanklagers aandroegen, Rade Markovic, kon op de laatste dag voor het zomerreces, niet duidelijker het misdadige karakter van dit Tribunaal zichtbaar maken. Door omkoping en intimidatie, tot aan marteling toe, worden mensen gedwongen valse verklaringen af te leggen. De media heeft, zonder uitzondering, als het ware geregisseerd, gezwegen over deze onvoorstelbare onthulling. Wederom hebben we kunnen zien dat de zogenaamde vrije pers, volstrekt ondergeschikt is aan alles wat de NAVO voorstelt. Na eerst, zonder enige terughoudendheid en zonder de minste scrupules mee te hebben gewerkt aan de leugenmachine die voort uit het NAVO-kwartier en de Westerse hoofdsteden draaiende werd gehouden, zo werken zij nu samen met datzelfde leugenapparaat, in de vorm van het Joegoslavie tribunaal, om de zaak zoveel mogelijk te verzwijgen en buiten het gezichtsveld van de publieke opinie te houden.

Wanneer we kijken onder welke omstandigheden Milosevic zijn verdediging moet organiseren, dan wordt het duivelse karakter van dit tribunaal nog duidelijker. Hij

heeft geen computer, kan geen archieven raadplegen, kan geen juridische adviseurs van zijn keuze ontvangen, kan geen vrienden ontvangen en mondjesmaat met zijn familie in contact staan. Het enige dat hij tot z'n beschikking heeft is een publieke telefoon in de gang van de gevangenis.

Pas op het allerlaatste moment wordt hij geïnformeerd welke 'getuige' hij tegenover zich krijgt. De documenten die de aanklagers inbrengen is een dusdanig zootje dat één van de amicus cura, Dhr. Wladimirov, klaagde dat hij 2 studenten moet inhuren die 2 weken bezig zijn om er orde in te brengen. Milosovic moet dat alleen doen, nadat hij van 's ochtends 7 uur tot in de vroege avond wordt bezig gehouden in een uitputtingsslag om de ene leugen na de andere te ontmaskeren. En wanneer Milosevic de getuigen van de aanklagers in verlegenheid dreigt te brengen, dan grijpt de rechter in om hem de mond te snoeren.

Het was te verwachten dat de tribunaaldienaren alles zouden doen om hem te breken. Zijn koppig verzet hadden ze waarschijnlijk niet verwacht. Het liefst hadden ze de zaak op de lange baan geschoven en langzamerhand uit het gezicht laten verdwijnen. Dan zou de mythe van 'de slager van de Balkan' kunnen blijven voortleven. En die mythe mag vooral niet onderuit gehaald worden, want dan zijn de NAVO-machthebbers werkelijk in de problemen. Daarom mag de publieke opinie vooral niet weten wat zich binnen de muren van het tribunaal afspeelt. De media heeft de taak publieke opinie de illusie te geven dat er een normaal proces plaatsvindt, en dat de verdachte alle rechten heeft die hem de wet garandeert. Het toppunt daarin was wel het NRC Handelsblad, die met de kop durfde te komen 'Milosevic krijgt vakanties'.

Ongeacht hoe men denkt over de politiek van Milosevic en of men vindt dat hij geheel of gedeeltelijk schuldig is aan het drama op de Balkan, het feit dat in ons land een politiek showproces kan worden gehouden, waar zo duidelijk en op zo'n grove wijze het recht verkracht wordt, dat zou een ieder wel denken van de noden moeten stemmen. Het zwijgen van de media, en niet te vergeten de zogenaamde non-gouvernementele organisaties die zich zo op de borst slaan als verdediger van de mensenrechten, vormen een indicatie dat dit land is afgegleeden tot een niveau waarin we ons moeten afvragen of hier nog sprake is van een democratische rechtsstaat. Als dit zonder meer geaccepteerd wordt, dan kunnen we onze borst nat maken voor wat in de toekomst gaat gebeuren.

De getuigenis van Markovic laat maar één conclusie: Milosevic moet vrij en het tribunaal verdwijnen. In de plaats daarvan moet een werkelijk openbaar proces komen over wat zich in Joegoslavie heeft afgespeeld en wie voor wat verantwoordelijk is. Milosevic heeft dit ook voorgesteld op de zitting in januari. Geef hem een huis in Den Haag en een eerlijke kans zich te verdedigen, in het openbaar. Wie werkelijk gerechtigheid nastreeft voor de slachtoffers van de oorlogen in Joegoslavie, voor de honderdduizenden vluchtelingen die nog steeds niet naar hun huizen terug kunnen, die moet nu ijveren voor een openlijk en eerlijk proces. Wanneer vanuit ons land hiervoor geijverd wordt, winnen we wellicht iets terug van ons zelfrespect.

Commentaar

Verspreidings Schiedspouw
M.v.m. A. Leens
KATHOLIEKE KERK

'Gevallen' vrouwen dwingen tot arbeid verjaart niet zo snel

Het verhaal over de 15.000 uitgebuite vrouwen tussen 1860 en 1973 in handen van de katholieke Zusters van de Goede Herder, deze week in NRC, kan niet anders gelezen worden dan als een terechte vraag om genoegevoering en herstel. Ook in 2018 zijn er immers nog vrouwen in leven die in de zogeheten Magdalene-wasserijen tegen hun wil zijn te werk gesteld. En daarvan nu nog de gevolgen ondervinden, fysiek en mentaal. Maar ook materieel: ze kwamen onderwijs tekort en verrichten in plaats daarvan gedwongen onbetaalde arbeid.

Nu zijn niet alle gemiste kansen in een leven op geld waardeerbaar, maar dat hier sprake is van reële schade is duidelijk. De opmerking van P. Kalbfleisch, lid van de commissie-Deetman die het onderzoek deed naar seksueel misbruik en geweld in de Katholieke Kerk, dat „niemand van werken ooit slechter is geworden”, is ronduit een belediging en een blijf van hetzelfde paternalisme dat de uitbuiting in deze gestichten ooit mogelijk maakte.

Bovendien lijkt het erop dat hier de betreffende congregatie er juist beter van is geworden. En juist niet degenen die de arbeid moesten verrichten. De correcte kwalificatie is dan uitbuiting - daar wordt een mens wel slechter van, zoals iedereen kan weten. Het is treurig dat deze eenvoudige waarheid hier herhaald moet worden.

De Katholieke Kerk miste een kans om eerder schoon schip te maken door verzet tegen onderzoek en compensatie

○oit werden deze, destijds jonge vrouwen 'bij de nonnen' geplaatst door hun ouders, voogdijverenigingen, de kinderbescherming of door de overheid. Het betrof een diverse groep van verweerde, verwaarloosde, misbruikte, gehandicapte kinderen; soms ongetuwd zwanger of in de prostitutie beland. Maatschappelijk opgevat als 'gevallen vrouwen', die de facto bij de zusters van hun vrijheid werden beroofd en te werk gesteld. In deze gestichten kwam vervolgens weer misbruik en geweld voor.

Het was een arrangement dat diep wortelde in verzuimd Nederland, waarin geloofsrichtingen in grote autonomie zorg, onderwijs en sociale opvang in eigen kring mochten bieden. Onderling gold non-interventie: het toezicht van de staat was minimaal, de leerplicht werd graag geoefend aan de normen van de Orde over wat gepaste opvang is en wat niet.

De uitbuiting is goed gedocumenteerd, ook internationaal en al veel langer bekend. Het werkt tenminste verwondering dat de commissie-Deetman die misbruik en geweld binnen de Katholieke Kerk onderzocht, deze kwestie niet bij het onderzoek wilde betrekken. Daarmee liep de kerk niet alleen een kans passeren om écht schoon schip te maken, maar wordt ook de indruk bevestigd dat er een uitvlucht werd gezocht. Dat 'dwangarbeid' strikt genomen niet als geweld kan worden beschouwd is wel een hele beperkte invulling van dat begrip.

Inmiddels boden de Zusters van de Goede Herder excuses aan, een stap in de goede richting. Hun verweer dat de vraag om financiële compensatie is verjaard, hoeft niet te worden gehonoreerd door de rechter.

In de zaak-Rawagede, waarin nabestaanden van een oorlogsmisdrijf in toenmalig Nederlands-Indië compensatie eisten, maakte verjaring op de rechtbank geen indruk. Vooral omdat de gevolgen daar van 'onaanvaardbaar' zouden zijn voor de weduwen.

Overigens stelt financiële compensatie meer waarde en meer moreel gezags, als ze juist niet hoeft te worden afgedwongen. Dit gaat ook om reputatie en aanzien. Of de Kerk zich daarvan nog meer verlies kan permitteren laten we graag aan henzelf over.

ILLUSTRATIE ASTRID VAN ROOIJ

Joegoslavië tribunaal in verlegenheid

VAN DE REDACTIE

Aug 2002

Op vrijdag 26 juli werd de laatste zitting voor het zomerreces van het Joegoslavië tribunaal gehouden. De zitting trok buitengewoon veel pers, omdat de voormalige Joegoslavische president Milosevic zijn kruisverhoor van een belangrijke getuige van de aanklagers kon afnemen.

Het betrof Rade Markovic, het voormalige hoofd van de afdeling Staatsveiligheid van het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken. Markovic komt dus uit het machtsapparaat van Milosevic en hij zou, als geen ander, opklaring kunnen geven omtrent het beleid inzake Kosovo.

Het kruisverhoor werd een schokkende vertoning, waarvan de inhoud, ondanks het grote aantal persvertegenwoordigers, vrijwel niet tot de buitenwereld is doorgedrongen. Markovic verklaarde dat Milosevic geen politiek beleid heeft gevoerd om Albanezen uit Kosovo te verdrijven gedurende de NAVO-bombarde-

menten. Integendeel, Markovic verklaarde: 'Ik heb (lokale functionarissen) verteld dat de presidentiële orders waren om de vluchtelingenstroom te stoppen.' Markovic verklaarde verder dat Milosevic hard optrad tegen anti-Albanese misdaden. 'Meer dan 200 politiefunctionarissen zijn strafrechtelijk vervolgd en ik denk dat een vergelijkbaar aantal mensen uit het leger is vervolgd.' Eerder had Markovic al verklaard dat vanaf 1997 Milosevic geen directe invloed en dagelijkse controle uitoefende op de veiligheidspolitie.

De aanklagers zaten duidelijk in hun maag met deze verklaring. Het was immers hun

getuige en de vraag die een ieder zich stelde was dan ook, wat moeten de aanklagers gedacht hebben met deze getuige te bereiken? Dat antwoord kwam van Markevic tijdens het kruisverhoor.

Hij verklaarde alvorens naar Den Haag te zijn gebracht, hij 17 maanden in de gevangenis in Belgrado is vastgehouden. Hij is daar onder zware druk gezet en gemarteld om valse en belastende verklaringen voor Milosevic af te geven. Op een gegeven moment kreeg hij zelfs bezoek van de huidige Servische minister van Binnenlandse Zaken, Mihailovic, en het hoofd van de geheime politie, Goran Petrovic, die hem, geheel in strijd met de regels, uit de gevangenis haalde en hem bij een diner het aanbod deden in ruil voor zijn getuigenis tegen Milosevic hij kon rekenen op vrijlating en

met zijn familie met een nieuwe identiteit ergens in het buitenland een nieuw leven kon beginnen.

Ontgoocheling

Kennelijk waren de aanklagers ervan overtuigd dat de behandeling van Markovic en de poging tot omkoping voldoende hadden gewerkt om hem tot een bruikbare getuige te presenteren. De ontgoocheling was dan ook zichtbaar. Aanklager Jeffrey Nice vroeg vertwijfeld aan rechter Richard May of hij niet iets kon doen om de getuige te stoppen. May interrumpeerde daarop het kruisverhoor met als argument: 'We praten nu over Kosovo'. Het feit dat Markovic was gemarteld en dat was geprobeerd hem om te kopen om een valse verklaring af te leggen, was irrelevant.

MILOSJEVIC WILDE NIET DOOD, HIJ STOND LINKERBAARDENS IN LAAR
VOOR CLINTON EN CONSORTEN. → DOOR GENERAL WESLEY

MILOSJEVIC WAS NIET DOOD - HIJ ^{CLARK} WAS 'GEDAGVAARD'
WAS ER UITSTEREND VAN OP DE HOOGTE
DAT ZYIN LEVEN STEEDS AAN EEN ZYDEN
DRAAD HING EN WAS ZICH DAAR DOOR
VOLKOMEN BEWUST VAN. MAAR HIJ WAS
NIET BEGONNEN MET ZYIN VERDEDIGING
EN HAD DAARBY DE WESTERSE MACHT-
HEBBERS OP DE HORROEL OM HUN LEGENS
EN AGRESSIE TEGEN DE FRY NAANDELING
AAN DE KAAN TE GAAN STELLEN!

DAT WAS VOOR HEM EEN SITUATIE WAAR
HIJ, REIKHALZEND, YARENLING NAAR
UIT HAD GEZIEN. VAN VOOR ~~HIJ~~ ZYIN
DOOD HAD HIJ NU JUUST DOOR DE EERSTE
STAPPEN GEERST OM CLINTON TE
DAGVAARDEN. ZIE STUKKEN. DIE NOG

Hy gaat
natuur-
lyk niet
af die
ruite
doen
als
hy
doo
wilde

TEGENSPARTTELDE OM NAAR DEN HAAG TE
WIPPEN, MET STEUN VAN DE AMERIKANSE
REGERING. MILOSJEVIC VERMEUYDE ZICH TE VOOR
OP HET MOMENT WAAROP HIJ CLINTON EEN
VERDUS VERMOOR ZOU WERBEN KUNNEN AFREKEN.
DAT ZOU HIJ ZEKER ALLEMAAL NIET OP HET SPEL
WERBEN GELET DOOR, YUUST IN ZYIN PERIODE
WAARIN NU JUUST HIJ HET VOORZUW HAD, WILLENS EN
WETENS ZYIN LEVEN OP HET SPEL TE ZETTEN

van holst en steijnen

From: CDSM <cdsm_b@btopenworld.com>
To: <Undisclosed-Recipient:;>
Sent: zaterdag 1 juni 2002 01:47
Subject: Freedom fight in the Hague (10)

FREEDOM ASSOCIATION SPECIAL BULLETIN No.10
May 30, 2002

THE MASSACRE IN RACAK FABRICATED

As far as the cross-examination of the witnesses of The Hague Prosecution by Slobodan Milosevic goes on, it gets clearer that the alleged massacre of civilians was fabricated in order to serve to NATO aggressors as some kind of pretext to start the bombing of Yugoslavia.

Yesterdays and today's testimony of the Canadian general Michel Maisoneuve, who was member of the OSCE Verification Mission and Head of the Prizren Regional Center, has shown that, too. From his testimony one could see that one of the key tasks of the Prosecution is to present Racak as a crime against civilians, in order to justify the NATO aggression. However, as much as the general tried to respond to the suggestive Prosecutor's questions and present the Racak events as a brutal crackdown of the Police with the locals, confronted with Milosevic's questions he seldom had to confess it was a conflict between the Police and the KLA terrorists. After all, the OSCE Mission itself confirmed that among the deads were KLA members as well.

General Maisoneuve, for instance, on Milosevic's question could not deny that the Verification Mission made efforts to affirm the KLA as a legitimate side in the conflict, since he was the author of the mission document where this was explicitly specified and which Milosevic had quoted. Maisoneuve tried to present this as an attempt of the mission to establish trust. This way he also tried to justify the complaint raised by him and the mission as to why the investigation judge came to Racak the day after the event escorted by the Police. However, when asked if it meant that him and the mission are denying the sovereignty of Yugoslavia and Serbia on that part of their territory as well as the right of the legal authorities of the State to eliminate the terrorists who are violently struggling for secession, Maisoneuve had to confess that this would not be right and that he does not consider this was the task of the mission.

Maisoneuve had to confess that in all of the occasions when OSCE Mission's verifiers were present, the Police behaved in a correct and professional way. In the OSCE reports, however, brutal crackdowns of Albanian civilians by the Serbian Police were mentioned, which was done according to the witness on the basis of testimonies of the Albanians. Maisoneuve had problems while explaining the allegations from the mission reports about Army tank and artillery attacks on Racak civilian homes from distance. On a direct question if there were any victims in Racak of these mortar attacks, the witness had to admit there were not, reducing his whole story on Army involvement to him being told by one of his verifiers that one tank had hit a house. He was also forced by Milosevic's cross-examination to deny that Army individuals have accused the Police for intervening in Racak.

General Maisoneuve tried not to avoid answers to direct questions, so that Milosevic succeeded to make his answers more useful to the Defence than to the Prosecution. That is why judge May did his best to avoid such a situation. When asked by Milosevic if, after everything he found out so far about the Racak events he still personally considers there had been a massacre, May promptly intervened and explicitly prevented him from answering that question.

A totally separate story are the Racak victims, for whom the OSCE mission chief William Walker affirmed they were civilian ones killed from a close range on the same spot, where the day after dead bodies were found. After the cross-examination of this witness, as well as of other ones before, it came out rather evident that these people perished in combat and were brought to one single spot in order to make it look as if they were executed.

Milosevic has proved that serious fighting took place between the Police and the KLA forces, entrenched around the village, and that the bodies were brought and grouped up after the Police and OSCE verifiers had withdrawn. This was evident from the position of the bodies, as well as from the findings of the forensic teams who examined them.

After a series of unsuccessful attempts to build-up a Walker's fabricated story about Racak through testimonies of witnesses, the prosecution attempted to bring one of its own investigators to appear as witness with special goal - to present to the court a "summary" of the events in Racak, based on written statements of "many witnesses" who did not appear, as well as on tons of "documents" collected by prosecution. After a sharp complaint by President Milosevic against the "indirect witnesses", the "trial chamber" decided not to accept testimony of the prosecution investigator Barney Kelly. This was considered by many as one of the greatest defets of the prosecution, since the beginning of the "trial".

To join or help this struggle, visit:

<http://www.sps.org.yu/> (official SPS website)

<http://www.belgrade-forum.org/> (forum for the world of equals)

<http://www.lcdsm.org/> (the international committee to defend Slobodan Milosevic)

<http://www.jutarnje.co.yu/> ('morning news' the only Serbian newspaper advocating liberation)

Wat nog mist, maar je had al aangegeven dit nog te zullen verzorgen, is een inleiding. Die inleiding zal in het kort moeten aangeven waar het ons om ging in de procedure, de rechten waar we ons op hebben beroepen en de opbouw van het verzoekschrift.

2.2. De paragrafen. De indeling in paragrafen is vrij abrupt. Er zijn geen overgangszinnen ingebouwd, maar je verwijst met een enkel woord naar hetgeen je in de voorgaande paragraaf hebt betoogd, zodat het lezen mijns inziens door de paragraafindeling niet steeds wordt vergemakkelijkt. Met andere woorden: de samenhang van het concept kan worden verbeterd door het formuleren van volledige overgangszinnen.

2.3. De opschriften van hoofdstukken en paragrafen. Waar ik echt grote moeite mee heb zijn de opschriften die je aan de hoofdstukken en paragrafen hebt meegegeven. Dat zijn complete zinnen. Onderstaand doe ik concrete voorstellen, met zonedig nieuwe formuleringen voor de eerste alinea's teneinde het verband van het een met het ander te versterken.

I. Schending van het recht op leven

In het onderhavige hoofdstuk gaat het om de veronachtzaming en dreigende schending van het recht op leven en de verkeerde toepassing van artikel 2, eerste lid, juncto artikel 15, tweede lid, EVRM. De Hoge Raad der Nederlanden geeft in het arrest van 21 december 2001 (rest conform jouw concept).

I.1. Dwingendrechtelijk karakter van het recht op leven

De Hoge Raad geeft met zijn oordeel dat bij inzet van kernwapens niet altijd en zonder meer een onrechtmatige schending van het recht op leven aan de orde zou zijn, blijk van een onjuist rechtsoordeel ten aanzien van het recht op leven in omstandigheden van gewapend conflict. Met name gaat het hierbij om een onjuiste opvatting van de Hoge Raad ten aanzien van de rechtmatigheid van de oorlogshandelingen die in de vorderingen van verzoekers zijn bedoeld.

(Jouw eerste alinea vervalt hiermee.)

I.2. Beoordeling van iedere inzet-modaliteit van kernwapens afzonderlijk

De vraag is nu of van iedere inzet-modaliteit van kernwapens die door verzoekers in hun vorderingen voor de Hoge Raad aan de orde zijn gesteld, afzonderlijk kan worden gesteld dat die inzet in enigerlei omstandigheid als rechtmatige oorlogshandeling in de zin van artikel 15, tweede lid, EVRM kan worden aangemerkt. Kern van het oordeel van de Hoge Raad is immers, dat de doden die onvermijdelijk zullen vallen bij het gebruik van kernwapens dat in de vorderingen van verzoekers is omschreven en afgebakend, in enigerlei omstandigheid en in het kader van elk der omschreven inzet-modaliteiten afzonderlijk doden kunnen zijn die het gevolg zijn van wat alsdan als rechtmatige oorlogshandeling moet worden beschouwd.

(In de plaats van jouw eerste alinea)

(I.3. Conform jouw concept.)

I.4. Verzoekers beoogden concrete inzet-modaliteiten van kernwapens

van holst en steijnen

From: Ruza <despot@wish.net>
To: Hans Hupkes <hans.hupkes@planet.nl>; Global Reflexion <office@globalreflexion.org>; Nico & Neeltje steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>
Sent: vrijdag 31 mei 2002 15:02
Subject: SloM

• Botsing rechter-aanklager in Milosevic-proces

UTRECHT/DEN HAAG. - 31/05/02 - In het Milosevic-proces voor het Joegoslavië-Tribunaal is het vrijdag tot een van de bitterste woordenwisselingen tot nu toe gekomen tussen voorzittend rechter May en aanklager Nice. May verweet de aanklagers een rechterlijk bevel te negeren. Nice was daarop "geneigd om beledigd te zijn".

Inzet van de woordenwisseling tussen de twee Britten was het probleem van de duur van het Milosevic-proces, eerder al herhaaldelijk onderwerp van discussie tussen rechters en aanklagers. De rechters willen dat de aanklagers de presentatie van hun bewijsmateriaal inzake Kosovo uiterlijk 26 juli afsluiten. De rechters hadden bevolen dat voor 10 april 2003 de getuigen inzake Kroatië en Bosnië moeten zijn gehoord. Het proces tegen de ex-president van Joegoslavië was op 12 februari begonnen.

Voor de zoveelste keer probeerde Nice vrijdag meer tijd in de wacht te slepen en het besluit van de rechters om te buigen. Volgens hem gaat het in het Milosevic-proces "misschien om de grootste zaak sinds de Tweede Wereldoorlog". Hij zegt dat hij de rechters tot nu toe heeft afgeschermd van de onvrede die leeft in de "hele ploeg" van de aanklagers. De tijdsbeperkingen die de rechters opleggen, zijn onwerkbaar, vindt Nice. Als de door de rechters opgelegde tijdlimieten overeind blijven, kunnen sommige massaexecutieplaatsen helemaal niet aan bod komen in het proces.

De Jamaicaanse rechter Robinson zei dat het voor beide partijen niet eerlijk is als het proces drie jaar gaat duren. May wilde van Nice weten hoeveel extra tijd hij wil voor Kosovo. Tot september of oktober, luidde het antwoord.

Tijdens het enigszins verbitterde betoog van Nice werd een tipje van de sluier gelicht over de problemen die de aanklagers hebben om hun zaak rond te krijgen. De ten laste gelegde misdaden zouden "eenvoudig te bewijzen zijn" als iemand uit de naaste kring van medewerkers van Milosevic zou getuigen. "Helaas is het leven niet zo", aldus Nice. Die mensen zijn "moeilijk te benaderen".

Nadat de aanklagers hadden aangekondigd dat hun bewijsvoering mede zou berusten op "insider-getuigen", ontstond er speculatie over wie van de Milosevic-getrouwen uit de school zou klappen. Ook waren er onbevestigde berichten over reizen van Nice naar Belgrado om de felbegeerde insiders over te halen naar Den Haag te komen. De tot nu toe gepresenteerde insiders waren mensen uit lagere echelons die volgens waarnemers weinig overtuigend overkwamen.

Handwritten notes in blue ink on the right side of the page, including:
- "MEI:"
- "aanklager"
- "rechter"
- "DE ZAKEN"
- "NICE"
- "ROBINSON"
- "DEUTER"
- "FALLEN"
- "MET"
- "NARKOVIC"
A large blue arrow points from the text "DEUTER" towards the main body of the document.

Since Woodrow Wilson declared that the United States would enter World War I to 'make the world safe for democracy', the United States has sought to apply a superior jurisdiction over other states. Modelled on the Monroe Doctrine of 1823 that established US supremacy over Latin America, at the exclusion of the European powers, the Wilson programme of national self-determination and international organisation (through the League of Nations) sought to apply the Monroe principles to the world at large.

Because of the social linkages of the Democratic party's historical voter base until the 1980s, Wilson's call for economic liberalism, democracy and national self-determination, resonated most strongly with later Democratic presidents, from F.D. Roosevelt and H.F. Truman to J.F. Kennedy and Lyndon B. Johnson. In all cases, however, their international idealism led them into foreign wars—the First and Second World Wars, Korea, and the equally murderous interventions in Vietnam, Laos and Cambodia in the 1960s and early 70s. US and allied warfare in Southeast Asia, using all kinds of forbidden forms of warfare from chemical weapons and population displacement to massacres of entire villages, caused world-wide uproar as they were still reported by the mainstream media and contributed to the resurgence of the anti-imperialist Left.

Since the Nuremberg principles concerning the illegality of a war of aggression seemed no longer applicable, an attempt was made to resurrect them by private means. Bertrand Russell, the British philosopher and peace campaigner, took the initiative for a Vietnam Tribunal, assembling leading lawyers and intellectuals. The Tribunal sat in two sessions, in Stockholm in May 1967, and in Roskilde, Denmark, in December of the same year. This Tribunal aimed to apply the principles of Nuremberg to the case of the Vietnam War.

The Stockholm session came to the conclusion that by the norms of international law, the US government had committed aggression against Vietnam. It ruled that the United States had intentionally, systematically, and on a large scale bombed civilian targets in Vietnam; committed repeated violations of the sovereignty, neutrality and territorial integrity of Cambodia; whilst the governments of Australia, New Zealand, and South Korea had made themselves accomplices in the US aggression against Vietnam. [48]

In the subsequent session in Roskilde, the complicity of the governments of Thailand, the Philippines, and Japan, was established. It was also found that the US armed forces had indiscriminately used napalm (petroleum jelly that sticks to the skin when burning), as well as fragmentation bombs, gas, and defoliants, all in violation of the Geneva Protocol and other legal obligations; that prisoners had been subject to illegal killing, torture, and other forms of abuse; and that the civilian population had been systematically subjected to US Army brutality, deportation, the introduction of 'free firing zones', and detention. [49] In 1971, a former prosecuting counsel at the Nuremberg trials, General Telford Taylor, confirmed that if the standards of that trial would be applied to the American war in Vietnam, its architects would in all probability meet the same fate as the war criminals who were hanged, or jailed for life. [50]

Given that the Russell tribunal was convened privately, it did not have an effect on positive international law. It did however contribute to the hardening mood against the policies pursued by the Johnson and Nixon administrations in the United States. It would take until the Carter administration elected in 1976 boldly recaptured the moral high ground by proclaiming the United States the champion of universal human rights. This would effectively restore the notion of 'just war' on human rights grounds, humanitarian intervention, and in the process effectively suspended the notion of 'crimes against the peace' for the West. The other consequence of this change was the positing of a *superior right for the West* in the process.

Human Rights and Intervention

In 1948, the United Nations adopted the Universal Declaration of Human Rights in an obvious attempt to shift the normative agenda towards a liberal, 'Lockean' interpretation, centring on individual rights. As colonial and neo-colonial wars waged by the West were proliferating across the emerging Third World and the Cold War was heating up in the Northern Hemisphere, the UN Charter and Nuremberg were becoming obvious anomalies from the Western perspective. The Universal Declaration aimed to restore priority to the principles of liberalism against the directive, 'Hobbesian' state. This Declaration is not, as the legal arrangements aimed at outlawing war, meant to consecrate sovereignty whilst containing the excesses that sovereign exercise of power may entail. Rather it stands in the tradition of the French Revolution's *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen* and the idea of missionary dissemination of these rights. John Locke's heritage here is packaged in a militant doctrine of liberation, which already made its appearance in US wartime pronouncements such as Roosevelt's 'Four Freedoms' of 1941. In the Universal Declaration (the draft of which had been prepared by a committee under Roosevelt's widow, Eleanor), there is an obvious implication that no state can organise its society on principles that limit individual freedom. Hence the Soviet Union and Yugoslavia abstained in the vote, not just because their states' confiscatory power over society would be implicated, but also, as planned economies based on collective property and social organisation, they were in no position to assimilate a set of principles entirely constructed from the liberal, Lockean vantage point of the sovereign individual and private property. The English vintage is even more pronounced in the fact that the Declaration does not attribute human rights to any legislative act or treaty, but considers them innate, known to us through revelation. [51]

The Cold War was not initially conducive to a human rights policy, and it is perhaps a sign of the erosion of the hegemony of the liberal West at the time that the UN in 1966 specified the 1948 Declaration by elaborating a separate Pact on Civil and Political rights, and one on Economic, Social and Cultural rights. Article 1 of both pacts included the right of self-determination entitling them to a free choice of political status and the free pursuit of their economic, social and cultural rights. [52] Only after the US had withdrawn from Vietnam, could Jimmy Carter raise the banner of human rights as the guiding principle of his foreign policy. This was not just propaganda, because it had its roots in the return of a Democratic president to power, one who brought with him the aspirations of a society aspiring to revive the domestic economy at the heart of a burgeoning world market embedded in multilateral agreement. The opening of a new era of civil global aspirations activated the natural law tradition, and this is the source from which the universalistic conception of human rights emanates. The idea of humanitarian intervention now began to reassert itself, although Carter was still reticent in the use of violence.

Humanitarian intervention harks back to the idea of 'just war'. A just war is a pacifism for the future; it will bring a peace which will be eternal, if only its current enemies will have been defeated once and for all. War in this perspective is inevitable, and acquires a new quality—that of cleansing the world of evil (hence its origins, since St. Augustine, in religion). Its more radical form even claims that it is 'ethical' to wage war against foreign peoples for their own good, or that whatever the cost to the civilian population, an embargo can be imposed on a nation to help it. All this worked to absolve the self-styled 'international community', in practice, the West led by the US, from the legal restraint on applying force; whereas local violence in the context of civil wars remains outlawed. However, as Peter Malanczuk writes, the problem with a human rights doctrine which claims that 'justice' (or 'morality' or 'humanity') is a sufficient ground for action without a need for further explanation, is problematic. 'This new version of *bellum justum* is based upon questionable assumptions to support the alleged universality of a moral theory drawn primarily from certain modern legal philosophers such as John Rawls and Ronald Dworkin, whose theories... are not only controversial with regard to domestic legal systems but seem to be confined... to Western, or rather, Anglo-American realities.' [53] These 'realities' dictated the development of theory in international humanitarian law..., in which the notion of collective responsibility had gradually yielded to that of individual responsibility. [54] In David Wippman's words,

by Chatham House (the Royal Institute of International Affairs in London, publisher of *International Affairs*, and linked to the Brussels VUB-IES network) is a key member of the Institute for Statecraft/Integrity Initiative. Of the six authors of an influential Chatham House study of 2015, 'The Russian Challenge', four are listed as members of the Integrity Initiative's UK cluster. One of them, former UK ambassador to Moscow Sir Andrew Wood, who allegedly handed compromising material about Donald Trump (the 'Steele dossier') to US counterparts, in his contribution discusses the prospects of regime change in Russia. [25]

Christopher Steele, a former MI6 agent stationed in Moscow, author of a salacious dossier supposedly exposing Trump's 'recruitment' by Russia, is a colleague of one Pablo Miller in the private agency, Orbis Business Intelligence. Miller too was an MI6 agent and was the handler of the former Russian double agent, Sergei Skripal, whose botched 'assassination attempt' was turned into a major diplomatic crisis with Moscow. The Integrity Initiative documents show that both the Skripal affair and the downing of Flight MH 17 were considered in light of the fictional 'Gerasimov doctrine' as offering opportunities to 'expose' Russian disinformation [26] However, the Mueller investigation into Trump's alleged collusion with Russia did not uncover any wrongdoing, even though there is no doubt that as a real estate developer, Trump relied on Russian-American mafia connections to finance his business ventures [27] Since the Integrity Initiative approach (or Harding's at the State Department) requires a full spectrum coverage of information provision to counter the Russian threat, this has also brought in selected Internet sites as partners of the Integrity Initiative, including *Buzzfeed*, *Irex*, *Detector Media*, and *Bellingcat*, to name only a few. [28]

The MH17 prosecution too has effectively been made part of the Integrity Initiative. By relying increasingly on Bellingcat, the JIT has surrendered its fact-finding almost completely to this relay of NATO and Ukrainian propaganda. Bellingcat's Open Source Intelligence (OSINT), analysed in depth by Hector Reban, [29] has come to function as a source for mainstream media too, further rounding out the government-media propaganda loop. Bellingcat's founder, Elliott Higgins, made his name with Western sponsors when he claimed to have discovered, then still under the pseudonym 'Brown Moses', that a chemical warfare incident in Douma, a suburb of Damascus, had been the work of the Assad regime, contradicting the judgement of MIT missile experts and experienced investigative journalists [30] With Bellingcat, which came online on 15 July 2017, two days before the MH17 tragedy, Higgins placed his OSINT experience at the service of those seeking to build a case against Russia. Because the JIT and the mainstream media chose to give him the credibility of an authoritative source, this could then become the basis for the trial

Besides the aforementioned Chatham House 'Russian Challenge' collection, academic work backing up the Integrity Initiative/ Bellingcat claims has also specifically tackled Russian 'digital disinformation' surrounding the MH17 case. One freely available and much-cited article in the Chatham House journal, *International Affairs*, published in 2018, defines disinformation as a 'purposeful effort to mislead, deceive, or confuse'. [31] Funded by the EU (through the European Research Council) and the Carlsberg Foundation, the research project ascribes disinformation on the MH17 tragedy exclusively to the Russian state and media, revealing its own propaganda intent by reserving the term 'information' (including 'counter-disinformation') for one side in the conflict (the West and its client regime in Kiev), and ignoring academic studies that place the civil war and the downing of MH17 in context [32]

Ratcheting up the circular cross-referencing to the point of caricature, the project's investigation of 'citizens' active on Twitter on the topic of MH17, finds that on the side of 'information'/ counter-disinformation, 'the most retweeted profile in the entire dataset' is (surprise, surprise) Higgins/Bellingcat. Spreading disinformation on the other hand is the investigative journalist, Max van der Werff, among others. Van der Werff's name and details have meanwhile been posted on the Kiev *Peacemaker* (*Myrotvorets*) list of enemies of the new Kiev regime, several of whom have been assassinated. [33] Also targeted by the ERC/Carlsberg project is Pieter Omtzigt, the one Dutch parliamentarian who kept the government on its toes on the topic (without departing from the mainstream reading of the downing of MH17). In late 2017 Omtzigt was attacked over a trifle by the Dutch mainstream newspaper, *NRC-Handelsblad*, and forced to give up this portfolio. [34]

The ERC/Carlsberg authors themselves write that 'historically, intelligence services and propaganda institutions have posed as ordinary citizens to assume a credibility that they lack in their own roles', but seem oblivious to the possibility that their paragon of 'information/counter-disinformation', Bellingcat, might just fit the bill. [35] For according to David Miller, professor of political sociology at the University of Bristol and a propaganda specialist, the Integrity Initiative, the umbrella under which Bellingcat too operates, is such an intelligence operation, indeed a 'military directed push': 'The "charity" lead on this [Donnelly] was also appointed as a colonel in military intelligence at the beginning of the project—a truly amazing fact that suggests this is a military intelligence cut-out.' [36]

With their own links to the Atlantic Council (a major source of the 'Russian meddling' hysteria via in-house providers of fake news such as Ben Nimmo) [37] Higgins and Bellingcat operate as mouthpieces of the anti-Russia campaign and thus obtain the unreserved support of the mainstream media and politics. Indeed in sharp contrast to that other 'citizen', Julian Assange of *Wikileaks*, who has now been effectively locked up for eight years under conditions denounced by the UN as torture, Higgins 'gained mainstream acclaim, in part, because "his findings" always matched up with propaganda themes peddled by the US government and its Western allies. Though most genuinely independent bloggers are ignored by the mainstream media, Higgins has found his work touted' [38]

Bellingcat has meanwhile found its most supportive environment in the Netherlands, which already was prominently involved in the preparations for the Maidan movement and regime change in Kiev before it was granted the lead role in the two MH17 investigations. [39] Besides being invited to provide training courses for mainstream media journalists, Bellingcat in 2019 also received a subsidy of half a million Euros from the Postcode Lottery, which allows it to set up a new headquarters in The Hague. The Dutch government has also launched its own propaganda unit, *Raam op Rusland* ('Window on Russia'). Like Bellingcat, *Raam op Rusland* collaborates with the University of Leiden, but it is also connected to the Institute for Statecraft/Integrity Initiative network. The *Raam op Rusland* website on 1 November 2019 carried a puerile piece by Mark Galeotti, of 'Gerasimov Doctrine' fame, claiming that Putin was actually a minnow when still a KGB agent. [40] Because several of its collaborators are former Moscow correspondents of Dutch newspapers such as *NRC-Handelsblad*, *Raam op Rusland* and the mainstream media are on the same page against Russia and 'unfailingly committed to the Gerasimov Doctrine fiction of 'Russian meddling'.

Summing up, the choice of the Netherlands as the country where the MH17 trial will be held is entirely fitting, as it is firmly embedded into several layers of propaganda accompanying the forward push of the West into the former Soviet bloc and the USSR.

First, the Dutch-led JIT has allowed what it has presented as evidence to be mainly or even exclusively sourced by the SBU and Bellingcat. The prior DSB technical investigation also was executed by the Netherlands, and has been compromised by the legal limits of its reporting combined with the confidentiality agreement with Ukraine. The JIT itself has been compromised too by the effective veto granted to Ukraine and the initial exclusion of Malaysia.

Secondly, the trial by its exploitation of the emotional potential of statements by the family members will be set up as a theatrical, 'performative' rather than strictly juridical process as in all likelihood, no defendants will turn up. This sort of show trial has been prepared by the ICCT seminars of terrorism specialist Ms Beatrice de Graaf, also held in the Netherlands.

Finally, public opinion in the Netherlands and in the West at large has been massaged into a solid anti-'Putin' consensus by the combined propaganda flows coming from the Institute for Statecraft/Integrity Initiative complex, amplified in the Netherlands by the blanket endorsement of Bellingcat narratives, by *Raam op Rusland* and by mainstream media and academia connected with it. This has resulted in a climate of opinion in which an acquittal for lack of evidence of the current suspects of the downing of MH17 would probably not be accepted (and if it would be, there is a solid propaganda apparatus in place to correct that).

Case No.: IT-02-54-T

IN THE TRIAL CHAMBER

Before:

Judge Patrick Robinson, Presiding

Judge O-Gon Kwon

Judge Iain Bonomy

Registrar:

Mr. Hans Holthuis

Order of:

2 March 2006

PROSECUTOR

v.

SLOBODAN MILOSEVIC

ANNAAL
OP DE NAVO
DAGVAARDIGING
POGING
VAN
CLINTON
VLAN
VOOR

ORDER ON MOTION OF UNITED STATES FOR EXTENSION OF TIME

Office of the Prosecutor

Ms. Carla Del Ponte

Mr. Geoffrey Nice

Government of the United States of America

Mr. Clifton M. Johnson

Ms. Heather A. Schildge

The Accused

Mr. Slobodan Milosevic

Court Assigned Counsel

Mr. Steven Kay

Ms. Gillian Higgins

Amicus Curiae

Prof. Timothy McCormack

DOOD
MILOSEVIC

THIS TRIAL CHAMBER of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991 ("Tribunal") is seized of a "Request of the United States of

America for an Extension of the March 8 Deadline Set by the Trial Chamber in its 'Preliminary Order on Assigned Counsel Request for a *Subpoena ad Testificandum* to be Issued to Mr. William Clinton' Dated 27 February 2006" and hereby renders its decision thereon.

1. On 22 February 2006 the Assigned Counsel filed a request for a subpoena *ad testificandum* to be issued to Mr. William Clinton ("Clinton Subpoena Request" or "Request").¹ The Request was originally filed on a confidential and *ex parte* basis, but (with the exception of Attachment A to the Request) was made public on 27 February 2006.
2. That same day, the Accused requested that the Chamber issue a decision on the Clinton Subpoena Request, as well as a decision on another request seeking to recall former General Wesley Clark to testify, as soon as possible because these decisions were important to the Accused "for planning purposes."² The Trial Chamber sought to accommodate the Accused's concerns by indicating that the Chamber would issue a decision on both requests by 10 March 2006.³ To make this possible, the Trial Chamber issued a written order requiring that any response to the Clinton Subpoena Request be filed by 8 March 2006.⁴
3. On 1 March 2006 the government of the United States ("United States") filed a motion seeking that the Trial Chamber extend by two days the time in which it may respond to the Clinton Subpoena Request, so that the response would be due on 10 March 2006 ("Motion").⁵
4. The United States argues that an extension of time is warranted because (a) the Request was unexpected, given that the United States "had made substantial efforts to work cooperatively with Assigned Counsel to provide senior former government officials for interviews",⁶ and (b) the Request, in seeking that a subpoena be issued against a former head of state, "directly implicate[s] a number of policy concerns and legal issues" and requires "significant work as well as extensive coordination" which "will be extremely difficult to accomplish within the short timeframe" that has been imposed.⁷ The United States also states that it has consulted Assigned Counsel and that the latter has "indicated that he does not object" to the proposed two-day extension.⁸
5. Under Rule 127 of the Rules of Procedure and Evidence, a time limit may be varied on a showing of "good cause." The Chamber considers that, given the modest (two-day) extension requested, the extent of the work involved in responding to the Clinton Subpoena Request, and the absence of any objection by Assigned Counsel to the requested extension, good cause exists for the extension of time sought in the United States' Motion.
6. The Trial Chamber therefore GRANTS the Motion and, pursuant to Rules 54 and 127, ORDERS the United States to file its response to the Clinton Subpoena Request on or before 10 March 2006.

Done in English and French, the English text being authoritative.

Patrick Robinson
Presiding

Dated this second day of March 2006
At The Hague
The Netherlands

[Seal of the Tribunal]

1. Assigned Counsel Request for a *Subpoena Ad Testificandum* to be issued to Mr. William Clinton pursuant to Rule 54, and Attachments A and B, 22 February 2006.
2. T. 48949 (27 February 2006).
3. *Id.*
4. Preliminary Order on Assigned Counsel Request for a *Subpoena Ad Testificandum* to be Issued to Mr. William Clinton, 27 February 2006.
5. Request of the United States of America for an Extension of the March 8 Deadline Set by the Trial Chamber in its 'Preliminary Order on Assigned Counsel Request for a *Subpoena ad Testificandum* to be Issued to Mr. William Clinton' Dated 27 February 2006, 1 March 2006.
6. Motion, para. 3.
7. *Id.* at para. 4.
8. *Id.* at para. 5.

van holst en steijnen

From: DeWaarheid.nu <de.waarheid@tiscali.nl>
To: <Undisclosed-Recipient:;@pandora.tiscali.nl>
Sent: maandag 1 april 2002 02:08
Subject: 'Imperialism and the Arrest of Milosevic'

Spark #9. Imperialism and the Arrest of Milosevic - by Ian Johnson.

"Milosevic is determined to keep state controls (of industry) and refuses to allow privatisation." (New York Times, 18 July 1996.)

"Milosevic failed to understand the message of the fall of the Berlin wall. While other communist politicians accepted the western model Milosevic went the other way." (Washington Post, 4 August 1996.)

One need look no further than the above quotations to understand the real reason why Yugoslavia was subjected to almost a decade of economic sanctions, a three month bombing blitz and unprecedented outside interference in its internal affairs.

In the eyes of imperialism Milosevic committed the same crimes as the protesters in Seattle, Prague, Nice and Quebec. He said no to Nato, no to the International Monetary Fund (IMF) and no to 'economic restructuring'.

The cover story for the US and Nato's aggression was the supposed prevention of 'ethnic cleansing' and this line was supported by an onslaught of corporate media propaganda, the like of which history has seldom seen, and which the intellectual pygmies from most parties of the left uncritically accepted.

Some groups went even further and actively championed Nato's ground troops, the Kosovo Liberation Army (KLA). Yet the relationship between the United States and the KLA was clearly explained in the US Senate: "The United States of America and the Kosovo Liberation Army stand for the same human values and principles. Fighting for the KLA is fighting for human rights and American values." Senator Joseph Lieberman (Washington Post, 28 April 1999)

Although most of the left couldn't, or didn't want to, see through the US propaganda, some bourgeois commentators did. "The scale on which the public was misled about the atrocities ... and not just Nato's bombing 'successes' ... threatens to be mind-boggling." (Andrew Alexander, Daily Mail, 5 November 1999)

Furthermore forensic experts sent to Kosovo to find proof of the supposed atrocities, left empty handed: "I called my people together and said 'We're finished here.' I informed my government and told them the real situation. We have become part of a semantic pirouette by the war propaganda machine, because we did not find one, not one, mass grave." (Emilio Perez Pujol, Head of the Spanish Forensic Team, attached to the International Criminal Tribunal, 12 October 1999) National endowment for democracy.

Having failed to achieve all their objectives via the 1999 bombing blitz, the United States increased their funding and training of the Yugoslav internal opposition. An opposition created by the US itself and fuelled by a decade of US-imposed economic sanctions. This funding came through the US government agency, the National Endowment for Democracy (NED).

Founded in 1983, the NED took over functions that were once the responsibility of the CIA. Unlike the CIA however the NED receives open Congressional appropriations, as opposed to the previously covert funding, and thus their activities are quite openly documented. For instance NED programme operator Paul McCarthy revealed in his testimony to the Commission on Security and Cooperation in Europe that the NED, in 1998, was responsible in Yugoslavia for the newspapers Nasa Borba, Vreme and Danas, the TV station Negotin, the news agency BETA, and the